

วิธีการถ่ายทอดความรู้ของหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง)

นายนิมิต โอสธเจริญ

สถาบันวิทยบริการ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

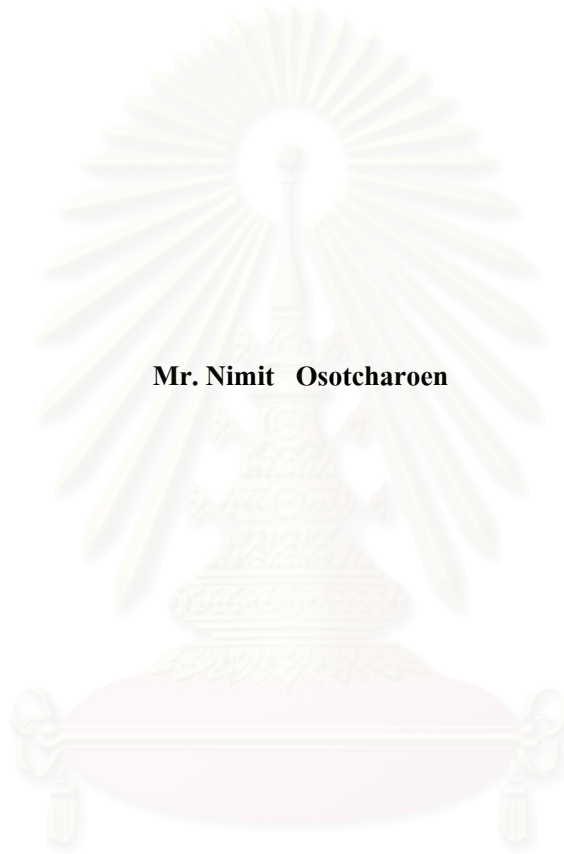
สาขาวิชาดุริยางค์ไทย ภาควิชาดุริยางคศิลป์

คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา ๒๕๕๑

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

**PEDAGOGICAL METHOD OF MASTER LUANG PRADITPHAIRO
(SORN SILAPABANLENG)**

Mr. Nimit Osotcharoen

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements

for the Degree of Master of Arts Program in Thai Music

Department of Music

Faculty of Fine and Applied Arts

Chulalongkorn University

Academic Year 2008

Copyright of Chulalongkorn University

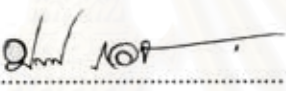
หัวข้อวิทยานิพนธ์   วิธีการถ่ายทอดความรู้ของหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง)
โดย   นายนิมิต โอสดเจริญ
สาขาวิชา   ดุริยางค์ไทย
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก   รองศาสตราจารย์ ดร.บุษกร สำโรงทอง

คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยเป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต

..... คณะบดีคณะศิลปกรรมศาสตร์
(ศาสตราจารย์ ดร.ชาญณรงค์ พรุ่งโรจน์)

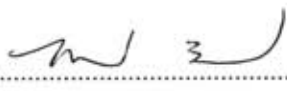
คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ปกรณ์ รอดช้างเผื่อน)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(รองศาสตราจารย์ ดร.บุษกร สำโรงทอง)

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ พิชิต ชัยเสรี)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภัทรวดี กุชฎาภิรมย์)

..... กรรมการ
(อาจารย์ ดร.พรประพิตร์ เผ่าสวัสดิ์)

นิมิต โอสถเจริญ: วิธีการถ่ายทอดความรู้ของหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง)
 PEDAGOGICAL METHOD OF MASTER LUANG PRADITPHAIROW (SORN
 SILAPABANLENG) อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก : รศ.ดร.บุษกร สำโรงทอง, ๑๕๕ หน้า

งานวิจัยชิ้นนี้ได้ทำการศึกษาวิธีการถ่ายทอดความรู้ของหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) บรมครูดนตรีไทยที่มีชื่อเสียงท่านหนึ่งในสมัยรัตนโกสินทร์ (พ.ศ. ๒๔๒๕ - พ.ศ. ๒๔๕๗) ผลการวิจัยจากข้อมูลสัมภาษณ์ลูกศิษย์หลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ๑๕ คน ที่ยังมีชีวิตอยู่พบว่า สภาพบรรยากาศของการเรียนการสอนเป็นไปในลักษณะคาบส มีวิธีการถ่ายทอดแบบมุขปาฐะ มีเอกลักษณ์การสอนที่เน้นเรื่องคุณค่าของเสียง นุกลิกและท่าทาง ซึ่งการสอนจะถือเอาความสามารถของศิษย์เป็นสำคัญ ศิษย์ทั้ง ๑๕ คน ได้รักษาองค์ความรู้ที่ได้รับถ่ายทอดมาไว้เป็นอย่างดี และศิษย์ส่วนใหญ่ได้ถ่ายทอดองค์ความรู้ที่ได้เรียนมาจากหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ไปยังศิษย์ของตนจนถึงปัจจุบัน

ผลการวิจัยยังชี้ให้เห็นว่าหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เป็นบรมครูที่มีความสามารถในการบรรเลงเครื่องดนตรีไทยได้ทุกชนิด สามารถขับร้องได้เป็นอย่างดี มีความโดดเด่นเป็นที่ยอมรับในการบรรเลงระนาดเอก นอกจากนี้ยังมีความรู้ที่ลึกซึ้งในการประพันธ์เพลง รวมถึงการปรับวงในลักษณะต่างๆ ในด้านอุปนิสัยนั้นเป็นผู้ที่มีความพากเพียรในการฝึกหัดความรู้ มีความอ่อนน้อมถ่อมตน มีความเมตตากรุณาต่อศิษย์ อุทิศตนเพื่อการถ่ายทอดความรู้ดนตรีไทยอย่างต่อเนื่อง ชำรงด้วยวัตรปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนา เป็นแบบอย่างให้บรรดาศาสนุศิษย์ประพฤติปฏิบัติตามสืบมาจนถึงปัจจุบัน

ภาควิชา.....ดุริยางคศิลป์.....

สาขาวิชา.....ดุริยางค์ไทย.....

ปีการศึกษา.....๒๕๕๑.....

ลายมือชื่อนิมิต.....

ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก.....

##5086609935 : MAJOR THAI MUSIC

KEYWORDS: THAI MUSICAL INHERITANCE/ LUANG PRADITPHAIRO.

NIMIT OSOTCHAROEN : PEDAGOGICAL METHOD OF MASTER LUANG

PRADITPHAIRO (SORN SILAPABANLENG). THESIS ADVISOR : ASSOC.PROF.

BUSSAKORN SUMRONGTHONG, PH. D.230 pp.

This research focuses on the teaching methods of Luang Praditphairo (Sorn Silapabanleng) who was the revered master of Thai music during the reigns of Kings Rama V to IX, (1882 -1954). The body of research is comprised of interviewing nineteen of his former students that focus on the exploration of his exceptional musical depth and personal qualities. In terms of his personality, he thrived on pursuing musical knowledge and was focused and studious in both its acquisition as well as practice, focusing on his students' abilities. All of his nineteen students have kept the musical knowledge gained from Luang Praditphairo (Sorn Silapabanleng) and have transmitted the knowledge to their own students until now.

It was found that Sorn was a truly an exceptional Thai music master. He could adeptly play all of the Thai musical instruments along with being a superb vocalist. Sorn specialized in the Thai xylophone or "Ranaat ek". Furthermore, he was an eminent arranger that created works for large complex Thai ensembles that until his time were non-existent. He was a model of Buddhist morals for his student that was reflected in his modesty and generosity towards them. He dedicated himself to the preservation of Thai traditional music for the following generations while at the same time, expanding its creative expression. In the manner of his exceptional musical life, he has provided a glorious example for his students and admirers.

Department:.....Music.....

Field of Study:... Thai Music.....

Academic Year:...2008.....

Student's Signature.....*Nimit*.....

Advisor's Signature.....*Assoc. Prof. Busakorn Sumrongthong*.....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้ สำเร็จลงได้เพราะได้รับความอนุเคราะห์เมตตาอย่างสูงยิ่งจาก รองศาสตราจารย์ ดร.บุษกร สำโรงทอง อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่ได้ให้ความอุปการะในการดำเนินงานวิจัย และให้คำแนะนำ คำปรึกษา วิธีคิดและการสืบหาคว้าข้อมูล รวมถึงร่วมออกเดินทางเก็บข้อมูลกับผู้วิจัย ในทุกสถานที่ด้วยความเมตตากรุณาและออกทุนทรัพย์ในการทำวิจัย ซึ่งพระคุณนี้ยากที่จะหาสิ่งใดเปรียบในพระคุณนี้ได้ ขอกราบขอบพระคุณในความเมตตาด้วยความเคารพอย่างสูงยิ่ง

ทั้งนี้ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณศิษย์ท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) รวมทั้ง อาจารย์มาลินี สาคริก ที่กรุณาอนุเคราะห์ให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องเป็นอย่างดี

กราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ พิเชิด ชัยเสรี รองศาสตราจารย์ ปกรณ์ รอดช่างเพื่อน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภัทรวดี ภูษฎาภิรมย์ รองศาสตราจารย์ จำคม พรประสิทธิ์ อาจารย์ ดร. พรประพิตร์ เผ่าสวัสดิ์ ที่คอยช่วยเหลือและให้คำแนะนำในการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

กราบขอบพระคุณ Mr.Alan Kinear อาจารย์สถาพร อรุณวิลาศ อาจารย์เพิ่มทิพย์ บัวเพ็ชร อาจารย์กัมรินทร์ เตาวโรดม อาจารย์ภัทรระ คมขำ คุณปรีชา หิรัญวงศ์ คุณชัยทัต โสพระขรรค์ คุณนิศยา อ่อนทอง ที่ให้ความอนุเคราะห์และอำนวยความสะดวกทางด้านเทคนิคในการดำเนินงานวิจัย

กราบขอบพระคุณครอบครัวโอสถเจริญ ซึ่งได้แก่ คุณปู่ฟอม คุณย่าสมาน ร้อยตำรวจตรี สมหวัง คุณอาธารทิพย์ คุณอาเรวัต และ คุณอาพิกุล ครอบครัวสรเดช ซึ่งได้แก่ คุณตาอุทัย คุณยายละเอียด และ คุณแม่อรนุช ที่ให้กำลังใจและสนับสนุนการเงินแก่ผู้วิจัยตลอดมา

ขอบคุณน้อง ๆ ที่ให้ความช่วยเหลือ อำนวยความสะดวกในการพิมพ์ และการแปลงข้อมูลวิจัย ได้แก่ นายคุณนิติ ไชยมาลา นายรัตนพล ชื่นคำ นายสืบสกุล หลงเวช นายศุภโชค วรรณนะมณีกุล นายศิริชัย ศักดิ์โฆษิต นายสุพัชร เทพรส นายสุรพงษ์ บ้านไกรทอง นายพิพัฒน์พงษ์ วิชายาน้องแบงก์ คณะอักษรศาสตร์ น้องปรวิทย์ ริญญา น้องต๊าก คุณเอกภพ คุณเคย คุณชัชวาล คุณพีปอง คุณพีปอง คุณพีอศินีย์ คุณกฤษณพงศ์ ทศนบรรจง และคุณสาทร กันภัย รวมถึงน้อง ๆ พี่ ๆ ทุกคนที่คอยให้กำลังใจจนผลงานวิจัยสำเร็จลุล่วงไปด้วยดีทุกประการ

คุณประโยชน์ทางวิชาการที่เกิดขึ้นจากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ขออุทิศแด่ท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) บรมครูดนตรีไทยผู้อุทิศตนในการถ่ายทอดภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมดนตรีไทย ตลอดจนถึงครูประสิทธิ์ ถาวร ครูบุญยงค์ - ครูบุญยัง เกตุคง ศาสตราจารย์ ดร.อุทิศ นาคสวัสดิ์ ครูรวม พรหมบุรี คุณทวดเทิ้ม สรเดช บรมครูดนตรีไทยและนักเปียโนที่เกษียณชีวิตโลดเล่นอยู่ในวงการดนตรีไทยอันเป็นส่วนหนึ่งของแรงบันดาลใจในการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญภาพ.....	ซ
บทที่ ๑ บทนำ.....	๑
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	๑
วัตถุประสงค์.....	๔
วิธีดำเนินการวิจัย.....	๕
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	๖
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย.....	๖
บทที่ ๒ ประวัติหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง).....	๘
ประวัติศิษย์ ๑๕ คน ที่ให้ข้อมูลสัมภาษณ์.....	๑๕
บริบทของบ้านบาตร.....	๔๑
วังแดง คำเรียกขานจากศิษย์หลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง).....	๕๑
สภาพและบรรยากาศในบ้านบาตร.....	๕๖
บทที่ ๓ การถ่ายทอดความรู้ของหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง).....	๘๕
บทที่ ๔ ความทรงจำที่บ้านบาตร.....	๑๑๘
บทที่ ๕ บทวิเคราะห์ผลการวิจัย.....	๑๗๒
บทที่ ๖ บทสรุปและข้อเสนอแนะ.....	๑๙๘
รายการอ้างอิง.....	๒๐๐
ภาคผนวก.....	๒๐๑
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	๒๐๕

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
๑. หลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง).....	๕
๒. ชุดปลัดกรมปีพาทย์และโขนหลวง.....	๑๐
๓. บุตรหลานถ่ายพร้อมกันที่บ้านบาตร เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๔	๑๑
๔. บุตรหลานถ่ายพร้อมกันที่บ้านบาตร เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๔	๑๑
๕. นาวาเอกสมชาย ศิลปบรรเลง.....	๑๒
๖. แผนที่ประเทศไทย.....	๑๕
๗. สถานที่พบศิลปิน.....	๑๖
๘. ครูอุ่งน บัวเอี่ยม.....	๑๗
๙. ครูอุ่งน บัวเอี่ยม กับคณะผู้วิจัย	๑๗
๑๐. ครูวิเชียร สาระเดช.....	๑๘
๑๑. ครูวิเชียร สาระเดช กับคณะผู้วิจัย.....	๑๘
๑๒. พระธรรมสิงหบุราจารย์	๑๙
๑๓. พระธรรมสิงหบุราจารย์ กับคณะผู้วิจัย.....	๑๙
๑๔. ครูชฎิล นักดนตรี	๒๐
๑๕. ครูชฎิล นักดนตรี กับคณะผู้วิจัย	๒๐
๑๖. ครูไพฑูรย์ สาระเดช	๒๑
๑๗. ครูไพฑูรย์ สาระเดช กับคณะผู้วิจัย.....	๒๑
๑๘. ครูน้ำว่า ร่มโพธิ์ทอง.....	๒๒
๑๙. ครูน้ำว่า ร่มโพธิ์ทอง กับผู้วิจัย.....	๒๒
๒๐. ครูแสวง สุจิตักษณ์	๒๓
๒๑. รูปที่ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) มอบให้กับครูแสวง สุจิตักษณ์.....	๒๔
๒๒. ครูแสวง สุจิตักษณ์ กับผู้วิจัย.....	๒๕
๒๓. ครูเชื้อ อุบลน้อย	๒๖
๒๔. ครูเชื้อ อุบลน้อย กับคณะผู้วิจัย.....	๒๖
๒๕. ครูอุทัย แก้วละเอียด	๒๗
๒๖. ครูอุทัย แก้วละเอียด และภรรยา กับคณะผู้วิจัย	๒๗
๒๗. ครูชง่อน หงษ์ทอง	๒๘
๒๘. ครูชง่อน หงษ์ทอง ขณะให้สัมภาษณ์	๒๘

ภาพที่	หน้า
๒๕. ครูชง่อน หงษ์ทอง และภรรยา กับคณะผู้วิจัย	๒๕
๓๐. ครูอรุณ พาทยกุล	๓๐
๓๑. ครูอรุณ พาทยกุล กับครูเรื่องเดช พุ่มไสว.....	๓๐
๓๒. ครูเสนาะ หลวงสุนทร.....	๓๑
๓๓. ครูเสนาะ หลวงสุนทร กับภาพที่ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) มอบให้..	๓๒
๓๔. ครูเสนาะ หลวงสุนทร และภรรยา กับคณะผู้วิจัย.....	๓๒
๓๕. ครูเรื่องเดช พุ่มไสว.....	๓๓
๓๖. ครูเรื่องเดช พุ่มไสว และ ครูอรุณ พาทยกุล กับรูปครูหลวงประดิษฐไพเราะ.....	๓๓
๓๗. ครูเทิม สมานมิตร.....	๓๔
๓๘. ครูเทิม สมานมิตร และครูสังเวียน พงษ์คนตรี กับคณะผู้วิจัย.....	๓๔
๓๙. ครูสังเวียน พงษ์คนตรี.....	๓๕
๔๐. ครูสังเวียน พงษ์คนตรี กับผู้วิจัย	๓๕
๔๑. ครูฉลาก โปธิ์สามต้น.....	๓๖
๔๒. ครูฉลาก โปธิ์สามต้น กับภาพที่ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) มอบให้.	๓๗
๔๓. ครูฉลาก โปธิ์สามต้น กับคณะผู้วิจัย.....	๓๗
๔๔. ครูสวาง ศรีผ่อง.....	๓๘
๔๕. ครูสวาง ศรีผ่อง ขณะให้สัมภาษณ์แก่คณะผู้วิจัย.....	๓๘
๔๖. ครูหยด ผลเกิด.....	๓๙
๔๗. ครูหยด ผลเกิด กับคณะผู้วิจัย.....	๓๙
๔๘. ครูเผชิญ กองโชค	๔๐
๔๙. ครูเผชิญ กองโชค กับผู้วิจัย	๔๐
๕๐. หุมชนบ้านบาตรในปัจจุบัน.....	๔๑
๕๑. บรรยากาศหุมชนบ้านบาตรในปัจจุบัน.....	๔๒
๕๒. เรือนใหญ่ของหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ณ บ้านบาตรในอดีต.....	๔๓
๕๓. อาจารย์มาลินี สาคริก ขณะให้คำสัมภาษณ์แก่ผู้วิจัย.....	๔๔
๕๔. นายสุข แซ่เฮ็ง เจ้าของร้านก๋วยเตี๋ยวปากซอยทางเข้าแฟลตสุกมด	๔๕
๕๕. แฟลตสุกมด.....	๔๖
๕๖. ป้ายชื่อบริษัท สุกมดก่อสร้าง จำกัด อยู่บริเวณชั้นล่างแฟลตสุกมด.....	๔๗

ภาพที่	หน้า
๕๗. รูปก. ผู้ดูแลแฟลตสุขุมล	๔๗
๕๘. เรือนใหญ่หลวงประดิษฐไพเราะ ที่ปลูกปัจจุบันแถวย่านรัชดา-ลาดพร้าว.....	๔๘
๕๙. เรือนใหญ่ในปัจจุบัน.....	๔๙
๖๐. บ้านบางซื่อในอดีตหลังได้รับการบูรณะแล้ว.....	๕๐
๖๑. มุขด้านหน้าหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) และบ้านสาคริก	๕๐
๖๒. อาจารย์มาลินี สาคริก ขณะให้คำสัมภาษณ์.....	๕๑
๖๓. แผนที่แสดง พระราชวังและวังสมัยรัชกาลที่ ๕ (พุทธศักราช ๒๔๑๑ – ๒๔๕๓).....	๕๓
๖๔. วังบ้านดอกไม้หรือวังแดงในปัจจุบัน.....	๕๔
๖๕. ทางเข้าวังบ้านดอกไม้หรือวังแดงในปัจจุบัน.....	๕๕
๖๖. บรรยากาศงานไหว้ครูที่บ้านบาตร.....	๗๔
๖๗. บรรยากาศงานไหว้ครูที่บ้านบาตร.....	๗๔
๖๘. พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเฉลิมพลทิฆัมพร (พระองค์ชายกลาง).....	๗๕
๖๙. บทโองการไหว้ครูลายมืออาจารย์ประสิทธิ์ ถาวร.....	๗๗
๗๐. บทโองการไหว้ครูลายมืออาจารย์ประสิทธิ์ ถาวร.....	๗๗
๗๑. เครื่องดนตรีไทยที่บ้านบาตร ปัจจุบันอยู่ที่เรือนเครื่องปั้นนาฬิกาเอกสมชาย ศิลปบรรเลง..	๑๗๒
๗๒. เรือนใหญ่ในปัจจุบัน.....	๑๗๔
๗๓. มุขด้านหน้าที่ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เคยนอน.....	๑๗๔
๗๔. ที่เคียงศพครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง).....	๑๗๕
๗๕. บันได ๕ ชั้น ปัจจุบันยังรักษาไว้ ๑ ชั้น.....	๑๗๕
๗๖. แผนที่บริเวณบ้านบาตรในอดีต.....	๑๗๖
๗๗. แผนที่บริเวณบ้านบาตรในปัจจุบัน.....	๑๗๗
๗๘. แผนภาพการถ่ายทอดความรู้.....	๑๙๕
๗๙. ราชกิจจานุเบกษา พระราชทานบรรดาศักดิ์ หลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง)...	๒๐๔

บทที่ ๑

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เป็นบุตรคนสุดท้องของนายสินกับนางยิ้ม ศิลปบรรเลง เกิดเมื่อวันที่ ๖ สิงหาคม พ.ศ.๒๔๒๔ ที่ตำบลคลองดาวดึงส์ จังหวัดสมุทรสงคราม ครูสิน บิดาของครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) นั้นเป็นเจ้าของวงปี่พาทย์และเป็นศิษย์ของพระประดิษฐไพเราะ (กรุมี่แขก หรือ มี ดุริยางกูร)

หนังสือ “อนุสรณ์คำนึงในวาระฉลองร้อยปีเกิดของหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง)” ได้กล่าวถึงชีวิตประวัติของครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ไว้ดังนี้

“...เมื่ออายุเพียง ๕ ขวบก็ตีฆ้องวงเป็นเพลงได้โดยไม่มีใครหัดให้ แต่ก็ยังไม่สนใจจะหัดจริงจังอย่างใด กระทั่งเริ่มประทับใจดนตรีไทยจนรักที่จะเรียนจะหัดเอา เมื่ออายุได้ ๑๑ ขวบ ในงานโกนจุกตัวเองบิดาท่านได้จัดเป็นงานใหญ่ มีปี่พาทย์มาประชันวงกันหลายวง ได้เห็นฝีมือความสามารถของนักดนตรีเหล่านั้น และรู้สึกถึงความไพเราะของเพลงขึ้นมาในทันที จึงได้เริ่มหัดกับบิดาด้วยความตั้งใจมาตั้งแต่นั้น และในช่วงเวลาไม่นานนักก็สามารถออกประชันวงกับเขาได้เช่นกัน...

เหตุการณ์สำคัญที่ชักนำให้นายศรได้เข้ามาอยู่ในวังบูรพาภิรมย์ คือ เมื่อสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช เสด็จไปบัญชาการรับเสด็จ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จประพาสถ้ำเขาสูง จังหวัดราชบุรี สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ วังบูรพาองค์นี้ ได้ทรงทราบกิตติศัพท์ของนายศร จึงรับสั่งให้หาตัว เมื่อได้ทรงสดับฝีมือของนายศรแล้ว ทรงพอพระทัยมากถึงกับทรงขอตัวจากบิดาท่าน ให้เข้ามาเป็นมหาดเล็กในพระองค์ นายศรจึงได้เข้ามาเป็นมหาดเล็กจนได้เป็นจางวาง ก็เป็นใหญ่ในบรรดามหาดเล็ก อยู่ในวังบูรพาภิรมย์ ตั้งแต่เมื่อมีอายุเพียง ๑๕ ปี

ระยะอยู่ในวังบูรพาภิรมย์นี้เอง ที่ชื่อของจางวางศร และ วงดนตรีวังบูรพาภิรมย์เป็นที่ยกย่องกันทั่วไป ทั้งสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช ก็โปรดทรงชบเลี้ยงด้วยพระกรุณาเป็นอย่างยิ่ง ทรงอุปถัมภ์ให้อุปสมบท ณ วัดบวรนิเวศวิหาร ๑ พรรษา โดยสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรสทรงเป็นพระอุปัชฌาย์ พร้อมทั้ง ทรงพระ

กรุณาจัดการแต่งงานให้กับ นส. โขติ หุราพันธ์ ธิดาพันโท พระประมว
ประมาณพล (พันธ์ หุราพันธ์)...

...เพลงที่ขึ้นชื่ออีกเพลงคือเพลงเขมรเลียบพระนคร เพลงนี้จางวาง
ศรได้ประดิษฐ์ขึ้นจากเพลง เขมรเขาเขียว ๒ ชั้น บรรเลงถวายเป็นเกล้า
รัชกาลที่ ๖ เมื่อเสด็จเลียบมณฑลนครศรีธรรมราช เป็นเพลงที่มีทำนอง
ไพเราะ และเป็นที่ยอมรับกันอยู่จนทุกวันนี้เช่นกัน ในการบรรเลงคราวแรก
นั้นเป็นที่พอพระราชหฤทัยมาก โปรดเกล้าฯ พระราชทานเหรียญราชรุจิ
ทอง รัชกาลที่ ๕ และที่ ๖ ของพระองค์เอง ทั้งนี้เพราะพระองค์เคยโปรด
ฝีมือดนตรีของจางวางศรตั้งแต่ครั้งยังทรงเป็นมกุฎราชกุมาร

จากการที่ท่านได้ประดิษฐ์เพลงอันไพเราะขึ้นมากมายนี้เอง เมื่อได้
มีโอกาสบรรเลงถวายคราวหนึ่ง จึงโปรดพระราชทานบรรดาศักดิ์ให้เป็น
หลวงประดิษฐไพเราะ”

(มูลนิธิตหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง), ๒๕๒๔: ๒๔-๒๗)

หลังจากที่ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์
เป็นหลวงประดิษฐไพเราะ ตามคำประกาศพระราชทานบรรดาศักดิ์ให้แก่จางวางศร ตีพิมพ์ไว้ใน
ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๔๒ ประจำปีพุทธศักราช ๒๔๖๘ ฉบับวันที่ ๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๖๘
หน้า ๑๐๓๓ ความว่า

“พระราชทานบรรดาศักดิ์

วันที่ ๒๗ มิถุนายน พระพุทธศักราช ๒๔๖๘

มีพระบรมราชโองการดำรัสเหนือเกล้าฯ

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานบรรดาศักดิ์ให้

นายสอน ศิลปะบรรเลง

เป็นหลวงประดิษฐไพเราะ มีราชการในกรมมหรสพ ถือศักดินา

๔๐๐”

ในรัชสมัยรัชกาลที่ ๖ และรัชกาลที่ ๗ ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง)
ต้องรับหน้าที่ควบคุมวงดนตรี ณ วัดลาววัลย์ของสมเด็จพระเจ้าวรวงศ์เธอ เจ้าฟ้ายุคลทิฆัมพร
กรมหลวงลพบุรีราเมศวร์ เพิ่มเติมขึ้นอีกวงหนึ่ง ซึ่งเรียกกันว่า “วงบางคอแหลม” ได้ประดิษฐ์ทาง
เพลงสำหรับวงบางคอแหลมขึ้นเป็นพิเศษ เช่น เพลงแขกลพบุรีทางบางคอแหลม เพลงเชิดเงินทาง
บางคอแหลม เป็นต้น (มณเฑียร ศุภลักษณ์, ๒๕๔๑: ๒๐)

เมื่อถึงปีพุทธศักราช ๒๔๗๑ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช เสด็จทิวังคตสมบัติส่วนพระองค์ในวังบูรพาภิรมย์จึงกลายเป็นทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ทั้งตึกวังบูรพาภิรมย์อันโอ้อ่าสง่างาม รวมทั้งบ้านหน้าวังของหลวงประดิษฐไพเราะที่ตั้งอยู่ในบริเวณที่ดินส่วนพระองค์ด้วย ดังนั้นครูลหลวงประดิษฐไพเราะ(ศร ศิลปบรรเลง) และครอบครัวจึงได้ย้ายที่อยู่ใหม่ไปอยู่ที่บริเวณสี่แยกแมนศรี ตำบลบ้านใหม่ของครูลหลวงประดิษฐไพเราะตั้งอยู่ในซอยเล็กๆ ที่แยกเข้ามาจากถนนบริพัตร ซึ่งทอดผ่านมาจากภูเขาทอง เลยสะพานตรงประตูผีมาเล็กน้อย ตรงแหล่งนั้นมีชื่อเรียกขานเป็นที่รู้จักกันต่อมาว่า “บ้านบาตร” (สุจิตต์ วงษ์เทศ, ๒๕๔๔: ๑๒๖-๑๒๗)

ด้วยเหตุนี้เองทำให้บ้านบาตรกลายเป็นแหล่งถ่ายทอดความรู้ให้แก่ลูกศิษย์ที่มีจิตใจรักและหลงใหลในเสียงของวงปี่พาทย์สำนักครูลหลวงประดิษฐไพเราะ(ศร ศิลปบรรเลง) อย่างมากมาย เพราะถือว่าเป็นสถานที่นี้เป็นสถานที่ที่นักดนตรีไทยทุกคนใฝ่ฝันที่จะได้เข้ามารับการถ่ายทอดวิชาความรู้ ตลอดจนวิธีการฝึกฝนจนฝีมือในทางการบรรเลงแตกฉานและสามารถออกไปเป็นนักดนตรีไทยอาชีพที่มีฝีมือเจริญรอยตามแบบแผนของบรมครูต้นแบบกระทั่งมีชื่อเสียงระดับประเทศ ลูกศิษย์ที่สร้างผลงานทางวิชาการให้กับวงการดนตรีไทยในปัจจุบันไว้หลายท่าน ได้แก่ ศาสตราจารย์ ดร.อุทิศ นาคสวัสดิ์ ครูเฟื่อง นักระนาด ครูมนตรี ตราโมท ครูประสิทธิ์ถาวร ครูบุญยงค์-ครูบุญยัง เกตุคง ครูรวม พรหมบุรี ฯลฯ ซึ่งบรมครูทั้งหลายที่ได้กล่าวมานี้ล้วนแล้วสร้างคุณประโยชน์ให้แก่แผ่นดินไทยทั้งสิ้น

จากการเล่าเรื่องชีวประวัติครูลหลวงประดิษฐไพเราะ(ศร ศิลปบรรเลง) ผ่านทางภาพยนตร์เรื่อง “โหมโรง” ซึ่งภาพยนตร์เรื่องนี้มีเนื้อหาที่ยังไม่สมบูรณ์ในเรื่องการถ่ายทอดความรู้ให้แก่ลูกศิษย์ อีกทั้งลูกศิษย์ของครูลหลวงประดิษฐไพเราะ(ศร ศิลปบรรเลง) อีกหลายท่านก็ยังมีชีวิตอยู่ที่สามารถบรรยายบรรยากาศที่แท้จริงในวิถีชีวิตครั้งหนึ่งที่ได้อยู่ในการดูแลเหมือนพ่อกับลูกในบ้านครูลหลวงประดิษฐไพเราะ(ศร ศิลปบรรเลง) ได้ เหตุผลทั้งสองประการนี้จึงเป็นแรงบันดาลใจให้ค้นคว้าหาความรู้ว่าครูลหลวงประดิษฐไพเราะ(ศร ศิลปบรรเลง) มีวิธีการถ่ายทอดความรู้ให้แก่ลูกศิษย์อย่างไร และมีสายการสืบทอดความรู้ไปยังศิษย์อย่างไร แม้กระทั่งหนังสือในหลายสำนักก็มีได้กล่าวไว้ว่าลูกศิษย์ที่มาเรียนกับครูลหลวงประดิษฐไพเราะ(ศร ศิลปบรรเลง) ได้รับการถ่ายทอดความรู้อย่างไร บรรยากาศในการเรียนของแต่ละคนเป็นอย่างไร และชีวิตความเป็นอยู่ของแต่ละท่านเป็นอย่างไร

ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความประสงค์ที่จะทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “วิธีการถ่ายทอดความรู้ของครูลหลวงประดิษฐไพเราะ(ศร ศิลปบรรเลง)” เพื่อแสดงให้เห็นถึงการถ่ายทอดความรู้ของแท้จริง

ของครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) โดยการสัมภาษณ์ศิษย์ที่ยังคงมีชีวิตอยู่ในปัจจุบัน เพื่อเป็นหลักฐานประวัติศาสตร์สืบไป การวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ จะทำการสัมภาษณ์

๑. ครูอ๋องน บัวเอี่ยม
๒. ครูวิเชียร สาระเดช
๓. พระธรรมสิงหนุราจารย์ (หลวงพ่ोजรัญ จรรย์รักษ์)
๔. ครูชฎิล นักดนตรี
๕. ครูไพฑูรย์ สาระเดช
๖. ครูน้ำว่า ร่มโพธิ์ทอง
๗. ครูแสวง สุชีร์รักษ์
๘. ครูเชื้อ อุบลน้อย
๙. ครูอุทัย แก้วละเอียด
๑๐. ครูชง่อน หงษ์ทอง
๑๑. นาวาโทอรุณ พาทยกุล
๑๒. พันโทเสนาะ หลวงสุนทร
๑๓. ครูเรืองเดช พุ่มไสว
๑๔. ครูเทิม สمانมิตร
๑๕. ครูสังเวียน พงษ์ดนตรี
๑๖. ครูฉลาก โพธิ์สามต้น
๑๗. ครูสว่าง ศรีฟ่อง
๑๘. ครูหยด ผลเกิด
๑๙. ครูเผชิญ กองโชค
๒๐. อาจารย์มาลินี สาคริก

บุคคลข้อมูลลำดับที่ ๑ – ๑๙ คือศิษย์ที่ศึกษาดนตรีไทยกับครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ในช่วงปี พ.ศ. ๒๔๘๘ ถึง พ.ศ. ๒๔๙๗ ลำดับที่ ๒๐ คือหลานสาว

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. ศึกษาสภาพและบรรยากาศของการเรียนการสอนดนตรีไทยในบ้านครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๘๐ ถึง พ.ศ. ๒๔๙๗
๒. ศึกษาวิธีการถ่ายทอดความรู้ของครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง)
๓. ศึกษาสายการสืบทอดความรู้ของครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง)

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งดำเนินงานตามขั้นตอนดังนี้

๑. สัมภาษณ์เชิงลึกลูกศิษย์ครูหลวงประดิษฐไพเราะ(ศร ศิลปบรรเลง) ที่ยังมีชีวิตอยู่ดังมีรายนามต่อไปนี้

๑. ครูอ๋องน บัวเอี่ยม
๒. ครูวิเชียร สาระเดช
๓. พระธรรมสิงหนุราจารย์ (หลวงพ่ोजรัญ จรรย์รักษ์)
๔. ครูชฎิล นักดนตรี
๕. ครูไพฑูรย์ สาระเดช
๖. ครูน้ำว่า ร่มโพธิ์ทอง
๗. ครูแสวง สุชีร์รักษ์
๘. ครูเยื่อ อุบลน้อย
๙. ครูอุทัย แก้วละเอียด
๑๐. ครูชง่อน หงษ์ทอง
๑๑. นาวาโทอรุณ พาทยกุล
๑๒. พันโทเสนาะ หลวงสุนทร
๑๓. ครูเรืองเดช พุ่มไสว
๑๔. ครูเทิม สมานมิตร
๑๕. ครูสังเวียน พงษ์ดนตรี
๑๖. ครูฉลาก โพธิ์สามต้น
๑๗. ครูสว่าง ศรีฝ่อง
๑๘. ครูหยด ผลเกิด
๑๙. ครูเผชิญ กองโชค

๒. บันทึกข้อมูลโดยการบันทึกเทป และบันทึกภาพ

๓. ถอดความจากเทปและทำการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร

๔. เรียบเรียงและวิเคราะห์ข้อมูล

๕. ศึกษาเพิ่มเติมจากหนังสือที่เกี่ยวข้องกับหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง)

๖. จัดพิมพ์เป็นรูปเล่ม

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑. ทราบสภาพและบรรยากาศของการเรียนการสอนดนตรีไทยในบ้านครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๘๐ ถึง พ.ศ. ๒๔๙๗
๒. ทราบวิธีการถ่ายทอดความรู้ของครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง)
๓. ทราบสายการสืบทอดความรู้ของครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) อย่างแท้จริง

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย

กิตติ วัฒนะมหาตม์(๒๕๓๗: ๑๗๓-๑๘๒) หนังสือ “วังเจ้า วังเดิม” กล่าวถึงประวัติและความเป็นมาของวังบ้านดอกไม้ หรือที่รู้จักกันในชื่อ วังแดง

กมุท จันทรเรือง(๒๔๙๘: ๓๕-๓๖) เขียนบทความเรื่อง “แต่ดวงประทีปแห่งศิลปะ” ไว้ในหนังสืองานพระราชทานเพลิงศพหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) กล่าวถึงบรรยากาศภายในบ้านบาตร และงานไหว้ครูซึ่งมีการประชันวงกันอย่างสนุกสนานครั้ง

ฉ.กระแสรัตินุ(๒๔๙๘: ๖๑-๖๒) เขียนบทความเรื่อง “ท่านอาจารย์หลวงประดิษฐไพเราะ ผู้เป็นสมบัติของชาติ” ไว้ในหนังสืองานพระราชทานเพลิงศพหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) โดยได้กล่าวถึงอัจฉริยภาพของท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ

แทนเงา(๒๕๔๑: ๑๓๓-๑๕๗) เขียนบทความเรื่อง “ลลนาคพบครูบุญยัง เกตุคง” โดยกล่าวถึงประวัติชีวิตของครูบุญยัง เกตุคงเมื่อได้เข้าไปเรียนกับท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ที่บ้านบาตร และเหตุการณ์สำคัญที่ทำให้ครูบุญยัง เกตุคงไม่ได้อยู่ที่บ้านครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) อย่างถาวร

นางมหาเทพกษัตริสมุห บรบรรเลง (ศิลปบรรเลง) สาคกริก(๒๕๓๔: ๑๕๗-๑๕๘) เขียนบทความเรื่อง “แสนคำนึง” ไว้ในหนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ คุณหญิงชื่น ศิลปบรรเลง ต.จ. เนื้อหากล่าวถึงประวัติและที่มาของเพลงแสนคำนึง

เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์(๒๕๒๔: ๒๘-๔๑) เขียนบทความเรื่อง “หลวงประดิษฐไพเราะ” ในหนังสืออนุสรณ์คำนึงในวาระฉลองรอบร้อยปีเกิดของหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) โดยกล่าวถึงที่มาของอังกะลุงและเพลงชวา ซึ่งหลวงประดิษฐไพเราะเป็นบุคคลแรกที่นำเข้ามา

แน่นน้อย ศักดิ์ศรี(๒๕๓๗: ๑๘๕-๑๘๕) เขียนบทความเรื่อง “ตำแหน่งที่ตั้งพระราชวังและวัง” ลงในหนังสือชุด คลื่นความคิด ศ. ม.ร.ว.แน่นน้อย ศักดิ์ศรี ได้กล่าวถึงรายละเอียดสาระสำคัญ

ในการสร้างพระราชวังและวังสมัยรัชกาลที่ ๕ โดยแสดงแผนผังและที่ตั้งของวังบ้านคอกไม้ประกอบด้วย

บรรดาศาสนุศิษย์ของครูทองต่อ(๒๕๒๑: ๑-๑๐) เนื้อหากล่าวถึงประวัติของครูทองต่อการฝากตัวเป็นศิษย์ของท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง)

บุญทริก นาคทิม(๒๕๔๓: ๖๑-๘๕) บันทึกคำสัมภาษณ์ของครูสมภพ เมื่อวันที่ ๑๐ พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๖๖ ได้กล่าวถึงประวัติชีวิตการเป็นนักดนตรีไทยที่บ้านบาตร การประชันวงตลอดจนหลักสำคัญในชีวิตของการเป็นนักดนตรีไทย

บุญยงค์ เกตุคง(๒๕๒๔: ๕๒-๕๓) “พระเดช พระคุณ ท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ” ในหนังสืออนุสรณ์ค่านึงในวาระฉลองรอบร้อยปีเกิดของ หลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ได้กล่าวถึงบรรยากาศของบ้านบาตรสมัยที่ได้มาเป็นลูกศิษย์ท่านครู การถ่ายทอดวิชาความรู้ตลอดจนลูกศิษย์คนสำคัญๆ ของท่านครูด้วย

ประสิทธิ์ ถาวร(๒๕๔๖: ๓๑-๓๕) เขียนบทความเรื่อง “ครูเสมือนพ่อ” ลงในหนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพนายประสิทธิ์ ถาวร เนื้อหากล่าวถึงชีวิตของครูประสิทธิ์ ถาวรที่บ้านบาตร การถ่ายทอดความรู้ของท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ให้แก่ศิษย์

พัฒน์ พร้อมสมบัติ บรรณาธิการ(๒๕๔๖: ๓-๔) บทความเรื่องประวัติและผลงานของครูประสิทธิ์ ถาวร ลงในหนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพนายประสิทธิ์ ถาวร เนื้อหากล่าวถึงการฝากตัวเป็นศิษย์กับท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ของครูประสิทธิ์ ถาวรตลอดจนการฝึกฝนอบรมวิชาดนตรีไทยที่บ้านบาตร

พูนพิศ อมาตยกุล(๒๕๓๔: ๑๖๖-๑๗๐) เขียนบทความเรื่อง “หลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง)” เนื้อหากล่าวถึงประวัติชีวิตและผลงานของท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ

พูนพิศ อมาตยกุล และคณะ(๒๕๒๘) หนังสืออังกะลุง เนื้อหากล่าวถึงที่มาของเครื่องดนตรีอังกะลุง และความสัมพันธ์กับประวัติชีวิตของท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ

มาลินี ศาคริก(๒๕๓๗: ๒๒-๒๓) เขียนบทความเรื่อง “รำลึกถึง “ป๊อ” ด้วยความอาลัย” ลงในหนังสือ สุพจน์ โตสง่า “ระนาดน้ำค้าง” ลมหายใจไม่ยอมแพ้ เนื้อหากล่าวถึงชีวิตและฝีมือการเล่นดนตรีไทยของสุพจน์ โตสง่า การถ่ายทอดความรู้ ตลอดจนการอบรมคุณธรรมของท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ให้แก่ศิษย์

มาลินี ศาคริก (๒๕๓๘: ๔๐-๔๑) เขียนบทความเรื่อง “ความผูกพันของคุณบุญยงค์ เกตุคง กับท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง)” ได้กล่าวถึง การถ่ายทอดความรู้ของท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะให้แก่ครูบุญยงค์ เกตุคง ตลอดจนงานไหว้ครูที่บ้านบาตร

ไร่แผ่นดินไทย(๒๕๕๘: ๑๔) เขียนบทความเรื่อง ประวัติชีวิตและงานของหลวงประดิษฐไพเราะ ในหนังสืองานพระราชทานเพลิงศพหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปะบรรเลง) เนื้อหากล่าวถึงการตามเสด็จฯสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดชยังชวาของหลวงประดิษฐไพเราะ และได้นำอังกะลุงเข้ามาในประเทศไทย

วิมาลา ศิริพงษ์(๒๕๓๕: ๕๒) วิทยานิพนธ์เรื่องการสืบทอดวัฒนธรรมดนตรีไทยในสังคมไทยปัจจุบัน ศึกษากรณีสกุลพาทย์โกสัลและสกุลศิลปบรรเลง เนื้อหากล่าวถึงบรรยากาศการเรียนการสอนดนตรีไทยที่บ้านบาตร

สศ กุรมะโรหิต(๒๕๑๖: ๑-๕) ได้เขียนบทความเรื่อง “คุณเถ่” ลงในอนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ นายขวัญชัย ศิลปบรรเลง โดยพูดถึงความสำคัญของบ้านบาตร แหล่งพบปะของนักดนตรีไทย

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ(ม.ป.ป.: ๔-๕) หนังสือ ๑๐๐ ปีหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ประมาจารย์ ดนตรีไทย ได้กล่าวถึงคุณลักษณะพิเศษทางดนตรีของหลวงประดิษฐไพเราะ

อานันท์ นาคคง และอัยฎาฐ สาคริก(๒๕๔๔: ๑๒๖-๑๓๓) จากหนังสือ “หลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) มหาคุริยกุลวิกรมเจ้าพระยาแห่งอุษาคเนย์” โดยเนื้อหากล่าวถึงสภาพทั่วไปและบรรยากาศของบ้านบาตร ศูนย์รวมนักดนตรีไทย ตลอดจนถึงวัตรประจำวันของท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ

อานันท์ นาคคง(๒๕๔๖: ๑๓๗-๑๔๑) ได้เขียนบทความเรื่อง “บทเพลงที่บรรเลงไม่รู้จบ” เริ่มชีวิตครอบครัวพระมหาเทพกษัตริย์สมุห บ้านบางซื่อ โดยเนื้อหากล่าวถึงเหตุการณ์เมื่อครูบรรเลงย้ายบ้านมาอยู่ที่ บางซื่อ ซึ่งบ้านบางซื่อนี้เองได้ถูกจัดเป็นที่พักให้แก่ลูกศิษย์ที่มาเรียนดนตรีกับท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะเพิ่มเติมจากที่บ้านบาตร

อุทิศ นาคสวัสดิ์(๒๕๒๖: ๑๐๘-๑๒๗) ได้เขียนบทความเรื่อง “หลวงประดิษฐไพเราะ-ครูของผม ใน ๔๘ ปี ของข้าพเจ้า” และบทความบางเรื่อง โดยได้กล่าวถึงท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะกับซอสามสาย วิธีการแต่งเพลงของท่านครู วิธีการสอนของท่านครู ตลอดจนคุณธรรมจริยธรรมของท่านครู

บทที่ ๒

ประวัติหลวงประดิษฐไพเราะและบ้านบาตร

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย เพื่อให้เกิดความเรียบร้อยและความสมบูรณ์มากที่สุด โดยได้แบ่งเนื้อหาของบทที่ ๒ ออกเป็นประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

๑. ประวัติหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง)
๒. ประวัติของศิษย์ ๑๕ คน ที่ให้ข้อมูลสัมภาษณ์ในด้านที่เกี่ยวข้องกับครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง)
๓. บริบทของบ้านบาตร

๑. ประวัติหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง)

ภาพที่ ๑ หลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง)

จากการศึกษาค้นคว้าประวัติครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ในหนังสืองานพระราชทานเพลิงศพ หลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) วันที่ ๑๐ มีนาคม ๒๔๕๘ ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส โดยผู้วิจัยได้แก้ไขข้อมูลบางส่วนให้เป็นปัจจุบันดังนี้

หลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เป็นบุตรคนสุดท้องของนายสินและนางยิ้ม เกิดวันที่ ๖ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๒๔ ที่บ้านตำบลคลองดาวดึงส์ จังหวัดสมุทรสงคราม

พ.ศ. ๒๔๕๑ เป็นจางวางมหาดเล็กข้าในกรม ในสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช

พ.ศ. ๒๔๖๘ โปรดเกล้าฯ ให้เข้าไปบรรเลงปี่พาทย์ร่วมกับการแสดงโขนบรรดาศักดิ์ ต่อมาได้รับพระราชทานยศเป็นหุ้มแพร

ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์ เป็น หลวงประดิษฐไพเราะ

ภาพที่ ๒ ชุดปลัดกรมปี่พาทย์และโขนหลวง สังกัดสำนักพระราชวัง ประมาณ พ.ศ.

๒๔๖๕ - ๒๔๗๓ (สุจิตต์ วงษ์เทศ, ๒๕๔๔: ๒)

พ.ศ. ๒๔๖๕ รับราชการในกรมปี่พาทย์และโขนหลวง สังกัดสำนักพระราชวัง

พ.ศ. ๒๔๗๓ ดำรงตำแหน่ง ปลัดกรมปี่พาทย์และโขนหลวง และได้ลาออกจากราชการ ภายหลังที่โอนมาอยู่กรมศิลปากร

เครื่องราชอิสริยาภรณ์ เบญจมาภรณ์ มงกุฎไทย เหรียญดุษฎีมาลา เข็มศิลปวิทยา

การศึกษา เมื่อเยาว์วัย ท่านบิดาได้นำไปฝากท่านพระครูที่วัดใกล้บ้าน เพื่อศึกษาวิชาหนังสือไทย และในขณะเดียวกันท่านบิดาก็ได้ฝึกสอนวิชาดนตรีไทยให้ด้วย และได้แสดงความเฉลียวฉลาดในการศึกษาวิชาทั้งสองนั้นอย่างเด่นชัด จนเป็นที่รักใคร่ของท่านอาจารย์และบิดา

การอุปสมบท เมื่ออายุครบอุปสมบท สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วงศ์วงศ์ ได้ทรงพระกรุณาให้อุปสมบท ณ วัดบวรนิเวศวิหาร สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงเป็นพระอุปัชฌาย์ ได้ศึกษาธรรมวินัยสอบไล่ได้หลักสูตรนักรัทธิธรรมตรีชั้นเอกของสนามวัด เมื่อบวชครบพรรษาแล้ว จึงได้ลาสิกขากลับมาปฏิบัติงานตามปกติ

ภาพที่ ๓

ภาพที่ ๔

ภาพที่ ๓ และ ๔ บุตรหลานถ่ายพร้อมกันที่บ้านบาตร เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๔ ในวาระหลวงประดิษฐไพเราะ อายุครบ ๓๐ ปี และครบรอบแต่งงาน ๕๐ ปี กับนางโชติ (งานพระราชทานเพลงศพนางมหาเทพกษัตรสมุห, ๒๕๔๖ :๑๒๕)

ผลงานการประพันธ์เพลง

ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ได้สร้างผลงานการประพันธ์เพลงไว้อย่างมากมาย อาทิ เพลงเดี่ยว เพลงเถา เพลงละคร เพลงเรื่อง ฯลฯ ซึ่งการประพันธ์เพลงทั้งหมดนี้ ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เป็นผู้ประพันธ์ขึ้นด้วยความรู้ ความสามารถ และประสบการณ์ที่ท่านได้สั่งสมมา การประพันธ์เพลงของท่านมีอยู่ด้วยกัน ๓ ลักษณะ คือ ๑. ประพันธ์ขึ้นโดยจับพลันแล้วต่อให้แก่ลูกศิษย์ เช่น ขณะนอนแล้วให้ลูกศิษย์นวด ท่านก็จะให้ลูกศิษย์ท่องเพลงตาม ๒. ประพันธ์ขึ้นตามสติปัญญาของลูกศิษย์ ซึ่งครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) จะดูตามความรู้ ความสามารถของลูกศิษย์เป็นสำคัญ ๓. ประพันธ์ขึ้นตามวาระโอกาส เช่น เพลงแสนคำนึง ประพันธ์เพื่อสะท้อนความรู้สึกสะเทือนใจในเหตุการณ์การปฏิรูปสังคม หลังจากมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. ๒๔๗๕ ซึ่งมีผลให้ดนตรีไทยเสื่อมความนิยมลง นักดนตรีไทยอยู่ในฐานะที่ลำบาก และมีความคับแค้นใจกับการเปลี่ยนแปลงครั้งนั้น

ผลงานการประพันธ์ของครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) สรุปได้ดังนี้

๑. การประพันธ์เพลงเดี่ยว ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ได้ประพันธ์เพลงเดี่ยวไว้ทุกเครื่องมือ ด้วยสติปัญญาอันล้ำเลิศของท่าน ทำให้ท่านสามารถคิดทางการบรรเลงเพลงเดี่ยวไว้เกือบทุกเพลง แต่เพลงที่ปัจจุบันได้สูญหายไปแล้ว คือ เพลงกราวในทางฝัน ซึ่งจากคำให้สัมภาษณ์ของพันโทเสนาะ หลวงสุนทร สรุปความได้ว่า ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ต้องการต่อเพลงกราวในทางฝันนี้ให้แก่ครูบุญยงค์ เกตุคง แต่เหตุการณ์ที่ทำให้ครูบุญยงค์ เกตุคง ไม่ได้รับการต่อเพลงดังกล่าว เป็นเพราะเงินก่านลงจำนวน ๑๐๖ บาท ซึ่งสมัยนั้นหาได้ยากยิ่ง

๒. การประพันธ์เพลงเถา ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) มีวิธีการประพันธ์เพลงเถา โดยการนำเพลงสองชั้นมาขยายเป็นสามชั้น และตัดทอนลงเป็นชั้นเดียว จนครบเป็นเพลงเถา บางครั้งท่านก็ประพันธ์เองใหม่ทั้งหมด ซึ่งเพลงเถาที่มีชื่อเสียง เป็นที่รู้จักจนถึงปัจจุบัน ได้แก่ เพลงแสนคำนึง เถา เพลงแขกลพบุรี ทางบางคอแหลม เพลงเขมรเลียบพระนคร เพลงนกเขา ขะแมร์ เถา ฯลฯ

๓. เพลงละคร หลังจากเกิดเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงการปกครอง ละครผกาวัลลีก็ได้เกิดขึ้นที่บ้านบาตร ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เป็นผู้บรรจเพลงละครให้แก่คุณหญิงจีน ศิลปบรรเลง ซึ่งเป็นลูกสาวของท่าน เพื่อใช้ในการแสดงละคร ในยุคก่อน พ.ศ. ๒๕๐๐ ละครผกาวัลลีจึงเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางตามแบบศิลปะการแสดงร่วมสมัยบนพื้นฐานการแสดงละครไทยประเพณี

๔. เพลงปี่พาทย์มอญ หลังจากที่ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ได้ศึกษาความรู้เพลงปี่พาทย์มอญกับครูสุ่ม เจริญดนตรี ทำให้วัฒนธรรมการนำวงปี่พาทย์มอญมาบรรเลงในงานศพขยายวงความนิยมกว้างมากยิ่งขึ้น ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) จึงประพันธ์เพลงสำหรับใช้ในวงปี่พาทย์มอญเป็นจำนวนมาก เช่น เพลงกรงทอง เพลงสองกุมาร เพลงเชยไต่ด เพลงแน เพลงค้อมค่าย เพลงย่ำค้ำมอญ ที่สอดแทรกทางการบรรเลงเพลงเดี่ยวในเครื่องดนตรีต่าง ๆ ฯลฯ

นอกจากนี้ยังพบว่าครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) มีการประดิษฐ์สื่อการสอนเป็นระบบ การบันทึกโน้ตแบบ ๕ ตัว เพื่อเพิ่มความสะดวกสบายให้แก่ผู้เรียน โดยผู้เรียนสามารถทำความเข้าใจได้ตรงกันเมื่อได้รับการถ่ายทอดจากครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ทั้งเครื่องสายและปี่พาทย์ เรื่องผลงานการประพันธ์เพลงของครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) และระบบโน้ต ๕ ตัวนี้ ผู้สนใจสามารถศึกษาค้นคว้าได้ที่มูลนิธิหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ด้วยการวิจัยครั้งนี้มิได้นำมาอธิบายโดยละเอียด เป็นเพราะผู้วิจัยต้องการเน้นข้อมูลที่ได้รับจากการสัมภาษณ์ศิลปินทั้ง ๑๕ ท่าน ซึ่งยังมีชีวิตอยู่ตามหัวข้อที่กำหนดเท่านั้น

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

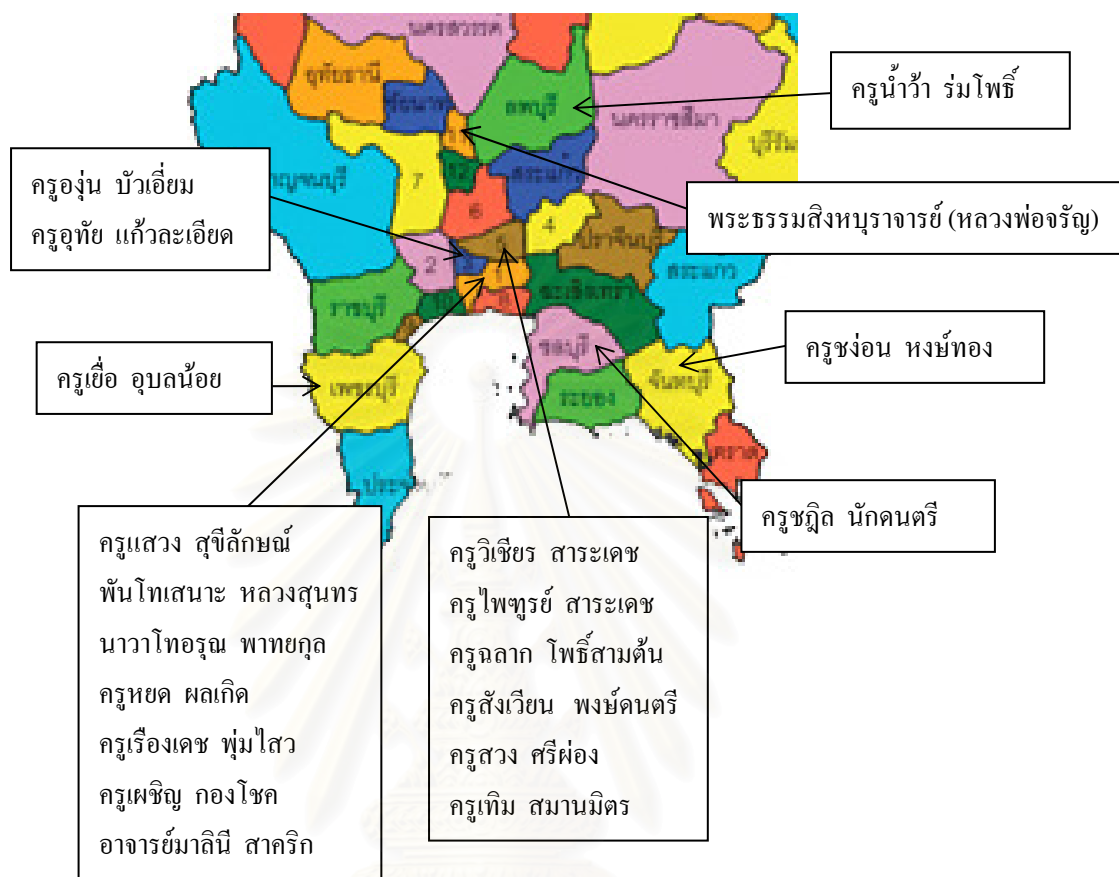
๒. ประวัติของศิษย์ ๑๕ คน ที่ให้ข้อมูลสัมภาษณ์ในด้านที่เกี่ยวข้องกับครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง)

จากการที่ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับศิษย์ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ผู้วิจัยได้สืบหาข้อมูลและได้ลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลสัมภาษณ์โดยเรียงตามความอาวุโสดังนี้

ภาพที่ ๖ แผนที่ประเทศไทย

ภาพที่ ๗ สถานที่พบศิลปิน

หมายเลข ๑ จังหวัดกรุงเทพมหานคร   หมายเลข ๓ จังหวัดนนทบุรี
 หมายเลข ๕ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา   หมายเลข ๑๓ จังหวัดสิงห์บุรี

สถาบันวิทยบริการ
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

๑. ครูอ๋องน บัวเอี่ยม ปัจจุบันอายุ ๘๐ ปี เกิดเมื่อปีพุทธศักราช ๒๔๖๒ ปัจจุบันอยู่บ้านเลขที่ ๘๕/๑ หมู่ ๕ ตำบลตลาดขวัญ จังหวัดนนทบุรี

ภาพที่ ๘ ครูอ๋องน บัวเอี่ยม (ถ่ายเมื่อวันที่ ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ครูอ๋องน บัวเอี่ยม เป็นศิษย์ที่ได้รับการถ่ายทอดความรู้ทางการขับร้อง ได้ฝากตัวเป็นศิษย์กับครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เมื่อประมาณปี พ.ศ. ๒๔๘๐ ในอดีตเป็นคนขับร้องประจำวงครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เพื่อนร่วมรุ่นขณะอยู่ที่บ้านบาตรคือ ๑.ครูจันทนา วิจิตรครุการ ๒.ครูประสิทธิ์ ถาวร ๓.ครูบุญยงค์ เกตุคง ๔.ครูบุญยัง เกตุคง ปัจจุบันครูอ๋องนผลิตอังกะลุงจำหน่ายตั้งคณะดนตรีไทยในนาม “ศิษย์สรทอง”

ภาพที่ ๙ ครูอ๋องน บัวเอี่ยม กับคณะผู้วิจัย (ถ่ายเมื่อวันที่ ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๑)

๒. ครูวิเชียร สารเดช ปัจจุบันอายุ ๘๑ ปี เกิดเมื่อวันที่ ๑๕ มิถุนายน ๒๔๗๐ ปีมะโรง ปัจจุบันอยู่บ้านเลขที่ ๘ หมู่ ๗ ตำบลบ่อโพง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ภาพที่ ๑๐ ครูวิเชียร สารเดช (ถ่ายเมื่อวันที่ ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ครูวิเชียร สารเดช เป็นศิษย์ที่ได้รับการถ่ายทอดความรู้ทางการบรรเลงระนาดเอก ได้ฝากตัวเป็นศิษย์กับครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เมื่อประมาณปี พ.ศ. ๒๔๘๔ ในอดีตประกอบอาชีพทำนาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จนกระทั่งมายึดอาชีพศิลปินหลังจากที่ได้เรียนกับครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เพื่อนร่วมรุ่นขณะอยู่ที่บ้านบาคคือ ๑.ครูแสวง สุจิตลักษณ์ ๒.ครูอุทัย แก้วละเอียด ๓.ครูไพฑูรย์ สารเดช ๔.ครูเชื้อ อุบลน้อย ๕.ครูชฎิล นักดนตรี ๖.ครูน้ำว่า ร่มโพธิ์ทอง ๗.หลวงพ่อจรรย์ จรรย์รักษ์ ๘.ครูต๋อน ทองโต ๙.ครูเงินทองโต ๑๐.ครูแสวง บ้านคลัง ๑๑.ครูสังเวียน พงษ์ดนตรี ๑๒.ครูหยด ผลเกิด ปัจจุบันครูวิเชียร เป็นแพทย์แผนโบราณประจำหมู่บ้าน ประจำตำบลบ่อโพง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ภาพที่ ๑๑ ครูวิเชียร สารเดช กับคณะผู้วิจัย (ถ่ายเมื่อวันที่ ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๑)

๓. พระธรรมสิงหบุราจารย์ (หลวงพ่ोजรัญ จรรย์รักษ์) ปัจจุบันอายุ ๘๑ ปี เกิดเมื่อวันที่ ๑๕ สิงหาคม ๒๔๗๑ เวลา ๐๗.๑๐ (๔ ๗ ๘ ปีมะโรง) ณ ตำบลม่วงหมู่ อำเภอเมือง จังหวัดสิงห์บุรี

ภาพที่ ๑๒ พระธรรมสิงหบุราจารย์ (ถ่ายเมื่อวันที่ ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๑)

พระธรรมสิงหบุราจารย์ เป็นศิษย์ที่ได้รับการถ่ายทอดความรู้ทางการบรรเลงระนาดเอก ฝากตัวเป็นศิษย์กับครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เมื่อประมาณปี พ.ศ. ๒๔๘๕ ในอดีตครอบครัวประกอบอาชีพทำนาและเป็นนักดนตรีไทยในจังหวัดสิงห์บุรี เพื่อนร่วมรุ่นขณะอยู่ที่บ้านบาตรคือ ๑.ครูต๋อน ทองโต ๒.ครูอุงเงิน ทองโต ๓.ครูวิเชียร สาระเดช ปัจจุบันหลวงพ่ोजรัญเป็นเจ้าของอวาสวัดอัมพวัน อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี

ภาพที่ ๑๓ พระธรรมสิงหบุราจารย์ กับคณะผู้วิจัย (ถ่ายเมื่อวันที่ ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๑)

๔. ครูชฎิล นักดนตรี ปัจจุบันอายุ ๗๕ ปี เกิดเมื่อปีพุทธศักราช ๒๔๗๑ เดิมเป็นคนจังหวัดสมุทรสงคราม ปัจจุบันอยู่บ้านเลขที่ ๑๑๕/๕๕ ตำบลเมืองใหม่ อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี

ภาพที่ ๑๔ ครูชฎิล นักดนตรี (ถ่ายเมื่อวันที่ ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ครูชฎิล นักดนตรี เป็นศิษย์ที่ได้รับการถ่ายทอดความรู้ทางการบรรเลงซอวงใหญ่ ฝากตัวเป็นศิษย์กับครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เมื่อประมาณปี พ.ศ. ๒๔๘๖ ในอดีตครอบครัวของครูชฎิลโดยยี่ดออาชีพนักดนตรีไทยเป็นหลัก ซึ่งคุณพ่อทองสุข เป็นหัวหน้าคณะดนตรีไทยในจังหวัดสมุทรสงคราม เพื่อนร่วมรุ่นขณะอยู่ที่บ้านบาตรคือ ๑.ครูแสวง สุจิตต์กษณ์ ๒.ครูอุทัย แก้วละเอียด ๓.ครูไพฑูรย์ สาระเดช ๔.ครูเชื้อ อุบลน้อย ๕.ครูแสวง บ้านคลัง ๖.ครูน้ำว่า ร่มโพธิ์ทอง ๗.หลวงพ่ोजรัญ จรรยาภิรักษ์ ๘.ครูต๋อน ทองโต ๙.ครูถุงเงิน ทองโต ๑๐.ครูวิเชียร สาระเดช ปัจจุบันครูชฎิลเป็นอาจารย์พิเศษสอนที่คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

ภาพที่ ๑๕ ครูชฎิล นักดนตรี กับคณะผู้วิจัย (ถ่ายเมื่อวันที่ ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๑)

๕. ครูไพฑูรย์ สารระเดช ปัจจุบันอายุ ๗๕ ปี เกิดเมื่อวันที่ ๒๗ มีนาคม ๒๕๓๓
อยู่บ้านเลขที่ ๑๑/๑ หมู่ ๓ ตำบลบางเตือ อำเภอบางปะหัน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ภาพที่ ๑๖ ครูไพฑูรย์ สารระเดช (ถ่ายเมื่อวันที่ ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ครูไพฑูรย์ สารระเดช เป็นศิษย์ที่ได้รับการถ่ายทอดความรู้ทางการบรรเลงฆ้องวงใหญ่
ฝากตัวเป็นศิษย์กับครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เมื่อประมาณปี พ.ศ. ๒๕๔๘ ใน
อดีตครอบครัวของครูไพฑูรย์ประกอบอาชีพทำนาและนักดนตรีไทยอยู่ในอำเภอนครหลวง
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อนร่วมรุ่นขณะอยู่ที่บ้านบาตรคือ ครูวิเชียร สารระเดช ซึ่งเป็นพี่ชาย
ปัจจุบันครูไพฑูรย์ประกอบอาชีพทำนา

ภาพที่ ๑๗ ครูไพฑูรย์ สารระเดช กับคณะผู้วิจัย (ถ่ายเมื่อวันที่ ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๑)

๖. ครูน้ำว่า ร่มโพธิ์ทอง ปัจจุบันอายุ ๗๘ ปี เกิดเมื่อปีพุทธศักราช ๒๔๗๔ เดิมเป็นชาวอำเภอบ้านม่วง จังหวัดราชบุรี ปัจจุบันครูน้ำว่าใช้ชีวิตหลังเกษียณราชการอยู่ที่บ้านพักวิทยาลัยนาฏศิลป์ (ลพบุรี) บ้านเลขที่ ๑๓๕ ถนนรามเดโช ตำบลทะเลชุบศร อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี

ภาพที่ ๑๘ ครูน้ำว่า ร่มโพธิ์ทอง (ถ่ายเมื่อวันที่ ๑๔ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ครูน้ำว่า ร่มโพธิ์ทอง เป็นศิษย์ที่ได้รับการถ่ายทอดความรู้ทางการบรรเลงฆ้องวงใหญ่ ฝากตัวเป็นศิษย์กับครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เมื่อประมาณปี พ.ศ. ๒๔๘๕ ในอดีตครอบครัวของครูน้ำว่าประกอบอาชีพทำนาและนักดนตรีไทยในจังหวัดราชบุรี เพื่อนร่วมรุ่นขณะอยู่ที่บ้านบวศรคือ ๑.ครูต๋อน ทองโต ๒.ครูถุงเงิน ทองโต ๓.ครูสุบิล จันทร์แก้ว ๔.ครูเสนาะ หลวงสุนทร ๕.ครูอุทัย แก้วละเอียด ๖.หลวงพ่อจรรย์ จรรย์รักษ์ ปัจจุบันครูน้ำว่าเป็นอาจารย์พิเศษที่วิทยาลัยนาฏศิลป์ จังหวัดลพบุรี

ภาพที่ ๑๙ ครูน้ำว่า ร่มโพธิ์ทอง กับผู้วิจัย (ถ่ายเมื่อวันที่ ๑๔ ธันวาคม ๒๕๕๑)

๗. ครูแสวง สุจิรัชย์ ปัจจุบันอายุ ๗๘ ปี เกิดเมื่อปีพุทธศักราช ๒๔๗๔ บ้านเดิมเลขที่ ๑๐ ตำบลบางบาน อำเภอไทรน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ปัจจุบันอยู่บ้านเลขที่ ๕๕/๑๐๘ หมู่ ๑๐ ตำบลตำโงงเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ

ภาพที่ ๒๐ ครูแสวง สุจิตักขณ์ (ถ่ายเมื่อวันที่ ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๑)

ครูแสวง สุจิตักขณ์ เป็นศิษย์ที่ได้รับการถ่ายทอดความรู้ทางการบรรเลงระนาดเอก ฝากตัวเป็นศิษย์กับครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เมื่อประมาณปี พ.ศ. ๒๔๕๐ ในอดีตครอบครัวของครูแสวงประกอบอาชีพทำนาและนักดนตรีไทยในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อนร่วมรุ่นขณะอยู่ที่บ้านบาตรคือ ๑. ครูโกวิทย์ (สิงห์บุรี) ๒. ครูถุงเงิน ทองโต ๓. ครูต๋อน ทองโต ๔. ครูสุบิน จันทร์แก้ว ๕. ครูประยงค์ (ลพบุรี) ๖. ครูจำอวด (ลพบุรี) ๗. ครูบุญช่วย (ลพบุรี) ๘. ครูสุนทร (ลพบุรี) ๙. ครูประเสริฐ (อ่างทอง) ๑๐. ครูแปลก (เป้) (อ่างทอง) ๑๑. ครูนวม (เป้) (อ่างทอง) ๑๒. ครูสังวาล (เป้) (อ่างทอง) ๑๓. ครูสิริ (อ่างทอง) ๑๔. ครูสำราย (อ่างทอง) ๑๕. ครูประไพ (อยุธยา) ๑๖. ครูหล่ม (อยุธยา) ๑๗. ครูโขวี่ (อยุธยา) ๑๘. ครูวิชาญ (อยุธยา) ๑๙. ครูแพรว (อยุธยา)

๒๐.ครูนอบ (อยุธยา) ๒๑.ครูถวิล สุชีลักษณ์ ๒๒.ครูชะลอ สุชีลักษณ์ ๒๓.ก้านัดแสง คล้ายทิม
 ๒๔.ครูวันชัย คล้ายทิม ๒๕.ครูเฉลิม คล้ายทิม ๒๖.ครูจ่าง ไกรจำเนียร ๒๗.ครูไพฑูรย์ (อยุธยา)
 ๒๘.ครูทองเจือ (อยุธยา) ๒๙.ครูดำดี (อยุธยา) ๓๐.ครูเสงี่ยม (อยุธยา) ๓๑.ครูประเสริฐ (อยุธยา)
 ๓๒.ครูสมบูรณ์ พันธุ์เสื่อ ๓๓.ครูเยื่อ (อยุธยา) ๓๔.ครูสมใจ (อยุธยา) ๓๕.ครูประมวล อรรถชีพ
 ๓๖.ครูปาน (อยุธยา) ๓๗.ครูรหัส (อยุธยา) ๓๘.ครูทองหยด (อยุธยา) ๓๙.ครูเฉลียว (อยุธยา) ๔๐.
 ครูปุ่น (ปทุมธานี) ๔๑.ครูสมนึก (กรุงเทพฯ) ๔๒.ครูบุญช่วย (กรุงเทพฯ) ๔๓.ครูเล็ก (กรุงเทพฯ) ๔๔.
 ครูประยงค์ น่วมศิริ ๔๕.ครูเจริญ สอนเสนาะ ๔๖.ครูประถมนักปี ๔๗.ครูยิ่ง นักปีครูสด (ชลบุรี)
 ๔๘.ครูประยงค์ อุบลน้อย ๔๙.ครูไสว (เพชรบุรี) ๕๐.ครูจรูญ (เพชรบุรี) ๕๑.ครูเยื่อ อุบลน้อย
 ๕๒.ครูสุพจน์(เพชรบุรี) ๕๓.พันตำรวจโท ปน วานม่วง ปัจจุบันครูแสงประกอบอาชีพผลิต
 เครื่องดนตรีไทยและไม่คิด ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ได้ตั้งชื่อคณะดนตรีไทย
 ให้ว่า ศรประดิษฐ์

ภาพที่ ๒๑ รูปที่ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) มอบให้กับครูแสง สุชีลักษณ์

ภาพที่ ๒๒ ครูแสวง สุจิตักษณ์ กับผู้วิจัย (ถ่ายเมื่อวันที่ ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๑)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

๘. ครูเชื้อ อุบลน้อย ปัจจุบันอายุ ๗๗ ปี เกิดเมื่อวันที่ ๒๖ มิถุนายน ๒๔๗๕ ปัจจุบันอยู่บ้านเลขที่ ๓๔๐ ตำบลคลองกระแซ อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี

ภาพที่ ๒๓ ครูเชื้อ อุบลน้อย (ถ่ายเมื่อวันที่ ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ครูเชื้อ อุบลน้อย เป็นศิษย์ที่ได้รับการถ่ายทอดความรู้ทางการบรรเลงหน้าทับกลอง ฝาก ตัวเป็นศิษย์กับครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เมื่อประมาณปี พ.ศ. ๒๔๙๑ ในอดีตครอบครัวของครูเชื้อประกอบอาชีพเกษตรกรรม ในจังหวัดเพชรบุรี เพื่อนร่วมรุ่นขณะอยู่ที่บ้านบาตรคือ ๑.ครูอุทัย แก้วละเอียด ๒.ครูเสนาะ หลวงสุนทร ๓.ครูปน วานม่วง ๔.ครูสุบิล จันทรแก้ว ๕.ครูประมวล อรรถชีพ ๖.ครูประยงค์ อุบลน้อย ๗.ครูชง่อน หงษ์ทอง ปัจจุบันครูเชื้อเป็นศิลปินประจำจังหวัดเพชรบุรี และบรรเลงดนตรีไทยตามงานทั่วไปโดยใช้ชื่อกณะว่า “บ้านดนตรีไทยเชื้อ อุบลน้อย ศิษย์หลวงประดิษฐไพเราะ”

ภาพที่ ๒๔ ครูเชื้อ อุบลน้อย กับคณะผู้วิจัย (ถ่ายเมื่อวันที่ ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๑)

๘. ครูอุทัย แก้วละเอียด ปัจจุบันอายุ ๗๗ ปี เกิดเมื่อปีพุทธศักราช ๒๔๗๕ ณ อำเภอ อัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม ปัจจุบันอยู่บ้านเลขที่ ๒๔/๒๒๕ ตำบลตลาดขวัญ อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี

ภาพที่ ๒๕ ครูอุทัย แก้วละเอียด (ถ่ายเมื่อวันที่ ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ครูอุทัย แก้วละเอียด เป็นศิษย์ที่ได้รับการถ่ายทอดความรู้ทางการบรรเลงระนาดเอก ฝากตัวเป็นศิษย์กับครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เมื่อประมาณปี พ.ศ. ๒๔๘๖ ในอดีตครอบครัวของครูอุทัยเป็นนักดนตรีไทย ในอำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม เพื่อนร่วมรุ่นขณะอยู่ที่บ้านบาตรคือ ๑.ครูชฎิล นักดนตรี ๒.ครูเชื้อ อุบลน้อย ๓.ครูแสวง สุจิตต์กษณ์ ๔.ครูวิเชียร สาระเดช ๕.ครูประมวล อรรถชีพ ๖.ครูต๋อน ทองโต ๗.ครูถุงเงิน ทองโต ๘.ครูเสนาะ หลวงสุนทร ๙.ครูปน วานม่วง ๑๐.ครูหยด ผลเกิด ๑๑.ครูน้ำว่า ร่มโพธิ์ทอง ๑๒.ครูฉลาก โพธิ์สามต้น ๑๓.ครูชง่อน หงษ์ทอง ๑๔.ครูอรุณ พาทยกุล ๑๕.ครูเรืองเดช พุ่มไสว ปัจจุบันครูอุทัย สอนพิเศษดนตรีไทยอยู่ที่หมู่บ้านในจังหวัดนนทบุรี

ภาพที่ ๒๖ ครูอุทัย แก้วละเอียด และภรรยา กับคณะผู้วิจัย (ถ่ายเมื่อวันที่ ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๑)

๑๐. ครูชง่อน หงษ์ทอง ปัจจุบันอายุ ๗๗ ปี เกิดเมื่อปีพุทธศักราช ๒๔๗๕ ปัจจุบันอยู่บ้านเลขที่ ๓๑ หมู่ ๔ ตำบลพลอยแหวน อำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี

ภาพที่ ๒๗ ครูชง่อน หงษ์ทอง (ถ่ายเมื่อวันที่ ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ครูชง่อน หงษ์ทอง เป็นศิษย์ที่ได้รับการถ่ายทอดความรู้ทางการบรรเลงระนาดเอก ฝากตัวเป็นศิษย์กับครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เมื่อประมาณปี พ.ศ.๒๔๘๕ ในอดีตครอบครัวของครูชง่อนประกอบอาชีพทำสวนในจังหวัดจันทบุรี เพื่อนร่วมรุ่นขณะอยู่ที่บ้านบาตร คือ ๑.ครูชฎิล นักดนตรี ๒.ครูอุทัย แก้วละเอียด ๓.ครูแสวง สุชีลักษณ์ ๔.ครูวิเชียร สารเดช ๕.ครูประมวล อธิชีพ ๖.ครูด้อน ทองโต ๗.ครูถุงเงิน ทองโต ๘.ครูเสนาะ หลวงสุนทร ๙.ครูปน ว่านม่วง ๑๐.ครูหยด ผลเกิด ๑๑.ครูน้ำว่า ร่มโพธิ์ทอง ๑๒.ครูฉลาด โพธิ์สามต้น ปัจจุบันครูชง่อนเป็นอาจารย์พิเศษผู้ทรงคุณวุฒิทางดนตรีไทย มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี จังหวัดจันทบุรี

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ ๒๘ ครูชง่อน หงษ์ทอง ขณะให้สัมภาษณ์ (ถ่ายเมื่อวันที่ ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ภาพที่ ๒๙ ครูชง่อน หงษ์ทอง และภรรยา กับคณะผู้วิจัย (ถ่ายเมื่อวันที่ ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๑)

๑๑. นาวาโทอรุณ พาทยกุล ปัจจุบันอายุ ๗๖ ปี เกิดเมื่อวันที่ ๒ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๖
อยู่บ้านเลขที่ ๗๘๖ ถนนเจริญรัก แขวงคลองตันไทย เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร

ภาพที่ ๓๐ ครูอรุณ พาทยกุล (ถ่ายเมื่อวันที่ ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ครูอรุณ พาทยกุล เป็นศิษย์ที่ได้รับการถ่ายทอดความรู้ทางการบรรเลงระนาดเอก ฝากตัวเป็นศิษย์กับครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เมื่อประมาณปี พ.ศ. ๒๔๕๑ ในอดีตครอบครัวของครูอรุณเป็นนักดนตรีไทยในนามคณะพ่อเตื่อน พาทยกุล เพื่อนร่วมรุ่นขณะอยู่ที่บ้านบาตรคือ ๑.ครูเรืองเดช พุ่มไสว ๒.ครูเชื้อ อุบลน้อย ๓.ครูแสวง สุจิตักษณ์ ๔.ครูวิเชียร สาระเดช ๕.ครูประมวล อรรถชีพ ๖.ครูต๋อน ทองโต ๗.ครูถุงเงิน ทองโต ๘.ครูเสนาะ หลวงสุนทร ๙.ครูปน วานม่วง ๑๐.ครูหยด ผลเกิด ๑๑.ครูน้ำว่า ร่มโพธิ์ทอง ๑๒.ครูฉลาด โพธิ์สามต้น ๑๓.ครูชง่อน หงษ์ทอง ๑๔.ครูอุทัย แก้วละเอียด ๑๕.ครูหยด ผลเกิด ปัจจุบันครูอรุณเป็นข้าราชการบำนาญกรมแพทย์ทหารอากาศ เสนารักษ์ บางซื่อ กรุงเทพมหานคร

ภาพที่ ๓๑ ครูอรุณ พาทยกุล กับครูเรืองเดช พุ่มไสว (ถ่ายเมื่อวันที่ ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๑)

๑๒. พันโทเสนาะ หลวงสุนทร ปัจจุบันอายุ ๗๕ ปี เกิดวันที่ ๑๒ กันยายน ๒๔๗๗ เดิมเป็นคนสมุทรสงคราม ปัจจุบันใช้ชีวิตข้าราชการบำนาญอยู่บ้านเลขที่ ๑๓ หมู่ ๓ เขตสะพานสูง แขวงสะพานสูง กรุงเทพมหานคร

ภาพที่ ๓๒ ครูเสนาะ หลวงสุนทร (ถ่ายเมื่อวันที่ ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๑)

พันโทเสนาะ หลวงสุนทร เป็นศิษย์ที่ได้รับการถ่ายทอดความรู้ทางการบรรเลงระนาดเอก ฝากตัวเป็นศิษย์กับครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เมื่อประมาณปี พ.ศ. ๒๔๙๑ ในอดีตครอบครัวของครูเสนาะเป็นนักดนตรีไทยใน ตำบลบ้านปรก อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม เพื่อนร่วมรุ่นขณะอยู่ที่บ้านบาตรคือ ๑.ครูสุบิล จันทร์แก้ว ๒.ครูเชื้อ อุบลน้อย ๓.ครูแสง สุชีลักษณ์ ๔.ครูวิเชียร สาระเดช ๕.ครูประมวล อรรถชีพ ๖.ครูต๋อน ทองโต ๗.ครูถุงเงิน ทองโต ๘.ครูอุทัย ๙.ครูปน วานม่วง ๑๐.ครูหยด ผลเกิด ๑๑.ครูน้ำว่า ร่มโพธิ์ทอง ๑๒.ครูฉลาก โพธิ์สามต้น ๑๓.ครูชง่อน หงษ์ทอง ๑๔.ครูอรุณ พาทยกุล ๑๕.ครูเรืองเดช พุ่มไสว ๑๖.ครูสังเวียน พงษ์คนตรี ๑๗.ครูสวาง ศรีส่อง ปัจจุบันเป็นข้าราชการบำนาญกองทัพบก กระทรวงกลาโหม

ภาพที่ ๓๓ ครูเสนาะ หลวงสุนทร กับภาพที่ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) มอบให้ (ถ่ายเมื่อวันที่ ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๑)

ภาพที่ ๓๔ ครูเสนาะ หลวงสุนทร และภรรยา กับคณะผู้วิจัย (ถ่ายเมื่อวันที่ ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๑)

๑๑. ครูเรืองเดช พุ่มไสว ปัจจุบันอายุ ๗๕ ปี เกิดเมื่อปีพุทธศักราช ๒๔๗๗ อยู่บ้านเลขที่ ๗๒๖ ถนนเจริญนคร แขวงบางลำพูล่าง เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร

ภาพที่ ๓๕ ครูเรืองเดช พุ่มไสว (ถ่ายเมื่อวันที่ ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ครูเรืองเดช พุ่มไสว เป็นศิษย์ที่ได้รับการถ่ายทอดความรู้ทางการบรรเลงระนาดเอก ฝากตัวเป็นศิษย์กับครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เมื่อประมาณปี พ.ศ. ๒๔๕๑ ในอดีตครอบครัวของครูเรืองเดชเป็นนักดนตรีไทยในนามดนตรีไทยวัดเสวตฉัตร ธนบุรี เพื่อนร่วมรุ่นขณะอยู่ที่บ้านบาตรคือ ๑.นาวาโทอรุณ พาทยกุล ๒.ครูเยื่อ อุบลน้อย ๓.ครูแสวง สุจิตลักษณ์ ๔.ครูวิเชียร สาระเดช ๕.ครูประมวล อรรถชีพ ๖.ครูต๋อน ทองโต ๗.ครูถุงเงิน ทองโต ๘.ครูเสนาะ หลวงสุนทร ๙.ครูปิ่น ว่านม่วง ๑๐.ครูหยด ผลเกิด ๑๑.ครูน้าว่า รัมโพธิ์ทอง ๑๒.ครูฉลาก โพธิ์สามต้น ๑๓.ครูชง่อน หงษ์ทอง ๑๔.ครูอุทัย แก้วละเอียด ๑๕.ครูหยด ผลเกิด ปัจจุบันครูเรืองเดช รับงานแสดงดนตรีไทยในนาม ปี่พาทย์ครูง่อน วัดเสวตฉัตร

ภาพที่ ๓๖ ครูเรืองเดช พุ่มไสว และ ครูอรุณ พาทยกุล กับรูปครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) (ถ่ายเมื่อวันที่ ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๑)

๑๔. ครูเทิม สมานมิตร ปัจจุบันอายุ ๗๕ ปี เกิดเมื่อปีพุทธศักราช ๒๔๗๘ อยู่บ้านเลขที่ ๒๐ หมู่ที่ ๘ ตำบลอุทัย อำเภออุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ภาพที่ ๓๗ ครูเทิม สมานมิตร (ถ่ายเมื่อวันที่ ๑๔ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ครูเทิม สมานมิตร เป็นศิษย์ที่ได้รับการถ่ายทอดความรู้ทางการบรรเลงหน้าทับกลอง ฝากตัวเป็นศิษย์กับครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เมื่อประมาณปี พ.ศ. ๒๔๙๒ ในอดีตครอบครัวของครูเฝ้าประกอบอาชีพทำนาใน อำเภออุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อนร่วมรุ่นขณะอยู่ที่บ้านบাত্রคือ ครูสังเวียน พงษ์ดนตรี ปัจจุบันครูเทิมเป็นอาจารย์พิเศษสอนวิชาเครื่องหนังที่คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ภาพที่ ๓๘ ครูเทิม สมานมิตร และครูสังเวียน พงษ์ดนตรี กับคณะผู้วิจัย (ถ่ายเมื่อวันที่ ๑๔ ธันวาคม ๒๕๕๑)

๑๕. ครูสังเวียน พงษ์คนตรี ปัจจุบันอายุ ๗๔ ปี เกิดเมื่อปีพุทธศักราช ๒๔๗๘
อยู่บ้านเลขที่ ๒๕ หมู่ ๗ ตำบลธนู อำเภออุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ภาพที่ ๓๙ ครูสังเวียน พงษ์คนตรี (ถ่ายเมื่อวันที่ ๑๔ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ครูสังเวียน พงษ์คนตรี เป็นศิษย์ที่ได้รับการถ่ายทอดความรู้ทางการบรรเลงฆ้องวงใหญ่
ฝากตัวเป็นศิษย์กับครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เมื่อประมาณปี พ.ศ. ๒๔๙๑ ในอดีต
ครอบครัวของครูสังเวียนประกอบอาชีพทำนาในอำเภออุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อนร่วม
รุ่นขณะอยู่ที่บ้านบาตรคือ ๑.ครูเทิม สมานมิตร ๒.ครูเขื่อ อุบลน้อย ๓.ครูแสวง สุจิตักขณ์
๔.ครูวิเชียร สาระเดช ๕. ครูประมวล อรรถชีพ ๖. ครูต๋อน ทองโต ๗. ครูถุงเงิน ทองโต
๘.ครูอุทัย แก้วละเอียด ๙.ครูปน วานม่วง ๑๐.ครูหยด ผลเกิด ๑๑.ครูน้าว่า รัมโพธิ์ทอง
๑๒.ครูฉลาก โพธิ์สามต้น ๑๓.ครูชง่อน หงษ์ทอง ๑๔.ครูอรุณ พาทยกุล ๑๕.ครูเรืองเดช
พุ่มไสว ๑๖.ครูเสนาะ หลวงสุนทร ๑๗.ครูสุบิล จันท์แก้ว ปัจจุบันครูสังเวียนผลิตเครื่องดนตรี
จำหน่ายอยู่หน้าวัดสะแก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ภาพที่ ๔๐ ครูสังเวียน พงษ์คนตรี กับผู้วิจัย (ถ่ายเมื่อวันที่ ๑๔ ธันวาคม ๒๕๕๑)

๑๖.ครูฉลาก โปธิ์สามต้น ปัจจุบันอายุ ๗๑ ปี เกิดเมื่อวันที่ ๒ กันยายน พ.ศ. ๒๔๗๕ เดิมเป็นคนบางปะหัน อยู่บ้านเลขที่ ๘/๑ หมู่ ๕ ตำบลศาลาลอย อำเภอท่าเรือ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ภาพที่ ๔๑ ครูฉลาก โปธิ์สามต้น (ถ่ายเมื่อวันที่ ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ครูฉลาก โปธิ์สามต้น เป็นศิษย์ที่ได้รับการถ่ายทอดความรู้ทางการบรรเลงฆ้องวงเล็ก ผากตัวเป็นศิษย์กับครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เมื่อประมาณปี พ.ศ. ๒๔๘๓ ในอดีตครอบครัวของครูฉลากประกอบอาชีพทำนาในอำเภอบางปะหัน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อนร่วมรุ่นขณะอยู่ที่บ้านบาตรคือ ๑.ครูเสนาะ หลวงสุนทร ๒.ครูหยด ผลเกิด ๓.ครูปน วานม่วง ๔.ครูเผชิญ กองโชค ๕.ครูสุบิต จันทร์แก้ว ๖.ครูประมวล อรรถชีพ ๗.ครูสวาง ศรีพ่อง ปัจจุบันครูฉลากเป็นอาจารย์พิเศษสอนอยู่ที่ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ ๔๒ ครูฉลาก โปธิ์สามต้น กับภาพที่ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) มอบให้
(ถ่ายเมื่อวันที่ ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ภาพที่ ๔๓ ครูฉลาก โปธิ์สามต้น กับคณะผู้วิจัย (ถ่ายเมื่อวันที่ ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๑)

๑๗. ครูสวาง ศรีฝ่อง ปัจจุบันอายุ ๗๑ ปี เกิดปีพุทธศักราช ๒๔๗๕ เดิมเป็นคนบางปะหัน ปัจจุบันอยู่บ้านเลขที่ ๓๕ หมู่ ๑ ตำบลบางเดื่อ อำเภอบางปะหัน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ภาพที่ ๔๔ ครูสวาง ศรีฝ่อง (ถ่ายเมื่อวันที่ ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ครูสวาง ศรีฝ่อง เป็นศิษย์ที่ได้รับการถ่ายทอดความรู้ทางการบรรเลงระนาดเอก ฝากตัวเป็นศิษย์กับครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เมื่อประมาณปี พ.ศ. ๒๔๙๖ ในอดีตครอบครัวของครูสวางประกอบอาชีพทำนาในอำเภอบางปะหัน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อนร่วมรุ่นขณะอยู่ที่บ้านบวทรคือ ๑.ครูเสนาะ หลวงสุนทร ๒.ครูปน วานม่วง ๓.ครูเฟชัญ กงโชค ปัจจุบันครูสวางประกอบอาชีพเกษตรกรและสอนดนตรีไทย ที่บ้านศรีฝ่อง ตำบลบางเดื่อ อำเภอบางปะหัน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ภาพที่ ๔๕ ครูสวาง ศรีฝ่อง ขณะให้สัมภาษณ์แก่คณะผู้วิจัย (ถ่ายเมื่อวันที่ ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๑)

๑๘. ครูหยด ผลเกิด ปัจจุบันอายุ ๗๑ ปี เกิดเมื่อปีพุทธศักราช ๒๔๗๕ เดิมเป็นคน
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ปัจจุบันอยู่บ้านเลขที่ ๓๓๒/๒ หมู่ ๔ เขตทุ่งครุ กรุงเทพมหานคร

ภาพที่ ๔๖ ครูหยด ผลเกิด (ถ่ายเมื่อวันที่ ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ครูหยด ผลเกิด เป็นศิษย์ที่ได้รับการถ่ายทอดความรู้ทางการบรรเลงระนาดเอก ฝากตัว
เป็นศิษย์กับครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เมื่อประมาณปี พ.ศ. ๒๔๙๕ ในอดีต
ครอบครัวของครูหยดประกอบอาชีพทำนาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อนร่วมรุ่นขณะอยู่ที่
บ้านบาตรคือ ๑.ครูเสนาะ หลวงสุนทร ๒.ครูฉลาก โพธิ์สามต้น ๓.ครูปน ว่านม่วง ๔.ครูเพ็ญ
กองโชค ๕.ครูสุบิล จันทร์แก้ว ๖.ครูประมวล อรรถชีพ ปัจจุบันเป็นข้าราชการบำนาญ กอง
นันทนาการ สำนักสวัสดิการสังคม กรุงเทพมหานคร

ภาพที่ ๔๗ ครูหยด ผลเกิด กับคณะผู้วิจัย (ถ่ายเมื่อวันที่ ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๑)

๑๕. ครูเผชิญ กองโชค ปัจจุบันอายุ ๖๕ ปี เกิดเมื่อวันที่ ๑๐ กันยายน ๒๕๕๓ ปัจจุบันอยู่บ้านเลขที่ ๒๔/๔ หมู่ ๑ ถนนตลิ่งชัน-สุพรรณบุรี ตำบลปลายบาง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี

ภาพที่ ๔๘ ครูเผชิญ กองโชค (ถ่ายเมื่อวันที่ ๕ มีนาคม ๒๕๕๒)

ครูเผชิญ กองโชค เป็นศิษย์ที่ได้รับการถ่ายทอดความรู้ทางการบรรเลงระนาดเอก ฝากตัวเป็นศิษย์กับครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เมื่อประมาณปี พ.ศ. ๒๕๔๖ ในอดีตครอบครัวของครูเผชิญเป็นนักดนตรีไทยอยู่ในย่านบางลำพู กรุงเทพมหานคร เพื่อนร่วมรุ่นขณะอยู่ที่บ้านบาตรคือ ๑.ครูเสนาะ หลวงสุนทร ๒.ครูฉลาก โพธิ์สามต้น ๓.ครูปน วานม่วง ๔.สว่าง ศรีผ่อง ๕.ครูสุบิล จันทร์แก้ว ๖.ครูประมวล อรรถชีพ ปัจจุบันครูเผชิญเป็นข้าราชการบำนาญ และผู้อำนวยการดนตรีไทย สังกัดสำนักการสังคีต กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม

ภาพที่ ๔๙ ครูเผชิญ กองโชค กับผู้วิจัย (ถ่ายเมื่อวันที่ ๕ มีนาคม ๒๕๕๒)

๓. บริบทของบ้านบาตร

บ้านบาตรตั้งอยู่บริเวณสี่แยกเมรุรูปน ระหว่างถนนบำรุงเมืองกับถนนบริพัตร แขวง ตำราญราษฎร์ เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพมหานคร มีพื้นที่ประมาณ ๕ ไร่ ๓๗๐ ตารางวา ซึ่งที่ดินผืนนี้เป็นกรรมสิทธิ์ของสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ สภาพทั่วไปเป็น บ้านเรือนไม่มีทั้งเรือนแบบชั้นเดียวและเรือนแบบสองชั้น รวมถึงบ้านปูนตามแบบสมัยใหม่ที่ ปัจจุบันนิยมเรียกว่าตึกแถว บ้านบาตรเป็นชุมชนเก่าแก่ที่อยู่คู่กรุงรัตนโกสินทร์มาเป็นเวลาช้านาน โดยผู้คนในย่านนี้ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพผลิตบาตร หรือตีบาตร ซึ่งนับเป็นแหล่งตีบาตรที่ใหญ่ และดีที่สุดในกรุงเทพมหานคร (สำนักงานเขตกรุงเทพมหานคร: ๒๕๕๒)

ภาพที่ ๕๐ ชุมชนบ้านบาตรในปัจจุบัน (ถ่ายเมื่อวันที่ ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๒)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ ๕๑ บรรยากาศชุมชนบ้านบาตรในปัจจุบัน (ถ่ายเมื่อวันที่ ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๒)

เมื่อสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช หรือที่เรียกขานกันในพระนามย่อว่า สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ เสด็จทิวศตในปี พ.ศ.๒๔๙๑ หลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) และครอบครัวจึงได้ย้ายที่อยู่จากบ้านหน้าวังบูรพาภิรมย์ ไปยังบริเวณสี่แยกแมนส์ ซึ่งตัวบ้านใหม่นี้ตั้งอยู่ในซอยที่แยกออกมาจากถนนบริพัตร เป็นที่รู้จักกันในนาม “บ้านบาตร” ที่ดินบริเวณบ้านครุหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ขนาดประมาณ ๑ ไร่ ได้มาโดยได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ จำนวนเงิน ๑ หมื่นบาท ร่วมสมทบซื้อที่ดิน ส่วนเงินค่าใช้จ่ายในการปลูกบ้านบางส่วนได้รับจากบรรดาเจ้านายที่ได้เคยถวายการสอนดนตรีในระหว่างรับราชการอยู่ในกรมมหรสพ

หลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ในอดีตได้พำนักอยู่ ณ ที่ชุมชนบ้านบาตรแห่งนี้เช่นกัน ได้สร้างสรรค์ศิลปชิ้นบรมครูด้านดนตรีไทยไว้อย่างมากมาย ซึ่งภาพความทรงจำในอดีตที่ลูกศิษย์ทุกคนได้ศึกษาเล่าเรียนที่บ้านบาตรนั้น ยังติดตาตรึงใจอยู่ตลอดเวลา ที่อยู่ของบ้านใหม่ คือ “บ้านศิลปบรรเลง” เลขที่ ๑๓๕ ถนนบริพัตร บ้านบาตร พระนคร

ภาพที่ ๕๒ เรือนใหญ่ของหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ณ บ้านบาตรในอดีต
(สุจิตต์ วงษ์เทศ, ๒๕๔๔: ๑๒๗)

อาจารย์มาลินี สาคริก หลานสาวของครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ซึ่งเป็นบุตรสาวของพระมหาเทพกษัตริย์สมุห (เนื่อง สาคริก) และนางมหาเทพกษัตริย์สมุห (บรรเลง ศิลปบรรเลง) ได้เล่าถึงสภาพพื้นที่บ้านบาตรก่อนที่จะย้ายมาอยู่ที่บ้านสามเสนว่า

“...ครูเป็นหลานอีกคนหนึ่งที่เกิดและเติบโตขึ้นมาที่บ้านบาตร ซึ่งบ้านบาตรในสมัยนั้นจะแบ่งพื้นที่เป็นสัดส่วน โดยพื้นที่ทั้งหมด ๑ ไร่ จะแบ่งเป็นสนามหรือที่เรียกว่าโรงที่ประกอบพิธีไหว้ครูอยู่บริเวณที่จุดกึ่งกลาง บ้านก็จะเรียงกัน มีเรือนใหญ่ เรือนไทย เรือนเครื่อง และบ้านเรียงกันโดยรอบ เรือนใหญ่จะมีลักษณะเป็นเรือนทรงปั้นหยาโดยคุณตาที่ครอบครัวย้ายมาจะอยู่ที่เรือนใหญ่ ส่วนเรือนไทยจะเป็นที่อยู่ของครอบครัวคุณยายฟู เรือนเครื่องหรือที่ลูกศิษย์ทุกคนจะรู้จักและเรียกขานกันว่าโรงเรียนจะเป็นเรือนยกพื้นสูง โถง ซึ่งชั้นบนจะเป็นที่เก็บเครื่องดนตรีไทย เป็นที่ที่คุณตาจะลงจากเรือนใหญ่มาสอนลูกศิษย์และเป็นที่พักผ่อนของลูกศิษย์ทุกคน ส่วนเรือนเล็กรอบบ้านก็จะเป็นบ้านของลูกหลานและลูกศิษย์เก่าแก่ของคุณตา...”

(มาลินี สาคริก, สัมภาษณ์, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๑)

อาจารย์มาลินี สาคริก ได้บรรยายประกอบระหว่างร่างแผนผังให้ผู้วิจัยฟังสรุปได้ว่า บริเวณโดยทั่วไปของบ้านครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ประกอบด้วยลานกว้างเป็นสนามหญ้าไว้สำหรับประกอบพิธีไหว้ครู ต่อมาภายหลังได้ปลูกเป็นโรงละครผกาภิวัตน์ ตัวเรือนภายในพื้นที่มีด้วยกันหลายหลัง หลังแรกหน้าบ้านเป็นเรือนเครื่องคันทรีมีลักษณะชั้นเดียวใต้ถุนสูง ชั้นบนไว้เครื่องคันทรีและศิระศรเทวดา นอกจากนี้ยังไว้สำหรับเป็นที่อยู่อาศัยของบรรดาลูกศิษย์ที่มาเรียนกับครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ทั้งในกรุงเทพฯและที่มาจากต่างจังหวัด ส่วนเรือนหลังที่สองนั้นเป็นเรือนส่วนตัวของครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เป็นที่พักอาศัยของท่านและลูกหลาน มีสภาพเป็นเรือน ๒ ชั้น มีมุขหกเหลี่ยม ส่วนเรือนไทยเป็นของครอบครัวของคุณชายฟูและลูกหลาน และเรือนอีกห้าหลังสำหรับให้บุตรหลาน เครือญาติ และศิษย์เก่าแก่ได้อยู่พักอาศัย หลังที่ ๑ เป็นเรือนของคุณภักดี ศิลปบรรเลง บุตรสาวคนที่ ๑ หลังที่ ๒ เป็นเรือนพักของคุณลุงมาก อนันตศัพท์ ซึ่งเป็นญาติกับครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) หลังที่ ๓ เป็นเรือนพักของนายใจ แม่ทิพย์ ศิษย์เก่าแก่ของครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ส่วนเรือนหลังที่ ๔ และ ๕ นั้น จัดไว้สำหรับรับรองแขกและลูกศิษย์เก่าของคุณครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) หลังจากที่คุณครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ได้หมดอายุขัยลง ลูก ๆ ทั้ง ๘ คน ได้ขายที่ดินให้กับบริษัท สุกมลออสร้าง จำกัด ซึ่งพื้นที่บ้านบาตรแห่งนี้ได้กลายเป็นอาคาร ๘ ชั้นอาคารแรกในประเทศไทย โดยได้รับการขนานนามว่า “เฟลตสุกมลอ” แต่ปัจจุบันกลายเป็นเฟลตร้างมาประมาณ ๑๐ ปีแล้ว

ภาพที่ ๕๑ อาจารย์มาลินี สาคริก ขณะให้คำสัมภาษณ์แก่ผู้วิจัย
(ถ่ายเมื่อวันที่ ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๒)

จากการที่ผู้วิจัยได้เข้าไปสำรวจพื้นที่บ้านบาตรในปัจจุบันตามคำให้สัมภาษณ์จากอาจารย์ มาลินี สาคริก พบว่า ทางเข้าแฟลตสุกมลมีช่องทางเข้ากว้างประมาณ ๑ เมตร ปากซอยทางเข้ามี ร้านก๋วยเตี๋ยวลูกชิ้นปลาของคุณลุงสุข แซ่เฮ็ง ผู้วิจัยจึงได้สอบถามข้อมูลจากคุณลุงสุข แซ่เฮ็ง เรื่อง บ้านบาตรเมื่อครั้งยังเป็นบ้านของครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) และสอบถามสภาพ แฟลตสุกมลในปัจจุบันได้ความว่า

“...ลุงเองอยู่ที่บ้านบาตรแห่งนี้มาตั้งแต่ครูหลวงประดิษฐฯ ท่านยังไม่ ลื่น เท่าที่จำได้ตอนนั้นลุงอายุไม่ถึงสิบขวบ แต่บ้านลุงขายก๋วยเตี๋ยวผัดและ กับข้าวให้กับศิษย์ท่านตั้งแต่นั้น เมื่อท่านลื่นไป ลูก ๆ ของท่านก็ได้ขายบ้าน ให้กับบริษัท สุกมล รู้สึกว่าจะเป็นแฟลตแรกของประเทศไทยเลยก็ได้ ลุงอยู่ มาหลายสิบปีแล้วจนปัจจุบันนี้แฟลตก็ร้างมาได้เกือบสิบปี เพราะว่าเขาเจออะไร กันแปลก ๆ ประจำ บ้างก็คนออกมารำ บ้างก็เสียงดนตรีไทย ปัจจุบันก็เหลือ แต่ยามเฝ้าเพียงคนเดียว ทางเข้าออกก็เข้าได้ทางเดียวคือหน้าร้านก๋วยเตี๋ยวนี๊ แหละ...”

(สุข แซ่เฮ็ง, สัมภาษณ์, ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๒)

ภาพที่ ๕๔ นายสุข แซ่เฮ็ง เจ้าของร้านก๋วยเตี๋ยวกวักซอยทางเข้าแฟลตสุกมล (ถ่ายเมื่อวันที่ ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๒)

หลังจากที่ผู้วิจัยได้รับข้อมูลจากคุณลุงสุข แซ่เฮ็ง แล้วจึงเข้าไปสำรวจพื้นที่จริงในแฟลต
สุขุมล ซึ่งจากปากทางเข้าถึงแฟลตสุขุมลมีระยะทางประมาณ ๒๐๐ เมตร สองข้างทางเป็นเรือนไม้
๒ ชั้น เมื่อไปถึงหน้าแฟลตสุขุมลได้พบกับยามรักษาความปลอดภัย ผู้วิจัยจึงได้ขออนุญาตยาม
รักษาความปลอดภัยเข้าไปดูบรรยากาศปัจจุบันในแฟลตสุขุมล ภายในแฟลตไม่มีใครพักอาศัยอยู่
มีแต่ความรกร้างที่รอการบูรณะ

ภาพที่ ๕๕ แฟลตสุขุมล (ถ่ายเมื่อวันที่ ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๒)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ ๕๖ ป้ายชื่อบริษัท สุกมก่อสร้าง จำกัด อยู่บริเวณชั้นล่างแฟลตสุกม
(ถ่ายเมื่อวันที่ ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๒)

สภาพแฟลตสุกมถ้ามองจากทางเข้าปากซอยจะเห็นเป็นคานเสริมเหล็กผสมกับแกนโหนด
ถ่วงทำด้วยเหล็ก ซึ่งปัจจุบันมีสภาพทรุดโทรมมาก ส่วนห้องพักและป้ายบริษัทมีสภาพทรุดโทรม
เช่นเดียวกัน

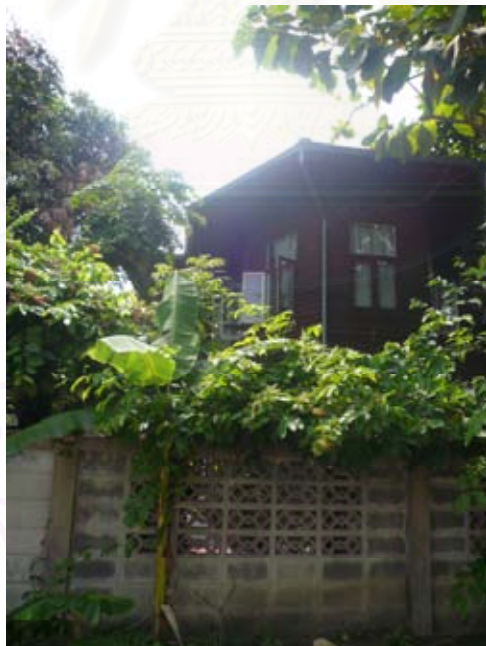

ภาพที่ ๕๗ รปภ. ผู้ดูแลแฟลตสุกม (ถ่ายเมื่อวันที่ ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๒)

ปัจจุบันเรือนใหญ่ที่ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เป็นกรรมสิทธิ์ของ ทายาทคุณขวัญชัย ศิลปบรรเลง บุตรชายคนที่ ๕ ของท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลป-บรรเลง) ซึ่งได้รับความอนุเคราะห์ให้ข้อมูลสัมภาษณ์จาก คุณตราศิลป์ ศิลปบรรเลง บุตรชายของ คุณขวัญชัย ศิลปบรรเลง ว่า

“...คุณพ่อเถได้ขอซื้อบ้านหลังนี้มา หลังจากที่พี่น้องทั้ง ๘ คนของ คุณพ่อตัดสินใจขายที่ดินที่บ้านบาตรแล้วนำมาแบ่งเงินกัน คุณพ่อได้ถามกับพี่ น้องทุกคนว่าแล้วเรือนใหญ่จะทำอย่างไร ทุกคนก็ตอบว่าจะขายให้กับคนที่เขา อยากได้ในราคาสองหมื่นบาท คุณพ่อเถจึงขอซื้อเรือนใหญ่ไว้เองเพราะถึงคุณพ่อ ในช่วงนั้นจะไม่ค่อยมีเงินเท่าไร แต่คุณพ่อก็ต้องการที่จะรักษาเรือนที่คุณปู่ได้ อยู่จนถึงวาระสุดท้าย...”

(ตราศิลป์ ศิลปบรรเลง, สัมภาษณ์, ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๒)

ภาพที่ ๕๘ เรือนใหญ่หลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ที่ได้รื้อถอนจากบ้านบาตร ไปปลูกใหม่แถวย่านรัชดา-ลาดพร้าว ซึ่งปัจจุบันเป็นของบุตรคุณขวัญชัย ศิลปบรรเลง (ถ่ายเมื่อวันที่ ๘ มีนาคม ๒๕๕๒)

ภาพที่ ๕๕ เรือนใหญ่ในปัจจุบัน (ถ่ายเมื่อวันที่ ๕ มีนาคม ๒๕๕๒)

หลังจากที่ได้ขายที่ดินบ้านบาตรให้แก่ บริษัท สุกมลก่อสร้าง จำกัดแล้ว บรรดาศิษย์ก็ได้ไปพำนักกันที่ “บ้านบางซื่อ” หรือเรือนหอริมถนนเศรษฐศิริ ของพระมหาเทพกษัตรสมุหและครูบรรเลง สาคริก ปัจจุบันคือบ้านเลขที่ ๔๗ ถนนเศรษฐศิริ เขตพญาไท กรุงเทพมหานคร ๑๐๔๐๐ และเป็นที่ตั้งของมูลนิธิหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) และร้านอาหาร “ครัวบรรเลง”

จากข้อมูลสัมภาษณ์ของอาจารย์มาลินี สาคริก ขณะที่บ้านบาตรมีละครพกาภิเกิดขึ้นนั้น ลูกศิษย์ของครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ได้เข้าไปพำนักเพื่อเรียนดนตรี

“...เวลานั้นถือว่าที่บ้านบางซื่อนี้ยังมีสภาพเป็นเขตชานเมือง การคมนาคมลำบากและไกลจากบ้านบาตรพอสมควร แม้ต่อมาภายหลัง พ.ศ. ๒๔๕๐ ที่บ้านบาตรจะมีศิษย์มาเรียนกับคุณตาอย่างคับคั่ง ศิษย์บางคนก็ได้อาศัยบ้านบางซื่อนี้เป็นที่พักค้างคืนเพิ่มเติมจากเรือนนอนและเรือนเครื่องที่บ้านบาตร คุณแม่ได้จัด “เรือนล่าง” หรือ “เรือนเครื่อง” ให้ศิษย์คุณตาได้อาศัยนอน โดยมี “ครูคำ” เป็นคนคุมเครื่องดนตรีและดูแลความสะดวก มีนักดนตรีที่มีชื่อเสียงที่เคยอาศัยอยู่ในบ้านบางซื่อนี้หลายคน เช่น เสนาะ หลวงสุนทร, ทวี พิณพาทย์ เพราะ, วิเชียร สาระเดช, อุทัย แก้วละเอียด เมื่อจะเดินทางจากบ้านบางซื่อไปบ้านบาตรก็ต้องไปขึ้นรถเมล์ศรีนครจากปากซอยถนนเศรษฐศิริไปลงที่ประตูผี แล้วเดินต่อไปอีกหน่อยก็จะถึงบ้านบาตร”

(มาลินี สาคริก, สัมภาษณ์, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๒)

ภาพที่ ๖๐ บ้านบางซื่อในอดีหลังได้รับการบูรณะแล้ว (ถ่ายเมื่อวันที่ ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๒)

ภาพที่ ๖๑ มูลนิธิหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) และบ้านสาคริก
(ถ่ายเมื่อวันที่ ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๒)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ ๖๒ อาจารย์มาลินี สาคริก ขณะให้คำสัมภาษณ์ (ถ่ายเมื่อวันที่ ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๒)

ละครพกาวลีได้ให้กำเนิดบทเพลงละครมากมาย ศิษย์ที่มาเรียนรำละครจะแบ่งเรียนเครื่อง
ร่วมใช้กับศิษย์ที่มาเรียนปีพาทย์ โดยแบ่งออกเป็น ๒ ส่วน คือ ชั้นบนสำหรับเด็กละคร และได้ถูน
เรียนสำหรับศิษย์ที่มาเรียนปีพาทย์ เพลงที่ใช้ประกอบการแสดงละครพกาวลีนี้ ครูหลวงประดิษฐ
ไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) จะเป็นผู้ประพันธ์และบรรจเพลงทั้งหมด ด้วยเหตุนี้จึงมีศิษย์ที่มาเรียน
ปีพาทย์กับครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) หลายท่าน อาทิ ครูวิเชียร สาระเดช ครูอุทัย
แก้วละเอียด พันโทเสนาะ หลวงสุนทร ฯลฯ ซึ่งศิษย์เหล่านี้ได้เข้ามาเป็นคนระนาดบรรเลง
ประกอบการซ้อมและการแสดงให้แก่ศิษย์ที่มาเรียนรำละครกับคุณหญิงชื่น ศิลปบรรเลง ถ้าท่านใด
สนใจที่จะศึกษาค้นคว้าบทละครพกาวลีเพิ่มเติม สามารถทำการศึกษาค้นคว้าได้ที่ มูลนิธิหลวง
ประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง)

ในปัจจุบันบ้านบวทรก็คงเหลืออยู่แต่ในความทรงจำของศิษย์ท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ
(ศร ศิลปบรรเลง) และครอบครัวศิลปบรรเลง ที่ยังคงจำมีวันลืมเลือนไปจากความรู้สึกของศิษย์
บ้านบวทรทุกคน

วังแดง คำเรียกขานจากศิษย์หลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง)

“วังแดง” เป็นสถานที่ที่บรรดาศิษย์ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ที่มาเรียน
ณ บ้านบวทรต้องรู้จัก เพราะเหตุผลที่ว่าวังแดงอยู่ติดกับรั้วที่กั้นพื้นที่ระหว่างบ้านศิลปบรรเลงกับ
วังแดง (ขณะนั้นเป็นสำนักวิจัยและพัฒนาการป่าไม้) เวลาที่จะซ้อมเพลงจึงต้องซ้อมในช่วงกลางวัน

ส่วนคนที่ขยันซ้อมไล่มือในเวลาเช้ามีด(อยู่ในระหว่างเวลา ๐๔.๐๐ ถึง ๐๖.๐๐ น.) จะต้องใช้ฝ້ารองเครื่องดนตรีเพื่อไม่ให้เสียงเพลงดังออกไปรบกวนข้าราชการป่าไม้ที่นอนหลับอยู่

วังแดงหรือชื่อที่เรียกอย่างเป็นทางการว่าวังสวนดอกไม้ จากหนังสือวังเจ้าวังเดิม ของ กิตติ วัฒนสมหาตน์ ได้กล่าวไว้ว่า

“...วังนี้อยู่ริมถนนหลวงพากเหนือตอนต่อกับถนนบริพัตร ยังคงเหลือตำหนักที่ประทับขนาดใหญ่ที่มีการก่อสร้างเพิ่มเติมในระหว่างรัชกาลที่ ๕ ถึงรัชกาลที่ ๖ ตำหนักดังกล่าวมีสภาพทรุดโทรม ปัจจุบันได้ใช้ทำการสำนักงานคณะกรรมการอ้อยและน้ำตาลทราย ในสังกัดกระทรวงอุตสาหกรรม และบริษัทอุตสาหกรรมบางปะอิน จำกัด

แต่เดิม ตำหนักแห่งนี้ได้สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๕ เพื่อพระราชทานเป็นวังที่ประทับของ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าบุรฉัตรไชยากร กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน พระราชโอรสองค์ที่ ๓๕ ในเจ้าจอมมารคาวด เสด็จในกรมพระองค์นี้ประสูติ เมื่อปีพุทธศักราช ๒๔๒๕ เมื่อทรงเจริญชันษาได้เสด็จไปทรงศึกษาวิชาการทหารช่างในประเทศอังกฤษ ทรงสถาปนาเป็นกรมหมื่นกำแพงเพชรอัครโยธิน ในรัชสมัยรัชกาลที่ ๕ ปีพุทธศักราช ๒๔๔๕ ได้ทรงเป็นนายพลตรีราชองครักษ์ตำแหน่งผู้บัญชาการกองพลและจเรการช่างทหารบกจนถึงรัชสมัยรัชกาลที่ ๖ ทรงเลื่อนเป็นนายพลโทราชองครักษ์ ตำแหน่งแม่ทัพน้อย และทรงเลื่อนอิสริยยศเป็นกรมขุนฯ ได้ทรงบัญชาการกรมรถไฟหลวง ในชวงเวลานี้พระองค์ท่านได้ทรงจัดตั้งศูนย์ผลิตภาพยนตร์ของกรมรถไฟหลวง เพื่อสร้างภาพยนตร์ประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนใช้บริการรถไฟเพื่อการท่องเที่ยว มีชื่อเรียกว่า “กองภาพยนตร์และเผยแพร่ข่าว” ที่นี้ได้เป็นโรงเรียนแห่งแรกที่ผลิตบุคลากรออกไปสร้างภาพยนตร์ในเมืองไทย ซึ่งได้บุกเบิกอุตสาหกรรมภาพยนตร์ไทยมาจนทุกวันนี้

ต่อมาทรงเลื่อนอิสริยยศกรมขึ้นอีกเป็นกรมหลวงฯ พระยศในทางราชการได้เลื่อนเป็นเสนาบดีกระทรวงพาณิชย์และคมนาคม ในรัชสมัยรัชกาลที่ ๗ ทรงเป็นกรมพระกำแพงเพชรอัครโยธินในรัชกาลนี้ จนกระทั่งเปลี่ยนแปลงการปกครอง ในปีพุทธศักราช ๒๔๗๕ จึงพ้นจากหน้าที่ราชการ ได้เสด็จประทับ ณ ประเทศสิงคโปร์ จนสิ้นพระชนม์เมื่อปีพุทธศักราช ๒๔๗๕ พระชันษาได้ ๕๗ ปี ทรงเป็นต้นราชสกุล ฉัตรไช

วังนี้ได้เป็นที่ประทับของพระองค์ท่านมาตั้งแต่เสด็จกลับจากประเทศอังกฤษ และคงสภาพการเป็นวังจนถึงพุทธศักราช ๒๔๗๕ ดังกล่าวแล้ว ที่วังได้ให้รัฐบาลเช่าไปเป็นที่ทำการกรมป่าไม้ ต่อมาจึงขายเป็นที่ราชพัสดุ จนถึงปีพุทธศักราช ๒๕๑๐ กระทรวงอุตสาหกรรมได้ใช้สถานที่ชั้นล่างของตำหนักเป็นที่ทำการสำนักงานคณะกรรมการอ้อยและน้ำตาลทราย ส่วนชั้นบนได้เป็นที่ทำการบริษัท อุตสาหกรรมบางปะอิน จำกัด มาตั้งแต่ปีพุทธศักราช ๒๕๑๖...” (กิตติ วัฒนมหาคม, ๒๕๓๗: ๑๗๓-๑๗๐)

ภาพที่ ๖๓ แผนที่แสดง พระราชวังและวังสมัยรัชกาลที่ ๕ (พุทธศักราช ๒๔๑๑ – ๒๔๕๓)

จากแผนผังแสดงตำแหน่งของวังบ้านดอกไม้หรือวังแดงจากหนังสือชุด คลื่นความคิด ในภาพหมายเลข ๑๑๒ เป็นจุดตั้งของวัง (เน่งน้อย ศักดิ์ศรี, ๒๕๓๗: ๑๕๓)

ภาพที่ ๖๔ วังบ้านดอกไม้หรือวังแดงในปัจจุบัน (ถ่ายเมื่อวันที่ ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๒)

จากการสำรวจพื้นที่วังบ้านดอกไม้หรือวังแดงพบว่า สภาพปัจจุบันทรุดโทรมไปมาก เนื่องจากเป็นวังที่ก่อสร้างแบบก่ออิฐถือปูน จึงเป็นปัจจัยที่ทำให้การบูรณะซ่อมแซมเป็นไปได้ยาก อีกทั้งเป็นโบราณสถานที่ต้องรักษาไว้ให้คงสภาพตามหลักกฎหมายของกรมศิลปากร

พันโทเสนาะ หลวงสุนทร ได้กล่าวถึงวังแดงที่มีความผูกพันเมื่อครั้งยังเป็นเด็กที่เข้ามาเรียนอยู่ในบ้านบาตรว่า

“...เมื่อก่อนนี้วังแดงจะเป็นกรมป่าไม้ ซึ่งเวลากลางคืนเราจะซ้อมเพลงกันไม่ได้เพราะว่าจะทำให้เสียงดังรบกวนพวกป่าไม้ แต่ที่แน่ ๆ วังแดงคือโรงแรมที่ผู้ชายเขาชอบเข้าไปเที่ยวกัน หรือเรียกกันว่าโรงแรมใจ...”
(เสนาะ หลวงสุนทร, สัมภาษณ์, ๒๐ เมษายน ๒๕๕๑)

ครูอุทัย แก้วละเอียด ได้กล่าวถึงบรรยากาศของวังแดงเมื่อครั้งที่ครูอุทัยยังเป็นเด็กที่เข้ามาเรียนกับครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) อยู่ที่บ้านบาตรว่า

“...ครูเองจะเห็นมีคนมาเที่ยวที่วังแดงมากมายเวลากลางคืน เพราะที่นั่นเปรียบเสมือนที่พักผ่อนของผู้ชายจี๋เหงา แต่ครูเองไม่ได้สนใจอะไรหรอก เพราะวากลางวันวังแดงจะเป็นที่ทำงานของพวกป่าไม้เขา เวลากลางคืนเขาก็จะ

พักผ่อนกันที่หลังวังแดง ครูเองก็ไม่รู้นะว่าหลังวังเป็นยังไง แต่รู้ว่าเป็นคล้าย ๆ
โรงน้ำชาหรือว่าโรงแรมใจก็ว่าได้...”

(อุทัย แก้วละเอียด, สัมภาษณ์, ๑๖ เมษายน ๒๕๕๑)

จากคำให้สัมภาษณ์จากพันโทเสนาะ หลวงสุนทร และครูอุทัย แก้วละเอียด พบว่า
คำเรียกขาน หลังวังแดง ในอดีตนั้นว่า โรงแรมหรือสถานบันเทิงสำหรับสุภาพบุรุษที่ชอบ
สังสรรค์เวลากลางคืน

จากข้อมูลทางเอกสารและข้อมูลสัมภาษณ์สรุปได้ว่า วังแดงหรือวังบ้านดอกไม้หลังจากที่
มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี ๒๔๗๕ แล้ว ได้กลายสภาพมาเป็นสถานที่ซึ่งทางราชการใช้
ประโยชน์ ซึ่งปัจจุบันอยู่ในความดูแลของกระทรวงอุตสาหกรรม สถานที่ชั้นล่างของตึกนั้นเป็น
ที่ทำการสำนักงานคณะกรรมการอ้อยและน้ำตาลทราย ส่วนชั้นบนได้เป็นที่ทำการบริษัท
อุตสาหกรรมบางปะอิน จำกัด

ภาพที่ ๖๕ ทางเข้าวังบ้านดอกไม้หรือวังแดงในปัจจุบัน (ถ่ายเมื่อวันที่ ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๒)

สภาพและบรรยากาศในบ้านบาตร

หลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ดำเนินชีวิตกับครอบครัวอย่างเรียบง่ายควบคู่กับการเป็นครูผู้ทำให้วิชาความรู้แก่บุคคลทั่วไปไม่ว่าจะเป็นบุคคลชั้นเจ้านายหรือชั้นสามัญชนคนธรรมดา ท่านมีจิตใจที่เมตตากรุณาและเกื้อกูลศิษย์ที่มาขอวิชาความรู้เพื่อไปดำรงชีวิตตามชนบทประเพณีแบบอย่างศิลปปี่ไทยที่ดีเป็นการทดแทนพระคุณบูรพาจารย์ที่เคยสั่งสอนวิชาความรู้ให้แต่ครั้งก่อนโดยมิได้คิดหวังสิ่งตอบแทน “ท่านครูหรือคุณครู” ที่บรรดาศิษย์ทุกคนกล่าวถึงด้วยความเคารพยกย่องนี้เป็นเครื่องบ่งชี้ว่าหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เป็นบรมครูที่ศิษย์ทุกคนต่างให้ความเคารพยำเกรง

จาก ๑.หลักฐานทางเอกสาร และ ๒. หลักฐานจากการสัมภาษณ์บุคคลข้อมูลที่สืบค้นได้ในปัจจุบัน เพื่อนำมาประกอบในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ จะกล่าวถึงสภาพและบรรยากาศเมื่อครั้งที่บรรดาศิษย์และผู้ที่เคยไปมาหาสู่ที่บ้านบาตรในขณะที่ท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ยังมีชีวิตอยู่ ผู้วิจัยจะจำแนกสภาพและบรรยากาศที่สำคัญเป็นหัวข้อดังนี้ ๑.บรรยากาศในบ้านบาตร ๒.บรรยากาศงานไหว้ครูในบ้านบาตร และ ๓.การประชันวงในงานไหว้ครู

สด กุรมะโรหิต ได้กล่าวถึงสภาพและบรรยากาศในบ้านบาตรในหนังสือ อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ นายขวัญชัย ศิลปบรรเลง ไว้ว่า

“...ผมรู้จักคุณเถ่ที่ “บ้านบาตร” คือศูนย์ชุมชนดุริยางคศิลป์ของท่าน จางวางศร ศิลปบรรเลง คุณหลวงประดิษฐไพเราะ ปรมาจารย์ของนักดนตรีไทยจำนวนมาก ตลอดครั้งก่อนศตวรรษนี้ ที่ “บ้านบาตร” ซึ่งเราเรียกกันจนติดปาก เราได้พบปะกันบ่อยๆ เป็นการพบของผู้ที่มีอารมณ์รักศิลปะ ซึ่งสวยงามและสงบ ผมได้ฟังเสียงระนาด เสียงฆ้องวงของคุณเถ่ คุณเถ่เล่นเครื่องตี เครื่องสีได้ทุกชนิด เป็นผู้รับมรดกดนตรีไทยจากท่านผู้เป็นพ่อ และเป็นครู และเป็นผู้ถ่ายทอดวิชาดนตรีไทยให้แก่คนรุ่นต่อๆ มาอีกมากมายตลอดชีวิต ๕๕ ปี...”
(สด กุรมะโรหิต, ๒๕๑๖)

จากวิทยานิพนธ์เรื่องการสืบทอดวัฒนธรรมดนตรีไทยในสังคมไทยปัจจุบัน ศึกษาภรณ์ สกุลพาทยโกศลและสกุลศิลปบรรเลง โดย วิมาลา ศิริพงษ์ และจากการสัมภาษณ์นายสมเกียรติ สงวงงาม วันที่ ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๔ รับทราบถึงบรรยากาศการสืบทอดพิธีไหว้ครูว่า

“...ขณะนั้นสกุลศิลปินบรรเลงได้ย้ายจากหน้าวังบูรพามาอยู่ที่ตำบลบ้านบาตรที่บ้านบาตรนี้มีลูกศิษย์ลูกหาเข้ามาฝากตัว ร่ำเรียนวิชาเป็นจำนวนมาก เป็นเหมือนแหล่งวิชาทางการดนตรี นักดนตรีอาชีพผู้หนึ่ง ซึ่งเคยอ้างว่าเคยพักอยู่ในบ้านหลวงประดิษฐไพเราะ ที่บ้านบาตรตั้งแต่ประมาณปี พ.ศ. ๒๔๕๑ หรือ ๒๔๕๒ จนถึงเมื่อหลวงประดิษฐไพเราะถึงแก่กรรมในปี พ.ศ. ๒๔๕๗ เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่าลูกศิษย์เล็กๆ (ประมาณ ๑๐ ขวบ) ที่กินนอนเล่นดนตรีอยู่ด้วยกัน ขณะนั้นมีจำนวนร่วม ๒๐ คน ยังไม่นับลูกศิษย์รุ่นใหญ่และนักดนตรีอื่นๆ อีกศิษย์เหล่านี้จะถูกกำหนดให้ “ไล่เพลง” คือ ฝึกซ้อมทบทวนเพลงที่ต่อไว้ทุกคน โดยหลวงประดิษฐไพเราะ จะคอยนั่งฟังการฝึกซ้อม และเรียกคนที่เห็นว่า “มีแวว” ขึ้นไปต่อเพลงให้ บรรดาศิษย์ที่เข้ามาพักอาศัยอยู่ในบ้านบาตรมักมีข้าวปลาอาหารติดไม้ติดมือมา “ช่วย” เช่น ข้าวสาร (เพราะศิษย์ส่วนใหญ่มาจากจังหวัดภาคกลาง และมีพื้นเพเป็นชาวนา) หรือผลไม้ต่างๆ ของเหล่านี้จะเอาไปรวมกันไว้ในครัวเพื่อไว้ประกอบอาหารเลี้ยงกันในสมัยนั้น บ้านบาตรมีวงปี่พาทย์ที่ออกไปรับงานตามที่ต่างๆ หลายวง เครื่องปี่พาทย์ของหลวงประดิษฐไพเราะที่บ้านบาตรนั้นมีมากมาย ถึงเวลาไหว้ครูประจำปี มีการขนกลับมารวมกันเพื่อเข้าพิธี จะมีนับสิบๆ ชุด ฆ้องมอญนั้นวางซ้อนๆ กัน จนตั้งเป็นสูง งานบรรเลงเฉพาะที่ทำประจำตามวัดก็มี เช่น วัดสระเกศ และวัดอินทาราม เป็นต้น โดยนักดนตรีและศิษย์ในบ้านออกไปเป็นผู้บรรเลง รายได้จากการบรรเลงนี้จะนำมาแบ่งเบาภาระค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงดูศิษย์ได้ส่วนหนึ่ง...”

(วิมาลา ศิริพงษ์, ๒๕๓๔: ๕๒)

กฤษณ์ จันทรเรือง ได้เขียนบทความเรื่องแค้นดวงประทีปแห่งศิลปะ ลงในหนังสืองานพระราชทานเพลิงศพหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปินบรรเลง) ความว่า

“...เรื่องอย่างนี้ เป็นเรื่องที่เข้าใจกันดีในวงการศิลปิน ซึ่งคนนอกไม่ค่อยเข้าใจ คราวนี้จะย้อนกลับพูดถึงบรรยากาศของบ้านศิลปินบรรเลง คำว่า “ครู” มีความหมายสูง และเป็นความหมายที่วงศิลปินเข้าใจ ลูกศิษย์ที่เริ่มมาต่อเพลง ก็ต้องนำดอกไม้ ธูป เทียน มาบูชาครู บูชาที่หน้าตะโพนซึ่งเป็นเครื่อง “ครู” หากหัดปี่พาทย์ ก็เริ่มด้วยเพลงสาธุการ ซึ่งเป็นเพลง “ครู” ทุกปีหลวงประดิษฐไพเราะจัดให้มีพิธีบูชาครู ซึ่งเป็นงานใหญ่ ซึ่งอาจจะเรียกได้ว่า งานขนาดมหึมาประจำปีของบ้านศิลปินบรรเลง งานไหว้ครูนี้ก็มีกรอบพิธี บูชาครูตามแบบแผนโบราณ ซึ่งหลวงประดิษฐไพเราะได้รับยกย่องจากทางราชการว่า

ในการประกอบพิธีเช่นนี้ ท่านเป็นผู้รอบรู้ เป็นผู้ที่สันทัดในคำโองการถวายครู ไม่ว่าจะเป็นการประกอบพิธีไหว้ครูที่ไหน หลวงประดิษฐไพเราะมักจะได้รับเชิญให้ไปเป็นผู้ร้ายโองการถวายครู หลังจากประกอบพิธีไหว้ครูแล้ว ก็มีการฉลองกันอย่างมโหฬาร บางคราวถึงสามวันสามคืน บางคราวก็มีการประกวดประชัน ประชันวงกันระหว่างคณะศิษย์จากแหล่งต่างๆ บางคราวประชันกันตั้งแต่หัวค่ำถึงสว่าง บุคคลสำคัญๆที่มาร่วมงานไหว้ครูเป็นประจำก็มี พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเฉลิมพลทิฆัมพร พระราชวงศ์ผู้สืบสายโลหิตเข้มข้นในการสนพระทัยในศิลปะตามแบบทูลกระหม่อมปู่และเสด็จพ่อ นอกจากนี้ก็มีคุณประสาธ สุขุม คุณแสวง อภัยวงศ์ เป็นต้น เนื่องจากพิธีไหว้ครูนี้ จัดทำกันอย่างครึกครื้น มีเสียงปี่พาทย์บรรเลงครั้นเครื่องตลอดคืน ท่านผู้มีเกียรติบางท่านที่บังเอิญผ่านแถวถนนบริพัตร ก็แวะเข้าไปร่วมสนุกด้วย ดังเช่นท่าน พล.ต.อ.เผ่า ศรียานนท์ สมัยดำรงตำแหน่งรองอธิบดีตำรวจ และคุณวรการบัญชา ขณะดำรงตำแหน่ง รมต. ต่างประเทศ ยังได้เคยให้เกียรติเข้าไปร่วมสนุกด้วยครั้งหนึ่ง...”

(กมุท จันทรเรือง, ๒๕๕๘: ๓๕-๓๖)

ศาสตราจารย์ นายแพทย์พูนพิศ อมาตยกุล ได้เขียนบทความเรื่อง หลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ในงานอนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ คุณหญิงชื่น ศิลปบรรเลง ไว้ว่า

“...ศิษย์ของอาจารย์หลวงประดิษฐไพเราะมีมากมายเกินกว่าจะจดจำชื่อได้หมด สมัยที่ท่านยังอยู่ที่บ้านบาตรเล่ากันว่า หุงข้าวเลี้ยงลูกศิษย์วันละหลายกระทะ มีคนเข้าออกบ้านท่านวันละหลายสิบคน ท่านมีนักระนาดเอกฝีมือดีมากมาย อาทิ ครูประสิทธิ์ ถาวร ครูบุญยง เกตุคง ครูโองการ กลีบชื่น ครูสิริ นักดนตรี ครูเสนาะ หลวงสุนทร รายชื่อนักระนาดเอกในบ้านของท่านมีมากมายหลายสิบคน ถ้าจะเขียนชื่อศิษย์ของท่านทั้งหมดมีเป็นจำนวนร้อย เพราะท่านสามารถสอนได้ทุกอย่างไม่ว่าจะเป็นมโหรี ปี่พาทย์ เครื่องสาย แม้กระทั่งขับร้อง เรียกได้ว่า เป็นคนตรีชนิดชำนาญรอบวงจริงๆ...”

(พูนพิศ อมาตยกุล, ๒๕๓๔: ๑๓๐)

จากบทความที่ผู้วิจัยได้กล่าวถึงพบว่า บรรยากาศในบ้านบาตรจะมีศิษย์มาศึกษาหาความรู้กับครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) มากมาย อีกทั้งยังมีพิธีกรรมและความเชื่อในเรื่องการไหว้ครูที่ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ได้จัดขึ้นเพื่อให้สานุศิษย์แสดงความเคารพบูชาต่อคุณครูบาอาจารย์เป็นประจำทุกปี

ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ศิษย์ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ทั้ง ๑๕ คน ถึงสภาพและบรรยากาศที่บ้านบาตรและได้ถอดความจากคำให้สัมภาษณ์นำมาจำแนกสภาพและบรรยากาศตามหัวข้อดังนี้

๑. บรรยากาศในบ้านบาตร
๒. บรรยากาศงานไหว้ครูในบ้านบาตร
๓. บรรยากาศการประชันวงในงานไหว้ครู

๑. บรรยากาศในบ้านบาตร

บ้านบาตรเป็นสถานที่ปลูกฝังวิญญูญาณความเป็นศิลปินทางด้านดนตรีไทย บรรยากาศเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างแรงบันดาลใจให้กับศิษย์ที่ต้องการจะแสวงหาความรู้ เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในอนาคตเบื้องหน้า โดยผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ศิษย์ทั้ง ๑๕ คน ซึ่งเคยเรียนแบบอยู่ประจำในบ้านบาตรกับครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) และยังมีชีวิตอยู่ในปัจจุบัน มีความเกี่ยวข้องกับบรรยากาศที่บ้านบาตรดังนี้

ศิษย์คนที่ ๑ พระธรรมสิงหบุราจารย์ ได้กล่าวถึงบรรยากาศในบ้านบาตรไว้ว่า

“...ท่านครูจะแยกนอนคนละบ้านกับลูกศิษย์ ท่านครูจะนอนเรือนใหญ่ส่วนพวกเรานอนที่โรงเรียน ในบ้านเครื่องหรือโรงเรียนจะมีแต่เครื่องปีพาทย์ เครื่องมอญเต็มไปหมด ช่วงนั้นคนที่มาเรียนระนาดยังมีไม่มากนัก ไม่เหมือนรุ่นหลังมีมากบางที่หลวงพ่อก็ไม่รู้จัก หลวงพ่อจะกินนอนในบ้านบาตร โดยจะไปกินข้าวในโรงครัวที่คุณป้าเตรียมไว้ให้ หลวงพ่อเองก็ไป ๆ มา ๆ อยู่ได้ประมาณปีกว่า ๆ ก็ลาท่านครูกลับมาบวชจนถึงปัจจุบัน...”

(พระธรรมสิงหบุราจารย์, สัมภาษณ์, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๒ ครูอุ่ง บัวเอี่ยม ได้กล่าวถึงบรรยากาศในบ้านบาตรไว้ว่า

“...ขณะนั้นครูเพิ่งเข้ามาใหม่ ๆ โดยครูไม่ได้ยูนอนที่บ้านบาตรเพราะตัวครูเองเป็นผู้หญิง ครูไปเรียนที่บ้านบาตรครูจะนั่งเรือจากถนนบุรีแล้วต่อเรือไปถึงบ้านบาตรหรือเรียกว่าท่าวังแดง โรงเรียนหรือเรือนเครื่องสองชั้นได้ดูนโปรงจะอยู่แยกออกจากเรือนใหญ่ของคุณครูหลวงประดิษฐฯ คุณครูจะเดินมา

สอนเด็กรุ่นครูนี้ก็ไม่มียี่สิบคน เรือนเครื่องรื้อจะติดกับวังแดงหรือพวกผู้ชายเรียกว่า
โรงแรมป่าไม้...”

(อรุณ บัวเอี่ยม, สัมภาษณ์, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๓ ครูวิเชียร สารเดช ได้กล่าวถึงบรรยากาศในบ้านบาตรไว้ว่า

“...ตอนหลังครูมาอยู่ในบ้านบาตร ครูเสียด่าอาหารเดือนละห้าบาท
โดยจะมีคนใช้ในบ้านท่านครูทำให้ เรือนท่านครูสูงสองชั้นเรียกว่าเรือนใหญ่
หรือเรือนปั้นหยา ส่วนครูเองก็ไปนอนที่เรือนเครื่องหรือโรงเรียน เวลานอน ต่าง
คนต่างนอน ที่นอนหมอนมุ้งครูเอาไปเอง รุ่นครูไม่ต้องเอาข้าวมาให้ท่านครู แต่
เอาเงินมาให้อย่างเดียว ครูเรียนกับท่านครูอยู่จนไม่เสียด่าอะไรเลย ท่านครูไม่เคย
ใช้ครูทำอะไร ครูได้เรียนอยู่บ้านท่านครูประมาณ ๘ ปี...”

(วิเชียร สารเดช, สัมภาษณ์, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๔ ครูไพฑูรย์ สารเดช ได้กล่าวถึงบรรยากาศในบ้านบาตรไว้ว่า

“...เมื่อไปถึงบ้านครูหลวงประดิษฐฯแล้ว ครูมองเห็นเด็กรุ่นราวคราว
เดียวกันอยู่หลายคน ครูได้ไปกับพี่ชายของครูคือพี่วิเชียร เพราะที่ไปบ้านท่านครู
เพื่อต้องการต่อเพลงเดี่ยวไปประชันที่จังหวัดอุทัยกับวงบ้านใหม่ทางกระเบน
ครูไม่ได้อยู่ที่บ้านท่านครูนานนักเพราะมาต่อเพลงเดี่ยวเพื่อไปประชันเท่านั้น ครู
ได้เข้าไปต่อเพลงที่เรือนเครื่อง ท่านครูจะลงมาจากเรือนใหญ่ เรือนใหญ่ของ
ท่านคล้ายกับเรือนที่วังบางขุนพรหมแต่มีขนาดเล็กกว่า หลังจากที่ครูต่อเพลง
เดี่ยวกับท่านครูแล้วครูก็ไม่ได้ไปหาท่านครูอีกเลย...”

(ไพฑูรย์ สารเดช, สัมภาษณ์, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๕ ครูชฎิล นักดนตรี ได้กล่าวถึงบรรยากาศในบ้านบาตรไว้ว่า

“...ครูเองได้เคยตามคุณพ่อสุขมาตั้งแต่เด็ก ๆ เท่าที่จำความได้คุณพ่อ
สุขจะมาทำหน้าที่ให้กับคุณครู ครูเองก็ได้เห็นบ้านบาตรมาตั้งแต่ยังเล็ก บ้าน
บาตรจะมีหลายเรือน แต่เรือนเครื่องที่เราเรียนกันจะเรียกว่าโรงเรียน คุณครูจะ
นอนเรือนใหญ่ทรงปั้นหยากับคุณป้าและมีห้องครัวส่วนตัวกับครอบครัวของท่าน
คุณครูยังให้ครูไปกินข้าวร่วมกับท่านในเรือนใหญ่เพราะครอบครัวของครูกับ

คุณครูสนิทสนมกันมานานมาก ส่วนเรือนไทยจะเป็นเรือนของคุณป้าฟู คุณพี่เถ่ และลูก ๆ คุณป้าฟู และบ้านรอบ ๆ จะจำลุงมากได้แก่เป็นคนเก่าสนิทกับคุณพ่อ สุขมาก ลุงมากเขาเลยทำกับข้าวให้ครูกับพี่เบิ้ม(สิริ นักดนตรี)กินเป็นประจำ หน้าบ้านคุณครูจะเป็นสนามกว้างไว้ปลูกโรงพิธีไหว้ครู...”

(ชฎิล นักดนตรี, สัมภาษณ์, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๖ ครูอุทัย แก้วละเอียด ได้กล่าวถึงบรรยากาศในบ้านบาตรไว้ว่า

“...พ่อเถิกของครูเองรู้จักกับคุณครูเป็นอย่างดี ด้วยความที่เราเป็นคนบ้านเดียวกับคุณครูเราเลยได้เปรียบว่าคนอื่นเรื่องที่ดินที่นอน โรงเรียนรุ่นครูมี คนมาเรียนอยู่ประมาณ ๑๐ คนไม่เหมือนรุ่นเล็กต้องแย่งกันจองระนาดได้มือกัน ตอนเช้า โรงเรียนหรือเรือนเครื่องนั้นจะเป็นบ้านไม้ยกพื้นโล่ง ส่วนใหญ่พวก ที่มาจากอยุธยา สิงห์บุรี จะมาหุงหาอาหารกินกันใต้ถุนนี้แหละ ส่วนคุณครูท่าน ก็แยกไปจากลูกศิษย์ไปกินที่เรือนใหญ่ของท่าน ส่วนมากท่านครูชอบไปนอนอยู่ที่ มุขหลังเรือนใหญ่มากกว่า บ้านบาตรจะมีลานกว้างอยู่หน้าบ้านเพื่อไว้ปลูกโรง พิธีไหว้ครู ส่วนกำแพงโรงเรียนติดกับวังแดงที่ทำการกรมป่าไม้ พวกเรามักจะ เรียกกันสนุกปากว่าโรงแรมใจ...”

(อุทัย แก้วละเอียด, สัมภาษณ์, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๗ ครูแสวง สุจิตลักษณ์ ได้กล่าวถึงบรรยากาศในบ้านบาตรไว้ว่า

“...ครูมาอยู่ก็ได้สนิทกับคนอัมพวาชื่ออุทัย แก้วละเอียด พวกอัมพวา มาอยู่กันมากส่วนมากพ่อพวกเขาจะเป็นคนเก่าแก่ของท่านครู ท่านครูจะอยู่ที่ เรือนใหญ่กับลูก ๆ และพวกเราไปเรียนและกินนอนกันที่เรือนเครื่อง เรือน เครื่องเป็นทั้งที่นอนเป็นทั้งโรงเรียน ตอนเช้าตื่นมาก็ต้องไปเรียงแถวฉีกินที่หน้า กำแพงหันหน้าไปทางวังแดง ครูเข้าไปทีแรกคนไม่ได้มาเรียนมากเหมือนรุ่นหลัง คุณเถ่ลูกท่านครูก็จะมาคอยดูแลพวกเราบ้างแต่ท่านไม่ค่อยว่างช่วงหลังเพราะไป ทำงานที่กรมศิลปากร...”

(แสวง สุจิตลักษณ์, สัมภาษณ์, ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๘ ครูน้าว่า ร่มโพธิ์ทอง ได้กล่าวถึงบรรยากาศในบ้านบาตรไว้ว่า

“...เท่าที่จำได้ โรงเรียนจะอยู่ข้างกำแพงวัง ท่านครูจะอยู่เรือนอีกเรือนหนึ่งเป็นเรือนใหญ่มากท่านครูจะอยู่กับครอบครัวของท่าน ส่วนครูเองก็อยู่กินกันที่โรงเรียน โรงเรียนมีใต้ถุนสูงโล่งไว้หุงหาทำอาหารกินกันตามภาษาคนบ้านนอก ส่วนมากพวกสมุทรสงครามเขามีมาก เราก็คงไม่ได้ไปยุ่งอะไรกับเขา แต่พอถึงเวลานอนก็ขึ้นไปนอนรวมกันบนโรงเรียนหมด ลานหน้าบ้านกว้างมากเอาไหว้ทำพิธีไหว้ครูประจำปีจะทำที่หน้าบ้าน...”

(น้าว่า ร่มโพธิ์ทอง, สัมภาษณ์, ๑๔ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๙ ครูเรื่องเดช พุ่มไสว ได้กล่าวถึงบรรยากาศในบ้านบาตรไว้ว่า

“...โรงเรียนเป็นที่อยู่ที่กินที่นอนของศิษย์ทุกคน ครูไปพร้อมกับครูอรุณ สภาพทั่วไปจะมีเรือนหลายเรือน แต่ท่านครูจะอยู่เรือนใหญ่กับครอบครัวท่าน ส่วนพวกเราไปร้อเรียนกับท่านที่โรงเรียน โรงเรียนเป็นใต้ถุนสูงไว้ให้พวกที่มาจากต่างจังหวัดทำของกิน ข้างโรงเรียนติดกับวังแดงหน้าโรงเรียนเป็นสนามหญ้ากว้างมาก ปีหนึ่งจะปลูกโรงไหว้ครูที่ลานหน้าบ้านนี้แหละ...”

(เรื่องเดช พุ่มไสว, สัมภาษณ์, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๑๐ ครูอรุณ พาทยกุล ได้กล่าวถึงบรรยากาศในบ้านบาตรไว้ว่า

“...ครูไม่ได้กินอยู่ที่บ้านบาตรเพราะบ้านครูอยู่ฝั่งธน ซึ่งเรือนเครื่องมีสองชั้น ชั้นล่างโปร่ง ใครที่มาจากต่างจังหวัดจะมาอยู่กินกันข้างล่าง ครูเองก็ไม่ได้ไปหาท่านครูทุกวันแต่ถ้าไปเรียนเมื่อท่านครูขึ้นมาบนโรงเรียนทุกคนก็จะกราบ

ท่านครูจะนอนอยู่ประตูด้านหลังของเรือนใหญ่ ห้องครัวอยู่หลังบ้านแม่ครัวชื่อพี่อรุณ กับพี่น้อง มักจะต้มขนุนก้ามะลอบให้กินประจำ ลูกศิษย์ที่มาอยู่เลยจะนำข้าวมาหากินกันเองส่วนมากจะเป็นลูกศิษย์ที่มาจากต่างจังหวัด โดยมากต่างคนต่างทำ ต่างคนต่างกิน เพราะอยู่บ้านท่านครูไม่ต้องเสียเงินเลย ท่านครูไม่เคยเรียกใช้ใครทำงาน แล้วแต่ใครจะทำก็ขึ้นไป...”

(อรุณ พาทยกุล, สัมภาษณ์, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๑๑ ครูชง่อน หงษ์ทอง ได้กล่าวถึงบรรยากาศในบ้านบาตรไว้ว่า

“...เมื่อไปถึงบ้านท่านครูจะเห็นลานกว้างหน้าบ้านแล้วจะเห็นบ้านหลังกลางจะเรียกว่าเรือนใหญ่ ท่านครูจะนอนและกินข้าวกับครอบครัวของท่านที่เรือนใหญ่ ส่วนพวกเรา ก็ไปอยู่โรงเรียนกับพวกเพื่อน ๆ ครูเป็นคนจันทบุรี คนเดียวที่ไปอยู่เรียนที่บ้านบาตร โรงเรียนจะอยู่ติดกับวังแดงหรือโรงแรมใจของกรมป่าไม้ ตอนเช้าก็จะไปยืนถือที่ข้างกำแพงเรียงแถวกันเป็นระนาว จนเกือบจะค่ำกับเข็มนาฬิกาแล้วแต่จำไม่ได้ว่าเรื่องอะไร...”

(ชง่อน หงษ์ทอง, สัมภาษณ์, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๑๒ ครูเชื้อ อุบลน้อย ได้กล่าวถึงบรรยากาศในบ้านบาตรไว้ว่า

“...คุณครูมาสอนเป็นพัก ๆ ซึ่งโรงเรียนมี ๒ ชั้น ใครมาก็ไปจับจองที่นอนแต่ต้องนำมุ้งไปเอง ละครพวกจะอยู่บนเรือน ส่วนพวกปีพาทย์จะอยู่ข้างล่าง มีอยู่ครั้งหนึ่งรองเท้าพวกเด็กละครหายถึงคราววางน้ำมันรื้อเลยเจอรองเท้าที่หายไปเพราะถูกโยนรองเท้าขึ้นไปบนรางน้ำ หลังจากเหตุการณ์ขโมยรองเท้าเกิดขึ้นจึงให้ย้ายไปบ้านคุณพระมหาเทพกษัตริ์สมุหซึ่งเป็นลูกเขยของท่านครูอยู่ที่บางซื่อ ท่านครูจะไปสอนที่โน้น ขณะนั้นครูอายุประมาณ ๑๘ ปี เมื่อคราวไปเรียนที่บางซื่อก็หากินเอง ท่านครูมาจะมาสอนตอนเย็น ตอนกลับจากกรมศิลป์ฯ แล้ว คนที่มาเรียนช่วงเช้าพรรษาจะมาอยู่แยะพอถึงเวลาออกพรรษาก็จะแยกย้ายกันไปทำงาน ครูยงค์ ครูยงก็มาเรียนบ้าง กำเนิดแสง บ้านคลัง นายแสง สุชีลักษณ์(ตัวคำจุมกโต)ครูรู้จักดี ครูเคยต่อยกับครูชง่อน จันทบุรี เรื่องยืนถือข้างกำแพงข้างวังแดง ครูโดนแกล้งโดนชง่อนต่อย ครูเคยต่อยชง่อนกลับ จากนั้นเลยโดนชง่อนต่อยกลับอยู่ร่วม ๑๐๐ ที ดีที่มีคนมาช่วยก็เลยไม่พุดกันหลายวัน เวลาไปเรียนครูได้เรียนสองหน้าเป็นหน้าทับเพลงหน้าพาทย์ ท่านครูเขียนมาให้ ครูอยู่บ้านท่านครูไม่ถึง ๒ ปี ครูก็ลากลับไปทำนา ท่านครูไม่ดูแล ถ้าท่านครูโมโหก็จะด่าว่า สตี ครูไม่เคยเห็นท่านครูตีใครแต่ท่านครูจะให้คนอื่นตีให้ ครูต่อสองหน้าไม่มีใครเรียนด้วย เมื่อคราวที่ท่านครูต่อท่อมมีคนเรียนอยู่ ๕ คน ครูเลยได้มาขอต่อไว้ ครูยกท่อมมาตีตั้งแต่ตี ๕ ถึง ๕ ท่อม นั่งตีกันไม่ขาดเสียง ครูได้ฟังเขาต่อเพลงมาก แต่ได้เรียนน้อยซึ่งผิดกับพี่ไชยรงค์ ซึ่งเป็นพี่ชายปัจจุบันเสียชีวิตแล้วได้ต่อเพลงไว้กับท่านครูเยอะมาก...”

(เชื้อ อุบลน้อย, สัมภาษณ์, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๑๓ พันโทเสนาะ หลวงสุนทร ได้กล่าวถึงบรรยากาศในบ้านบาตรไว้ว่า

“...บรรยากาศภายในบ้านบาตรครูจะเริ่มบรรยายตั้งแต่อาหารการกิน ในสมัยนั้นอยู่ฟรีทั้งหมด ยกเว้นค่าอาหารต้องไปหากินเอาเองซึ่งจะมีร้านอาหาร ตั้งอยู่หน้าวัดและจะขายราคาจานละ ๕ บาท ในสมัยนั้นลูกศิษย์จะดำเนินชีวิต แบบตัวใครตัวมันบางคนก็หาข้าวมากินเองเป็นการช่วยเหลือตนเองเสียเป็นส่วนใหญ่

ลักษณะของบ้านบาตรในส่วนของเรือนเครื่องหรือจะเรียกว่าโรงเรียนก็ได้จะมีลักษณะเป็นบ้าน ๒ ชั้น มีใต้ถุนบ้านยกสูงโล่ง โครงสร้างของบ้านมี ลักษณะโปร่งและมีช่วงนอนนับตามศัพท์ช่างก็มีหลายห้องในแต่ละห้องจะมีมุ้ง มี เสื่อ มีหมอน เตรียมไว้ให้แก่ลูกศิษย์ได้นอน

ครูประมวล อรรถชีพ เป็นเพื่อนรักกันมากและจะนั่งต่อเพลงกับท่านครู อยู่ด้วยกัน ครูจะตื่นนอนตั้งแต่เช้าและจะเริ่มไต่ก่อน ๕ โมง ส่วนในเวลาตอน กลางคืนจะ ไม่มีการซ่อม เพราะใกล้สว่างซึ่งต่อมาได้กลายสภาพเป็น โรงแรม ของกรมป่าไม้และปัจจุบันเป็นกระทรวงอุตสาหกรรมไปแล้ว...”

(เสนาะ หลวงสุนทร, สัมภาษณ์, ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๑๔ ครูหยด ผลเกิด ได้กล่าวถึงบรรยากาศในบ้านบาตรไว้ว่า

“...ครูจะไปอยู่ที่โรงเรียนหรือเรือนเครื่อง บนเรือนมีเครื่องสารพัด ท่านครูจะอยู่เรือนใหญ่กับคุณยายใหญ่ ส่วนคุณเถ่และคุณยายเล็กจะอยู่เรือนไทย หลังถัดไป ลานหน้าบ้านกว้างมากมีไว้เพื่อปลูกโรงพิธี ไหว้ครูก็ต้องตั้งโรงที่ สนามหน้าบ้าน โรงเรียนจะอยู่ติดกับวังแดงตอนนั้นเป็นของกรมป่าไม้...”

(หยด ผลเกิด, สัมภาษณ์, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๑๕ ครูจลาท โพธิ์สามคัน ได้กล่าวถึงบรรยากาศในบ้านบาตรไว้ว่า

“...ขณะนั้นครูไปอยู่ที่บ้านของครูประสิทธิ์ ถาวร ซึ่งยังไม่ได้ไปนอนที่ บ้านท่านครู แต่ครูจะนั่งเรือไปเรียนที่โรงเรียนบ้านบาตร ซึ่งบนโรงเรียนจะมี นักเรียนเรียนร่วมกันประมาณสามสิบกว่าคน ในช่วงเช้า เวลาประมาณ ๐๕.๐๐ น. จนกระทั่งเลิกเที่ยง ท่านครูถึงจะเลิกสอนไปทานข้าวที่เรือนใหญ่ เรือนใหญ่จะมี คุณยายใหญ่และเรือนไทยจะเป็นที่อยู่ของคุณยายเล็ก ส่วนพวกนักเรียนในช่วง

หลังครูได้มาอยู่ร่วมกับ เพื่อน ๆ พักหลับนอนที่โรงเรียนหรือที่จะเรียกกันว่า เรือนเครื่อง โรงเรียนจะอยู่ติดกับรั้วโรงแรมที่เป็นภาษาเรียกของพวกนักเรียน แต่รุ่นพี่มักจะเรียกว่าวังแดงโรงแรมใจมากกว่า ซึ่งจะซ่อมเพลงศึกไม่ได้เพราะจะมีข้าราชการของกรมป่าไม้พักอยู่...”

(ฉลาก โพธิ์สามต้น, สัมภาษณ์, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๑๖ ครูดวง ศรีผ่อง ได้กล่าวถึงบรรยากาศในบ้านบาตรไว้ว่า

“...บ้านท่านครูเป็นบ้านเรือนไทย ครูตอนนอนจะไปนอนอยู่กับลุง ตำราญ(เป็นหลานของคุณยายโชติ เมียท่านครู) ซึ่งลุงตำราญเป็นคนเครื่องหนึ่ง ตอนที่ครูไปอยู่บ้านท่านครูนั้นท่านครูป่วยแล้ว แต่ท่านครูยังลงมาสอนประมาณ เวลา ๘ โมงเช้า แต่เวลา ๘ โมงครึ่ง นักเรียนทุกคนก็จะมารอท่านครูพร้อมกันบน โรงเรียน เมื่อท่านครูมาถึงศิษย์ก็มือไหว้ เวลาท่านครูสอน ท่านครูจะนั่งดูเฉย ๆ พวกต่างจังหวัดเข้ามาต่อเพลง (เครื่องเยอะห้องไทย ๑๖ วง) นายสง่า นางสาว ประไพ แสงอ่ำ (เรียนรำ เรียนร้อง) นายทม นายคับ (สองคนนี้ไปตอนท่านครูเสีย แล้ว)...”

(ดวง ศรีผ่อง, สัมภาษณ์, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๑๗ ครูเพชฌัญ กองโชค ได้กล่าวถึงบรรยากาศในบ้านบาตรไว้ว่า

“...ครูได้เข้าไปอยู่ก่อนท่านครูจะป่วย ท่านครูจะอยู่ที่เรือนปั้นหยากับ คุณยายใหญ่ ส่วนนักเรียนก็จะอยู่เรียนกันที่เรือนเครื่องสองชั้น ครูยังเด็กมาก ชอบเดินซื่อน้ำแข็งที่มาจากในบ้านบาตรอยู่ประจำ โรงเรียนจะมีเครื่องดนตรี มากมายทั้งเครื่องไทยและเครื่องมอญ ครูไม่ได้ไปอยู่ประจำเพราะต้องไปตีละคร ที่แถวบางลำพู ส่วนมากที่เหนาะจะเป็นที่เลี้ยงให้อยู่เสมอ...”

(เพชฌัญ กองโชค, สัมภาษณ์, ๕ มีนาคม ๒๕๕๒)

ศิษย์คนที่ ๑๘ ครูเทิม สมานมิตร ได้กล่าวถึงบรรยากาศในบ้านบาตรไว้ว่า

“...ครูไปอาศัยนอนอยู่ที่บ้านท่านครู โดยที่เพื่อน ๆ จะเรียนอยู่ที่เรือน เครื่อง ไม่ว่าจะวัยเด็กหรือวัยผู้ใหญ่ก็มาเรียนที่เรือนเครื่องทั้งนั้น...”

(เทิม สมานมิตร, สัมภาษณ์, ๑๔ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๑๕ ครูสังเวียน พงษ์คนตรี ได้กล่าวถึงบรรยากาศในบ้านบาตรไว้ว่า

“...ครูได้เข้าไปเรียนที่บ้านบาตร ขณะนั้นครูได้เข้าไปเรียนที่โรงเรียนที่อยู่ข้างกำแพงวังแดงเป็นเรือนไม้ ๒ ชั้น ใต้ถุนโล่ง แต่ท่านครูจะอยู่เรือนกลางหลังใหญ่ทรงปั้นหยากับคุณยายโชติ มีสนามหน้าบ้านกว้างขวาง ท่านครูจะมีลูกศิษย์ทุกวัยมาเรียนและจะมีเรือนเล็ก ๆ อยู่โดยรอบสนามอยู่ ๔ - ๕ หลัง บนโรงเรียนมีเครื่องดนตรีไทยมากมายแต่เครื่องมอญขณะนั้นมีไม่ถึง ๑๐ โคน...”

(สังเวียน พงษ์คนตรี, สัมภาษณ์, ๑๔ ธันวาคม ๒๕๕๑)

จากคำให้สัมภาษณ์จากศิษย์ทั้ง ๑๕ คน พบว่า ศิษย์ทุกคนจะต้องเข้าเรียนร่วมกันที่เรือนเครื่องหรือโรงเรียน โดยครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) จะขึ้นมาถ่ายทอดความรู้ให้เวลาประมาณ ๑๕.๐๐ น. ยกเว้นวันพระที่ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) จะไม่ทำการสอน ซึ่งลักษณะของโรงเรียนจะเป็นเรือนสูงสองชั้น ชั้นบนจะเป็นเรือนไม้ส่วนชั้นล่างจะเป็นใต้ถุนสูงเปิดโล่งไม่กั้นห้อง โดยเรือนเครื่องจะเป็นทั้งที่กินที่นอนของศิษย์ที่มาศึกษาเล่าเรียนทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด ซึ่งเมื่อครั้งที่ละครพวกลีได้ทำการซ้อมที่เรือนเครื่อง ศิษย์ที่มาเรียนปีพาทย์ก็ต้องลงมาเรียนที่ใต้ถุนเรือน หรือบางครั้งก็ต้องย้ายไปเรียนที่บ้านบางซื่อ แต่ไม่ว่าครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) จะให้ศิษย์ไปศึกษาเล่าเรียนวิชาความรู้ที่ใด ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) จะถ่ายทอดความรู้ให้โดยไม่คิดค่าใช้จ่ายใดใดในการที่เข้ามาพักอาศัยอยู่ในบ้านบาตร แต่ศิษย์จะต้องหาอาหารรับประทานตนเอง

นับได้ว่าครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เป็นบรมครูผู้ให้การสอนเป็นธรรมทานประดับความรู้ให้แก่ศิษย์ทุกคนโดยไม่คิดสิ่งอื่นใดเป็นการตอบแทน ด้วยเหตุผลนี้จึงทำให้บรรยากาศในบ้านบาตรเต็มไปด้วยสานุศิษย์ที่มีความเลื่อมใสศรัทธาในความเป็นครูผู้ให้อย่างไม่มีวันลืมหืมตา

๒.บรรยากาศงานไหว้ครูที่บ้านบาตร

พิธีกรรมที่แสดงถึงความกตัญญูรู้คุณต่อครูอาจารย์ในสังคมศิลปะนั้นคือการแสดงออกด้วยการนอบน้อมต่อครูเทพเทวดา การจัดงานไหว้ครูจึงมีบทบาทสำคัญที่จะทำให้ศิษย์ของครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) มีความรักความสามัคคีกันในหมู่ศิษย์ และแสดงความ

เคารพต่อครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ผู้ที่ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ทาง
ดุริยางค์ให้ ผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์ศิษย์ทั้ง ๑๕ คน ถึงบรรยากาศงานไหว้ครูที่บ้านบาตร ดังนี้

ศิษย์คนที่ ๑ พระธรรมสิงหบุราจารย์ ได้กล่าวถึงบรรยากาศงานไหว้ครูที่บ้านบาตรไว้ว่า

“...หลวงพ่อได้ช่วยท่านครูขนของไปที่โรงพิธี คนจะมาช่วยงานกัน
มากมาย และมีองค์ชายกลางกับครูอุทิศมาเป็นประจำทุกปี...”

(พระธรรมสิงหบุราจารย์, สัมภาษณ์, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๒ ครูอรุณ บัวเอี่ยม ได้กล่าวถึงบรรยากาศงานไหว้ครูที่บ้านบาตรไว้ว่า

“...ครูได้มาร่วมงานไหว้ครูเป็นประจำทุกปีเพราะว่าคุณครูชอบที่ครูจำ
เพลงแมน ร้องได้เสียงสูงมาก ๆ จำฟัง สามี่ของครูจะมาช่วยท่านครูเตรียมของ ตั้ง
โรงพิธีกลางสนาม ครูเป็นผู้หญิงเลยเข้าไปช่วยคุณป้าโชติทำอาหารอยู่ในครัว...”

(อรุณ บัวเอี่ยม, สัมภาษณ์, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๓ ครูวิเชียร สารเดช ได้กล่าวถึงบรรยากาศงานไหว้ครูที่บ้านบาตรไว้ว่า

“...งานไหว้ครูมีประจำทุกปี จะจัดขึ้นในวันพฤหัสบดี ท่านครูจะทำ
พิธีไหว้ครูเอง โดยขันครูจะเสียเงิน ๖ บาท โดยที่คุณป้าโชติจะเป็นคนจัดเครื่อง
กานตให้ ครูจึงได้มอบตัวเป็นศิษย์ในวันไหว้ครูในปีนั้นพอดี...”

(วิเชียร สารเดช, สัมภาษณ์, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๔ ครูไพฑูรย์ สารเดช ได้กล่าวถึงบรรยากาศงานไหว้ครูที่บ้านบาตรไว้ว่า

“...ครูไม่เคยเข้าร่วมงานไหว้ครูที่บ้านบาตรเลย...”

(ไพฑูรย์ สารเดช, สัมภาษณ์, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๕ ครูชฎิล นักดนตรี ได้กล่าวถึงบรรยากาศงานไหว้ครูที่บ้านบาตรไว้ว่า

“...ตั้งแต่มาอยู่ที่บ้านคุณครู ครูได้เข้าร่วมงานไหว้ครูทุกปี งานไหว้
ครู ครูจะช่วยทำกับข้าวในครัวซึ่งแม่ปรักเป็นแม่ครัวใหญ่ประจำบ้านบาตร การ

ไหว้ครู คุณครูหลวงประดิษฐฯจะทำพิธีเองทุกปี ผู้เข้าร่วมงานไหว้ครูจะมีคนทำเพลงหน้าพาทย์คือครูประสิทธิ์ ตรีระนาด หลวงบำรุงจิตรเจริญ ติฆ้อง ครูมนตรี ติหุ้ม ครูเฉลิม ติฆ้องเล็ก ครูเทียบ เป่าปี่ ซึ่งบางปีครูหลวงไพเราะเสียงซอก็จะมาเดี่ยวขอให้ถึงสว่าง บางปีลูกชายครูหลวงไพเราะเสียงซอชื่อนายอนันต์(แต่ปัจจุบันตายแล้วเพราะกินเหล้า)ก็มา ส่วนท่านเจ้าคุณพระพรหมปริชาท่านจะมาช่วยงานเสมอแต่ไม่ได้มาตีเพราะเป็นคนสนิทท่านครู ท่านครูหลวงประดิษฐฯ จะอยู่ถึงสว่างทุกปี...”

(ชฎิล นักดนตรี, สัมภาษณ์, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๖ ครูอุทัย แก้วละเอียด ได้กล่าวถึงบรรยากาศงานไหว้ครูที่บ้านบาตรไว้ว่า

“...ในงานไหว้ครูที่บ้านบาตรครูประสิทธิ์ จะตีหน้าพาทย์เป็นประจำทุกปี ส่วนเครื่องมืออื่นนั้น ครูกล้า ครูก้อย ที่อยู่บ้านจอมปลวกจังหวัดสมุทรสงคราม จะมาช่วยตีบ้างหรืออาเผือก ครูทองต่อ อาพริ้งก็จะมาช่วยกันตีให้ ในการประชันที่บ้านบาตรมีอยู่ปีหนึ่งครูประสิทธิ์ต่อลูกแก้วประลองให้กับปนว่านม่วง ซึ่งเรียนไม่นานนักคุณครูชมว่าตีดีมากไม่เคยมีใครเหมือน คุณครูเป็นคนที่มีความพิเศษในตัวของท่านสูงมากเพราะว่าท่านคิดเพลงเดี่ยวนั้นต่อเดี่ยวนั้นเลย เช่นเขมร ไทร โยคเภา เรียกลูกศิษย์ ๑๐๐ คนที่มาในงานไหว้ครูมาต่อทั้งหมดแล้วตีพร้อมกัน ซึ่งเป็นแบบอย่างให้ครูประสิทธิ์ทำวงมหาครุโยงค์เมื่อไม่กี่ปีมานี้ องค์กรชายกลางจะมานั่งอยู่กับคุณครูและนำเทพเส่นลาวมาอัดเพลง และ ดร.อุทิศ จะมาเดี่ยวขอในงานไหว้ครูเป็นประจำ...”

(อุทัย แก้วละเอียด, สัมภาษณ์, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๗ ครูแสวง สุจิตถิณณ์ ได้กล่าวถึงบรรยากาศงานไหว้ครูที่บ้านบาตรไว้ว่า

“...งานไหว้ครูที่บ้านบาตรจะจัดปีละครั้ง ในเดือนเก้าของไทย ซึ่งจะตรงกับวันพฤหัสบดีแรก ท่านครูหลวงประดิษฐฯ จะเป็นผู้อ่านโอองการเอง ซึ่งโอองการที่ท่านครูอ่าน ท่านครูได้มอบให้คุณหญิงชื่น โดยปีนั้นครูอยู่ในงานด้วย ท่านครูจัดงานที่ลานหญ้ากว้างสนามหน้าบ้าน บรรยากาศในงานจะมีการเจิมหน้าผากแต่จะไม่มีกรจับมือหน้าพาทย์...”

(แสวง สุจิตถิณณ์, สัมภาษณ์, ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๘ ครุณ้ำว่า ร่มโพธิ์ทอง ได้กล่าวถึงบรรยากาศงานไหว้ครูที่บ้านบาตรไว้ว่า

“...พิธีไหว้ครูจะทำปีละครั้งซึ่งจัดเป็นงานใหญ่ ประมาณเดือนเก้าไทย สักเดือนกันยายน วันที่จะจัดงานมีอยู่สองวันคือไม่วันพฤหัสบดีวันอาทิตย์ ท่านครุจะอ่าน โองการเอง ครุไม่ได้รับ โองการ โดยตรงจากท่านครุ แต่ได้รับ โองการ จากครุประสิทธิ์ ครุได้ออยู่ในงานไหว้ครูตอนที่ท่านครุมอบ โองการให้ครุ ประสิทธิ์คนหนึ่ง และก็ครุพิมพ์ นักระนาด เครื่องสังเวทีย์ใช้จะเป็นเครื่องใหญ่ ท่านครุบอกว่าเครื่องสังเวทีย์ที่ขาดไม่ได้คือขลุ่ย แต่ห้ามนำมึงครุมาไหว้อย่างเดียว ซึ่งท่านครุไม่ได้บอกเหตุผลว่าทำไม หัวหมูมีสุกดิบ มีปลา และของไหว้อีก มากมาย ซึ่งหัวหมูเจ้าถิ่นลูกศิษย์ที่รักนับถือกับท่านครุจะนำมามอบให้

สถานที่จัดงานคือบริเวณบ้านและก็มีเป็นโรงสีเหลี่ยมห้างกา การเตรียม งานครุไม่ได้อะไรนอกจากช่วยขนของ เวลาทำงานลูกศิษย์ไม่มากนักเพราะ ใครรู้ก็มา ในงานจะไม่มีกรับมือไม่มีกรับมือเพลงหน้าพาทย์ ส่วนขันกำนล ท่านครุก็ไม่เคยบอกว่ามีอะไรบ้างแต่จะนำเงินไปให้คุณยาย โชติจัดขันกำนลให้ ท่านครุไม่ได้จับมือร้องให้ครุเพราะว่าครุเรียนกับครุต่อ(โองการ กลีบขึ้น) อยู่ ก่อนแล้วถึงได้มาเรียนกับคุณครุทีหลัง...”

(น้ำว่า ร่มโพธิ์ทอง, สัมภาษณ์, ๑๔ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๙ ครุเรื่องเดช พุ่มไสว ได้กล่าวถึงบรรยากาศงานไหว้ครูที่บ้านบาตรไว้ว่า

“...งานไหว้ครูจะมีขึ้นปีละครั้ง เมื่อพระสงฆ์สวดมนต์เย็นเสร็จก็จะ ประชันกันถึงสว่าง ท่านครุจะอยู่ตลอดพระองค์ชายกลางก็อัดเทปเส้นลวดอยู่กับ ท่านครุ ถ้าองค์ชายถูกใจใครก็จะให้รางวัลอยู่ประจำ งานไหว้ครูจะมีผู้บรรเลง ปี่พาทย์พิธีเท่าที่จำได้คือครุพิมพ์ ครุเผือก ครุประสิทธิ์ ครุสุข แม่กลอง ท่านครุจะ จับมือให้เพลงสาธุการฆ้องวงใหญ่ให้โดยท่านครุจะยืนจับอยู่ข้างหลังระหว่างอยู่ในพิธีไหว้ครู...”

(เรื่องเดช พุ่มไสว, สัมภาษณ์, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๑๐ ครุอรุณ พาทยกุล ได้กล่าวถึงบรรยากาศงานไหว้ครูที่บ้านบาตรไว้ว่า

“...งานไหว้ครูจะมีขึ้นปีละครั้ง ครุไปกับครุอ่อน เมื่อพระสงฆ์สวด มนต์เย็นเสร็จพวกเราบ้างพวกบางบัวทองบ้างใครต่อใครมากมายก็จะมาร่วม

ประชันกันถึงสว่าง ท่านครูจะอยู่ตลอดพระองค์ชายกลางก็อัดเทปเส้นลวดอยู่กับท่านครู ถ้าองค์ชายถูกใจใครก็จะให้รางวัลอยู่ประจำ ส่วนรับโองการจากท่านครูนั้นถ้าจำไม่ผิดก็จะมีครูพิมพ์ นักระนาด ดร.อุทิศ นาคสวัสดิ์ ครูวิเชียร สาระเดช ครูประสิทธิ์ ถาวร ซึ่งรับโองการจากท่านครูโดยตรง...”

(อรุณ พาทยกุล, สัมภาษณ์, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๑๑ ครูชงอน หงษ์ทอง ได้กล่าวถึงบรรยากาศงานไหว้ครูที่บ้านบาตรไว้ว่า

“...ครูจะได้พบกับพระองค์เจ้าเฉลิมพลทิฆัมพรซึ่งจะมาร่วมงานทุกปี ท่านจะนำเทปเส้นลวดมาอัดเพลง ท่านจะมีขันน้ำมาล้างหน้าเพราะท่านจะนั่งฟังประชันอยู่จนสว่าง ครูประสิทธิ์ ถาวร จะเป็นผู้จัดวงมาทำเพลงหน้าพาทย์ โดยกาหลง บางใหญ่ จะมาเป่าปี่...”

(ชงอน หงษ์ทอง, สัมภาษณ์, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๑๒ ครูเชื้อ อุบลน้อย ได้กล่าวถึงบรรยากาศงานไหว้ครูที่บ้านบาตรไว้ว่า

“...ท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะจะอ่าน โองการไหว้ครูด้วยตัวของท่านเอง ครูเคยอยู่ร่วมงานไหว้ครู ครั้งหนึ่งจึงได้กราบลาท่านครูเพื่อที่จะเดินทางกลับบ้านที่เพชรบุรี ท่านครูบอกครูว่าให้อยู่ต่ออีก ๗ วัน เมื่อถึงวันที่ ๗ ท่านครูบอกว่าพรุ่งนี้จะให้กลับบ้านออกจากที่นี่เวลา ๕ โมงเช้า เมื่อถึงเวลาให้บุญเชื้อมาหาครูก่อนนะ เมื่อเข้าไปพบท่านครู ท่านครูได้สอนว่าตอนสองโมงให้ไปสอนเด็ก ให้ไปสร้างเครื่อง ให้ไปฝึกเด็กให้มีฝีมือเท่าครูนะ จากนั้นท่านครูได้มอบสมุดหน้าพาทย์ หน้าทับ (ท่านครูเขียนสมุดให้ ๗ วัน ๗ คั่น) ลุงอุทัย แก้วละเอียด ได้ขอลอกหน้าพาทย์เล่มนี้ไปหลังจากที่ท่านครูได้ให้ไว้แล้ว หลังจากนั้นครูจึงกลับไปตั้งฟาร์มไก่ใช้ลูกไฟ ๔๐๐ บาท ถ้าครูไม่เลี้ยงไก่ครูก็ซื้อเครื่องเป่าพาทย์ได้แน่ๆ ที่บางหวายบอกขายเครื่องเป่าพาทย์ทั้งวง ที่นครชัยศรี เลยนั่งเรือไปดู เป็นเครื่องที่สวยมาก เป็นเครื่องที่ครูจำเนียรเคยยืมไป เครื่องนี้เล่ากันว่าครูสมพงษ์ พ่อของครูอยู่ เามาจากเมืองหงสา หลังจากที่ซื้อเครื่องมอญครูก็ไม่เคยกลับไปหาครูหลวงประดิษฐฯ อีกเลย...”

(เชื้อ อุบลน้อย, สัมภาษณ์, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๑๓ พันโทเสนาะ หลวงสุนทร ได้กล่าวถึงบรรยากาศงานไหว้ครูที่บ้านบาตรไว้ว่า

“...การไหว้ครูที่บ้านบาตรจะมีจัดงานไหว้ครูปีละครั้ง ซึ่งท่านครูจะอ่านโครงการเองส่วนคนที่ได้โครงการจากท่านครูก็จะมีครูพิมพ์ นักระนาด ครูต่อ (โครงการ กลีบซิ่น) ซึ่งพิธีจะเหมือนพิธีไหว้ครูทั่วไปจะต่างแค่วิธีการเรียกเพลงเท่านั้น สถานที่จัดโรงพิธีจะจัดที่ลานหน้าบ้านตั้งโรงพิธีใหญ่ ครูจะเป็นแผนกยกของขนของ ส่วนคนที่มาทุกปีคือ องค์กรชายกลางเฉลิมพล และ ดร.อุทิศ นาคสวัสดิ์...”

(เสนาะ หลวงสุนทร, สัมภาษณ์, ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๑๔ ครูหยด ผลเกิด ได้กล่าวถึงบรรยากาศงานไหว้ครูที่บ้านบาตรไว้ว่า

“...ท่านครูจะไหว้ครูทุกปี ในวันสุกดิบจะต้องไปเยี่ยมของจากวัดพระพิเรนทร์ นักดนตรีที่ทำหน้าพาทย์ จะมีคุณครูเถ่ (ลูกยายเล็ก) ตีระนาด ครูช่ออากาศโปรง ช้องวงใหญ่ คนอื่นก็มี ครูสุนทร ปู่สุข นักดนตรี ครูสมศักดิ์ ตีทุ้ม ครูมนตรี เดิมที่เป็นศิษย์หรือเปล่าไม่รู้ แต่คนละฝ่ายแต่ไม่ได้มาตี อาจารย์อุทัย แก้วละเอียด หลานท่านครู ลูกมากตีเครื่องหนัง ส่วนครูแมวลูกศิษย์จ้างวางทั่วก็มาร่วมบรรเลงหน้าพาทย์ให้บ้านท่านครูหลวงประดิษฐอยู่เป็นประจำ...”

(หยด ผลเกิด, สัมภาษณ์, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๑๕ ครูฉลาด โพธิ์สามต้น ได้กล่าวถึงบรรยากาศงานไหว้ครูที่บ้านบาตรไว้ว่า

“...ครูชอบบรรยากาศงานไหว้ครูที่บ้านบาตรมากเพราะว่านักดนตรีมาช่วยทำให้บรรยากาศคึกคัก ท่านครูจะใช้ให้ครูทำอะไรครูก็จะไปทำในวันสุกดิบจะมีประชันวงกันในหมู่บรรดาศึกษารุ่นเล็กรุ่นใหญ่ เมื่อถึงวันไหว้ครู ท่านครูจะอ่านโครงการเองจนท่านครูถึงวาระสุดท้ายของชีวิต การเรียกเพลงหน้าพาทย์จะมีรุ่นอาจารย์ประสิทธิ์ มาตีทำเพลงหน้าพาทย์ให้ ครูเคยเห็นท่านครูมีการจับมือตีฆ้องให้ศิษย์ในงานไหว้ครูโดยท่านครูจะจับมือ ๑. เพลงสาธุการ ๒. ตระหงั่วปากคอก ๓. บาทสุกดิบ ส่วนครูเองได้จับหน้าพาทย์กับครูประสิทธิ์ ถาวร และจับองค์พระจากครูเฉลิม บัวทั้ง...”

(ฉลาด โพธิ์สามต้น, สัมภาษณ์, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๑๖ ครูสวาง ศรีผ่อง ได้กล่าวถึงบรรยากาศงานไหว้ครูที่บ้านบาตรไว้ว่า

“...งานไหว้ครูที่บ้านบาตรท่านครูจะเป็นผู้อ่าน โองการเอง และไม่มีการ
บรรเลงหน้าพาทย์แต่อย่างใด...”

(สวาง ศรีผ่อง, สัมภาษณ์, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๑๗ ครูเพชฌุ กองโชค ได้กล่าวถึงบรรยากาศงานไหว้ครูที่บ้านบาตรไว้ว่า

“...งานไหว้ครูที่บ้านบาตรครูท่านอยู่สองปี แต่ก็จำอะไร ไม่ได้มากเรื่อง
พิธีเพราะเป็นเด็กอยู่เลยไม่ได้สนใจเพราะเป็นเรื่องของผู้ใหญ่ที่จะจัดเตรียมพิธี
ซึ่งพิธีจะจัดขึ้นที่ลานหน้าเรือนใหญ่...”

(เพชฌุ กองโชค, สัมภาษณ์, ๕ มีนาคม ๒๕๕๒)

ศิษย์คนที่ ๑๘ ครูเทิม สมานมิตร และศิษย์คนที่ ๑๙ ครูสังเวียน พงษ์คนตรี ได้กล่าวถึง
บรรยากาศงานไหว้ครูที่บ้านบาตรไว้ว่า

“...ครูได้อยู่ในงานไหว้ครูซึ่งท่านครูจะจัดปีละครั้งในเดือนเก้า วัน
พฤหัสบดี ศิษย์ช่วยกันจัดสถานที่ มีโรงพิธีซึ่งจะคล้ายกับโรงกวนข้าวทิพย์ใน
จังหวัดอยุธยา มีหลังคาสูงพอสมควร พื้นที่ใช้ปูในโรงพิธี ท่านครูจะขนมาจาก
วัดโพธิ์สูงประมาณ ๑ คืบ ลักษณะวางแนวยาวเป็นแฉงๆ ระหว่างประกอบพิธีไหว้
ครูท่านครูจะนั่งคนแรกกลางพิธี คนที่สองครูดร.อุทิศ นาคสวัสดิ์ ส่วนคนที่สาม
คือพระองค์ชายกลาง องค์ชายกลางท่านชอบอัคเตป ท่านเอาเส้นลวดขดมา
อัคเตปทุกปี ดร.อุทิศ บอกได้เลยว่าเดี่ยวได้ทุกเครื่อง แต่ที่มาเดี่ยวถวายมือปีนั้น
ท่านนำขอด้วงมาเดี่ยว

เรื่องโองการที่เป็นปัญหากันว่าใครได้จากท่านครู ใครไม่ได้ ครูทราบ
ข่าวมาว่าคุณหญิงซิ่นก็ยังไม่รู้ว่าคุณพ่อได้นำโองการไปมอบให้ใครบ้าง หนึ่งใน
ที่น่าจะได้คือครูมนตรี ตราโมท เพราะแกไปอ่านทั่วประเทศ และติดตามท่านครูไป
ไหนมาไหนช่วงนั้นตลอด คุณหญิงซิ่นจึงคิดว่าน่าจะให้ครูมนตรีก่อนเพราะตอน
นั้นครูมนตรีอยู่กรมศิลป์ฯ แต่ก็ไม่มีใครรู้แน่นอนว่าใครได้โองการก่อนใคร แล้ว
ลูกชายของท่านครู ก็เหมือนกันทุกคน ครูประสิทธิ์ลูกชายท่านครูก็ชอบดนตรีสากล
ไม่ชอบดนตรีไทย ส่วนคุณขวัญชัยหรือคุณเถ่ ท่านชอบกินเหล้าแต่ตีระนาดดีมาก
ส่วนคุณหญิงซิ่น ตีระนาดได้เพราะเคยเห็นท่านต่อเพลงเดี่ยวให้เด็ก ๆ

ครูโชคคีที่ได้อยู่ใกล้ชิดในปีที่ท่านครูจัดงานไหว้ครู พิธีกรรมขั้นตอนก่อนอ่านโครงการของท่านครู ท่านครูจะต้องอยู่กรรม ๗ วัน ท่านครูจะไม่ทำบาปไม่พูดสนุกเหลวไหลกับใคร อยู่ในสมาธิ แต่ไม่ได้นั่งเฉยๆ ท่านครูยังออกมาต่อเพลงให้บันโรงเรียนอยู่ พิธีจะเริ่มหลังทานข้าวเช้าประมาณเก้าโมงเก้านาที จะเห็นลูกศิษย์มาร่วมพิธีกันเยอะมาก เพราะเป็นที่รู้กันว่า ๑ ปี เดือน ๕ วันพฤหัสบดี

เครื่องสังเวद्यจะมีเจ้าลูกศิษย์ท่านครูนำหัวหมูมาช่วยและศิษย์คนอื่นก็นำมาสมทบอีกเป็นสิบๆหัว ท่านครูบอกว่าสิ่งที่ขาดไม่ได้คือขนมถ้วยฟูเพราะจะได้เฟื่องฟู ขนุนเพราะจะได้เกื้อหนุน เช่นอย่างรางระนาดทั้งเอกทุ้มจะต้องเป็นไม้ ขนุนความหมายเพื่อจะได้หนุนไม้ให้แพ่ ส่วนผืนระนาดเป็นไม้พะยูน จะได้พะยูนวงไปได้ ส่วนนักดนตรีที่มาบรรเลงหน้าพาทย์ในงานไหว้ครูที่เห็นจะมีลุงพิมพ์ นักระนาด ระนาดเอก ขุนสำเนียง ตีตะโพน พอท่านเมาแล้วนอนบนกระสอบเลยกลองทัดปู้ชา กลีบซิ่น หลวงบำรุงจิตรเจริญ ฆ้องวงใหญ่ ฆ้องวงเล็กครูจำไม่ได้ ครูเทียบ คงลายทอง เป่าปี่เป็นขาประจำ ครูมนตรี ตราโมท ระนาดทุ้ม ส่วนมากผู้บรรเลงหน้าพาทย์จะอายุ ๗๐ ปีขึ้นไป ไม่มีรุ่นเล็กเข้าไปตีเพราะศิษย์เป็นผู้จัดจะรู้ว่าใครควรไม่ควรตี

ท่านครูจะจัดงานไหว้ครูปลูกโรงน้ำสนามบ้านบาตร พิธีไหว้ครูจะเสร็จก่อนเที่ยง ท่านครูจะมีการสวดมนต์เย็นและเลี้ยงพระเช้า เมื่อไหว้ครูเสร็จก็จะมีการบรรเลงถวายมือมีการรำถวายมือและโหมโรงกลางวันกันต่อส่วนมากจะเป็นเด็ก ๆ ในบ้านที่นี้กสนุกอยากจะทำถวายครู...”

(เทิม สมานมิตร และสังเวียน พงษ์คนตรี, สัมภาษณ์, ๑๔ ธันวาคม ๒๕๕๑)

จากคำให้สัมภาษณ์จากศิษย์ทั้ง ๑๕ คน พบว่า บรรยายกาศงานไหว้ครูที่บ้านบาตรเต็มไปด้วยบรรยากาศที่อบอุ่นเพราะเป็นการรวมตัวกันของศิษย์ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ทุกรุ่นจะมาร่วมงานในวันไหว้ครู โดยแต่ละปีจะมีผู้ร่วมงานมากมายแต่ที่ศิษย์ทั้ง ๑๕ คนกล่าวถึงบุคคลที่มาร่วมงานเป็นประจำทุกปีคือ

๑. พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเฉลิมพลทิฆัมพร หรือที่ศิษย์ทุกคนจะเรียกขานพระนามพระองค์ท่านว่า องค์ชายกลาง พระองค์ท่านเสด็จร่วมงานไหว้ครูที่บ้านบาตรทุกปีมิเคยขาด และพระองค์ก็จะนำเครื่องบันทึกเสียงชนิดเส้นลวดมาบันทึกทุกครั้ง ด้วยเหตุนี้ศิษย์ท่านครูทุกคนจึงได้จำพระองค์ท่านได้

๒. ศาสตราจารย์ ดร.อุทิศ นาคสวัสดิ์ เป็นศิษย์ที่ท่านครูรักมากที่สุดตามที่ศิษย์ในปัจจุบันได้กล่าวขาน และครูอุทิศท่านนี้ที่ทำให้ท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ มีชื่อเสียงในทางเพลงเดี่ยวเครื่องสาย

ภาพที่ ๖๖ บรรยายภาพงานไหว้ครูที่บ้านบาตร (สุจิตต์ วงษ์เทศ, ๒๕๔๔: ๑๓๘)

ภาพที่ ๖๗ บรรยายภาพงานไหว้ครูที่บ้านบาตร (หนังสืองานพระราชทานเพลิงศพ นางมหาเทพ
กษัตริย์สมุห, ๒๕๔๖: ๑๒๖)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ ๖๘ กลาง พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเฉลิมพลทิฆัมพร (พระองค์ชายกลาง)
ซ้าย คุณหญิงจีน ศิลปบรรเลง ขวา นางมหาเทพกษัตรสมุห (บรรเลง สาศริก)
(หนังสืองานพระราชทานเพลิงศพ นางมหาเทพกษัตรสมุห, ๒๕๔๖: ๑๕๐)

ผู้วิจัยได้รับความอนุเคราะห์ห้องการไหว้ครูจาก รองศาสตราจารย์ ดร.บุญกร สำโรงทอง
ที่เขียนด้วยลายมือของอาจารย์ประสิทธิ์ ถาวร ซึ่งอาจารย์ประสิทธิ์ได้รับโองการไหว้ครูจากครู
หลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ดังนี้

“อ่านโองการไหว้ครูของท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ

บูชาพระพุทธเจ้า

อิมิ ปุ่ปุ อักคีนันัง พุบุพผัง อหังชเน ท้าว อสิดิ กัปปโก ตโย อรุโป มหาปัญโญ

ทาเรนโต ปิกะตะ กะต่ายัง นิพพานัง ปรมิ สุขัง

ทุติ.. ตะติ

(เพลงสาธุการ)

๒. นะโม ข้าพเจ้าขอนมัสการ เมแห่งข้า มือข้าพเจ้าลิบนิ้ว ยกขึ้นเหนือคิ้ว บูชาพระพุทธเจ้า

(เพลงสาธุการกลอง)

๓. ศรี ศรี วันนี้เป็นวันดี ขอให้เจริญศรีสุขสวัสดิ์

(เพลงตระสันนิบาต)

๔. ข้าพเจ้าขอเชิญเทพบุตร พระปัญจสิงขร ครั้งเมื่อขึ้นเฝ้าพระอิศรา กำชับสั่งให้เทพบุตร

และเทวดา และอสูรกาย

(เพลงตระเชิญ พระประสิทธิ์ ตระเทวาประสิทธิ์)

๕. นะโม อันว่านมัสการ ข้าพเจ้าขอกราบกราน ไหว้เทพไททั้งสามพระองค์

(เพลงบาสกุกุณี เสมอข้ามสมุทร ตระพระประคนธรรพ)

๖. ข้าขออัญชลี อันเชิญพระฤๅษีทั้งเจ็ดตน ขอเชิญมาช่วยอวยพรมงคล

(เพลงเสมอเถร ดำเนินพราหมณ์)

๗. อัมสมิง วันทามิ อาจารย์ยัง อุปาทะสายัง วินาสสันติ สัทธิการะ ปรประชา ตัสมิง สัทธิ ภวันตุ สัพพะทา

๘. ถวายดอกไม้รูปเทียน ตั้งนะโมสามครั้ง อิมัง ทิปัง อิมัง บุษบงั วรังคันทัง ครูอาจารย์ยัง ปฏิคันทาหิ อะหัง เหมมิ

(เพลงพราหมณ์เข้า)

๙. ข้าพเจ้าขอกราบกราน อันเชิญองค์ธรรมเทพ สภาบดี

ท่านครูพระประดิษฐไพเราะ ท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ ท่านครูมนตรี ตราโมท ท่านครูสอน
วงฆ้อง ท่านครูชิน ศิลปบรรเลง

(เพลงร่ำสามลา)

๑๐. เชิญครูเทวดา เพลงคูกพาทย

๑๑. อัญเชิญ องค์พระพิราพ ตั้งนะโมสามครั้ง

อิมังพุชัง องค์พระพิราชัง ขอเอหิจงมาในสถานที่นี้

ฐติยัมปี .....

ตะติยัมปี .....

(เพลงองค์พระเต็มองค์)

๑๒. ตั้งนะโมสามครั้ง อิมัง ปะทิปัง สุริยัง คันชัง อธิฐามิ ทูติ... ตะติ...

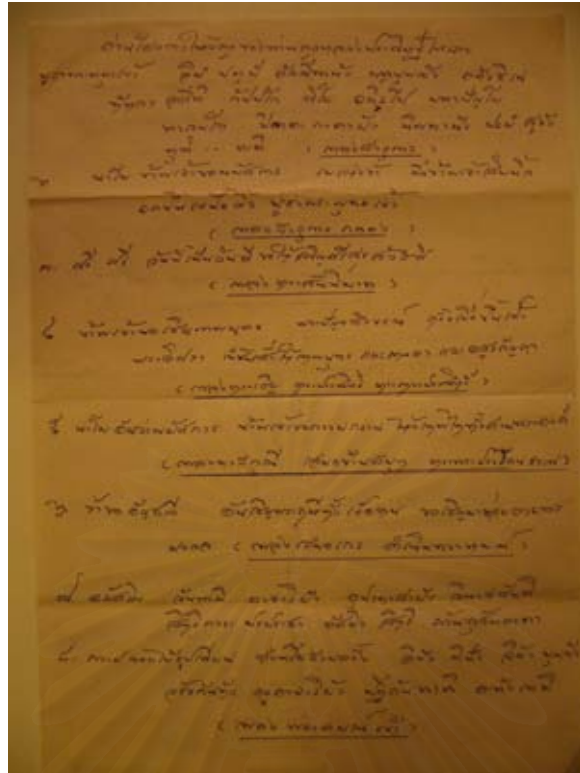
(เสมอมาร)

๑๓. ถวายเครื่องสังเวย องค์เทพ เพลงนังกิน ถวายองค์พระพิราพ (เพลงเช่นเหล่า)

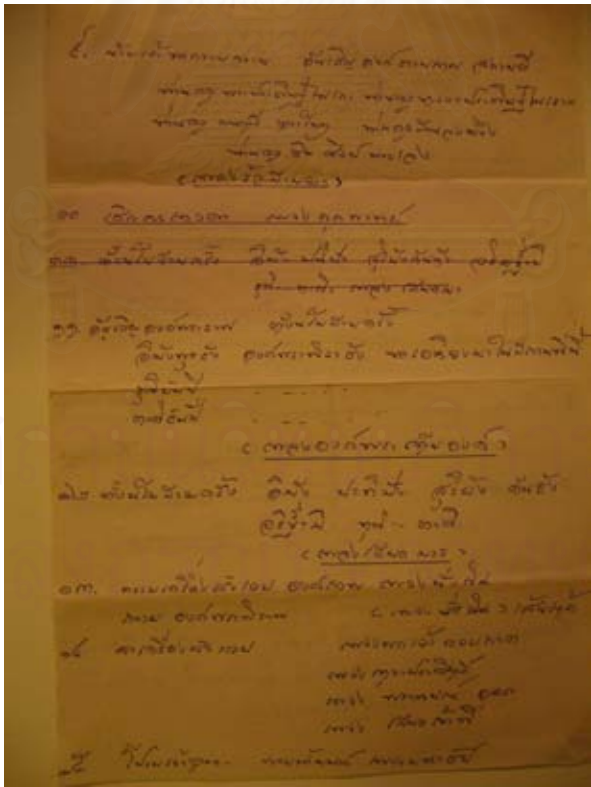
๑๔. ลาเครื่องสังเวย เพลงพระเจ้าลอยถาด เพลงเทวาประสิทธิ์ เพลงพราหมณ์ออก เพลงเสมอเข้าที่

๑๕. ไปรยข้าวตอก พรมน้ำมนต์ เพลงมหาชัย”

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ ๖๕

ภาพที่ ๗๐

ภาพที่ ๖๕ - ๗๐ บทโองการไหว้ครูลายมืออาจารย์ประสิทธิ์ ถาวร

๓. การประชันวงในงานไหว้ครู

งานไหว้ครูประจำปีที่บ้านบาตรจะมีศิษย์ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ร่วมแสดงดนตรีไทยบรรเลงถวายมือ ซึ่งการบรรเลงถวายมือเป็นความเชื่อของศิลปินแสดงถึงความเคารพต่อครูอาจารย์ที่ให้ความรู้ทางดุริยางคศาสตร์สืบทอดต่อกันมาจนถึงทุกวันนี้ การประชันวงของศิษย์เป็นส่วนหนึ่งในงานไหว้ครูที่บ้านบาตรที่ทำให้บรรยากาศครึกครื้นตลอดทั้งคืนก่อนถึงพิธีไหว้ครู จากการสัมภาษณ์ศิษย์ทั้ง ๑๕ คน ได้กล่าวถึงการประชันวงในงานไหว้ครู ดังนี้

ศิษย์คนที่ ๑ พระธรรมสิงหบุราจารย์ ได้กล่าวถึงการประชันวงในงานไหว้ครูไว้ว่า

“...ในปีที่หลวงพ่อไปอยู่บ้านบาตร หลวงพ่อได้เข้าร่วมประชันอยู่ครั้งหนึ่ง แต่จำได้ว่ารุ่นนั้นจะมีแค่ ครูเหือด ครูต่อ ครูทองสุข ครูเทียบ คงลายทอง นอกนั้นหลวงก็จำไม่ค่อยได้แล้วมันนานมาก แต่ที่สำคัญในงานไหว้ครูช่วงประชันคือท่านครูจะนั่งอยู่กับองค์ชายกลางจนถึงรุ่งเช้า โดยที่ท่านไม่ว่าใครเลยว่าใครแพ้ใครชนะ...”

(พระธรรมสิงหบุราจารย์, สัมภาษณ์, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๒ ครูอุง บัวเอี่ยม ได้กล่าวถึงการประชันวงในงานไหว้ครูไว้ว่า

“...เวลาไหว้ครูประจำปี คุณครูไม่ยอมให้ครูประชันกับใคร ไม่ให้ครูเข้าร่วมประกวดกับใคร ท่านครูบอกว่าวันข้างหน้าจะรู้เองว่ามีชื่อเสียงแค่ไหน ไม่จำเป็นต้องประกวด ขอต่อเพลงไปงานประชันคุณครูก็ไม่ยอมต่อให้ งานไหว้ครู ครูจึงได้เข้าร่วมประชันกับเขา แต่ลูกศิษย์ของท่านครูคนอื่น ๆ จะประชันกันเองเล่นกันเอง ครูยังแอบไปร้องให้กับวงลูกศิษย์ เช่น ครูประสิทธิ์ ครูเสนาะ ส่วนคนร้องที่เป็นลูกศิษย์คุณครูเช่นครูจันทนา ครูจิมลิ้ม ถ้าพวกเขาว่างกันเขาก็จะมาร้องให้คุณครูในวันไหว้ครูเพราะเขาก็ร้องดีมาก...”

(อุง บัวเอี่ยม, สัมภาษณ์, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๓ ครูวิเชียร สาระเดช ได้กล่าวถึงการประชันวงในงานไหว้ครูไว้ว่า

“...จัดประชันทุก ปี มีลูกศิษย์ท่านครูประชันกันเอง คู่ประชัน
ประทับใจครูมากที่สุดคือนายทวี ปี่พาทย์เพราะ ประชันกับ กำนันแสวง บ้านคลัง
ที่ประทับใจครูเพราะว่าใจเด็ดเดียวกันทั้งคู่ ไม่มีใครยอมใคร

ส่วนมากใครก็ได้ที่จะเป็นวงเพลงโหมโรง ต่อด้วยเพลงพม่าห้าท่อน
ใครใคร่ก็ตีกัน ไป แต่มีอยู่ครั้งหนึ่งประชันทั้งหมดสามรางวัลคือ กำนันแสวง บ้าน
คลัง ประชันกับ พี่บุญยงค์ เกตุคง และประชันกับ นายทวี ปี่พาทย์เพราะ โดยตี
สามรางวัลเดียวกัน สุดท้ายเหลือเดี่ยวแจกมอญมีสองคน กำนันแสวง (ซึ่งท่านครู
ชมให้ฟังว่าเป็นคนตีระนาดฉลาด) กับ ครูบุญยงค์ ท่านครูยังเรียกครูไปถามเลยว่า
แสวงตีฉลาดอย่างไร ครูตอบไม่ได้ ท่านครูเลยบอกให้ฟังว่า ฉลาดที่ตีคัดตอน
เป็นคนระนาดฉลาดเอาตัวรอด ตอนนั้นครูบุญยงค์ถูกหนีเลย ตีต่อท่อนกัน
ระนาดต่อระนาดมือต้องทันกัน คนที่ตีทันครูบุญยงค์คือกำนันแสวง ครูบุญยงค์
บอกแสวงร้าย กำนันแสวงบอกกลับไปว่า ร้ายหรือดีก็ตีกับแก่ได้แล้วกัน ส่วน
อาจารย์ประสิทธิ์ ถาวร ตีกับเขาไม่ได้หรอก มือไม่ทัน ไม่ไหว แต่เขาฉลาดตี
เขาตีช้าท่านครูเลยชอบมือเขา

ส่วนใหญ่พวกที่มาทำหน้าที่ ระยะเวลาจะเป็นอาเผือก ครูม่อมตี
ฆ้อง ตะโพนลุงมาก ครูบาง หลวงสุนทรเป่าปี่ ซึ่งเป็นพ่อของเสนาะที่อยู่แม่
กลอง มีประชันกันทุกปี มีวงอื่นมาบุก เรื่องมันมีอยู่ว่าไ้มาประชัน ไ้โกธร
ท่านครูเพราะว่าไม่ยอมต่อระนาดสองรางวัลให้ ไ้มาเองเลยมาเป็นวงเลย มาตีอยู่
เพลงสองเพลง แล้วออกเดี่ยว เดี่ยวเสร็จเดินออกไปเลย ท่านครูไม่ว่าแต่ท่านครู
บอกว่าสงสัยมันจะบ้า ท่านครูเคยดำน้ำแล้วเสียคนซึ่งตอนจะไปงานกรม
ประชาสัมพันธ์ท่านครูเรียกครูขึ้นมาต่อเงินขิมใหญ่ขึ้นเดียว พอถึงงานไม่ยอมตี
เพราะอยากตีกราวใน ท่านครูโกธรเลยบอกว่าอยากตีกราวในกับสรหระอ ท่าน
ครูบอกทำอะไรบ้า หลังจากนั้นครูขึ้นบ้าเลย เพราะครูขึ้นมาตีงานไหว้ครูเดี่ยวเพลง
แป๊ะ พอหมดเพลงครูขึ้นไม่ยอมจบแล้วมาถามว่าอ้าวพวกมึงไม่ได้ทางนี้กันหรือ
มันเป็นทางใหม่ อาเผือกยังว่ามีมันบ้า แต่ท่านครูไม่ว่าอะไรครูขึ้นเลย...”

(วิเชียร สาระเดช, สัมภาษณ์, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๔ ครูไพฑูรย์ สารระเดช ได้กล่าวถึงการประชันวงในงานไหว้ครูไว้ว่า

“...ครูไม่เคยเข้าร่วมงานไหว้ครูที่บ้านบาตรเลย...”

(ไพฑูรย์ สารระเดช, สัมภาษณ์, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๕ ครูชฎิล นักดนตรี ได้กล่าวถึงการประชันวงในงานไหว้ครูไว้ว่า

“...งานไหว้ครูเป็นการตีครั้งแรกมีเดี่ยวท่ายเพลงซึ่งพีลิริ ตีระนาด ทุ่ม สมภพ ฆ้องใหญ่ ครอบเอง ฆ้องเล็ก ฉลาก ปี่ครุทองสุข ซึ่งเป็นพ่อของครอบเอง ใก่อครุยประณีต มาตีระนาดทุกปีส่วนมากมาคนเดียว ใก่อมาแบ่งทุกปี ท่านครุหลวง ประดิษฐ์ฯ ไม่คิดโทษโกรธเคืองอะไร เพราะท่านครุถือว่ามาช่วยงาน ตอนนั้น ท่านครุก็ส่งครุบุญยกไปสู่อั๊ ใก่อเป็นคนตีระนาดไหว้มาก ท่านครุหลวงประดิษฐ์ฯ บอกว่า ใก่อไหว้มาก ท่านครุกล่าวว้าในโลกลงนี้ไม่มีใครตีระนาดไหว้มากว่าใก่ออีกแล้ว ปีที่ครุประทับใจคือครุร้องใก่อวงประชันทั้ง ๔ วง...”

(ชฎิล นักดนตรี, สัมภาษณ์, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๖ ครูอุทัย แก้วละเอียด ได้กล่าวถึงการประชันวงในงานไหว้ครูไว้ว่า

“...ครุเคยประชันกับนายทวี ปี่พาทย์เพราะ ในงานไหว้ครุโดยเดี่ยว เพลงสารถิ เพลงแบกมอญ คุณครุบังคับให้ตีครุก็ตั้งใจจนจบเพลงเดี่ยวเพราะ ยังใก่อครุก็ตีสู้กับพี่ทวิเขาไม่ได้ แต่ท่านครุเรียกครุว่า เจ้าเผ็ดน้อย หลังจากทีจบ ประชันนะ มีอยู่งานหนึ่งทีวงปี่พาทย์บ้านครุประชันกับวงปี่พาทย์บ้านพีเบ็่ม (สิรินักดนตรี) คุณครุเคยโกรธครุมากเรื่องทีครุไปตีระนาดลิเกเพราะว่ามีจะเสี่ย ตอนนั้นพีเบ็่มไปหาคุณครุว่าจะขอต่อเพลงไปประชัน แล้วคุณครุก็ออกไปต่อ เพลงให้ครุปรับนางหงส์หกชั้นให้กับพีเบ็่ม โดยให้ป้อม (ชฎิล นักดนตรี) ตีทุ่ม เหนาะ (เสนาะ หลวงสุนทร) ตีฆ้องเล็ก สิริกุล ตีฆ้องวงใหญ่ อาพุติเครื่องหนึ่ง ลุง สุข นักดนตรี เป่าปี่ ประชันกับวงของครุทีวัดปากง่ามพระยาญาติ อัมพวา จังหวัด สมุทรสงคราม ครุมีแค่พงศ์ กับแพงอยู่ ๓ คน เห็นท้ามตีครุเลยเดี่ยวกราวในไป เลย ท่านครุเลยบอกกับครุว่าให้รู้เสี่ยบั้งว้าไปไหนคนเดียวมันไม่ดี ก็จะทำใก่อได้ ละครุตีระนาดลิเกได้ ๕๐ บาท โดยมีอาเท็ม ทวดเจ้าเจ้งตีตะ โพนให้ หลังจากนั้น ครุก็ไปตีลิเกทีชลบุรี คุณหญิงขึ้นไปตามครุทีชลบุรีหลังจากทีกลับมาแล้วครุก็ เลิกตีลิเกไปเลย...”

(อุทัย แก้วละเอียด, สัมภาษณ์, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๗ ครูแสวง สุจิตลักษณ์ ได้กล่าวถึงการประชันวงในงานไหว้ครูไว้ว่า

“...การประชันวงท่านครูจะจับคู่ประชันในบรรดาศิษย์กันเองแล้วแต่ว่าใครจะสมัครลงประชัน ส่วนมากก็จะเป็น กำเนิดแสวง บ้านคลัง พี่บุญยงค์ เกตุคง พี่ทวี ปี่พาทย์เพราะ คนที่มาช่วยงานมีมากแต่ที่น่าขำก็คือ แจ็กจินเอาหัวหมูมาช่วยงาน คนจีนถามว่า ครูปี่พาทย์ชอบเหล้าหรือไง ท่านครูตอบไปว่าครูไม่ชอบแต่คนชอบ ท่านครูมีคนนับถือเยอะแต่ที่ไม่ขาดงานไหว้ครูเท่าที่ครูเห็นมีอยู่ ๒ คน คือเจ้าชายเฉลิมพลทิမ်พร ท่านจะนำเทพเสี้ยนลวดคมมาอัดเสียง และครู ดร. อุทิศ นาคสวัสดิ์ จะมาเดี่ยวชอทุกปีและจะนั่งอยู่ข้างท่านครูเวลาประกอบพิธีไหว้ครู...”

(แสวง สุจิตลักษณ์, สัมภาษณ์, ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๘ ครูน้ำว่า ร่มโพธิ์ทอง ได้กล่าวถึงการประชันวงในงานไหว้ครูไว้ว่า

“...การประชันวงในงานไหว้ครูคนที่ครูเคยประชันห้องด้วยก็มีนายสมชาย คุริยประณีต นายนิกร จันทสร การประชันในแต่ละครั้งที่ท่านครูยังมีชีวิตอยู่ไม่เคยประชัน เคยเห็นแต่ในงานไหว้ครูที่บ้านบาตรก็มีกำเนิดแสวง คล้ายทิม(บ้านคลัง) กับนายทวี ปี่พาทย์เพราะ ซึ่งเป็นลูกศิษย์ท่านครูทั้งคู่ ท่านครูจับให้ประชันกันเอง คนระนาดทุ้ม จำไม่ได้เพราะตอนนั้น ไม่มีใครมีชื่อเสียงเรื่องทุ้มครูอุทัย แก้วละเอียด ก็ไม่เคยเห็นตีระนาดกับใครนอกจากท่านครูให้ไปเดี๋ยวกับนายทวี แต่ครูอุทัยก็ดูใจจนจบ ส่วนฆ้องวงเล็กที่มีชื่อเสียงมากก็คือ ด้อน ทองโต

วิธีการประชันจะตั้งเครื่องคู่หน้าเข้าไปทางเครื่องสังเวททั้งสองวง โดยจะเริ่มจากเพลงร่ำประลองและโหมโรงก่อน ส่วนเพลงจำไม่ได้เพราะแต่ละปีไม่เหมือนกันเลย ส่วนเพลงเดี่ยวที่จำได้ระหว่างประชันก็มีถึงเพลงกราวในแต่ไม่ถึงเพลงทยอยเดี่ยว การเดี่ยวจะไม่มีการตัดสินผลแพ้ชนะ โดยมีคนมาฟังจำนวนมากในคืนวันไหว้ครูและองค์ชายกลางและดร.อุทิศ จะเห็นเป็นประจำทุกปี...”

(น้ำว่า ร่มโพธิ์ทอง, สัมภาษณ์, ๑๔ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๘ ครูเรืองเดช พุ่มไสว ได้กล่าวถึงการประชันวงในงานไหว้ครูไว้ว่า

“...ครูได้ดูการประชันอยู่สองสามปี คนที่มาประชันก็จะมี ครูบุญยงค์ ครูประสิทธิ์ พี่บุญธรรม ปากน้ำ (มะขามขี้เดียว เพราะเป็นคนรูปร่างใหญ่) ท่านครูบอกถ้าแขนต้น ๆ อย่างบุญธรรมจะตีระนาดดีเพราะหน่วยก้านแข็งแรง เมื่อประชันจนถึงเพลงเดี่ยวแล้วจะไม่มีอาการต้อต้อใด ๆ ท่านครูก็ไม่ได้ว่าใครแพ้ใครชนะ...”

(เรืองเดช พุ่มไสว, สัมภาษณ์, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๑๐ ครูอรุณ พาทยกุล ได้กล่าวถึงการประชันวงในงานไหว้ครูไว้ว่า

“...ครูได้ดูการประชัน คนที่มาประชันก็จะมี ครูบุญยงค์ ครูประสิทธิ์ พี่บุญธรรม แล้วก็มีรุ่นเสนาะ นกเล็ก แต่จำไม่ได้ว่าปีไหนใครทำอะไรบ้าง...”

(อรุณ พาทยกุล, สัมภาษณ์, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๑๑ ครูชงอน หงษ์ทอง ได้ให้คำสัมภาษณ์ไว้ว่า

“...ครูจะเห็นมีวงประชัน ๔ วงทุกปี ผู้เข้าร่วมประชันก็จะมีอาแป๊ะครูจรัญ ปากน้ำ ครูทวี ปี่พาทย์เพราะ กำเนิดแสง บ้านคลัง ช่วงที่ครูทวีขึ้นไปเดี่ยวระนาดอยู่สักพักระนาดหลุดพอไถ่มาถึงเขาคีกราวในเลยท่านครูเลยใช้ให้ลุงเงิน ไปตีประชันกับไถ่ แต่ยังไงก็ไหวสู้ไถ่ไม่ได้ ท่านครูก็ไม่ได้ว่าอะไร...”

(ชงอน หงษ์ทอง, สัมภาษณ์, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๑๒ ครูเชื้อ อุบลน้อย ได้กล่าวถึงการประชันวงในงานไหว้ครูไว้ว่า

“...ครูได้เห็นการประชันวงในปีนั้น โดยมีวงมาจากบางบัวทองมาร่วมประชันกันมี ๔-๕ คน ครูนั่งดูอยู่ตลอด ในงานไหว้ครูปีนั้นมีพระองค์ชายกลางนั่งอยู่กลางพิธี มีเครื่องอัดเทปลดขดคล้ายเครื่องปิ้ง ถูกขื่นมาอัดเสียง ท่านครูเรียกครูให้มาตีสองหน้าให้กับนายแป๊ะ ตอนนั้นครูใจไม่กล้าเท่าไรแต่สุดท้ายก็ต้องเข้าไปตีเพราะว่าท่านครูเรียก

คนเครื่องหนังบ้านท่านครูมีอยู่หลายคน เท่าที่จำได้มีลุงมาก ครูก็งครูช่อ คนระนาดมีพี่เบิ้ม พี่ทัย เสนาะ แต่ตอนนั้นเสนาะเขาไม่ได้อยู่บ้านท่านครู

เพราะเขาไปเป็นทหาร ครูไม่ค่อยได้ออกงานกับเพื่อน ๆ แต่เข้าไปซ่อมละคร
พวกดีโดยที่อุทัยดีระนาด พี่ชายครูไม่ค่อยได้ไปงานหรรอก พี่ชายไชยรงค์ไปอยู่
เรียนกับครูเต๋อน ส่วนอรุณ ลูกครูเต๋อนก็เข้ามาอยู่ที่บ้านครูเหมือนกันมาพร้อม
กับบ่อนที่อยู่วัดเศวตฉัตรฝั่งธนบุรี...”

(เชื้อ อุบลน้อย, สัมภาษณ์, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๑๓ พันโทเสนาะ หลวงสุนทร ได้กล่าวถึงการประชันวงในงานไหว้ครูไว้ว่า

“...การประชันที่บ้านบาตรก็คือการบรรเลงถวายมือจะมีไม่ต่ำกว่าสาม
วง วงที่มาประจำคือวงบ้านบางบัวทอง วงผ่านฟ้า (ครูพริ้ง) และวงเด็กบ้าน
บาตรมีกำนันแสวง บ้านคลัง นายทวี ปี่พาทย์เพราะ นายอุงเงิน ทองโต
นายจรัญ กลั่นหอม เป็นคนระนาดเอกเตรียมพร้อมประชัน ครูได้ร่วมประชันที่
บ้านบาตร โดยมีวงบ้านท่านครู (ครูเสนาะ ดีระนาด) วงบางบัวทอง (บุญเหลือ มี
ป้อม ดีระนาด) วงครูพริ้ง คนตรีรส (ครูพินิจ นายสุวรรณ ดีระนาด)

การตั้งเพลงจะโหมโรงเพลงอะไรก็ได้ เพลงพม่า เดี่ยวแขกมอญต่อกัน
รอบวง เมื่อจบแล้วไม่มีการวิจารณ์ พระองค์ชายกลางมาอัดเทปสดทุกที
ท่านครูไม่ได้พูดถึงสว่างพอดิก ๆ ท่านครูก็ขึ้นเรือนใหญ่เข้านอน

สมัยไปช่วยท่านครูที่งานไหว้ครู ครูเคยตามท่านครูไปงานไหว้ครูที่
พระประแดง ครูไปช่วยยกช่วยหีบของ เวลาท่านครูอ่าน โองการจะมีวงปี่พาทย์
ทำเพลงหน้าพาทย์รับ ส่วนเรื่องการประชันที่ครูประทับใจมากที่สุดคือได้เป่าปี่
ในเดี่ยวเพลงกราวในประชันกับวงบ้านดุริยประณีต ซึ่งครูได้เป่าปี่ประชันกับครู
สมบัติ ในงานประชันกับดุริยประณีต ระนาดเอกนายสุพจน์ โตสง่า นายสมชาย
ดุริยประณีต ดีฆ้องวงใหญ่ นายสุชาติ ดีระนาดทุ้ม ส่วนครูไปกับวงญาติคือครู
สาตี มาลัยมาลัย (สายฝั่งธน) มีเรื่องเล่าคือมีอยู่งานหนึ่งที่ครูสมบัติเบียดงาน ครู
เลยต้องเป่าปี่มอญเอง เพราะท่านครูเรียกตัวไป ตอนนั้นครูก็เป่าปี่เป็นอยู่นาน
แล้ว เป่าปี่ประจำวัดหัวลำโพงอยู่ประจำ มีอยู่ครั้งหนึ่งท่านครูสอนวิธีการจับไม้
และไล่เอาเองซึ่งปีนั้นพระองค์เจ้าเฉลิมพลทิฆัมพร เป็นประธานนำวงท่านครูไป
ประชันที่บ้านจางวางทั่ว...”

(เสนาะ หลวงสุนทร, สัมภาษณ์, ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๑๔ ครูหยด ผลเกิด ได้กล่าวถึงการประชันวงในงานไหว้ครูไว้ว่า

“...ท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ ในคืนวันสุกดิบเด็กรุ่นเล็กจะเป็นผู้ทำวงประชันบางปีมีถึง ๔ วง เท่าที่จำได้คือ ๑.นายทวี ปี่พาทย์เพราะ ๒.นายประสงค์ ลูกศิษย์ครูเฉลิม ๓.นายไก่อ่ สืบสุด ครูยประณีต ๔.นายบุญธรรม อยู่สำโรง เฉพาะปีนั้นทั้ง ๔ คน ทุกคนเดี่ยวระนาดเอกเพลงกราวใน นายบุญธรรม ดีดีที่สุดเพราะว่าคนอื่น ๆ ดีทางพื้น ส่วนนายบุญธรรมขี้ทางครูสาลีฝั่งบ้านจางวางทั่ว พระองค์ชายเฉลิมพลฯ ไปทุกปี นั่งคู่กับครูหลวงประดิษฐฯ การประชันจะไม่มีการตัดสิน องค์ชายท่านโปรดปรานนายไก่อ่มากจนให้เสื้อตราจระเข้ นายไก่อ่ได้รางวัลจากพระองค์ชายกลางทุกปี ถ้าท่านครูอยากจะฟังเพลงอะไรท่านครูถึงจะเรียกเพลงนั้น เพลงขวัญเมืองท่านครูท่านแต่งเองในปีนั้น มีครูเผือก นักเรียนครูดุญยงค์ เกตุคง นายไก่อ่ ครูยประณีต นายอุงเงิน ทองโต นายทวี ปี่พาทย์เพราะ เดี่ยวเพลงเทพบรรทมพร้อมกัน ๕ รวง ท่านครูท่านดีถึงเอง ส่วนตัวครูเองนั้น ได้จับเพลงหน้าพาทย์กับครูพิมพ์ และครูต่อ ครูพิมพ์ นักเรียนครูดุญยงค์ เป็นคนเทียบเครื่องประจำให้กับท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ...”

(หยด ผลเกิด, สัมภาษณ์, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๑๕ ครูฉลาก โปธิ์สามต้น ได้กล่าวถึงการประชันวงในงานไหว้ครูไว้ว่า

“...ในปีแรกของครูที่ได้เข้าร่วมงานประชัน คือนายไก่อ่มาตีประชันทุกปีซึ่งนายไก่อ่เป็นลูกศิษย์ของท่านครู แต่ที่มาเกาะกระรอนคนอื่นก็เพราะว่านายไก่อ่มาขอเพลงเดี่ยวระนาด ๒ รวงแต่ท่านครูท่านไม่ต่อให้ นายไก่อ่จึงโกรธท่านครูเลย ตายตามคำท่านครูว่า ถ้านายไก่อ่เข้าไปในวงจะไม่มีใครกล้าตีด้วยจะมีแต่นายอุงเงิน ทองโต ที่ใจกล้าเข้าไปตีประชันด้วย ส่วนพี่จัญญ์ ปากน้ำ เข้าไปรับประชันต่อ ท่านครูตบมือชอบใจมาก แต่ครูได้ทันเห็นครูเผือก ดีระนาดประชันอยู่ปีหนึ่งแต่จำไม่ได้ว่าปีไหน ครูเผือกท่านดีระนาดไหวและคมชัดมากสะบัดไม่มีขาดเสียงเลย...”

(ฉลาก โปธิ์สามต้น, สัมภาษณ์, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๑๖ ครูสวาง ศรีฝ่อง ได้กล่าวถึงการประชันวงในงานไหว้ครูไว้ว่า

“...จะมีการประชันวงกันในคืนวันก่อนงาน มีนายทวี ปี่พาทย์เพราะดี แม่ลาย(ไผ่) พี่แสวง บ้านคลัง ตีจำปา(ไผ่) พี่บุญยงค์ ไม่ยอมตีหนักกับบ้านก่อน ในปีนั้นครูบุญยงค์ไปแอบไล่เพลงโหมโรงแขกมอญออกเดี่ยวเชิดใน พี่แสวง ตีวงที่สอง ส่วนนายทวี ตีตะกั่วหลุคเป็นสิบลูก ท่านครูก็ไม่ว่าอะไร...”
(สวาง ศรีฝ่อง, สัมภาษณ์, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๑๗ ครูเผชิญ กองโชค ได้กล่าวถึงการประชันวงในงานไหว้ครูไว้ว่า

“...ครูได้เห็นการประชันวงอยู่สองปี บุญดีที่ปีนั้นท่านครูท่านให้ตี ระนาดเอกเพลงเทพบรรทมพร้อมกันทั้งหมด ๗ ราง มี ๑ นายบุญธรรม ปากน้ำ ๒ นายจรรย์ กลิ่นหอม ๓ เสนาะ หลวงสุนทร ๔ นายประสงค์ พิณพาทย์ ๕ นาย ทวี คำ ที่อยู่อยุธยา ที่เหลืออีก ๒ รางจำไม่ได้ ท่านครูท่านตีฉิ่งเอง ท่านครูบอก ให้ทุกรางฟังฉิ่งเหตุเพราะทุกคนจะไหวใส่กันอย่างเดียวเลย คุณหญิงขึ้นน่าจะ เป็นคนร้อง (ครูยังไม่ชัดเจน) ครูจะเห็นคนที่จะมาร่วมงานไหว้ครูเท่าที่เห็นคือ ครูทองต่อ กลับขึ้น เวลาไหว้ครูจะเห็นครูทองต่อตีระนาดหน้าพาทย์ทุกปี...”
(เผชิญ กองโชค, สัมภาษณ์, ๕ มีนาคม ๒๕๕๒)

ศิษย์คนที่ ๑๘ ครูเทิม สมานมิตร และศิษย์คนที่ ๑๙ ครูตั้งเวียน พงษ์ดนตรี ได้กล่าวถึง การประชันวงในงานไหว้ครูไว้ว่า

“...ศิษย์ทุกคนจะเริ่มบรรเลงถวายครูกันเอง ท่านครูไม่ได้เป็นคนจัด ประชันถวายมือ แต่เด็ก ๆ จะจัดวงมาตีประชันกันเอง ท่านครูจะตัดสินเพียงคน เดียว ส่วนลูกศิษย์จะวิจารณ์กันเอง ครูเองเคยตีระนาดประชันกับครูเสนาะ มาแล้วครั้งหนึ่ง ส่วนนายแสวง คำบ้างมุกโต เขาเสียใจจนบ้าเพราะไปงานหากิน กับคนอื่นเข้าไม่ได้ เพราะถ้าแสวงเขาตีสู้ใครไม่ได้เขาก็ไม่เคยกลัวใครแถมยังได้ ถึงทยอยเดี่ยวด้วยซ้ำ

วงบางลำพูนมาทำประชันถึงที่บ้านท่านครูเลย ท่านครูจึงหามือตีไว้คือ นายสหัส แต่นายสหัสกลับไปเกี่ยวข้าวที่ต่างจังหวัดจึงไม่ได้ตีประชันกับไก่ สิบสุด คุริยประณีต เมื่อวงบ้านบาตรไม่พร้อม เลยไปเอาเด็กสิงห์บุรีมาตีประชัน แทนคือครูอุงเงิน ทองโต ท่านครูรู้ว่ายัง ใจไก่ก็ชนะเพราะว่าอุงเงินไหวไม่เท่า

แต่เสียงดีกว่าระนาดของลุงเงินเสียงโตกว่า วงบางลำพู ๑. ไม้ ตีระนาด ๒. หมด (สมชาย คุริยประณีต) ดีฆ้องวงใหญ่ ๓. นายชาติ ตีระนาดทุ้ม ๔. นาย เปียก ดีฆ้องวงเล็ก ส่วนครูสมพงษ์เดินมาตีกลองสองหน้า ให้เหตุการณ์เกิดขึ้นประมาณหลังงานบวชแล้ว ส่วนวงบ้านบาตรมี ๑. ครูลุงเงิน ตีระนาดเอก ๒. ครูสุบิน จันทร์แก้ว ระนาดทุ้ม ๓. ครูน้ำว่า ร่มโพธิ์ทอง ฆ้องวงใหญ่ ๔. ต๋อน ทองโต ฆ้องวงเล็ก เครื่องหนังครูสมพงษ์ ประชันเพลงพญาโศก แขกมอญ ประชันถึงเช้าเลย ประลองวงทุกปีบ้านคุริยประณีตไม่ได้เชิญท่านครูไปงานแต่ท่านครูไม่โกรธ เพราะท่านไม่เคยผูกใจโกรธใคร จะไม่มีการตัดสินคุณกันเอง แต่ถ้ามีท่านครูจะเป็นคนตัดสิน เพราะทุกคนจะยอมรับคำตัดสินจากท่านครูทั้งหมด...”

(เทิม สมานมิตร และตั้งเวียน พงษ์คนตรี, สัมภาษณ์, ๑๔ ธันวาคม ๒๕๕๑)

จากคำให้สัมภาษณ์จากศิษย์ทั้ง ๑๕ คน พบว่า จะมีการประชันทุกปีและบางปีจะมีผู้ประชันมากกว่า ๒ วง ซึ่งการประชันวงในแต่ละปีแสดงให้เห็นถึงศักยภาพของศิษย์ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ว่ามีความรู้ความสามารถมากน้อยเพียงใด แต่การประชันวงจะไม่มีคำตัดสินจากครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ว่าคู่ประชันวงใดเป็นผู้ชนะ เพราะถือว่าศิษย์ทุกคนมาร่วมบรรเลงเป็นการบูชาพระคุณของครูบาอาจารย์ ผู้ที่ถ่ายทอดวิชาความรู้ทั้งทางการบรรเลงเพลงเดี่ยว เพลงที่ใช้บรรเลงให้ โดยนาศาสตร์ทั้งหลายที่ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ได้ถ่ายทอดวิชาความรู้ให้นำมาแสดงฝีมือเพื่อแสดงความกตัญญูแก่ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง)

จากคำให้สัมภาษณ์จากศิษย์ทั้ง ๑๕ คน พบว่า บรรยากาศการประชันวงในงานไหว้ครูที่บ้านบาตร ในแต่ละปีจะมีการประชันวงที่แตกต่างกัน ซึ่งข้อมูลจากคำสัมภาษณ์จะจำแนกออกเป็นวันเดือนปีที่จัดงานจำแนกได้ยากเนื่องจาก

๑. ช่วงเวลาที่ศิษย์แต่ละคนมาอยู่เรียนกับครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) คนละช่วงเวลากัน

๒. ศิษย์บางท่านจำเหตุการณ์ในช่วงนั้นไม่ได้เพราะว่าเวลาผ่านมานานมาก อีกทั้งเทคโนโลยีที่จะมีภาพบันทึกเพื่อเก็บความทรงจำในขณะนั้นก็หาได้ยากยิ่ง

๓. การไหว้ครูในแต่ละปีจะมีการประชันวงทุกปีและไม่มีการเตรียมตัวมาก่อนแล้วแต่ว่าใครจะมาประชันก็ร่วมประชันโดยไม่มีการตัดสินใด ๆ ทำให้ศิษย์ในปัจจุบันจดจำข้อมูลที่สำคัญได้ เช่น

๓.๑ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเฉลิมพลทิฆัมพร หรือที่ศิษย์ทุกคนจะเรียกขาน พระนามพระองค์ท่านว่า องค์ชายกลาง พระองค์ท่านเสด็จร่วมงานไหว้ครูที่บ้านบาตรทุกปีมิเคยขาด และพระองค์ก็จะนำเครื่องบันทึกเสียงชนิดเส้นลวดมาบันทึกทุกครั้ง ด้วยเหตุนี้ศิษย์ท่านครูทุกคนจึงได้จำพระองค์ท่านได้

๓.๒ ศาสตราจารย์ ดร.อุทิศ นาคสวัสดิ์ เป็นศิษย์ที่ท่านครูรักมากที่สุดตามที่ศิษย์ในปัจจุบันได้กล่าวขาน และครูอุทิศท่านนี้ที่ทำให้ท่านครูหลงประดิษฐ์ไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) มีชื่อเสียงในทางเพลงเดี่ยวเครื่องสาย

๓.๓ นายสืบสุด คุริยประณีต หรือที่ทุกคนจำได้ในชื่อ “โก” เพราะท่านเป็นขาประจำในการประชันในงานไหว้ครูที่บ้านบาตรทุกปี

ผู้วิจัยได้จำแนกสภาพและบรรยากาศที่เกิดขึ้นในบ้านบาตรจากคำให้สัมภาษณ์ โดยสรุปได้ดังนี้

๑.บรรยากาศทั่วไป

๑. โรงเรียนหรือเรือนเครื่องที่ศิษย์ทุกคนรู้จักเพราะว่าสถานที่นี้เป็นสถานที่บ่มเพาะศาสตร์วิชาความรู้ทางด้านดุริยางคศิลป์ที่หาสถานที่ใดล้ำค่าเท่าสถานที่นี้

๒. เรือนใหญ่ หรือบ้านท่านครูทรงปั้นหยา ที่ศิษย์ทุกคนทราบว่าเป็นเรือนนอนของท่านครูกับคุณยายใหญ่(คุณยายโชติ) และเรือนไทยเป็นบ้านของคุณยายเล็ก(คุณยายฟู)

๓. สนามหน้าบ้านบาตรที่ใช้ปลูกโรงพิธีประกอบพิธีไหว้ครู ในวันพฤหัสบดีแรกของเดือนเก้าไทย ซึ่งเป็นที่รู้กันว่าจะมีงานไหว้ครูขึ้น ณ บ้านบาตร ด้วยเหตุผลที่ว่า ในสมัยก่อนการสื่อสารเป็นไปได้ยาก ข่าวสารยากที่จะเข้าถึง จึงถือวันนี้เป็นวันที่รู้กันโดยทั่วไปของศิษย์ทุกรุ่นที่ต้องมาร่วมงานพิธีไหว้ครูที่บ้านบาตร

๒.บรรยากาศในพิธีไหว้ครู

๑. ครูหลวงประดิษฐ์ไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) จะเป็นผู้อ่านโองการไหว้ครูด้วยตัวของท่านครูเอง และจะมีผู้ที่นั่งอยู่ข้างท่านครูอยู่สองท่านคือพระองค์เจ้าเฉลิมพลทิฆัมพร และศาสตราจารย์ ดร.อุทิศ นาคสวัสดิ์

๒. ศิษย์รุ่นใหญ่ที่ทุกคนกล่าวถึงไม่ว่าจะเป็นผู้บรรเลงหน้าพาทย์และผู้ร่วมประชันวงคือ ครูขวัญชัย ศิลปบรรเลง (คุณเถ) คุณลุงสุข นักดนตรี ครูพิมพ์ นักระนาด ครูเฟื้อง นักระนาด ครูโองการ กลีบชั้น ครูประสิทธิ์ ถาวร ครูบุญยงค์-ครูบุญยัง เกตุคง คุณลุงมาก อนันตศัพท์ ครู

มนตรี ตราโมท ลุงสมบัติ สุทธิม คุรุทวี พิณพาทย์เพราะ คุรุบุญธรรม กงทรัพย์ (ปากน้ำ) คุรุกิ่ง พลอยเพชร คุรุช่อ อากาศโปร่ง ฯลฯ

๑.ผู้ที่ได้รับโองการจากครูลหวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ๑.คุณหญิงชื่น ศิลปบรรเลง ๒.คุรุโองการ กลีบชื่น ๓.คุรุประสิทธิ์ ถาวร ๔.คุรุพิมพ์ นักระนาด ๕.คุรุเผือด นักระนาด และ ๖.คุรุวิเชียร สาระเดช

๑.บรรยากาสนในการประชันวง

๑.จะมีการประชันวงในวันสุกดิบก่อนวันไหว้ครูเป็นประจำทุกปี ซึ่งทุกปีจะมีศิษย์ขาประจำมาร่วมประชันคือ คุรุสืบสุด (ไก่) คุรุยประณีต

๒.พระองค์เจ้าเฉลิมพลทิฆัมพร หรือที่ศิษย์ทุกคนจะเรียกขานพระนามพระองค์ท่านว่า องค์ชายกลาง พระองค์ท่านจะเสด็จมาร่วมฟังการประชันวงเป็นประจำทุกปี และพระองค์จะนำเครื่องบันทึกเสียงชนิดเส้นลวดมาบันทึกทุกครั้ง

ดังนั้นสภาพและบรรยากาศบ้านบาตรในอดีตที่เคยเป็นที่ถ่ายทอดความรู้ เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมการไหว้ครู และเป็นสถานที่สร้างสรรค์ผลงานให้ศิษย์ออกมาประกอบวิชาชีพ คนตรีไทยคงเหลือไว้แต่ความทรงจำที่มีวันรู้ลืมนของศิษย์ครูลหวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ทุกคน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ ๓

การถ่ายทอดความรู้ของหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง)

ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ได้สร้างสรรค์ผลงานไว้เป็นที่ประจักษ์ต่อวงการดนตรีไทย บรรดาลูกศิษย์ที่มีชื่อเสียง อาทิ ศาสตราจารย์ ดร.อุทิศ นาคสวัสดิ์ ครูประสิทธิ์ถาวร ครูบุญยงค์ - ครูบุญยัง เกตุคง ครูสมภพ จำประเสริฐ และอีกหลายท่าน ศิษย์ของท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ที่ได้กล่าวมานี้ ท่านได้ทิ้งสมบัติทางดุริยางคศิลป์ฝากไว้ให้ศิษย์อีกรุ่นหนึ่งเพื่อเป็นการสืบสานทางการบรรเลงของครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ต่อไป

จากการศึกษาหนังสืองานพระราชทานเพลิงศพของศิษย์ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ทุกเล่ม ศิษย์ทุกคนได้กล่าวถึงการเรียนการสอนของ “ท่านครู” หรือ “คุณครู” ตรงกันว่า “ใครหัวเร็วหัวไวก็ได้ทางดี ใครหัวช้าก็ได้อีกทาง แต่ไม่ใช่ทุกคนหัวเร็วจะได้ทางดีเสมอไป” ด้วยเหตุนี้ทำให้ผู้วิจัยศึกษาค้นคว้าข้อมูลเพิ่มเติมจากศิษย์ของครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ที่ยังมีชีวิตอยู่ในปัจจุบันว่าครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ได้ถ่ายทอดวิชาความรู้ให้แก่ศิษย์อย่างไร

ผู้วิจัยจะขอหยิบยกบทความจากงานพระราชทานเพลิงศพของศิษย์ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เขียนโดยศาสตราจารย์อุทิศ นาคสวัสดิ์ ซึ่งเกี่ยวเนื่องกับการถ่ายทอดความรู้จากครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ดังนี้

“ท่านครูกับขอสามสาย

ที่ผมเรียนเป็นลำเป็นสันกับท่านครูก็คือขอสามสายนี้แหละ เป็นเรื่องน่าประหลาดที่ท่านครูไม่ใช่คนขอสามสาย ไม่เป็นเสียด้วยซ้ำ แต่ท่านรู้เรื่องขอสามสายดีกว่านักขอสามสายอีกหลายคนทีเดียว และก็เป็นเรื่องน่าประหลาดที่ว่าผมก็รู้ว่าท่านเป็นนักเปียพาทย์ไม่ใช่คนขอสามสาย แล้วทำไมถึงแบกขอไปต่อเพลงจากท่านด้วยความนับถืออย่างสนิทใจก็ไม่รู้ ตามธรรมดาครูขอเขาก็ต้องเรียนกับครูขอ นี่มาเรียนขอกับครูเปียพาทย์ก็แปลกดี แล้วก็แปลกแต่จริงอีกเหมือนกันที่ว่าท่านมีความสามารถบอกทางขอสามสายได้ไพเราะจริงๆ แถมยังบอกนิ้ว บอกวิธีเล่น ได้อย่างพิสดารอีกด้วย

ท่านครูเป็นนักสังเกตและมีความจำเป็นยอดเยี่ยมจริงๆ ท่านจำได้หมดว่าครูขอสามสายที่มีชื่อเสียงชั้นยอดในสมัยของท่านนั้น ใครสีขอในลักษณะอย่างใด มี

นิ้วพิเศษอย่างไร มีทางอย่างไรท่านจำได้เป็นคนๆ ไปเลย เวลาต่อเพลงจะบอกเสร็จว่าตรงนี้ครูคนนี้สีอย่างนั้น ใช้นิ้วอย่างนั้น ส่วนครูคนโน้นกลับสีเป็นอย่างไรโน้น แล้วท่านก็คิดทางใหม่เป็นส่วนผสมที่เห็นว่าดีที่สุดในใจให้แก่ม บางทีถ้าทางของเก่าดีจริงๆ ท่านก็ต่อทางนั้นให้

นำมาห้ศรร์ยที่ว่าท่านเรียกนิ้วของซอสสามสายทุกชนิดได้ถูกหมด และบอกวิธีใช้นิ้วได้อย่างถูกต้องอีกด้วย แลมนิ้วยากๆ ยังบอกให้แก่พักเดียวท่านนั้นก็สีได้ ส่วนคันชักนั้นท่านก็บอกวิธีแกไขให้ใช้กล้ามเนื้อส่วนต่างๆ ของแขนเข้าควบคุมให้ถูกต้อง ใช้จนกระทั่งกล้ามเนื้อหน้าอกและหัวไหล่ ซึ่งทำให้สามารถสีซอเรียกเสียงตามอารมณ์ต่างๆ ของเพลงได้อย่างแท้จริง

ยอดเยี่ยมที่สุด คือท่านไม่หวงเพลงเลย ขอให้ฝีมือถึงเป็นต่อให้ทันที บางทีไม่ต้องขอท่านก็ต่อให้แล้วมีหน้าซ้ำเพลงเดี่ยวบางเพลงท่านต่อให้ตั้ง ๓-๕ ครั้งก็มี คือพอไปนึกได้ทางอะไรดี ๆ ก็มาบอกให้ บางทีต่อทาง ๓ ชั้นแล้ว อีกไม่กี่วันท่านก็เรียกเข้าไปใหม่ บอกว่าเออ ลองสีเป็นทาง ๖ ชั้นสิ ท่านมันจะเข้าที่อยู่นะ ว่าแล้วท่านก็คิดทาง ๖ ชั้น ต่อให้มาในบัดเดี๋ยวนั้น

เพลงแรกที่ท่านต่อให้ผมคือเพลง “ทยอยเดี่ยว” เพลงนี้ครูเก่าของผมไม่ยอมต่อให้ กลัวว่าจะเอาไปฆ่าคน โน้นบ้างคนนี่บ้าง อ้างว่าเป็นคนซอสมัครเล่นจะเรียนให้มากมายไปถึงไหน แต่พอมาถึงท่านครู ท่านถามว่าต่อเพลงอะไร พอบอกว่า ทยอยเดี่ยว ท่านนั้นก็ถามด้วยความแปลกใจว่าอะไรฝีมือขนาดนี้ยังสีทยอยเดี่ยวไม่ได้อีกหรือ เอา รีบต่อเสีย ประเดี๋ยวจบเจอใครมาประชันเข้าก็ได้เอาเขาทั้งเมืองคอก ว่าแล้วท่านก็ทำพิธียกครูแล้วลงมือต่อให้เดี๋ยวนั้นเลย

ก่อนจะต่อท่านก็อธิบายลักษณะของเพลงอย่างพิสดาร พร้อมทั้งบอกเสร็จว่าปีต้องขึ้นอย่างนั้น ซอด้วงขึ้นอย่างนี้ ส่วนระนาดต้องไปอย่างโน้น กลองที่จะใช้ประกอบต้องเป็นหน้าทับอย่างๆ ตรงนั้นเป็นสามชั้น ถึงตรงนี้เป็นสองชั้น และตรงนั้นออกชั้นเดียว ฯลฯ ผมก็เลยรู้ว่าการเรียนกับท่านครูนี้สมองของเราต้องเป็นประคองเทพอัคเสยง คือต้องลบตรงที่ไม่ต้องการออกให้ได้ แล้วเอาของใหม่ใส่เข้าไปโดยไม่ปนกับของเก่า ที่เป็นเช่นนั้นเพราะก่อนจะต่อเพิ่มขึ้น ท่านครูจะให้สีของเก่าให้ฟัง เสร็จแล้วท่านก็จะติทางของท่านเองว่าตรงนี้ยังไม่ดีให้เปลี่ยนใหม่ เอาอย่างนี้ดีกว่า ซึ่งเราก็ต้องจัดการลบของเก่าออกจากสมองให้หมด แล้วเอาใหม่ซึ่งดีจริงๆ อัดเข้าไปแทน ถ้าใครทำไม่ได้แบบนี้ก็เห็นจะเรียนกับท่านครูได้ยากสักหน่อย

ท่านครูคะ?

ใคร ๆ เขาวางกันว่าท่านครูคุณครูคุณครู ก็ต้องยอมรับว่าคุณคิดน้อยแหวะครับ ก็คนความคิดแฉ่งสมองไวอย่างนั้น ไปเจอลูกศิษย์ที่อ้อๆ เข้าจะทนนไหวหรือครับ ก็ต้องเอ็ดกันบ้างเป็นธรรมดา ขอเรียนให้ทราบว่าสำหรับผมแล้วท่านไม่เคยดูเลย ตรงข้ามกลับยิ้มแย้มแจ่มใสหัวเราะร่าเพราะชอบใจในความไวของผมนั่นเอง บอกปับได้ปับ บอกอย่างไรก็ได้ทั้งนั้น ท่านยังเห็นเราไวก็ยิ่งนึกสนุก และยังคิดทางให้พิสดารยิ่งขึ้น ในที่สุดก็ได้ผลดีไปทั้งครูและศิษย์ก็อ้อครูก็สนุกและชื่นใจที่ได้คิดทางเดี่ยวดี ๆ ลูกศิษย์ก็ดีใจที่ได้ทางดี ๆ ไป จะสังเกตได้ว่าพอว่าง ท่านครูก็จะลงนอนแล้วบอกให้ผมเดี่ยวขอสามสายเพลงโน้नเพลงนี้ให้ฟัง ท่านคงจะชื่นใจที่ได้ฟังทางอันไพเราะ ดูเหมือนเพลงลาวแพนจะชอบมากที่สุด คอยบอกให้สื่ออยู่เรื่อย

การสอนดนตรีของท่านครู

สมัยเมื่อท่านครูยังมีชีวิตอยู่นั้น ได้มีลูกศิษย์ถูกหามาเรียนปีพาทย์ที่บ้านของท่านกันมากมาย ทั้งนี้โดยอาศัยพักนอนอยู่ในบ้านของท่านครูเสร็จส่วนอาหารการกินนั้นต่างคนต่างไปจัดการกันเอง ทุกคนเรียนฟรีไม่ต้องเสียค่าเล่าเรียน เมื่อมีคนมาหางานปีพาทย์ก็ไปช่วยกันบรรเลงกันคนละไม้คนละมือ ท่านครูท่านก็จ่ายค่าเบี้ยเลี้ยงให้ สำหรับผมแล้วท่านครูจะใช้ไปไหนก็ได้ไม่ขัดและไม่เคยรับเงินจากท่านเลย มีแต่หามาให้ตัวท่านเองก็รู้ค่าแห่งเกียรติยศของคนก็ท่านจะไม่ใช้ผมไป งานหา แต่จะให้ไปในงานช่วย ทุกชนิด เพราะท่านรู้ว่างานหา มันไม่เหมาะแก่ข้าราชการเช่นผม

ที่บ้านท่านนั้น พอเช้าขึ้นก็จะได้ยินเสียงนักดนตรีไล่มือกันสนุกสนาน โดยเฉพาะบน “หอเครื่อง” แล้วเล่นกันเต็มไปเลย พอได้เวลาท่านครูก็ถือไม้เท้าเดินกุกกักขึ้นไปบนเครื่อง พวกนั้นก็หยุดเล่นแล้วกราบท่านพร้อมกัน ท่านครูก็ขึ้นนั่งลงบนโต๊ะ มีระนาดเอกอยู่ข้างหน้าท่านร่างหนึ่ง ท่านก็ตี “ลูกฆ้อง” ลงบนระนาดนั้น ต่อให้แก่ทุกคนพร้อมกัน

ท่านครูบอกเพลงทีหนึ่งเป็นวรรคยาวๆ แต่พวกนักดนตรีส่วนมากก็จำได้ พวกโง่ๆ ที่มึนๆ นั้นแหละยอมจำไม่ได้ แต่ก็ไม่เป็นไรเพราะพอท่านครูลงแล้วก็ไปต่อเอาอายุที่ไม่ได้จากคนอื่นอีกทีหนึ่ง

ส่วนพวกที่จะ “ต่อเดี่ยว” นั้น มักหาโอกาสตอนที่มิคนน้อย ค่อยๆ คลานเข้าไปกราบ แล้วขอต่อเพลงเดี่ยวจากท่านซึ่งท่านก็จะต่อให้ตามฝีมือ และตามรสมือของแต่ละคน

โดยมากท่านครูต่อเพลงให้ศิษย์ครั้งละ ๑ เพลง รวมทั้งลูกหมดและทางเครื่องด้วยเสร็จ การ “ขึ้นสอนดนตรี” ของท่านบางทีก็ไม่ค่อยเป็นเวลา คือพอนึกเพลงอะไรได้หรือพอคิดจะแต่งเพลงอะไรขึ้นมาใหม่ ประกอบกับได้ยินลูกศิษย์ด้วยกันกรวยอยู่บนหอเครื่อง ท่านก็จะขึ้นไปแต่งเพลงนั้นและต่อให้ลูกศิษย์ทันที

ท่านครูรู้สึกจะไม่ใคร่ชอบต่อทางร้องให้ใคร เว้นแต่จะเป็นนักเรียนจริงๆ ท่านจึงจะต่อให้ก็คงเป็นเช่นเดียวกับผม คือถ้าไม่จำเป็นจริงๆ แล้วผมก็ไม่ต่อทางร้องให้ใครเพราะมันเหนื่อย ท่านก็คงเหนื่อยเช่นกัน ด้วยเหตุนี้เวลาท่านแต่งเพลงใหม่และผมไปขอต่อทางร้องแล้ว ท่านมักจะพูดเหมือนกันทุกครั้งว่า “ไปทำทางร้องเอาเอง อะไรๆ ก็รู้หมดแล้วแค่นี้ทำเองไม่ได้หรือ”

ศิษย์บางคนต่อได้เพลงเดียวทางหนึ่งไปแล้ว ภายหลังเกิดไปพบว่ามีคนอื่นได้ทางดีกว่าของตัวเอง อย่างนี้ก็ต้องหาทางที่จะมาต่อใหม่ โดยกะว่าคราวนี้จะเอาให้พิเศษไม่มีใครสู้ วิธีการที่ปฏิบัติกันอยู่ทั่วไป ก็คือหมั่นมาที่บ้านท่านครูบ่อยๆ พอวันใดเห็นท่านอารมณ์ดีเป็นพิเศษก็รีบคลานเข้าไปกราบขอต่อเพลงเดียวเพลงนั้นจากท่าน ท่านก็มองหน้าแล้วถามด้วยความสงสัยว่า “เพลงนี้ต่อไปแล้วมิใช่หรือ” ทีนี้ก็เป็นหน้าที่ของเจ้าหมอนั้นจะต้องทำให้ท่านมั่นใจว่ายังไม่ได้ต่อหรือไม่ก็แก้ตัวไปน้ำขุ่นๆ ว่าลืมไปเสียจนปะติดปะต่อกันไม่สนิทแล้ว ขอต่อใหม่ดีกว่าดังนี้ เป็นต้น

เรื่องการคิดทางเดียวหรือการแต่งเพลงนี้ บางวันท่านคิดอะไรก็ได้จริงๆ บางวันท่านก็แต่งไปเรื่อยๆ ซ่อนนี้ถ้ายังไม่ลงมือต่อก็ยังไม่รู้ พอลงมือต่อแล้วจึงรู้ได้ว่าวันนี้ท่านคิดได้ดีจริงหรือไม่ ถ้าเห็นว่าจะไม่ได้ทางดีจริงแล้วก็จะต้องหาทางเลิกต่อโดยไม่ให้ท่านรู้ตัว เช่นอุทานออกมาว่า “ตายจริงครับคุณครู ผมรับว่าจะไปที่ตรงนั้นตรงนี้ให้คนนั้นคนนั้น บังเอิญลืมเสียสนิท ประเดี๋ยวพอหมดเที่ยวนี้แล้ว กระผมจะต้องขออนุญาตไปก่อนล่ะครับ” นี่แหละครับเป็นลูกไม้ที่ศิษย์จะคิดเอาทางดีๆ ทางครู และได้ผลสมความปรารถนาจริงๆ

แต่ที่ว่ามานี้อย่านึกว่าท่านครูไม่รู้ นะครับ ท่านรู้แน่ๆ แต่ท่านก็คงให้อภัย เพราะคิดว่าคนที่อยากได้ของดีนั้น ย่อมเป็นคนที่ต้องการความก้าวหน้าในชีวิต สำหรับท่านครูแล้วผมว่าท่านรักคนที่คิดอ่านก้าวหน้ามากกว่าคนชนิด “อะไรก็ได้” เป็นอันมากทีเดียวครับ

ในการสอนดนตรีนี้ ผมสังเกตได้ว่าท่านครูยึดหลักสำคัญไว้หลายประการ เช่น

๑. สอนให้เป็นวิทยาทาน ทั้งเพื่อให้มีผลทางด้านความสัมพันธ์ระหว่างครูกับศิษย์อย่างแท้จริง ศิษย์ทุกคนจะมีความเคารพท่านอย่างแน่นแฟ้น และตัว

ท่านเองก็มีความเมตตาต่อศิษย์โดยถ้วนหน้า ถึงแม้จะมีใครมาทำการให้ผิดพ้อง
หมองใจต่อท่านก็อาจแก้ไขได้ โดยวันไหว้ครูก็เอาดอกไม้รูปเทียนมาร่วมในพิธี
และเข้าไปกราบขอเจิมหน้า ท่านก็จะให้อภัยและสั่งสอนให้กระทำความดีสืบไป

๒. ไม่มีการแบ่งชั้นว่าจะต้องเป็นชั้นนั้นชั้นนี้จึงจะสอนให้ บ้านนอกมา
แต่ไหนก็ได้ ขอแต่ให้ตั้งใจมาเรียนวิชาจริงๆ และเรียนด้วยความเคารพ แล้วท่าน
เป็นสอนให้ทั้งนั้น

๓. มีการอบรมจริยธรรมพร้อมๆ กันไปกับการสอนดนตรี คือเอาด้าน
กีฬามารยาทและอื่นๆ บวกเข้าไปด้วย ครั้งหนึ่งมีครูจรัสเป็นชาวอยุธยาเรียน
ดนตรีกับท่าน ท่านก็สอนอะไรต่ออะไรให้เป็นหลายอย่าง ต่อมาอีกหลายปีผมได้
จ้างครูจรัสมาสอนที่สโมสรศรียังค์ไทย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วันหนึ่งผม
เห็นครูจรัสเดินอยู่ผมก็เรียกให้ขึ้นรถ รถนั้นเป็นรถประจำตำแหน่งของผม ครู
จรัสแกไม่ยอมขึ้นผมผ่านที่ไรก็เรียกแกทุกที ผมแปลกใจจึงถามแกว่าใครสอน
ให้ทำเช่นนี้หรือ ครูจรัสบอกว่าคุณครู (หลวงประดิษฐไพเราะ) สอนว่า “รถ
ประจำตัวของท่านอย่าไปยุ่ง มิบังควรก็อย่าขึ้น ไปนั่ง ถ้าท่านจะขึ้นจะขอให้ขึ้น
ก็ให้หิ้งคู่ไปกับคนขับ อย่าบังอาจไปนั่งเบาะหลังเป็นอันขาด” ผมฟังแล้วก็นึกใน
ใจว่าท่านครูของเราที่ท่านช่างรอบคอบ สอนกระทั่งมารยาทในการนั่งรถไปกับ
ผู้ใหญ่ จะไปหาครูอย่างนี้ง่าย ๆ ได้ที่ไหน

๔. ท่านตั้งใจถ่ายทอดวิชาให้แก่ศิษย์โดยมิได้ปิดบัง ใครมีความสามารถ
เท่าใดก็ได้ไปตามความสามารถนั้นจนหมดสิ้น และถ้าใครประกอบไปด้วยวุฒิ
คุณวุฒิ และจริยวุฒิ ที่ท่านเห็นว่าสมบูรณ์พอแล้ว ท่านก็จะมอบความเป็นครูให้
เป็นขั้นๆ เริ่มแต่การมอบไม้มอมมือ ไปจนถึงกระทั่งการมอบ โองการไหว้ครูดังนี้
เป็นต้น

๕. ท่านมีความเมตตาต่อศิษย์โดยเสมอหน้ากัน มีสิ่งใดที่พอจะช่วยได้
ท่านจะไม่ละเลยทีเดียว

๖. ศิษย์ที่มีความสามารถนั้น ท่านจะยกย่องให้ปรากฏแก่บุคคลทั่วไป
และหมั่นหาทางให้แสดงออกซึ่งความสามารถดังกล่าวนั้น เช่น ให้ไปแสดงใน
งานที่ออกหน้าออกตา ให้มีโอกาสเข้าประชันวงครั้งสำคัญ ๆ เหล่านี้เป็นต้น

๗. การสอนดนตรีนั้น ท่านสอนด้วยอิทธิบาทสี่จริงๆ คือถึงพร้อมด้วย
ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา ฉะนั้นท่านจึงสอนด้วยความสดชื่นรื่นเริง ไม่เคยมีที่จะ
แสดงความไม่พอใจหรือความเหน็ดเหนื่อยหน่ายออกมาให้เห็น ท่านมีแต่ความเพียร
พยายามและคอยติดตามผลงานอยู่ทุกระยะ เช่น ถ้ามีการซ้อมดนตรีไปออกสังคีต
ศาลาอย่างนี้ ท่านก็อาจจะแต่งเพลงใหม่ หรือไม่ก็ปรับปรุงเพลงเก่า หาทางเครื่อง

แปลกๆ ใหม่ๆ มาใส่เข้า พอปรับเสร็จท่านก็จะลงไปพักผ่อน แต่ความจริงไปนั่งฟังอยู่ข้างล่าง คอยติดตามผลว่าที่ปรับไปนั้นมันดีสมใจไหม ถ้าเห็นว่าไม่ดีท่านก็ขึ้นไปปรับใหม่ครั้งนี้เป็นต้น”

(อุทิศ นาคสวัสดิ์, ๒๕๒๖: ๑๐๘-๑๒๗)

จากบทความที่เรียบเรียงจากคำให้สัมภาษณ์จากครูประสิทธิ์ ถาวร ซึ่งกล่าวถึงวิธีการถ่ายทอดความรู้ของท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) และได้นำบทความลงในหนังสืองานพระราชทานเพลิงศพนายประสิทธิ์ ถาวร ไว้ว่า

“...นอกจากจะได้เรียนเพลงต่าง ๆ เป็นจำนวนมากแล้ว ยังได้รับการฝึกอบรมเกี่ยวกับเทคนิควิธีในการบรรเลงดนตรีอย่างลุ่มลึก จึงถือได้ว่าครูประสิทธิ์ ถาวร เป็นผู้มีความรู้เกี่ยวกับเพลงต่างๆเนกประการ และแตกฉานในด้านระเบียบวิธีบรรเลงดนตรีไทย ซึ่งเป็นวัฒนธรรมอันทรงไว้ซึ่งศิลปะประเพณีแขนงนี้อย่างยอดเยี่ยมอีกด้วย

โดยเฉพาะด้านการบรรเลงระนาด ครูประสิทธิ์ ถาวร ได้รับการฝึกฝนอบรมจากหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) อย่างแตกฉาน นับแต่การจับไม้ระนาด ซึ่งแยกออกเป็นแบบต่างๆกัน ตามเนื้อหาที่จะบรรเลง เช่น

๑. ถ้าจะบรรเลงเพลงประเภทที่ต้องการความศักดิ์สิทธิ์ หรือความงามสง่าภาคภูมิ เช่น เพลงเรื่องทำขวัญ หรือเพลงหน้าพาทย์สำคัญๆอื่นๆต้องจับไม้ระนาดแบบ “ปากนกแก้ว”

๒. ถ้าจะบรรเลงเพลงประเภทที่ต้องการกล่อมอารมณ์ให้เพลิดเพลินเจริญใจ เช่น เพลงเขมรไทรโยค สร้อยเพลงทองย่อน ฯลฯ ต้องจับไม้ระนาดแบบ “ปากไก่”

๓. ถ้าจะบรรเลงเพลงประเภทที่ต้องการความคล่องตัว ซึ่งได้แก่เพลงเดี่ยวแบบต่างๆตลอดจนเพลงที่ดำเนินลีลาด้วยกรรมวิธีลูกล้อลูกขัดอย่างกึ่งคะนอง เช่น เพลงทยอยนอก ทยอยเขมร เขมรราชบุรี เป็นต้น ต้องจับไม้ระนาดแบบ “ปากกา”...”

(ประสิทธิ์ ถาวร, ๒๕๔๖: ๓-๔)

ครูบุญยงค์ เกตุคง ได้เล่าถึงประสบการณ์ที่ได้รับการถ่ายทอดความรู้จากครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ไว้ในหนังสือพระราชทานเพลิงศพนายบุญยงค์ เกตุคง ไว้ว่า

“...ข้าพเจ้าเคยได้ยืมกิตติศัพท์ ท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ(ศร ศิลป-บรรเลง) ตั้งแต่ข้าพเจ้าอายุได้ ๑๕-๑๖ ปี อยากจะเข้าไปฝากตัวเป็นศิษย์แต่ก็เสียดใจให้พลาดโอกาสไปเสียหลายครั้ง จนกระทั่งหลังจากอุปสมบทแล้วอายุได้ราว ๒๒-๒๓ ปีจึงมีโอกาสดำเนินคนระนาดประจำวงของท่านที่วัดไตรมิตร ผู้กุมวงปีพาทย์มอญประจำวัด ซึ่งข้าพเจ้าเรียกว่า น้ำทะเล(สละ โอพาร์ลิก) ได้ทราบความประสงค์ที่ได้จึงไปเรียนท่านว่า คนระนาดประจำวง คือข้าพเจ้า อยากจะฝากตัวเป็นศิษย์ ท่านก็กรุณารับและเรียกให้ไปต่อเพลงที่บ้านบาตร (บ้านเลขที่ ๑๑๕ ถนนบริพัตร) เพลงที่ท่านต่อให้เพลงแรกคือ ต่อยรูป เพลงต่อไป คือ ขิมใหญ่...

...เพลงเดียวที่ท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะได้เมตตาต่อให้ข้าพเจ้า คือ ต่อยรูป, ขิมใหญ่, นกขมิ้น, แขนกมอญ, สารถิ, พญาโคก และยังมีเพลงเกร็ดต่างๆที่ท่านเห็นว่าข้าพเจ้าสนใจ เช่น เพลงกระแต ๒ ชั้น ซึ่งข้าพเจ้าตีบ่อยๆเวลาทำปีพาทย์ที่วัดไตรมิตร ท่านก็คิดทางกระแตชั้นเดียวมาต่อให้ด้วยน้ำใจกรุณาของท่าน มีอีกหลายเพลงที่ท่านได้คิดแต่ง และต่อให้ข้าพเจ้าที่วัดไตรมิตร เช่น เพลงครวญหาเถา ฯลฯ

ท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะได้แต่งเพลงกราวในทางฝืนไว้เพลงหนึ่งซึ่งท่านเล่าว่า ท่านได้ทางนี้มาจากความฝืน ข้าพเจ้ามีบุญได้ฟังท่านตีเพลงกราวในทางฝืนนี้เพียงครั้งเดียว พอขึ้นเพลงท่านตีช้า ด้วยข้อยังไม่ร้อน แต่พอตีไปๆยังไหวขึ้นทุกทีๆต่างๆที่ท่านมีอายุมากแล้วแต่ความไวไวนั้นแม้คนหนุ่มๆที่มีกำลังดีอยู่ก็ยังไม่สู้ท่านไม่ได้

เสียดายที่สมัยนั้น ไม่มีการอัดเทปสะดวกเหมือนในสมัยนี้ ภาพที่ท่านนั่งตีระนาดเพลงกราวในทางฝืน ยังติดใจข้าพเจ้าอยู่จนทุกวันนี้

ข้าพเจ้ารู้สึกเสียดายที่ไม่มีบุญพอที่จะได้ต่อเพลงนี้ไว้ เพราะวิถีชีวิตของข้าพเจ้าได้เห็นห่างไปจากวงการดนตรีไทยระยะหนึ่ง จนกระทั่งท่านครูป่วยมากครั้งสุดท้าย ข้าพเจ้าได้ไปเยี่ยมท่าน ด้วยวิสัยของครูบาอาจารย์ที่มีเมตตาต่อศิษย์อย่างหาขอบเขตมิได้ ท่านกลับมาถามข้าพเจ้าว่า

“เธอ... จะมาเอากราวในหรือ...ตัวฉันเองอาการไม่ไหวแล้ว”

ต่อมาหลังจากนั้นไม่นาน ท่านก็สิ้น

ถึงแม้เวลาจะผ่านมากกว่า ๓๐ ปีแล้ว แต่ข้าพเจ้าก็ยังไม่เคยลืมพระเดชพระคุณของท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เช่นเดียวกับศิษย์นับ

ร้อยนับพันคน และผู้ที่รักการดนตรีไทยทุกคน ไม่อาจลืมเลือนบรมครูทางดนตรีไทยผู้ยิ่งใหญ่ท่านนี้ได้

ด้วยความระลึกถึงพระคุณของท่าน วงดนตรีไทยของกรุงเทพมหานคร จึงได้ทำพิธีไหว้ครูในต้นเดือนสิงหาคมของทุกปี สืบเนื่องมาจนปัจจุบันนี้...”

(บุญยงค์ เกตุคง, ๒๕๓๘: ๔๐-๔๒)

ครูบุญยงค์ เกตุคง ได้ให้สัมภาษณ์ถึงกรณีที่ได้เข้าไปต่อเพลงเดียวกับครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ๑ เพลง ซึ่งอยู่ในบทความลณานันต์พบครูบุญยงค์ เกตุคง จากหนังสือบุญยงค์ ทุ่มยอด ที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพ ครูบุญยงค์ เกตุคง ไว้ว่า

“...ครับ แล้วท่านก็แนะนำ คล้ายๆว่า—ผมจะเป็นลูกศิษย์คนสุดท้าย—คนเก่งๆ กว่าผมมีหลายคน หลายจังหวัด แต่ที่มีชื่อเสียงที่สุดชื่อนายแสวง นามสกุลจะเป็นโสภากหรือยัง ใจ ผมจำไม่ได้ถนัดนักดี—เหลือก้าเหลือเกินเรื่องทุ่ม นะฮะ ถ้าระนาด—ที่ตั้งที่สุดผมเรียกอาเผือด เผือด- นักระนาด แล้วที่ประสิทธิ์ถาวร- ที่เป็นคู่แข่งกับยงค์ คนนี้คุณครู (หลวงประดิษฐไพเราะ) รักมาก—นี่รองมาจากครูเผือด นอกจากนั้นก็ยังมียงค์เป็นคนสุดท้าย—พี่ชายผมเป็นลูกศิษย์คนสุดท้ายที่เด่นมากของคุณครู ลูกศิษย์ระนาดของคุณครูมีเยอะเหลือเกินนะครับ ร้อยเอ็ดเจ็ดหัวเมือง ผมนับไม่ถูก ลูกศิษย์มากหน้าหลายตาเหลือเกิน...”

(แทนงา, ๒๕๔๑: ๑๔๐)

ครูสมภพ จำประเสริฐ ได้ให้สัมภาษณ์กับนางสาวบุญจาทริก นาคทิม ลงบันทึกประวัติของครูสมภพ จำประเสริฐ ให้กับศูนย์วัฒนธรรมมหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์และนำบทความดังกล่าวมาลงในหนังสืองานพระราชทานเพลิงศพครูสมภพ จำประเสริฐ ได้บรรยายถึงชีวิตที่ได้เป็นศิษย์หลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ไว้ว่า

“...เมื่อ พุทธศักราช ๒๔๘๘ อายุ ๒๐ ปี ผมได้เข้าไปฝากตัวเป็นศิษย์ครูโองการ (ทองต่อ) กลีบขึ้น เมื่อตอนเด็กๆ บ้านของผมอยู่ใกล้บ้านท่าน แต่ผมไม่ได้สนใจว่าใครเป็นใคร ผมเริ่มเรียนเพลงหน้าพาทย์ขั้นต้น สลับกับเพลงเดี่ยว เมื่อเข้ามาเป็นศิษย์ที่บ้านท่านก็ทำหน้าที่ตักน้ำให้ท่านด้วยความสมัครใจ ระยะเวลาที่มุ่งปรับปรุงเรื่องการประลองวงอย่างเดียว อื่นๆ ไม่สนใจ

ต่อมาได้เข้าประลองวงในงานไหว้ครู ที่บ้านท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) จึงได้ใกล้ชิดกับท่านครูมากขึ้นด้วย ผมถึงกับออก

ปากขอต่อเพลงจากท่านโดยตรง ไม่มีผู้ใหญ่ไปฝากตัวเหมือนศิษย์คนอื่นๆท่านครู
หลวงประดิษฐไพเราะหัวเราะและพูดว่า

ท่านครู “นี่เรายังไม่เป็นครูลูกศิษย์กันเต็มตัวเลยนะจะมาต่อเพลงกันได้
อย่างไร”

ผมตอบท่านว่า “ครับ ผมกำลังจะกราบเรียนท่านว่า ผมจะนำเครื่องบูชา
(กำนล) มากราบฝากตัวกับท่านครับ”

ท่านครูก็ว่า “อาบ (เป็นคนรับใช้) ไปจัดเครื่องกำนลมาที เอาดอกเข็ม
นะ”

แล้วผมก็เอาเงิน ๖ บาท ใส่รวมไปในขัน นอกจากนี้ที่อาบก็จัดให้
เรียบร้อย วันนั้นเป็นวันพฤหัสบดีด้วย จึงเป็นการฝากตัวได้เป็นศิษย์ของท่าน
เรียบร้อย...”

(บุญทริก นาคทิม, ๒๕๓๖:๗๑)

จากบทความที่ผู้วิจัยได้หยิบยกขึ้นมาี้ แสดงให้เห็นว่าท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร
ศิลป์บรรเลง) เป็นบรมครูที่สานุศิษย์ให้ความเคารพนับถือ ถึงแม้ว่าท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ
(ศร ศิลป์บรรเลง) จะล่วงลับจากโลกนี้ไปแล้ว พระคุณของท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร
ศิลป์บรรเลง) ยังประทับอยู่ในจิตใจของสานุศิษย์ทุกคน ดังบทความเชิดชูเกียรติบทความหนึ่งที่
เขียนบรรยายเรื่องคุณลักษณะพิเศษทางดนตรีของหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลป์บรรเลง) ใน
หนังสือ ๑๐๐ ปีหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลป์บรรเลง) ประมาจารย์ ดนตรีไทย ไว้ว่า

“...หลวงประดิษฐไพเราะเป็นผู้ที่มีพรสวรรค์ในทางดนตรี เนื่องจากว่า
ดนตรีเป็นสิ่งที่ทุกคนไม่สามารถจะน้อมนำเข้ามาเป็นสมบัติของตนเพียงการ
แสวงหาทรัพย์หรือกิจการอื่นๆ ผู้ที่จะเป็นนักดนตรี ต้องเป็นผู้ที่มีคุณลักษณะ
พิเศษมาแต่กำเนิดที่ทำให้เขาผู้นั้นเกิดมาเป็นนักดนตรี และด้วยเหตุนี้บ้านเมืองจึง
มีนักดนตรีน้อย ที่เป็นเช่นนี้เพราะ “สวรรค์” จะประทานพรทิพย์ให้แก่บางบุคคล
เท่านั้น หากได้ให้พร่าหรือประสงค้จะให้มีความดีนั้นไม่

หลวงประดิษฐไพเราะ เป็นผู้ที่มีทั้งสติปัญญาและฝีมือในทางดนตรี
เริ่มตั้งแต่เป็นผู้บรรเลงมาด้วยตนเอง มีความขยันหมั่นเพียร จนมีฝีมือลือเลื่องใน
วงการดนตรีไทยทั่วประเทศย่อมรู้จักชื่อ “จางวางศร ศิลป์บรรเลง”...”

(เพียงออ, ๒๕๒๔: ๔)

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาจากศิษย์ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เรื่องการถ่ายทอดความรู้ว่าท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) มีวิธีการถ่ายทอดวิธีการบรรเลงอย่างไร วิธีขับร้องอย่างไร จากการสัมภาษณ์ศิษย์ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ทั้ง ๑๕ คน ได้ความดังนี้

ศิษย์คนที่ ๑ พระธรรมสิงหบุราจารย์ ได้กล่าวถึงการถ่ายทอดความรู้ของครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ไว้ว่า

“...ก่อนที่หลวงพ่จะได้เข้าไปฝากตัวเป็นศิษย์กับครูหลวงประดิษฐฯ ขณะนั้นหลวงพ่อได้เพลงเดี่ยวไปอยู่ก่อนแล้ว เมื่ออายุประมาณ ๑๔ ปีหลวงพ่ได้รับการแนะนำจาก ครูต๋อน และ ครูณงเงิน ทองโต อยู่ที่จังหวัดสิงห์บุรี ว่าท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะท่านมีความสามารถสูงมากในเรื่องทางระนาด ขณะที่หลวงพ่อไปถึงที่บ้าน หลวงพ่อก็ได้พบกับครูอุทิศ นาคสวัสดิ์ที่กำลังต่อเพลงเดี่ยวขอสามสายอยู่ และคุณสมชาย ลูกชายของท่านครูนั่งอยู่ข้าง ๆ วันแรกที่ได้พบท่านครู ท่านครูก็บอกให้หลวงพ่อตีระนาดเพลงสาธุการและเพลงโหมโรงให้ฟัง ท่านครูหลวงประดิษฐฯ กล่าวว่าไม่ถูกทาง เมื่อท่านครูพูดจบก็ให้หลวงพ่อนำขันก้านลมยกครู โดยคุณชายโชติเป็นผู้เตรียมให้ มีดอกไม้ รูป เทียน และเงิน ๖ บาท หลังจากที่ท่านครูรับขันก้านลมแล้ว ท่านครูจึงได้ต่อเพลงชุดโหมโรงเย็น โดยปรับท่วงมือใหม่ทั้งหมด หลังจากนั้นท่านครูหลวงประดิษฐฯจึงต่อเพลงเดี่ยวทางระนาดเอกให้ ได้แก่ เพลงนกขมิ้น เพลงแขกมอญ เพลงสุรินทรารู เพลงพญาโศก เพลงเชิดนอก เพลงจินจิมใหญ่ และเดี่ยวกราวใน

ท่านครูจะไม่ห้ามว่าตอนต่อเดี่ยวห้ามตีตาม ตีตามได้ ถ้าไม่แม่นยำ ท่านจะดูว่าใช้ไม่ได้ ทำอะไร ตีอะไรให้เพราะ เวลาต่อเพลงท่านตีระนาดรางหนึ่ง เราตีตามอีกรางหนึ่ง ตีตามท่านไป

หลวงพ่เคยโดนดู ตีให้มันเข้าทำสี ทำให้ดี ถ้าทำไม่ดีจะไปใช้ได้อะไร เพลงที่เธอได้มามันไม่ตรง เอามาปรับให้ใหม่

นอกจากนี้ท่านครูยังสอนให้ตีระดับ ตีฉาก ใช้ตะกั่วยาวพันมือให้หนัก ตีให้เท่ากัน ถ้าตีไม่ตรงกลาง ชี้อึ่งจะหลุด...”

(พระธรรมสิงหบุราจารย์, สัมภาษณ์, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๑)

จากคำให้สัมภาษณ์จากพระธรรมสิงหบุราจารย์พบว่าก่อนที่ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) จะรับเป็นลูกศิษย์จะต้องให้ตีระนาดเอกให้ฟังเพื่อจะได้รู้ว่ามึทักษะในการบรรเลง

มากนักน้อยเพียงใด หลังจากที่ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) รับเป็นศิษย์แล้วจะต้องนำชั้นกำนลมาฝากตัวเป็นศิษย์ ซึ่งคุณยายโชติ ศิลปบรรเลง เป็นผู้เตรียมชั้นกำนลให้ โดยจะมีเครื่องกำนลดังนี้ ๑.ชั้น ๒.ดอกไม้ ๓.รูป ๔.เทียน ๕.เงิน ๖ บาท หลังจากที่พระธรรมสิงหบุราจารย์ฝากตัวเป็นศิษย์เรียบร้อยแล้วก็จะเข้าสู่กระบวนการถ่ายทอดความรู้ต่อไป โดยครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ได้ถ่ายทอดทางการบรรเลงเพลงเดี่ยวให้กับพระธรรมสิงหบุราจารย์ดังนี้ ๑.เพลงนกขมิ้น ๒.เพลงแขกมอญ ๓.เพลงสุรินทราทู ๔.เพลงพญาโศก ๕.เพลงเชิดนอก ๖.เพลงจินจิมใหญ่ และ ๗.เพลงกราวใน

ศิษย์คนที่ ๒ ครูอุงุ่น บัวเอี่ยมได้กล่าวถึงการถ่ายทอดความรู้ของครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ไว้ว่า

“...ครูหลวงประดิษฐฯ เป่าปี่เป็น คุณครูสีซอเป็น แต่นี้เป็นกำมปูท่านครูสอนขอสามสาย คร. อุทิศ ทางเพลงเดี่ยว คุณครูเล่นได้ทุกเครื่องมือ ครูเคยร้องให้คุณครูตีระนาด เมื่อไหว้ครูแล้วพระองค์หญิงเฉลิมเขตร์และพระองค์หญิงชมฉวีวรรณ เสด็จร่วมงาน คุณครูเลยให้ร้องเพลงแต่งใหม่ ให้ร้องเพลงล่องเรือครูก็กลัว เพราะเพิ่งต่อจบ

คุณครูไม่ให้ครูร้องเสียงต่ำ แล้วคุณครูจะตีระนาดเอง แล้วพอจบเพลงคุณครูก็บอกว่าเสียงน่ากิน คุณครูต่อเพลงให้ครูมากมาย เมื่อคุณครูต่อให้จบท่อนหนึ่งก็ไปซ้อมกับเครื่อง จนกว่าจะจบเถา คุณครูต่อเพลงเร็วมากไม่มีใครเหมือน ต่อไม่นานจบเถาเพราะครูหัวไวต่อเพลงเร็ว

คุณครูพูดว่า ลูกศิษย์ทั้งหมดมีแม่อุงุ่นคนเดียวที่ถูกต้องใจ เพราะเสียงถูกต้องเสียงสูงมากถึงลูกขอรระนาดเลย ครูประชิดไม่ได้เป็นลูกศิษย์คุณครู ครูประชิดต่อกับครูอุงุ่น คุณครูบอกกับครูว่าแม่อุงุ่นแทนครูที่ โดยมีครูประชิด เจ้าแก้ว เชียงใหม่ คุณครูให้มาต่อกับครู...”

(อุงุ่น บัวเอี่ยม, สัมภาษณ์, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๑)

จากคำให้สัมภาษณ์ของครูอุงุ่น บัวเอี่ยม พบว่า ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) มีความสามารถในการถ่ายทอดความรู้ให้กับศิษย์ในทุกเครื่องมือและใช้การใช้ถ้อยคำในการให้กำลังใจครูอุงุ่นอยู่เสมอ อีกทั้งยังให้ครูอุงุ่นได้ถ่ายทอดความรู้ที่ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ถ่ายทอดให้นำไปถ่ายทอดสู่เพื่อนศิษย์ด้วยกันเพื่อเป็นการทวนเพลงให้แม่นยำมากขึ้น

ศิษย์คนที่ ๓ ครูวิเชียร สารเดช ได้กล่าวถึงการถ่ายทอดความรู้ของครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ไว้ว่า

“...คนพาครูไปฝากกับท่านครู คือครูเผือก นักระนาด ซึ่งเป็นเพื่อนกับ พระพร ภิรมย์ ครูเผือกมางาน โคนจุกพร ภิรมย์ คุณพ่อก็เลยฝากกับครูเผือกให้ แต่ครูเผือกไม่รับ บอกว่าต้องนำไปฝากครูก่อน ครูไปกับครูเผือก ขณะนั้นอายุ ๑๑-๑๒ ปี ครูไม่ได้เอาอะไรไป เมื่อไปถึงบ้านบาตรท่านครูถามครูว่าได้เพลงอะไรบ้าง แล้วท่านครูให้ครูตีให้ดู ท่านครูบอกว่าใช้ได้ เท่านั้นครูอยู่แทบจะหนี เพราะไม่ได้ต่อเพลงอะไร

ท่านครูเลยเรียกครูเผือกมาหาเพราะอาเผือกนอนอยู่ในบ้าน ท่านครูบอกให้ครูไปพักที่บ้านอาเผือก ท่านครูบอกว่าจะเอาอะไรไปเอากับไอ้เผือกมัน แต่ครูเผือกก็ไม่บอก หน้า ๆ ครูก็เลยหนีเที่ยว บังเอิญท่านครูเกิดเรียกหาครูตอนกลางคืน ไม่มีใครหาเจอเพราะหนีเที่ยว ท่านครูค่าครูเผือกว่าเลี้ยงเด็กไม่ดี ครูเผือกเลยค่าครูว่ามึงอยู่กับกูไม่ได้ มึงทำให้กูเดือดร้อน เมียลุงมากบอกกับครูเผือกว่า ใจเย็นๆ อยู่เฉยๆ คุณอา(เมียลุงมากเรียกท่านครูว่าคุณอา) เขาไม่รู้เรื่องอะไร แกก็ว่าไปอย่างนั้น ท่านครูเรียกครูมาถามว่า มึงได้อะไรบ้าง ครูก็ตอบว่าไม่ได้ อะไร ท่านครูบอกวาก็มึงไม่ต่อ ครูเลยตอบท่านครูว่าไม่รู้จะต่อกับใคร ท่านครูบอกว่าต่อกับเผือกไง ครูตอบว่าเค้าไม่บอกให้ ท่านครูหลวงประดิษฐฯ จึงต่อมุล่งให้ไว้ไล่แล้วบอกให้ไปเอาลาวแพนกับครูเผือก ครูเผือกก็ไม่ยอมต่อให้ ขนาดท่านครูให้ต่อลาวแพนให้ก็ไม่ต่อ ก็ไม่ได้อะไรเพราะครูเผือกท่านหวง (ตอนหลังครูเผือกย้ายไปอยู่บางลำพู ครูเลยย้ายตามไปอยู่ด้วย) ท่านครูเรียกครูมาถามอีกว่าได้ยัง ครูก็ตอบว่ายังไม่ได้ ท่านครูบอกว่าเดี่ยวไอ้สรต่อเอง ท่านครูเลยต่อลาวแพนให้ ท่านครูเลยเรียกอาเผือกมาถาม ส่วนอาเผือกก็นิ่งเฉยไม่ตอบ ท่านครูพูดกับครูว่าบอกให้ต่อไม่ต่อจะต่อให้ดีกว่าเลย แล้วเรียกอาเผือกมาแล้วทำครูพูดว่า เป็นไงดีกว่าทางมึงอีก

ตอนหลังท่านครูเรียกไปต่อกราวใน แค ๒ เทียวไม่จบเพราะครูกลับบ้านก่อน ท่านครูค่าว่า ไปทำอะไรที่บ้านเลยไล่ครูไปต่อกับครูเผือก ตอนหลังท่านครูเรียกครูใช้งาน ครูไปทีไรเป็นเรื่องทุกที โคนตึกบาลเพราะทำไม่ได้อย่างใจแถมตอนที่ไปออกวิทยุ

เพลงเดี่ยวกราวในครูไปต่อกับครูเผือกแล้วกลับมาตีให้ท่านครูฟัง ท่านครูบอกว่า อ้าวไม่ถูกทาง มัน โทหกนี้หว่า ท่านครูเลยต่อให้ใหม่จนจบ

เพลงเดี่ยวที่ต่อกับครู แยกมอญ หกชั้น ได้คนเดียว นกขมิ้น พญาโศก
เขื่อนอก จินจิมใหญ่ ทอยเดี่ยว...”

(วิเชียร สาระเดช, สัมภาษณ์, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๑)

จากคำให้สัมภาษณ์จากครูวิเชียร สาระเดช พบว่าครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เป็นครูที่มีความละเอียดอ่อนในการที่จะถ่ายทอดความรู้ให้แก่ครูวิเชียรในแต่ละครั้ง เนื่องจากครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ได้ให้ความไว้วางใจครูเฟื้อง นักระนาด ซึ่งเป็นศิษย์รุ่นใหญ่ที่ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ได้ไว้วางใจให้ถ่ายทอดความรู้ให้แก่ครูวิเชียรแทนท่าน อีกทั้งครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ยังต้องการให้ศิษย์ค้นหาความรู้ด้วยตนเองก่อนที่ท่านจะมอบความรู้ให้ โดยครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ได้ถ่ายทอดทางบรรเลงเพลงเดี่ยวให้กับครูวิเชียร สาระเดช ดังนี้ ๑.เพลงแยกมอญ หกชั้น ๒.เพลงนกขมิ้น ๓.เพลงพญาโศก ๔.เพลงเขื่อนอก ๕.เพลงจินจิมใหญ่ และ ๖.เพลงทอยเดี่ยว

ศิษย์คนที่ ๔ ครูไพฑูรย์ สาระเดช ได้กล่าวถึงการถ่ายทอดความรู้ของครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ไว้ว่า

“...ครูเป็นคนห้องวงใหญ่ ท่านครูให้ตีเดี่ยวให้ดู ครูบอกว่าตีดีเหมือนกัน แล้วให้มาเรียนที่บ้านพี่วิเชียรเป็นคนพาไป ตอนนั้นมีประชันเดี่ยวแยกมอญกับกราวใน ห้องต่อห้อง ระนาดต่อระนาด ปีต่อปี ประชันกับสำราญ บ้านใหม่ทางกระเบน ครูต่อเดี่ยวกราวในกับแยกมอญ เพื่อจะมาตีประชันกับจำลอง เกิดผล บ้านใหม่ทางกระเบน

เพลงแรกต่อแยกมอญ เพลงที่สองกราวในท่านครูต่อให้ครู ๑๕ วัน โดยไม่ต้องยกครู ครูไปพักอยู่กับครูเฟื้องและไปต่อเพลงที่บ้านบาตรกับท่านครูหลวงประดิษฐฯ ครูหลวงประดิษฐฯ ชอบครูเพราะจะเอาเพลงไปประชันกับจำลองเพราะท่านครูเคยเห็นจำลองตีเมื่องานครูเพชร จรรนาภย์ ท่านครูเลยแก้ทางให้ ไม่มีทางแพ้ท่านครูต่อลูกชดไม่เหมือนใครเรียกว่าลูกตีหัวกระบาล ในเพลงกราวใน สามชั้น ทางโน้นตอนประชันเพลงโหมโรงไม่บังคับจะบังคับเพลงบุหลัน เพลงแยกมอญ เพลงทอยเขมร ฟังเราตีเพลงโหมโรงไอยเรศ ทางโน้นตีโหมโรงเยี่ยมวิมาน ครูหลวงประดิษฐฯท่านไม่ได้มาและงานไม่มีการตัดสิน

ครูตอนไปเรียนไปนอนพักอยู่ที่อื่น ครูได้เที่ยวจินจิมใหญ่จากท่านครู
อีก ๑ เดี่ยว ตอนที่ประชันกับบ้านใหม่ทางกระเบนเอาเด็กชื่อเริงตีหุ้ม ทางโน้น
ครูไปร้อง มากน้ำใจ ตีหุ้ม ตอนต่อเพลงอยู่กับท่านครูไม่มีใครนั่งอยู่ด้วยเลย

ครูหลวงประดิษฐฯ จะให้วิชาเป็นทานกับศิษย์ที่มาขอต่อเพลงเดี่ยวทุก
คน โดยที่ท่านครูไม่ได้คิดค่าตอบแทนใด ๆ และท่านครูจะแก้ทางเดี่ยวให้ลูกศิษย์
เสมอ เช่น ท่านครูได้ฟังทางเดี่ยวเพลงกราวในของจำลอง เกิดผล งานครูเพชร
จรรยาญาติ ท่านครูจึงคิดทางแก้ให้...”

(ไพฑูริย์ สารระเดช, สัมภาษณ์, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๑)

จากคำให้สัมภาษณ์ของครูไพฑูริย์ สารระเดช พบว่า ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลป-
บรรเลง) มีความรู้ความสามารถในการปรับใช้ทางแก้ไขทางบรรเลงเพลงเดี่ยวของสำนักเรียนบ้าน
ใหม่ทางกระเบนถึงแม้จะได้ฟังการบรรเลงเพลงเดี่ยวเพียงครั้งเดียวก็ตาม ครูหลวงประดิษฐไพเราะ
(ศร ศิลปบรรเลง) ท่านก็สามารถคิดทางแก้ทางบรรเลงเพลงเดี่ยวกราวในให้แก่ครูไพฑูริย์ สาร
ระเดช นำไปบรรเลงประชันวงกับวงบ้านใหม่ทางกระเบนได้อย่างสมศักดิ์ศรีตามแบบอย่างศิษย์
สำนักเรียนบ้านบาตรอย่างแท้จริง

ศิษย์คนที่ ๕ พันโทเสนาะ หลวงสุนทร ได้กล่าวถึงการถ่ายทอดความรู้ของครูหลวง
ประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ไว้ว่า

“...ลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์ของท่านครู ท่านจะดูแลเด็ก ถ้าใครมี
ความสามารถแค่ไหน ท่านก็จะต่อแค่นั้น ถ้าฝีมือดีก็จะต่อให้เสมอ ใครจะกลับ
ใครจะบวชก็ต้องไปลาท่าน ถ้าถูกไหนทำไม่ได้ ท่านก็จะเปลี่ยนให้ ท่านรู้ว่าทำ
ได้หรือไม่ได้ การปรับวงจะปรับรุ่นใหญ่ อาทิ ครูประสิทธิ์ ท่านครูจะต่อเพลง
เร็วมาก ต่อเดี่ยวนั้น เช่นเพลงแมลงภู่งทอง ต่อให้และออกงานเดี่ยวนั้นเลย ท่านครู
ไม่เคยห้ามเรื่องแอบฟัง ถ้าท่านครูเรียกใครมาต่อเฉพาะเพราะว่าจะต้องไปออก
งาน การตีถ้าใช้มือไม่ถูก ท่านครูก็จะบอกให้

ครูประสิทธิ์ ถาวร ครูบุญยงค์ ครูบุญยัง เกตุคง เป็นลูกศิษย์ท่านครูซึ่ง
เป็นศิษย์รุ่นใหญ่ ครูไม่เคยเห็นท่านครูนอนขณะสอนที่โรงเรียน ครูเคยขอยืม
พื้นระนาดไม้ไผ่จากคุณยาย โชติมาแต่ยังไม่ได้อินและครูได้รูปเป็นลายเซ็นเอา
ไว้...”

(เสนาะ หลวงสุนทร, สัมภาษณ์, ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๑)

จากคำให้สัมภาษณ์จากพันโทเสนาะ หลวงสุนทร พบว่า ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เป็นบรมครูที่ให้ความสำคัญกับศิษย์ทุกคนเท่าเทียมกัน โดยครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) จะทำการถ่ายทอดความรู้ให้กับศิษย์ที่มีความจดจำและมีฝีมือในทางการบรรเลงที่แตกต่างกันออกไปตามกำลังของศิษย์ที่จะมีวิธีการรับการถ่ายทอดอย่างไร ซึ่งการถ่ายทอดความรู้จากครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ที่ได้ทางการบรรเลงแตกต่างกัน เช่น ครูประสิทธิ์ ถาวร ครูบุญยงค์ และครูบุญยัง เกตุคง โดยครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) จะถ่ายทอดให้ตามความถนัดบวกกับอุปนิสัยของศิษย์แต่ละคน

ศิษย์คนที่ ๖ ครูน้าว่า ร่มโพธิ์ทอง ได้กล่าวถึงการถ่ายทอดความรู้ของครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ไว้ว่า

“...การฝากตัวเป็นศิษย์ครูหลวงประดิษฐไพเราะ ผู้ที่นำไปฝากคือ ญาติครูลุงเงิน ทองโต ชื่อครูสังเวียน ครูเข้าไปหาพวกประกันชีวิตแล้วได้ยื่นข้อเสนอ จึงนำมาบอกครูลุงเงิน แล้วให้ครูลุงเงินไปเรียน แต่ครูไปที่หลังโดยการแนะนำจากครูลุงเงิน ครูจึงเข้าไปหาครูหลวงประดิษฐไพเราะด้วยตนเองครูได้เอาดอกไม้ รูปเทียน เงินก้านล ๘๐ บาท เงินจำนวนนี้แม่ครัวบอกเพื่อนำไปซื้อเครื่องสังเวย ต้องมอบเงินให้กับคนในครัว แล้วคนในครัวก็จะจัดหาขันก้านลมาให้ ตอนไปเรียนไม่ได้นัดกับท่านครู โดยเดินทางไปกับลุงเงิน ครูเดินเข้าไปอยู่ก่อนในบ้านโดยไม่บอกท่านครูก่อน แล้วครูจึงได้เข้าไปบอกท่านครูทีหลัง วันที่จะมอบตัวเป็นศิษย์ คือเป็นวันพฤหัสบดี ไปอยู่บ้านท่านครูหลายวัน จำปี พ.ศ. และช่วงอายุไม่ได้ แต่ครูกคิดว่าอายุครูน้าจะยังไม่ถึง ๒๐ ปี

ตอนเข้าไปฝากตัว ฝากที่เรือนเรียน ท่านครูถามว่าได้เดี่ยวอะไรบ้าง ครูตอบว่าไม่ได้ ท่านครูถามว่าสุบินไม่ได้ต่อให้หรือ ครูตอบว่าไม่ได้ต่อให้ เมื่อฝากตัวกับท่านครูแล้วก็ต่อเพลงเลย เพลงแรกคือเพลงเดี่ยวเพลงต่อयरูปเป็นเดี่ยวฆ้องวงใหญ่ ท่านครูจะตีต่อระนาด แล้วให้ครูตีฆ้องตาม เป็นเพลงยากพอสมควร เพลงเดี่ยวที่ได้จากท่านครูคือ แจกมอญ พญาโศก เขินนอก จีนจิมใหญ่ และเพลงนอกเหนือจากนั้นก็ต่อหมด ยกเว้นเพลงนกขมิ้น นารายณ์แปลงรูป สุรินทรานู มุล่ง กราวใน ทอยเดี่ยว

การสอนดนตรีของครูหลวงประดิษฐไพเราะ ส่วนมากที่มาเรียนมักเป็นดนตรีมาแล้ว วิธีการสอนคือท่านครูจะไม่ดูใคร ครูไม่เคยโดนว่า แต่ตอนแรกเขาเล่ากันว่าท่านครูดุมาก พอครูมาเรียนจริง ๆ เป็นคนละคนเลย รุ่นพี่บอกกับครูว่าท่านครูไม่ถึงกับดี แต่มีอยู่คนหนึ่งชื่อโดนตีคือ พี่ช่อ อากาศโปร่ง ด้วยเรื่องตีเพลง

ทางที่ท่านครูต่อให้ขาด ท่านครูเลยเอาไม้ตะพดเคาะหัวแล้วถามว่าทำไมต้อย่างนี้ ครูช่อบทบาทท่านครูว่าก็ครูต่อให้แบบนี้ ท่านครูยื่นนิ้วไปสักพักแล้วบอกกับพี่ช่อว่า ก็ถือว่ารคน้ำมันดีให้ก็แล้วกัน เพราะตอนที่ท่านครูต่อเพลงให้พี่ช่อมีศิษย์นั่งฟังกันอยู่มาก แต่เหตุการณ์นี้ครูไม่ได้อยู่ในเหตุการณ์แต่มีคนเล่าให้ฟัง ครูไม่ได้เรียนเครื่องดนตรีอื่นจากท่านครู ครูจึงตีระนาดเอก ระนาดทุ้มไม่ได้ ส่วนมือฆ้องห้าสิบมือครูยังไม่ไ้ถึง แต่ครูได้มือพิศดาร คือสะบัดลูกฆ้องสองลูก ซึ่งมีมือฆ้องจะนิยมตีสามลูกแต่ท่านครูไม่ได้พูดว่าแปลกอย่างไร ครูเห็นว่าสามลูกแต่ไม่เข้าใจว่าทำไมใช้สองลูกแต่ปัจจุบันก็รู้แล้วว่าที่ใช้สะบัดสองลูกทำให้เสียงไม่ขาดออกจากกันเวลาที่ตีเร็วมากขึ้น ท่านครูเลยพูดกับครูว่า หูหนา ตาฟาง หูหนาคือเสียงที่ได้มา ตาฟางก็คือไอ้เรื่องสะบัดสองลูก เราก็อธิบายแล้วแต่ผิดแต่ที่จริงตาก็อฟาง แต่พอครูตีได้แล้วท่านครูก็บอกว่า หูบาง ตาใส ก็คือเข้าใจเสียงที่ การตีจากลูกศิษย์พวกที่เรียนระนาดจะต้องรู้และผ่านมาแล้วในกรณีที่มีพื้นฐานไม่ตี ครูเคยเห็นครูอุยเงินเรียนตีฉากระนาดกับท่านครู...”

(น้ำว่า ร่มโพธิ์ทอง, สัมภาษณ์, ๑๔ ธันวาคม ๒๕๕๑)

จากคำให้สัมภาษณ์จากครูน้ำว่า ร่มโพธิ์ทอง พบว่า ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เป็นครูผู้มีจิตใจอันประเสริฐ ก่อนที่จะรับครูน้ำว่าเป็นศิษย์ก็ต้องยกชันกำนลโดยที่ครูน้ำว่าไม่ต้องจัดเตรียมเองแต่ให้เงินกับคนครัวเพื่อจัดเตรียมชันกำนลให้ ซึ่งก่อนหน้านั้นครูน้ำว่าได้เดินทางตามเพื่อนที่มาเรียนอยู่ก่อนหน้านี้อือ ครูสุบิน จันทร์แก้ว โดยที่ครูน้ำว่าไม่มีครูผู้ใหญ่เป็นผู้นำตัวมาฝากแต่ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ก็เต็มใจรับครูน้ำว่าเป็นศิษย์โดยสมบูรณ์ การถ่ายทอดความรู้ทางบรรเลงเพลงเดี่ยวฆ้องวงใหญ่ที่ครูน้ำว่าได้รับการถ่ายทอดความรู้จากครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ได้แก่ ๑.เพลงต่อขลุ่ย ๒.เพลงแขกมอญ ๓.เพลงพญาโศก ๔.เพลงเชิดนอก ๕.เพลงจีนจิม ๖.เพลงนารายณ์แปลงรูป ๗.เพลงสุรินทรานู ๘.เพลงมู่ล่ง ๙.เพลงกราวโน และ ๑๐.เพลงทยอยเดี่ยว

ศิษย์คนที่ ๗ ครูหยด ผลเกิด ได้กล่าวถึงการถ่ายทอดความรู้ของครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ไว้ว่า

“...วันแรกครูไม่ได้เอาอะไรไป ท่านครูก็รับฝากตัวเป็นศิษย์ ครูไปพร้อมกับลูกน้ำด้วง ท่านครูถามว่าเจ้าเป็นอะไรบ้าง แล้วท่านก็ให้ตีให้ดู ท่านครูไม่ได้ว่าอะไร ท่านครูจึงรับเป็นศิษย์ ครูได้เข้าไปต่อเพลงคนเดียว ครูต่อระนาดเอกส่วนลูกน้ำด้วงเป็นคนฆ้อง ท่านครูต่อเพลงธรรมดาให้ก่อนแล้วค่อย

ต่อเพลงเดี่ยว ที่โรงเรียนต่อเพลงกันหลายคน วันแรกที่ต่อคือเพลงนกขมิ้น เพลงเดี่ยวอาหนู ส่วนเพลงลาวแพนต่อกับครูสมบุญ (แก่กว่าครู) มาจากอยุธยา นอกนั้นท่านครูต่อให้ครูคนเดียวคือเพลงพญาโศก(ตอนหลังท่านครูเรียกนายแซน อยู่กรมศิลป์เข้ามาต่อด้วย) เพลงสารถิ เพลงแขกมอญ เพลงเชคนอก เพลงจินขิมใหญ่ เพลงนารายณ์แปลงรูป เพลงกราวใน ส่วนเพลงทยอยเดี่ยวมาต่อกับครู เพื่อคเพราะว่าท่านครูป่วยแล้ว

ท่านครูร้องเพลงได้ ครูเห็นครูจันทนาต่อร้องเพลงแขกโอดกับท่านครู และครูอุ้น ครูเลยต่อเพลงร้องกับครูอุ้นก่อนที่จะเข้ารับราชการที่เทศบาล

ท่านครูสอนเรื่องการนั่งตัวตรง วิธีจับไม้ วิธีไล่ระนาดให้มั่นใจ เพราะในการไล่ระนาดถ้าไม่มั่นใจก็ยังไม่ต้องไล่เพราะจะไม่ได้ผล วิธีการจับไม้มีการจับแบบปากนกแก้ว ท่านครูไม่ได้สอนโดยตรงแต่ศิษย์ที่มาเรียนทุกคนมีหน้าที่ฟังเอา ครูเองก็เรียกวิธีจับไม้ไม่ค่อยถูก แต่ครูประสิทธิ์มาบอกให้ครูอีกที เวลาไล่ระนาดให้เอาผ้าห่มมาคลุมเพื่อให้เสียงดัง เสียงทน และไม่ให้นวนกหูพวกป่าไม้ที่วังแดง การไล่ลูกมะพร้าวท่านครูเคยเล่าให้ฟังว่าต้องตีจิ้งจอกฝอยมะพร้าว ออกเอาเนื้อมะพร้าวออกมาเก่งได้

ท่านครูใจดีจะขอเพลงอะไรท่านก็ไม่หวง แต่ท่านครูจะดูศิษย์แต่ละคนว่าจะรับเพลงได้ไหม ทำได้แค่ไหนให้แก่นั่นแต่มีอยู่ไม่กี่คนที่ได้ทางพิเศษ เช่น ครูเสนาะ หลวงสุนทร ได้พญาโศก หกชั้น...”

(หยุด ผลเกิด, สัมภาษณ์, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๑)

จากคำให้คำสัมภาษณ์จากครูหยุด ผลเกิด พบว่า ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เป็นบรมครูผู้ถ่ายทอดวิชาความรู้แบบไม่มีปิดบัง เห็นได้จากการสอนวิธีการจับไม้โดยอาศัยวิธีถ่ายทอดแบบให้ศิษย์ปฏิบัติตาม และเป็นครูที่มีอุปนิสัยรักใคร่ลูกศิษย์ ครูหยุดได้รับการถ่ายทอดความรู้ทางบรรเลงเพลงเดี่ยวระนาดเอกจากครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ดังนี้ ๑.เพลงพญาโศก ๒.เพลงสารถิ ๓.เพลงเพลงแขกมอญ ๔.เพลงเพลงเชคนอก ๕.เพลงจินขิมใหญ่ ๖.เพลงนารายณ์แปลงรูป และ ๗.เพลงกราวใน

ศิษย์คนที่ ๘ ครูชฎิล นักดนตรี ได้กล่าวถึงการถ่ายทอดความรู้ของครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ไว้ว่า

“...การถ่ายทอดความรู้ ครูตั้งใจที่เข้าไปเรียนระนาดเอกแต่ก็ไม่ได้เรียนกับท่านครู เพราะท่านครูให้เรียนฆ้องอย่างเดียว ขณะนั้นท่านครูจะสอนขอสาม

สายให้ คร. อุทิศ โดยใช้ปากต่อนิ้ว เพลงเดี่ยวให้ ครูก็เลยจดจำทางซอสามสายมา บ้าง ท่านครูบอกว่าระนาดทุ้มไม่มีใครจับบุญยังได้ ยกให้พ่อยังเขาเถอะ ระนาดเอกถ้าคุณครูเรียวกวาดต้องให้บุญยังค์เขา ถ้าระนาดแบบผู้ดีต้องให้ประสิทธิ์ดี เรียกร้อยหมดจาด

ในงานประชันวงในงานศพท่านเจ้าอาวาสที่วัดพวงมาลัย จังหวัดสมุทรสงคราม โดยวงพระยาเสนาะดุริยางค์ ประชันกับ วงหลวงประดิษฐไพเราะ ข้อกำหนดคือดับนางลอยทำมีเดี่ยวเชิดนอก พอดอนบ้ายพระสงฆ์ท่านขึ้นเทศน์ ท่านครูต่อเพลงเชิดนอกให้ครูโดยการเคาะกระดาน การประชันเชิดนอกจะประชันกันเครื่องต่อเครื่องกับวงพระยาเสนาะดุริยางค์ ขณะนั้นครูอายุประมาณ ๑๖ ปี ครูไม่เคยตีประชันเลยครูตื่นเต้นมากแต่ครูก็ได้จับทั้งสามจับ วงของท่านครูหลวงประดิษฐฯ มีที่สิริตีระนาด ครูตีฆ้องวงใหญ่ สมภพตีทุ้ม ต้อนตีฆ้องเล็ก ลุงมากเครื่องหนึ่ง ส่วนวงพระยาเสนาะฯ มีครูขึ้น ดุริยประณีตตีระนาด ครูสอน วงฆ้องตีฆ้องวงใหญ่ ครูเฉลิม หรือไม้ม้วนใจตีฆ้องวงเล็ก ส่วนระนาดทุ้มจำไม่ได้ว่าใครตี การประชันในงานประชาชนจะเป็นผู้ตัดสินใจ โดยไม่มีกรรมการตัดสินแต่ให้คนชมตัดสินกันเอง ท่านครูยังชมว่าครูตีดีมากไม่ทำให้เสียชื่อ...”

(ชฎิล นักดนตรี, สัมภาษณ์, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๑)

จากคำให้สัมภาษณ์จากครูชฎิล นักดนตรี พบว่า ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) มีปฏิภาณไหวพริบเป็นเลิศ เห็นได้จากการที่ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ถ่ายทอดความรู้เพลงเดี่ยวเชิดนอกให้ครูชฎิล นักดนตรี แบบมุขปาฐะ โดยการเคาะกระดานท่วงเพลงให้ฟังแล้วให้ครูชฎิลปฏิบัติตาม และยังเป็นบรมครูผู้มีถ้อยคำในการให้กำลังใจศิษย์อยู่เสมอสังเกตได้จากการที่ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) กล่าวชมครูชฎิลหลังจากที่ประชันเพลงเดี่ยวเชิดนอกว่า “ตีดีมากไม่ทำให้เสียชื่อ”

ศิษย์คนที่ ๕ ครูแสวง สุชีลักษณ์ ได้กล่าวถึงการถ่ายทอดความรู้ของครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ไว้ว่า

“...การถ่ายทอดความรู้ของท่านครูท่านครูจะไม่ใช้ตะกั่วถ่วงข้อมือแต่ใช้กำไลถ่วงมือสำหรับคนมือไม่เท่ากันหรือที่เราเรียกว่าตีโยยก ท่านครูสอนว่าเวลานั่งตีระนาดต้องนั่งตัวตรง ถึงจะหมดเวลาเรียนดนตรีก็ต้องนั่งตัวตรง ซึ่งการต่อเพลงกับท่านครูท่านจะต่อเพลงให้ลูกศิษย์ที่มาขอเรียนพร้อมกัน

ท่านครูตีเพลงกราวในเถาให้ครูฟังและต่อให้ครู ท่านครูยังบอกกับครู เลยว่า ดีบ่อยๆ พอสู้เขาได้นะ ท่านครูบอกว่ากราวในทางนี้ท่านตีได้คนเดียว ท่านครูเป็นครูที่จำเสียงระนาดของลูกศิษย์ได้ทุกคน ฟังจนรู้แก้วเสียงว่าน้ำหนักมือแต่ละคนเป็นอย่างไร ท่านครูบอกว่าเสียงนี้แสงตีได้ คนอื่นตีไม่ถึง ท่านครูท่านใจดีมาก ได้ต่อเพลงทยอยเดียวให้ครูและเพลงเดี่ยวทุกเพลงเท่าที่ท่านครูจะกรุณาต่อให้...”

(แสง สุจิตลักษณ์, สัมภาษณ์, ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๑)

จากคำให้สัมภาษณ์จากครูแสง สุจิตลักษณ์ พบว่า ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เป็นบรมครูผู้ให้ความรู้แก่ลูกศิษย์อยู่เสมอ สังเกตได้จากที่ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ถ่ายทอดความรู้ให้กับศิษย์พร้อม ๆ กัน ถ้าศิษย์คนใดมีสติปัญญาที่พอจะรับการถ่ายทอดได้ นอกเหนือจากนั้น ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) จะถ่ายทอดความรู้ให้เป็นพิเศษ สังเกตได้จากที่สามารถฟังเสียงระนาดแล้วบอกได้ว่าศิษย์คนไหนเป็นผู้ตี

ศิษย์คนที่ ๑๐ ครูอุทัย แก้วละเอียด ได้กล่าวถึงการถ่ายทอดความรู้ของครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ไว้ว่า

“...การถ่ายทอดของคุณครูไม่เคยมีใครเหมือน เพราะว่าท่านคิดเดี่ยวนั้นต่อเดี่ยวนั้นเลย เช่นเขมร ไทร โยคเถา คุณครูท่านเรียกลูกศิษย์ ๑๐๐ คนในงานไหว้ครูมาต่อกันทั้งหมด เหตุที่ครูตีหุ้มทางจางวางทั่วก็เพราะว่าตี ทางคุณครูไม่ใช่ว่าไม่ตีนะเพราะทางของคุณครูทางตีมากและตายตัวเลย คุณครูหลวงประดิษฐไพเราะจะมุ่งเน้นสอนทางระนาดเอก ม้องวงใหญ่ และม้องวงเล็ก

หลังจากที่คุณครูให้ครูตีเพลงให้ดู คุณครูบอกว่าใช้ไม่ได้ต้องไล่กันใหม่ คุณครูให้ครูตีจากก่อน ๗ วัน เพราะครูเมื่อก่อนนั่งตีระนาดหลังงอ คุณครูเลยใช้ไม้ตะพดหัวนกแก้วตามหลังไว้กับหัว กับลำตัว แล้วก็ใช้เชือกรัดกับไม้ตะพดรัดเข้าข้อศอกหนีบเข้าที่แขน ครูนั่งอยู่ประมาณ ๓ วัน คุณครูถึงได้ตั้งไม้ตะพดออก ครูแทบจะหนีออกจากบ้านบาตรเพราะรู้สึกว่ามันทรมาณมาก แต่พอคุณครูตั้งไม้ตะพดหัวนกแก้วออกแล้วครูก็ไม่เคยนั่งหลังงออีกเลย หลังจากนั้นคุณครูเริ่มต่อเพลงสาธุการให้ คุณครูจะแต่งสำนวนเป็นกลอนผูกให้ ครูหลวงประดิษฐฯ ท่านเป็นคนรักลูกศิษย์ ชอบคนหัวดี ถ้าท่านค่า ท่านจะค่าว่า สดี หลังจากต่อเพลงสาธุการจบแล้วก็เริ่มต่อเดี่ยวพญาโศก ซึ่งคุณครูต่อให้ครูคนเดียวตัวต่อตัว คุณครูให้ครูเข้าไปทานข้าวที่บ้านท่าน แต่ครูไม่ได้เข้าไปเพราะครูจะ

สนิทกับลุงมากครูจึงไปพักที่บ้านลุงมาก คุณครูบังคับให้ครูเรียนร้องและหน้าทับ ต้องได้ ครูเข้าไปนวดคุณครู คุณครูก็จะทอ้งให้ครูฟังเป็นจังหวะหน้าทับที่หน้าขาของท่าน

การไล่ระนาดถ้ามือเสียคุณครูจะถ่วงข้อมือ ครูยังเคยโดนใส่กำไล ข้อมืออยู่สองครั้ง เมื่อก่อนครูประสิทธิ์ เคาะ โขยก คุณครูเลยแก้ด้วยวิธีการตีฉาก พิธีกรรมเขาเป็นคนฉลาดหัวไวมาก ในการจับไม้และวิธีจับไม้โดยละเอียดมีพิธีกรรมคนเดียวเท่านั้นที่เรียนกับคุณครู

คุณครูสอนครูให้ตีให้พอดี ถ้าตีไม่พอดีจะเท่ากับลูกทางป่า คุณครูหลวงประดิษฐฯ ท่านชอบคนตีระนาดไหว กระทั่งคุณครูหลวงประดิษฐฯ เรียกครูว่า เผื่อคนน้อย

คุณครูจะใช้ปากบอกในการสอนทุกครั้ง ส่วนโน้ต ๕ ตัว คุณครูคิดขึ้นมาเพื่อแก้ปัญหาเรื่องนี้ขอ โดยให้คุณหญิงขึ้นเป็นผู้สอน เรื่องโน้ต ๕ ตัว ขณะนั้นที่เก่งและคล่องก็จะเห็นอยู่สองคน คือ อาจารย์บรรเลง และคุณหญิงขึ้น ส่วนคุณเถ่ เป็นคนตีระนาดดีมาก...”

(อุทัย แก้วละเอียด, สัมภาษณ์, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๑)

จากคำให้สัมภาษณ์จากครูอุทัย แก้วละเอียด พบว่าครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) มีวิธีการปรับแก้ไขทักษะวิธีการบรรเลงของศิษย์แต่ละคนให้เป็นพื้นฐานเดียวกัน ครูอุทัย ก็ได้รับการปรับปรุงแก้ไขด้วยวิธีการตามหลังด้วยไม้ตะพดหัวนกแก้วเป็นเวลา ๓ วัน เพื่อแก้ไขบุคลิกภาพของนักเรียนคนเอกที่นั่งหลังอหวมคความสง่า จนกระทั่งปัจจุบันครูอุทัยเป็นศิลปินที่มีชื่อเสียงโด่งดังในการบรรเลงเพลงเดี่ยวระนาดเอก การถ่ายทอดความรู้ที่ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ได้ถ่ายทอดไว้ให้ครูอุทัย แก้วละเอียด ในปัจจุบันครูอุทัยก็ได้นำหลักการสอนนี้มาใช้ในการถ่ายทอดความรู้แก่ศิษย์เช่นเดียวกัน

ศิษย์คนที่ ๑๑ ครูชง่อน หงส์ทอง ได้กล่าวถึงการถ่ายทอดความรู้ของครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ไว้ว่า

“...จะมีศิษย์เข้าไปนวดคุณครูประมาณ ๓-๔ คน แล้วท่านครูจะอธิบายเพลงให้ฟัง คุณครูจะนอยปากแล้วให้ศิษย์ฟังเอา คุณครูชอบศิษย์ตัวเล็ก ๆ เพราะว่าต่อเพลงไว คุณครูมีเทคนิคพิเศษ มรดช คลซฟ ไม่เอา มรดล คลซฟ คุณครูบอกว่าต้องมีท่าทางนักเลง ครูโดนคุณเพลงสะบัดสบั้งเพราะทำเสียวมือไปตีกลางพื้น เพลงที่ท่านครูแต่งคือแสนคำนึง เพลงเขมร ไทร โยคเถา เพลงใส่

พระจันทร์ คร.อุทิศ คุณครูจะสอนเป่าปี่ ครูเสนาะก็เรียนปีกับคุณครู ครูไม่เคยเห็นคุณครูสอนเครื่องสาย คร.อุทิศ ท่านจะมีรถขับมาหาคุณครู คุณครูบอกกับครูว่าอย่าไปนั่งรถเขานะ แต่ถ้าหลีกเลี่ยงไม่ได้จริงๆ ก็อย่าไปนั่งข้างหลัง ให้นั่งข้างหน้านะเพราะถ้าเรานั่งข้างหลังก็ถือว่าคนที่ขับรถมาส่งให้เราเขาเป็นคนรถ คุณครูถามว่าเมื่อคืนใครไปคลุกเกมาข้าง ถ้าพวกเลิกให้เงิน อย่าไปเอาเขานะ ครูกับครูซุบหนีไปเที่ยวคูนั่งกลางแปลง ตอนที่เพื่อนคนอื่นไปงาน พอคุณครูกลับมาถามหาครูกับครูซุบ คุณครูเอ่ยปากว่า เจ้าอ่อนก็ไม่อยู่ เจ้าซุบก็ไม่อยู่ ไปอยู่ไหนกันหมดแล้ว คุณครูไม่ได้ยินเสียงขานรับเลยงัดประตูเข้าไปในเรือนเครื่อง คุณครูท่านคงรู้ว่าครูหนีเที่ยวคุณครูจึงใส่กุญแจล็อกประตูใหม่ ครูกับครูซุบเลยต้องนอนหน้าบันไคยันเช้า แต่คุณครูท่านไม่ว่าไรเลยแต่จะเฉยไปเลย...”

(ช่งอ่อน หงส์ทอง, สัมภาษณ์, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๑)

จากคำให้สัมภาษณ์จากครูช่งอ่อน หงส์ทอง พบว่าครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เป็นบรมครูที่ต้องการให้ศิษย์กลับไปดำรงชีวิตที่บ้านเกิดของตนเอง ซึ่งครูช่งอ่อนเป็นบุคคลที่มาจากจังหวัดจันทบุรีเพียงคนเดียวเท่านั้น อีกทั้งครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ยังให้ความรักและให้ความรู้ทั้งวิชาดนตรีและมารยาททางสังคมด้วย

ศิษย์คนที่ ๑๒ ครูฉลาก โปธิ์สามต้น ได้กล่าวถึงการถ่ายทอดความรู้ของครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ไว้ว่า

“...ครูประสิทธิ์ เป็นหลานของเมียน้ำชายซึ่งเป็นน้องชายของคุณแม่ ครูประสิทธิ์สอนตีฉก ได้เดียวเงินขิมใหญ่ และรั้ว ๓ ฉาก ครูประสิทธิ์เป็นคนพามาฝากท่านครูเพราะตีระนาดได้ดีแล้ว ท่านครูให้ตีระนาดให้ฟัง ที่แรกท่านครูจะไม่รับเพราะอายุมากแล้ว จะให้ไปอยู่กับเจ้าคุณประสาทสุขุม แต่หลังจากตีมุล่งให้ท่านครูฟังแล้วท่านครูเลยรับ ต่อเพลงทะแยทางไล่ ๒ ชั้นทางระนาดให้ครูเป็นเพลงแรก ท่านครูเอาไม้ห้วนกแก้วคามหลัง หัว ตัว เอว(เอาเชือกรัดเลย) ท่านบอกว่าตีระนาดหน้าสั้น ท่านครูให้แก้ไข ท่านครูให้ตีระนาดรับแขกอยู่หน้าบ้านประมาณ ๑ ชั่วโมง ครูนั่งตึจนเชือกที่ผูกกับไม้เท้าห้วนกแก้วหลุดออกมา ตอนนั้นครูประมาณอายุ ๑๖-๑๗ ปี

ท่านครูให้ใช้ตะกั่ว ๔ บาท ทำเป็นกำไลใส่มือ ครูถูกบังคับให้เป็นคนตรี โดยมีคุณแม่เป็นคนบังคับ ครูเองเป็นคนขี้เกียจ มีวันหนึ่งท่านครูต่อเพลงโหมโรงครอบจักรวาล ครูไม่มีไม้ตี ครูเสนาะบอกให้เอามือเคาะตาม แต่ครู

ไม่ยอมตีเดินลงมาข้างล่าง ครูหลวงประดิษฐฯ ก็บอกว่าไม่เอาถ่าน ท่านให้เพื่อน มาเรียกครูขึ้นไปและท่านให้ครูตีตามครูก็ตีไม่ได้ ท่านครูโมโหเลยตบหน้าครู แล้วก็ลงไปจากบ้านเครื่องเลย ช่วงนั้นครูนุ่งกางเกงขาสั้นคนเดียวเลยเพราะเป็น เด็กสุด

วันนั้นครูหยุด ผลเกิดต่อเพลงลาวแพนกับท่านครูอยู่ ครูก็ได้ถูกท่านครู เรียกไปต่อเพลงพร้อมกับครูหยุด แต่ได้แค่ต้นกับปลายเพลง กลางเพลงไม่ได้ แต่ ครูหยุดต่อลาวแพนทางระนาดเอกจนจบ พอครูหันมาเป็นคนฆ้องเล็กถึงได้ต่อ ลาวแพนจนจบเพลง เหตุที่ท่านครูให้ครูมาตีฆ้องเล็กก็เพราะว่าครูสมภพกับครู ช่อไม่ค่อยอยู่ออกไปทำงานข้างนอก ท่านครูเลยบอกว่าคุณเล็กไปตีฆ้องเล็ก ครูก็ เลยเป็นคนฆ้องเล็กตั้งแต่นั้น

ครูไปงานบวชอาจารย์อุทัย แก้วละเอียด ตอนกลางคืนเล่นเสภากัน ระนาดเอกที่เจริญ หรือพันโทเสนาะ หลวงสุนทร จำไม่ค่อยได้ ระนาดทุ้มท่าน ครูหลวงประดิษฐฯ เพราะ ฆ้องวงใหญ่ ครูช่อ อากาศโปรง ฆ้องวงเล็ก ครูเอง ปี่ใน ครูสมบัติ จำนวนสกุลไม่ได้ (ปัจจุบันตายไปแล้วถ้าอยู่ป่านนี้ก็อายุ ๘๐ ปี) เขาก็ตีไปเพลงพม่าเพลงอะไรก็ตีตามไปได้ แต่พอถึงเดี่ยวแขกมอญ ปี่ก็รับจาก ร้อง ระนาดเอกก็แล้ว ฆ้องใหญ่ก็แล้ว ท่านครูก็บอกให้ครูตีฆ้องเล็ก ครูยังตี ไม่ได้ ท่านครูเลยตีทุ้มเลย พอเพลงสารถีเอาอีกแล้ว ท่านครูบอกว่าเจ้ารับตี ครู ตอบว่าผมยังไม่ได้เลย ท่านครูยังไม่ต่ออะไรให้ผม พอถึงต่อรูปท่านครูก็ไม่ถาม แล้ว พอกลับมาท่านครูก็ต่อให้เพลงที่ไม่ได้ในวันนั้น หลังจากกลับมาจากบ้านครู อุทัยแล้ว ท่านครูเลยต่อทางฆ้องเล็กให้หมดเลย ครูหลวงประดิษฐฯต่อเพลงให้ ครูคนเดียว เดี่ยวแรกแขกมอญ พญาโศก ต่อรูป สารถี กราวใน ปกติท่าน ไม่ได้คู่อะไรนักหนา สมอรับได้ก็เข้มขันแต่เราก็คือแบบสายอาจารย์ประสิทธิ์

เพลงกราวในครูต่อมาหมดแล้ว ท่านครูโกรธมากเพราะจำกราวใน ไม่ได้ ท่านครูบอกยื่นแก้วให้วานร ท่านครูตีมือเลยถ้าลืมขอให้ (ท่านแข่ง) ถ้าไม่ ลืมขอให้เจริญ ๆ ท่านเรียก นกเล็กเอ๊ย เรียกแบบความเอ็นดู

บางลูกไม่เพราะ ท่านครูบอกว่าถ้ามาบ้านนี้อย่าตีลูกนี้ เวลาคนขาด อะไรท่านครูก็จะให้ลงไปตีเพราะท่านครูอยากให้มันเป็นเครื่องดนตรีหมด...”

(ฉลาก โปธิ์สามต้น, สัมภาษณ์, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๑)

จากคำให้สัมภาษณ์จากครูฉลาก โปธิ์สามต้น พบว่า ครูหลวงประดิษฐฯ เพราะ (ศร ศิลป-บรรรเพลง) เป็นบรมครูผู้ที่มีจิตวิทยาเป็นเลิศ สังเกตได้จากการเปิดโอกาสให้แก่ศิษย์ออกแสดงใน งานต่าง ๆ พร้อมกับท่าน เช่นการที่ให้ครูฉลาก โปธิ์สามต้น บรรรเพลงฆ้องเล็กแล้วไม่ได้เพลง

หลังจากออกงานแล้วครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ได้เรียกครูลากเข้าไปต่อเพลงให้ ปัจจุบันทางการบรรเลงเพลงเดี่ยวฆ้องวงเล็กไม่มีใครสามารถที่เทียบเทียมครูลากได้เลยทางการบรรเลงเพลงเดี่ยวที่ครูลาก โปธิ์สามต้นได้รับการถ่ายทอดจากครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) มีดังนี้ ๑.เพลงแขกมอญ ๒.เพลงพญาโศก ๓.เพลงต่อยรูป ๔.เพลงสารถิ ๕.เพลงกราวใน

ศิษย์คนที่ ๑๓ ครูสวง ศรีฟ่อง ได้กล่าวถึงการถ่ายทอดความรู้ของครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ไว้ว่า

“...ครูประสิทธิ์เป็นผู้นำครูไปฝากเป็นศิษย์ท่านครูยังบ้านหลวงประดิษฐฯ ขณะนั้นครูอายุประมาณ ๑๔ ปี เนื่องจากครูไม่มีเวลาไปต่อเพลง ท่านครูเลี้ยงอาหารวันละสองมื้อ คนที่อยู่ก่อนก็มีพี่น้องเล็ก พี่มวล นายหยด นายสง่า นายประไพ แสงอำ ตอนนำฉันไปฝากตัวกับท่านครูมีดอกไม้ ธูปเทียน เงิน ๖ บาท ท่านครูให้ครูตีระนาดเพลงสาธุการ ท่านครูบอกว่ากลอนทางยังไม่เข้าเกณฑ์มาตรฐาน

ครูหลวงประดิษฐฯ ท่านเป็นคนดีทุกอย่างทั้ง ปี่ จะเข้ ซอ ท่านครูเล่นได้ทุกอย่าง ไม่มีใครเทียบท่านครูหลวงประดิษฐฯ ได้ ท่านครูเป็นครูที่แท้จริงไม่ว่าจะยาก ดี มี จน ท่านครูให้วิชาหมด เช่นลูกสะบัดสร้อยเพลงแขกมอญ ครูขอท่านครูก็ให้ครูตีลาก่อนซึ่งครูไม่เคยเห็นท่านครูสอนลูกสะบัดสร้อยและลูกแยกคู่ ๑๖ ให้กับใคร ส่วนไม้ระนาดไม้แข็งและไม้มโหรีได้จากครูเถ่ (ลูกคุณยายฟูกับท่านครู ชื่อจริง ขวัญชัย ศิลปบรรเลง) ครูได้ตีจังหวะออกวิฑู บ.น. บรรยายเพลง เบ็ดเตล็ด...”

(สวง ศรีฟ่อง, สัมภาษณ์, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๑)

จากคำให้สัมภาษณ์จากครูสวง ศรีฟ่อง พบว่า ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เป็นบรมครูผู้มีธรรมทานอันยิ่งใหญ่ สังเกตได้จากการที่ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) สอนลูกศิษย์ทุกคนขึ้นไม่ว่าจะเป็นชั้นเจ้านายหรือชั้นสามัญชน

ศิษย์คนที่ ๑๔ ครูเผชิญ กองโชค ได้กล่าวถึงการถ่ายทอดความรู้ของครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ไว้ว่า

“...ครูเข้าไปเรียนที่บ้านครูหลวงประดิษฐฯ เมื่ออายุ ๑๑ ปี คนที่นำไปฝากคือผู้จัดการวิกลิเกหอมหวลชื่อนายเล็ก ทองไทย ครูได้พบกับท่านเล็กที่อำเภอมหาราช อยุธยา ท่านเล็กไปเห็นครูตีระนาดจึงบอกจะให้ไปอยู่เรียนที่บ้านบาตรกับครูหลวงประดิษฐฯ ตอนนั้นคุณแม่ของครูเสียชีวิตพอดี คุณพ่อจึงให้ลาออกจากโรงเรียนมัธยม และเข้ามาเรียนดนตรีที่กรุงเทพฯ ตอนมาอยู่กรุงเทพฯ ไปอยู่ที่วิกลิเกหอมหวล ตอนกลางคืนก็ต้องตีระนาดให้ลิเกด้วย

ครูไปบ้านท่านครูครั้งแรก ท่านครูได้นั่งคุยและจับมือให้ ท่านครูนัดวันพฤหัสโดยใช้เงินก้านล ๑๐๖ บาท โดยให้คุณยายโชติไปซื้อหมูนอนตอง ท่านครูให้ตีระนาดให้ดู ครูจึงตีเพลงพญาโศกที่ต่อกับคุณพ่อให้ท่านครูฟัง ท่านครูบอกให้ทิ้งไปเลยทางนี้ ท่านครูจึงต่อพญาโศกให้ใหม่ ต่อมาก็ต่อเพลงแขกมอญไว้ท่อนหนึ่ง ส่วนท่อนสองและท่อนสาม พันโทเสนาะต่อให้ เพลงสารถิ ที่เสนาะก็ต่อให้ เพลงกราวในมาต่อจากท่านครูไม่ทันจบตี ท่านก็เสีย จึงมาต่อกับครูเพื่อค นักระนาด จนจบ...”

(เผชิญ กองโชค, สัมภาษณ์, ๕ มีนาคม ๒๕๕๒)

จากคำให้สัมภาษณ์จากครูเผชิญ กองโชค พบว่า ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เป็นบรมครูที่ให้ความรู้แก่ศิษย์ทุกระดับ ไม่ว่าจะรุ่นเด็กหรือว่ารุ่นใหญ่ ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) จะถ่ายทอดเพลงเดี่ยวชั้นสูงให้ตามฝีมือและสติปัญญา สังเกตจากการที่ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ต่อทางบรรเลงเพลงเดี่ยวระนาดเอกเพลงกราวในให้แก่ครูเผชิญ กองโชค ซึ่งขณะนั้นยังมีอายุเยาว์วัย

ศิษย์คนที่ ๑๕ ครูเรืองเดช พุ่มไสว ได้กล่าวถึงการถ่ายทอดความรู้ของครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ไว้ว่า

“...ท่านครูบอกว่าถ้าคนแขนตัน ๆ ถึงจะตีระนาดดี เพราะแข็งแรง ท่านครูใจดีมาก ๆ ไม่เคยฟังว่าท่านตีหรือคู้ว่าใครเลย แต่ถ้าใครหัวดีจะให้ทางดี ๆ หน่อย เพราะท่านครูท่านชอบคนหัวไว ส่วนครูเองก็ขึ้นไปต่อเพลงร่วมกับเพื่อน ๆ ครูไปพร้อมกับครูอรุณไปวันเดียวกัน ท่านครูทานข้าวเสร็จก็ขึ้นไปต่อเพลงให้ในเวลาเข้าประมาณ ๕ โมง เพลงแสนคำนึงท่านครูต่อให้เพลงแรก...”

(เรืองเดช พุ่มไสว, สัมภาษณ์, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๑)

จากคำให้สัมภาษณ์จากครูเรื่องเดช พุ่มไสว พบว่า ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เป็นผู้มีความสังเกตและวิเคราะห์เหตุการณ์ต่าง ๆ สังเกตจากการเลือกสรรคนระนาดที่มีลักษณะท่อนแขนตัน(มะขามข้อเดียว) จะเป็นผู้ที่บรรเลงระนาดเอกได้ดี

ศิษย์คนที่ ๑๖ ครูอรุณ พาทยกุล ได้กล่าวถึงการถ่ายทอดความรู้ของครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ไว้ว่า

“...ครูไปหาครูหลวงประดิษฐไพเราะพร้อมกับครูเรื่องเดช พุ่มไสว ประมาณอายุ ๑๕ ปีเห็นจะได้ ครูจางวางทั่วปีนั้นท่านตายแล้วและสายฝั่งธนบุรี หวงเพลงมาก ปัจจุบันเลยไม่มีใครสืบทอด คุณพ่อเดือนเลยพามาฝาก ท่านครู ท่านถามว่าได้เดี่ยวอะไรบ้าง ครูตีเดี่ยวกราวในระนาดให้ดู ท่านครูบอกว่าตีเดี่ยวได้แล้ว ไซ้ได้ ๆ แล้ว ครูไม่ได้กินอยู่หลับนอนที่บ้านท่านครูแต่ไป ๆ มา ๆ โดยต่อรวมกันกับเพื่อนๆ ทุ้มบ้าง ระนาดบ้าง (เพลงแสนคำนึงต่อเพลงแรก) เพลงที่ท่านครูต่อให้มี เดี่ยวลาวแพน นกขมิ้น สุรินทราหู จีนขิมใหญ่ ท่านครูทานข้าวเสร็จก็จูงมาต่อเพลงให้ในเวลาเช้าประมาณ ๕ โมง

ท่านครูเป็นครูแท้ ๆ มีแต่ให้ ท่านครูคู่มือคน ถ้าใครทำไม่ได้ท่านก็เปลี่ยนให้ ใครมือคล่องก็ต่อให้เต็มทีเลย ท่านครูท่านเสียสละจริง ๆ ท่านคงไปเกิดเป็นเทพแล้ว

สำหรับไก่อ้นั้น ไม่มีใครเทียม ศิษย์ไม่มีใครสู้ ท่านครูตีไก่อเองเลย ท่านครูตีกราวในกับไก่อ ตีขึ้นชั้นเดียวออกครึ่งชั้น ลูกศิษย์อึ้งเลย ครูอยู่ในเหตุการณ์ก็เลยรู้ว่าไก่อไม่ได้เป็นลูกศิษย์คุณครู แต่มาช่วยงานไหว้ครูที่บ้านบาตรเป็นขาประจำประชัน ครูฆ่าพ่อครูต่อเล่าให้ครูฟังว่าพอท่านครูเห็นไม่มีใครตีประชันกับไก่อด้วย ท่านครูก็พูดว่า เฮ้ยพวกมึงปล่อยให้ไก่อมาจิกถึงบ้านเลยเหรอะ วงเงินอยู่ ผู้พันเสนาะอยู่ วันนั้นท่านครูโมโหตีกราวในแถมสั้นเลยท่านครูใจสู้มาก

ท่านครูเป็นบรมครูที่ไม่มีใครเหมือน มีแต่ให้อย่างเดียว ลูกศิษย์ถึงเต็มบ้านเต็มเมืองทุกวันนี้...”

(อรุณ พาทยกุล, สัมภาษณ์, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๑)

จากคำให้สัมภาษณ์ของครูอรุณ พาทยกุล พบว่า ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เป็นบรมครูที่ไม่อยากได้อายกมีและแย่งศิษย์ที่มีฝีมือดีกับสำนักเรียนดนตรีไทยสำนักอื่น สังเกตได้จากที่ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) จะถามศิษย์ที่มาขอฝากเรียนอยู่เสมอว่า

เรียนกับใครมา แล้วเขาอนุญาตให้มาเรียนกับครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) แล้วหรือยัง อีกทั้งครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) จะชมผู้ที่มีฝีมือดีให้ศิษย์ฟังและให้นำไปเป็นตัวอย่างอยู่เสมอ

ศิษย์คนที่ ๑๗ ครูเอื้อ อุบลน้อย ได้กล่าวถึงการถ่ายทอดความรู้ของครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ไว้ว่า

“...คุณพ่อส่งให้ครูไปเรียนกลองสองหน้ากับท่านครู เพราะที่เพชรบุรี ไม่มีคนตีสองหน้าเป็น โดยครูไชยรงค์พี่ชายครูเป็นคนนำครูไปฝาก ท่านครูถามว่ามาแต่ไหน ครูตอบว่ามาจากเพชรบุรี ท่านครูท่านรับไว้แล้วบอกว่าพຽงนี้ค่อยมาเรียน ท่านครูไม่ได้ให้ครูตีอะไรให้ดูเหมือนเพื่อนคนอื่นๆ ไม่มีดอกไม้ธูปเทียน ครูตีเครื่องหนังได้หมดยกเว้นกลองสองหน้า แต่ท่านครูบอกว่าครูตีตะโพนผิดมือเพราะครูเอาหน้าท่งไว้ขวา ท่านครูบอกผิดให้เอาหน้าท่งไว้ทางซ้าย ท่านครูใช้ปากบอกหน้าทับให้ฟัง สมัยที่ครูเรียนกลองสองหน้าจะไม่มีเสียงตุ๊บตุ๊บ แต่จะมีแค่เสียง ปะ /ปะ/ ปะ /ปะปะ/ พริง /พริง พริงพริง /ทัง ดิงดิง /ทัง ดิงทัง /ดิง พริง/ จะไม่มีเสียงตุ๊บเหมือนที่ตีกันในปัจจุบัน

ครูเองไม่เคยเห็นท่านครูเป่าปี่ สีซอ เคยเห็นแต่ ดร.อุทิศ มาเรียนเพลงเดี่ยวเรียนชอกกับท่านครูเท่านั้น ท่านครูได้สอนครูว่าเสียงของกลองสองหน้าจะต้องดิง พล่องตุ๊บ พล่องตืด พล่องตืดตืด ครูได้เรียนตะโพนไทย สองหน้า และกลองแขก กับท่านครู ท่านครูบอกให้ครูฟังว่า เหตุที่ครูให้บุญเอื้อเอาหน้าเล็กของตะโพนไทยไว้ขวาก็เพราะว่ามือขวาต้องใช้ทำเสียงเยอะกว่ามือซ้าย

ท่านครูบอกกับครูว่ากลองแขกจะมีมุมที่ดิงดี เพราะหนังมันหนาไม่เท่ากัน ท่านครูจะว่าปากให้ฟังเวลาที่สอนครู ส่วนเด็กในปัจจุบันจะไม่ตีเสียงพล่อง และถ้าครูสอนเด็กที่เพชรบุรีจะสอบแบบไม่มีตุ๊บ เพราะท่านครูสอนครูมาแบบไม่มีเสียง ตุ๊บ แต่ถ้าครูตีกลองเองจะมีตุ๊บ เพราะครูจะเอาด้านเสียงต่ำอยู่ด้านซ้ายมือ ครูหลวงประดิษฐฯ ท่านจะเน้นการใช้งานเป็นหลักท่านครูจึงสอนครูว่าให้เอาหน้าเล็กไว้ขวา แต่ท่านครูไม่มีกฎหรือข้อห้ามอะไรในการให้ด้านขวาหรือด้านซ้าย

ครูอยู่บ้านบาตรไม่ถึง ๒ ปี อุปนิสัยของท่านครู ท่านครูเป็นคนไม่ดุ แต่ถ้าท่านครูโมโหจะคำว่า สตี ครูอยู่กับท่านครูมาไม่เคยเห็นท่านครูตีใครส่วนมากท่านครูจะให้คนอื่นตีแทน ซึ่งก่อนที่ครูจะกลับบ้านที่เพชรบุรี ครูหลวงประดิษฐฯ ก็มอบสมุดที่จดหน้าทับให้กับครู

ครูเรียนกลองสองหน้าคนเดียวไม่มีใครมาเรียนด้วย เมื่อเข้าไปนวดให้ท่านครู ท่านครูจะเปิดวิทยุไว้หัวเตียงของท่าน ท่านครูกระดิกเท้าเท่ากับจังหวะเพลง ซ้ำก็กระดิกซ้ำ เร็วก็กระดิกเร็ว แต่ขณะนั้นท่านครูหลับอยู่ ท่านครูชอบเล่าเรื่องสนุกๆ ให้ครูฟัง เช่น ปี่พาทย์สองวง ถ้ามาระชันกัน คนนี้ก็มีความมา วงนี้ก็มีความไป วงนั้นเขาหลับอยู่เรื่อย พวกเราไม่ได้ลับอาวุธเลย แต่ไปด้วยใจ ไปถึงฝันเขาก่อนเลย...”

(เชื้อ อุบลน้อย, สัมภาษณ์, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๑)

จากคำให้สัมภาษณ์จากครูเชื้อ อุบลน้อย พบว่า ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เป็นบรมครูผู้มีชำนาญทุกเครื่องมือ สังกัดได้จากการที่ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ถ่ายทอดความรู้จังหวะหน้าทับเครื่องหนังแก่ครูเชื้อทุกชนิด อีกทั้งยังจดจังหวะหน้าทับลงในสมุดเพื่อให้ครูเชื้อนำไปใช้ประโยชน์ในอนาคต และใช้คำคุณศัพท์ที่ไม่เอาใจใส่ในการเรียนว่า สดี ซึ่งเป็นคำที่สุภาพ

ศิษย์คนที่ ๑๘ ครูตั้งเวียง พงษ์คนตรี ได้กล่าวถึงการถ่ายทอดความรู้ของครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ไว้ว่า

“...ครูได้มาเป็นศิษย์ของครูหลวงประดิษฐไพเราะ เพราะว่า อาฟ้อย (ปลัดฟ้อย ทองอิม) ซึ่งเป็นคนร้องให้กับวงของคุณพ่อตัด อาฟ้อยท่านอยู่เรียนกับท่าครูมาก่อน ปลัดฟ้อยเป็นคนนำครูไปฝาก ปลัดฟ้อยคนนี้เป็นศิษย์ก้นกุฎิของครูหลวงประดิษฐไพเราะ เคยประกวดร้องได้ที่ ๒ รองจากนายเชื้อ (คนร้อง) เพราะอาฟ้อยเห็นว่าครูมีเขาวนดีจึงชวนไปเรียนกับท่านครู

วันมอบตัวเห็นครั้งแรกครูได้เข้าไปกราบท่าน ตอนนั้นครูอายุ ๑๕ ปี วันที่ไปหาท่านครู ครูได้เพลงเดี่ยวอยู่ก่อนแล้วเมื่อไปถึงบ้านท่านครูก็ออกมาหากินได้เลย วันที่ไปหาครั้งแรกที่เรียนต่อเพลงท่านครูถามว่าถนัดอะไร ครูบอกว่าดีได้ทุกอย่าง ท่านครูจึงให้ครูตีสาธนาการให้ดูเป็นครั้งแรก ท่านครูบอกว่ามีมือถูกต้องแต่อีกทีก็ไปหน่อย ท่านครูบอกว่าให้ลดเสียงลงมา ในวันนั้นท่านครูจับมือครูแล้วเอาไม้มาวาง แล้วท่านครูก็ยื่นค้อมหลังแล้วจับมือสองข้างตีเพลงสาธนาการ ท่านครูบอกให้ตีให้ถูก ต่อมาก็ต่อเดี่ยวเพลงนกขมิ้นในวันนั้นเลย

วิธีการต่อเพลงของท่านครู ท่านครูจะตีระนาดบอกลักษณะที่ท่านครูสอนแบบครั้งหนึ่งครั้งยืน เวลาต่อเพลงหนึ่งเดือนศิษย์จะต้องมาหลายๆ คน ใครคล่องก็ได้ของดีไป ครูเองก็ต่อเพลงวันละนิด ท่านครูแกนอนฟังอยู่ข้างล่างส่วน

เราอยู่บนโรงเรียน ตรงไหนที่เราไม่คล่อง ท่านครูจะไม่ต่อ แต่ถ้าคล่องดีแล้วท่านครูถึงจะขึ้นมา

เวลาต่อเพลงใช้เวลาตามแต่ลูกศิษย์จะได้หรือยังไม่ได้ เวลาต่อเพลงท่านครูจะนั่งบนหนังสือตีระนาดวางทอง ผืนจำปาบ้าง ทับทิมบ้าง เพลงที่ท่านต่อให้คือ นกขมิ้น แจกมอญ พญาโศก นารายณ์แปลงรูป เชิดนอก จีนจิมใหญ่ บูล่งเถา ส่วนเพลงทยอยเดี่ยวและกราวในไม่ได้ต่อ เพราะท่านครูท่านเสียเสียก่อน ส่วนเพลงพิเศษ ก่อนท่านจะเสียท่านครูได้แต่งเพลงดอกไม้ไทรเถาให้

ท่านครูชอบเล่นเครื่องดนตรีทุกชิ้น เป่าเป่าได้ เครื่องสายเล่นได้ ท่านครูต่อเพลงขอให้ คร.อุทิศ ครูก็นั่งฟังและจำไปด้วย ทั้งทางสามสาย และทางซอด้วง

ท่านครูนอยปากให้ฟัง ถ้าตรงไหนไม่ได้ ท่านครูจะหยิบขอมาสีให้ดู ท่านครูสีชอกคล่องมาก ท่านครูสีได้ทุกชิ้น ยกเว้น เครื่องกะเหรียงเพราะว่าท่านครูหัวดีมาก

วันนั้นครูตามท่านครูไปคู่วิว ท่านครูก็ถามครูพิมพ์ว่าจำได้รึป่าว ครูพิมพ์ นักระนาด (พี่ชายครูเผือด) บอกท่านครูว่า จำไม่ได้ ท่านครูก็บอกกับครูพิมพ์ว่าเพลงนี้ชื่อเพลงจีนเก็บบุปผาท่านครูก็นอยปากให้ฟัง...”

(สัมภาษณ์ พงษ์คนตรี, สัมภาษณ์, ๑๔ ธันวาคม ๒๕๕๑)

จากคำให้สัมภาษณ์จากครูสังเวียน พงษ์คนตรี พบว่า ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เป็นบรมครูผู้มีความรู้ความสามารถในทางการบรรเลงเพลงเดี่ยวทุกเครื่องมือ สังเกตได้จากกรณีที่ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) มีสานุศิษย์มาขอต่อทางบรรเลงเพลงเดี่ยวทุกเครื่องทั้ง ดิด สี ดี เป่า ซึ่งครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) สามารถถ่ายทอดความรู้ตามที่ศิษย์ได้เข้ามาขอทางบรรเลงเพลงเดี่ยวจากท่าน อีกทั้งครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ยังมีความสามารถในการถ่ายทอดความรู้ให้กับศิษย์ได้อย่างพิสดาร เช่น การนอยเสียงดนตรีต่อทางบรรเลงเพลงเดี่ยวให้กับครูสังเวียน พงษ์คนตรี ครูสังเวียนได้รับการถ่ายทอดความรู้ทางบรรเลงเพลงเดี่ยวฆ้องวงใหญ่ ดังนี้ ๑.เพลงนกขมิ้น ๒.เพลงแจกมอญ ๓.เพลงพญาโศก ๔.เพลงนารายณ์แปลงรูป ๕.เพลงเชิดนอก ๖.เพลงจีนจิมใหญ่ และ ๗.เพลงบูล่งเถา

ศิษย์คนที่ ๑๕ ครูเทิม สมานมิตร ได้กล่าวถึงการถ่ายทอดความรู้ของครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ไว้ว่า

“...ครูสังเวียนเป็นคนพาครูไปฝากกับท่านครูหลวงประดิษฐฯ ที่หลังครูไปหาท่านครูโดยไม่ได้นัดหมายก่อน ครูเคยตามครูสังเวียนไปแล้วครั้งหนึ่ง

แต่ครูไม่ได้ไปฝากตัว ไปเฉพาะเข้าร่วมไหว้ครูที่บ้านบาตรเท่านั้น ครูอยากต่อ
เครื่องหนังจึงเข้ามาฝากตัวกับท่านครู วันแรกท่านครูไม่ได้ให้ทำอะไรเลย

วันที่มอบตัว ท่านครูเป่าคาถาโดยที่ท่านครูไม่จับมือตีฆ้องและไม่พูด
อะไรต่อ แต่ท่านครูบอกว่า ถ้าอยากต่อเครื่องหนังจะส่งให้ไปเรียนต่อกับครูช่อ
อากาศโปรง ครูไปบ้านครูช่อกับลุงเต็ม ครูไม่ได้เรียนกับครูหลวงประดิษฐฯ
เพียงฝากตัวเป็นศิษย์อย่างเดียว

ท่านครูเป็นที่น่าชื่นชมที่สุดเท่าที่เคยได้สัมผัสมากับตัวครูเองว่า
กิริยามารยาทในคำพูดของท่านครูแต่ครั้ง ท่านเป็นคนที่มีคนเกรงใจ
ทั้งผีไม่ลายมือในการตีระนาด โดยท่านครูก็จะชมว่าฝั่งนู้นเขายกให้ฝั่งนี้ ฝั่งนี้ก็
ยกมือให้ฝั่งนู้น เพราะจะไม่มีการประชันกัน(บ้านจางวางทั่ว)...”

(เทิม สมานมิตร, สัมภาษณ์, ๑๔ ธันวาคม ๒๕๕๑)

จากคำให้สัมภาษณ์จากครูเทิม สมานมิตร พบว่า ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลป-
บรรเลง) เป็นปรมาจารย์ที่แท้จริง สังเกตได้จากที่ครูเทิมมาขอฝากตัวเป็นศิษย์เรียนเครื่องหนัง
ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ท่านก็รับไว้แล้วให้ศิษย์ของท่านเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้
ให้ โดยครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ให้ครูเทิมไปศึกษาหน้าทับกลองกับครูช่อ
อากาศโปรง ซึ่งเป็นศิษย์เอกรุ่นใหญ่ของท่าน

การถ่ายทอดความรู้ของครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) จากการศึกษาวิจัย
ศิษย์ทั้ง ๑๕ คน พบว่า ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) จะถ่ายทอดความรู้ให้แก่ศิษย์แต่
ละคนด้วยทางการบรรเลงที่ต่างกันออกไป แต่การถ่ายทอดความรู้ของครูหลวงประดิษฐไพเราะ
(ศร ศิลปบรรเลง) ที่จะทำการถ่ายทอดให้ศิษย์แต่ละคนนั้น ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลป-
บรรเลง) จะสังเกตว่าศิษย์คนไหนมีความสามารถในการจดจำและการปฏิบัติได้คล่องแคล่วว่องไว
มากน้อยเพียงใด ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) จะคำนึงถึงฝีมือของศิษย์เป็นหลัก
และครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) จะใช้วิธีการถ่ายทอดตามแบบฉบับของท่าน
ให้แก่ศิษย์ ซึ่งศิษย์ในปัจจุบันมีทางการบรรเลงเป็นของตนเอง โดยที่ได้รับการถ่ายทอดความรู้จาก
ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง)

บทที่ ๔ ความทรงจำที่บ้านบาตร

บ้านบาตร นอกจากจะเป็นบ้านที่พักอาศัยของครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) และสมาชิกในครอบครัวแล้ว ยังเป็นสถานที่เรียนดนตรีไทยของศิษย์ทั้งหลายซึ่งมีส่วนหนึ่งที่พำนักอยู่แบบประจำเพื่อเรียนรู้อย่างจริงจัง และบางส่วนก็เข้ามาเพื่อต่อเพลง หรือนำวงดนตรีบ้านของตนมาให้ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ช่วยปรับให้ที่บ้านบาตรเป็นครั้งคราว ในเรื่องความทรงจำที่บ้านบาตรนี้ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาข้อมูลจากศิษย์ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ๑๕ คนที่มีประสบการณ์ในการเรียนแบบประจำอยู่ที่บ้านบาตร โดยศึกษาในประเด็นสำคัญ ดังนี้

๑. บรรยากาศการเรียนการสอน
๒. การอยู่ร่วมกันของศิษย์
๓. ความสัมพันธ์ของนักดนตรี
๔. วิธีการสอนของครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง)
๕. กิจวัตรของครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง)
๖. การอบรมเรื่องคุณธรรม
๗. การถ่ายทอดความรู้ที่ได้จากครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง)
๘. วันที่ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เสียชีวิต

๑. บรรยากาศการเรียนการสอน

ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ได้ถ่ายทอดวิชาความรู้ให้แก่ศิษย์ไว้มากมายหลายรุ่นด้วยกัน จากการสัมภาษณ์ศิษย์ทั้ง ๑๕ คน ถึงบรรยากาศการเรียนการสอน ได้ความดังนี้

ศิษย์คนที่ ๑ พระธรรมสิงหบุราจารย์ ได้กล่าวถึงบรรยากาศการเรียนการสอน ไว้ว่า

“...เวลาที่ท่านครูเข้ามาต่อเพลงท่านครูจะนั่งตีระนาดรางของท่าน และหลวงพ่อตีตามที่ท่านครูสอนให้อีกทรงหนึ่ง ท่านครูจะตีให้หลวงพ่อตีตามที่ละวรรค ท่านครูจะต่อเพลงเร็วมากแต่หลวงพ่อก็จำได้เพราะท่านครูจะบอกว่าจะวรรคนี้มาจากลูกอะไรแล้วเรียงเป็นเพลงใช้กี่วรรค หลวงพ่อเคยโดนคว่ำ ตีให้มันเข้าท่าสิ ตีให้ดี ถ้าตีไม่ดีจะไปใช้ได้อะไร...”

(พระธรรมสิงหบุราจารย์, สัมภาษณ์, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๒ ครูอุณ บัวเอี่ยม ได้กล่าวถึงบรรยากาศการเรียนการสอน ไว้ว่า

“...ถ้าใครเข้าไปต่อเพลงกับคุณครูจะต้องมีกิจกรรมร่ายท่าร่าย ต้องนั่งพับเพียบขณะต่อเพลง ยกเว้น คร.อุทิศ เท่านั้นเพราะว่าท่านมีรูปร่างอ้วนเตี้ย คุณครูจึงยอมให้นั่งขัดสมาธิ คร.อุทิศท่านมาเรียนขอสามสาย และปี กับคุณครู คุณครูท่านรัก คร.อุทิศ มากเพราะเป็นคนหัวดี คุณสำเนียง พี่ภู ครูเป็นคนพาไปฝากเรียนกับคุณครูแต่คุณครูไม่รับ คุณครูบอกว่าคุณครูจะสอนไม่ไหวแล้ว ครูอ่อนวอนเท่าไร คุณครูท่านก็ไม่รับ จนกระทั่งคุณครูเสีย คุณสำเนียงก็ไม่ได้ต่อเพลงกับคุณครู

คุณครูไม่คุยท่านใจดีมาก คุณครูไม่เคยบอกกับผู้อื่นว่าครูเป็นลูกศิษย์ของท่าน แต่บอกว่าครูเป็นลูกสาว...”

(อุณ บัวเอี่ยม, สัมภาษณ์, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๓ ครูวิเชียร สารเดช ได้กล่าวถึงบรรยากาศการเรียนการสอน ไว้ว่า

“...คุณครูจะขึ้นมาต่อเพลงบนเรือนที่ศิษย์นอนชั้นสองของโรงเรียน คุณครูท่านต่อเพลง แยกมอญ ๖ ชั้น ทอยเดี่ยว กราวโน ลาวแพน ให้แก่ครูบนโรงเรียนจะมีรางโบราณอยู่ ส่วนครูต้องถือฝืนระนาดขึ้นไป เวลาที่ครูต่อเพลงกับคุณครู จะโดนคว่ำ ไอ้สติ เพราะคุณครูเป็นคนต่อเพลงเร็วมาก ถ้าใครจำไม่ได้คุณครูจะเปลี่ยนทางเลย เพลงแยกมอญ ๖ ชั้น คุณครูบอกว่า มึงได้คนเดียวเผื่อไม่ได้ ต่อเพลงบนเรือนเครื่องคุณครูจะต่อที่ละหลายคนมีเพียงครูที่ต่อคนเดียวทีหลังเพราะว่าจำเพลงไม่ค่อยได้ อีกอย่างคือคุณครูให้ไปอยู่กับอาเผื่อ แต่อาเผื่อไม่ยอมต่อให้เพราะว่าท่านหวงเพลง ครูเลยโชคดีที่คุณครูต่อให้

มีเหตุการณ์อยู่ครั้งหนึ่งที่ได้ตระนาดไล่กับคุณครูคือ ครูเองเคยมีเรื่องทะเลาะกับนายเสวกเพราะนายเสวกมาทำทนายครูให้ตีเชิดต่อตัวกัน นายเสวกเป็นคนแปลก เพราะจะพยายามหาเรื่องตีระนาดสู้กับครูอยู่เสมอแปลกไม่แปลกนายเสวกเป็นคนที่ไล่ระนาดสามทุ่มยันถึงฟ้าสว่าง หลังจากนั้นครูก็เลยตีเชิดต่อตัวกัน พอนายเสวกขึ้นเชิดตัวที่ ๑ มา ครูเลยตีตัวที่ ๒ เร็ว ๆ โยนกัน ไปโยนกันมา คุณครูท่านคงได้ยินเลยเดินขึ้นมาที่เรือนเครื่อง คุณครูพูดว่ากูเอาด้วย คุณครูจึงลากระนาดมาตีกับครูและก็เสวก คุณครูตีจนครูหมดแรงตีตามไม่ไหว คุณครูบอกว่านั้นพวกมึงตีตัวเดียว ภูตีสองตัว คุณครูท่านก็ลากครูกับนายเสวกไป

คุณครูบอกว่าหยุดไม่ได้ ไม่เคยตีไหน เดี่ยวมีงี้ก็ไหวเอง หลังจากนั้นคุณครูก็ทอด
ลงจบแล้วก็เดินลงไปโดยที่ท่านไม่ได้พูดอะไร...”

(วิเชียร สาระเดช, สัมภาษณ์, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๔ ครูไพฑูรย์ สาระเดช ได้กล่าวถึงบรรยากาศการเรียนการสอนไว้ว่า

“...ครูไปอยู่ที่บ้านบาตรไม่กี่วันเพราะไปขอต่อเพลงเกี่ยวกับคุณครูเพื่อ
ไปประชัน โดยที่วิเชียรพาไปต่อเพลงเดี่ยวกราวโนและเพลงเดี่ยวแจกมอญฆ้อง
วงใหญ่ ครูไปต่อบนเรือนหลังที่พวกที่เรียนระนาดไปเรียนกัน ครูจำอะไรไม่
ค่อยได้มากแต่จำได้ว่าเรือนที่เรียนมีเครื่องดนตรีเยอะมากศิษย์ต่อเพลงกันทีละ
หลายๆ คน”

(ไพฑูรย์ สาระเดช, สัมภาษณ์, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๕ ครูเสนาะ หลวงสุนทร ได้กล่าวถึงบรรยากาศการเรียนการสอน ไว้ว่า

“...ครูถือว่าเป็นรุ่นเล็กที่ได้เข้าไปเรียนอยู่ที่บ้านบาตร การอยู่เรียน
รวมกันเพื่อน ๆ จะนอนที่เรือนเครื่อง แต่ครูไม่ได้กินนอนอยู่ที่บ้านคุณครู
เพราะว่าครูอยู่พักกับคุณพ่อ จะมาอยู่ที่บ้านคุณครูในช่วงหลังที่มีงานประจำวัด
การเรียนกับคุณครูที่เรือนเครื่องเพื่อน ๆ จะต้องมารวมตัวกันก่อนที่คุณครูจะ
ขึ้นมาสอนบนโรงเรียนเวลา ๕ โมงเช้า ครูได้ต่อฆ้องวงเล็กกับคุณครูเพลง
พญาโศก เพลงแจกมอญ เพลงสารถิ และเพลงต่อยรูป คุณครูจะต่อเพลงให้ครูคน
เดี่ยวเพราะจะต้องไปตีฆ้องวงเล็กออกงานให้กับรุ่นใหญ่ บรรยากาศการต่อเพลง
แล้วแต่ว่าวันนั้นคุณครูจะต่อเพลงเดี่ยวเครื่องม้ออะไร ครูเองยังได้ต่อทางฆ้องวง
ใหญ่เพลงกราวโน ซึ่งวันนั้นคุณครูท่านต่อให้รวมกันหลายคนคือครูประถม นักปี
ครูสง่า ชชรรัตน์ ส่วนทางที่นอกเหนือกว่าที่รวมกับผู้อื่น คุณครูจะเรียกมาต่อเดี่ยว
ตัวต่อตัวที่ห้องชั้นล่าง เพลงที่คุณครูเรียกให้มาต่อเดี่ยวส่วนตัว เช่น เพลงกราวโน
เพลงพญาโศก เพลงแจกมอญ ส่วนการต่อเพลงทางระนาดเอกคุณครูจะรวมกัน
หลายคนเพราะว่าช่วงสุดท้ายของคุณครูนั้นมีลูกศิษย์เข้าออกอยู่มากจนไม่
สามารถเรียกไปต่อเป็นรายบุคคลได้ทั้งหมด ส่วนนายอุงเงิน ทองโต ได้ต่อเพลง
เดี่ยวทางระนาดเอกไว้มากที่สุดในรุ่นเล็ก...”

(เสนาะ หลวงสุนทร, สัมภาษณ์, ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๖ ครูฉลาก โปธิ์สามต้น ได้กล่าวถึงบรรยากาศการเรียนการสอน ไว้ว่า

“...หลังจากที่ครูประสิทธิ์ ถาวร ได้พาครูไปฝากท่านครูหลวงประดิษฐ-แล้ว ครูก็ได้เข้าไปอยู่เรียนกันที่เรือนเครื่องในฐานะรุ่นเล็กหรือเล็กสุด ชื่อรุ่นเล็กสุดเป็นชื่อเรียกหลังจากที่ท่านครูได้เสียชีวิตไปแล้ว บรรยากาศในการเรียนที่เรือนเครื่องของรุ่นเล็กเป็นไปด้วยความลำบากเพราะว่ามีศิษย์มาเรียนกันเยอะมาก จนกระทั่งไม่มีระนาบที่จะดี ท่านครูเลยให้ครูดีไม่กระดานตาม ด้วยความที่ครูเป็นคนหัวดี ครูเลยเดินลงไปข้างล่างจนท่านครูต้องให้เพื่อนลงมาตามให้ขึ้นไปต่อเพลงที่บนเรือนเครื่อง แต่ครูก็ไม่ได้ขึ้นไป ท่านครูก็ไม่ได้ว่าอะไร ที่เครื่องไม่พอสอนน่าจะเป็นเพราะท่านครูรับงานปีพาทย์ประจำวัดหลายวัดด้วยกันเท่าที่จำได้จะมีวัดดวงแข วัดเทพศิรินทร์ วัดพระพิเรนทร์ วัดสามปลื้ม...”

(ฉลาก โปธิ์สามต้น, สัมภาษณ์, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๗ ครูสวาง ศรีฟอง ได้กล่าวถึงบรรยากาศการเรียนการสอน ไว้ว่า

“...ท่านครูจะเลี้ยงอาหารศิษย์ทุกคนวันละสองมื้อ ศิษย์ที่มาอยู่ก่อนครูก็มี พี่นงเล็ก พี่มวด นายหยด นายสง่า และประไพ แสงอำ ท่านครูจะขึ้นมาสอนที่บนเรือนไทย ซึ่งขณะนั้นท่านครูป่วยแล้วแต่ยังลงสอนอยู่ ท่านครูจะลงมาสอนประมาณเวลา ๘.๓๐ – ๘.๐๐ น. เมื่อท่านครูมาถึงศิษย์ทุกคนจะยกมือไหว้ เวลาที่ท่านครูสอน ครูจะนั่งดูเฉย ๆ พวกต่างจังหวัดเข้ามาต่อเพลงกันมาก เครื่องที่บ้านท่านครูมีเยอะมาก มีห้องที่อยู่บนเรือน ๑๖ วง ถ้าเครื่องซ่อมไม่พอ ท่านครูก็จะให้เคาะจังหวะตาม...”

(สวาง ศรีฟอง, สัมภาษณ์, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๘ ครูเพชฌัญ กองโชค ได้กล่าวถึงบรรยากาศการเรียนการสอน ไว้ว่า

“...เวลา ๕ โมงเช้า บรรดาศิษย์ก็มากันเยอะแล้ว พอสิบโมงคุณยาย โชคดีก็ลงมาบอกว่าคุณครูจะมาแล้ว ตอนนั้นครูเป็นเด็กต่อเพลงก็ไม่ค่อยทันเขา ครูนั่งดูเฉย ๆ พอสิบโมงก็แย่งตีระนาดกัน ครูไปไม่ทันคนอื่นเขา คุณครูเลยเรียกครูว่า แซ่ ต่อมาคุณครูท่านขึ้นมาบนโรงเรียนไม่ไหว ครูเลยยกกระนาดไปต่อที่บ้านท่าน คุณครูให้ไปนวดทุกวันกับทวิสองคน ครูไปนวดคุณครูทุกวันเลยครูนวดจนท่านหลับถึงบ่ายสอง โมงทุกวัน เมื่อคุณครูตื่นนอนจะเปิดวิทยุที่หัวนอน

ส่วนมากท่านจะฟังลิเก ขณะนั้นไถ่ตีระนาด คุณครูบอกว่าอยากจะหาระนาดมา
จับรางนี้ให้ได้...”

(เผชิญ กองโชค, สัมภาษณ์, ๕ มีนาคม ๒๕๕๒)

ศิษย์คนที่ ๘ ครูอุทัย แก้วละเอียด ได้กล่าวถึงบรรยากาศการเรียนการสอน ไว้ว่า

“...คุณครูจะลงมาสอนเวลา ๕ โมงเช้า ช่วงนั้นลูกศิษย์ยังไม่มากมีอยู่
ประมาณสิบกว่าคน เมื่อคุณครูสอนเสร็จก็จะกินข้าวเที่ยง แล้วจะพักบ่ายโมงถึง
สี่โมงเย็น พอตอนเย็นคุณครูก็จะเรียกครูเข้าไปคุยด้วย ถ้าคุณครูจะต่อเครื่องหนัง
กับร้องจะเรียกเข้าไปคุยในห้องนอนของท่าน ซึ่งครูจินตนาจะได้เพลงแปลกๆ
มากมาย ครูจึงไปขอต่อด้วย โดยมากทางเดี่ยวฆ้องวงใหญ่คุณครูจะต่อรวมกัน
คือเพลงจีนจิมใหญ่ เพลงแขกมอญ คนที่ต่อมีกันหลายคน ส่วนนายสุบิน ครู
สมภพ มาเรียนเดี่ยวทุ้ม ครูประชิดมาเรียนกับคุณครู คุณครูให้ครูต่อร้องให้
ที่สมภพกับประชิดคุณครูก็แต่งงานให้ซะ นี่แหละบรรยากาศที่บ้านบาตรโดยแท้
มีทั้งต่อเพลงและก็ตีบสายสกุล...”

(อุทัย แก้วละเอียด, สัมภาษณ์, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๑๐ ครูแสวง สุจิตลักษณ์ ได้กล่าวถึงบรรยากาศการเรียนการสอน ไว้ว่า

“...ครูเรียนอยู่ที่บ้านคุณครูเกือบ ๑๐ ปี คุณครูจะมีลูกศิษย์มาเรียนกัน
ไม่ขาดสาย ตอนครูอยู่ใหม่ ๆ มีคนมาเรียนไม่กี่สิบคน พอมาปีหลัง ๆ ก่อนที่
คุณครูจะเสียชีวิตมีลูกศิษย์มาเรียนมากมาย จนเครื่องบนเรือนไม่พอดึงนั่งเคาะ
พื้นบ้าง หรือนั่งฟังอยู่เฉย ๆ ส่วนมากคุณครูจะสอนแบบรวมกลุ่มคือสอนพร้อม
กันทั้งหมด ถ้าใครหัวดีหน่อยคุณครูก็จะเรียกไปต่อเพลงส่วนตัวที่บนเรือนท่าน
ครูเองก็ได้ถึงเพลงกราวในและเพลงทยอยเดี่ยวจากคุณครูเช่นกัน...”

(แสวง สุจิตลักษณ์, สัมภาษณ์, ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๑๑ ครูน้ำว่า ร่มโพธิ์ทอง ได้กล่าวถึงบรรยากาศการเรียนการสอน ไว้ว่า

“...ครูจะได้เรียนรวมกับเพื่อน ๆ เสมอเพราะว่าครูเรียนฆ้องวงใหญ่จึง
ไม่ต้องไปแย่งรางระนาดเหมือนคนอื่นเขา ท่านครูจะเข้ามาสอนประมาณ ๕ โมง
เช้า โดยเรียนรวมเป็นกลุ่ม ถ้าเวลาซ้อมเพลงเพื่อจะออกงานจะซ้อมเป็นวงครบ

เครื่อง แต่ถ้าซ้อมจำเพลงก็ซ้อมคนเดียว ท่านครูจะสอนให้ครูฝึกการ ไล่มือฆ้อง โดยใช้ไม้ฉิ่งและใช้ตะกั่วถ่วงน้ำหนักข้อมือให้พอเหมาะ...”

(น้ำว่า ร่มโพธิ์ทอง, สัมภาษณ์, ๑๔ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๑๒ ครูหยด ผลเกิด ได้กล่าวถึงบรรยากาศการเรียนการสอน ไว้ว่า

“...ศิษย์ทุกคนจะช่วยกันดูแลรักษาเครื่องดนตรีกันเอง ท่านครูไม่เคยใช้ให้ใครไปทำอะไร เวลาที่ครูเรียนกับท่านครูท่านใจดีมาก ถ้าปฏิบัติไม่ได้ตั้งใจ ท่าน ท่านครูถึงจะโกรธหน้าแดง ครูเคยโดนท่านครูทูปหลังให้ตรงเพราะว่าครูเป็นคนนั่งท่าทางไม่สวย ท่านครูแต่งเพลงขณะที่ครูนอน ครูสังเกตจะเห็นนิ้วของท่านกระดิกเป็นจังหวะ ครูคิดว่าท่านคงนึกเพลง...”

(หยด ผลเกิด, สัมภาษณ์, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๑๓ ครูชฎิล นักดนตรี ได้กล่าวถึงบรรยากาศการเรียนการสอน ไว้ว่า

“...ไปวันแรกที่พบกับท่านครูบนเรือนเครื่อง ท่านครูก็จะอธิบายให้ศิษย์ทุกคนฟังว่า ท่านจะไม่คิดเงินค่าสอนหรือค่าวิชาอันใด แต่ให้หุงหาอาหารกินกันเอง ครูอยู่ที่บ้านบาตรประมาณเดือน หรือครึ่งเดือน ถึงจะเดินทางกลับบ้านที่จังหวัดสมุทรสงครามที่หนึ่ง วันแรกท่านครูจะต่อเพลงเป็นหมู่คณะศิษย์รุ่นครูมีมากกว่า ๑๐ คน เวลาเช้าประมาณ ๖ โมงเช้า ท่านครูจะเดินก๊วก ๆ พวกเราก็ต้องรีบตื่น รีบเก็บมุ้งกันยุ่งเลย รุ่นครูยังไม่มีการแย่งเครื่องดนตรีเพราะเครื่องบนเรือนมีอยู่เยอะมาก บรรยากาศบนโรงเรียนนั้นท่านครูจะนั่งอยู่ตรงกลางโดยดีระนาดต่อเพลง ท่านครูท่านจะรู้จักหรือไม่รู้จัก ท่านครูจะให้ความรักกับศิษย์ทุกคนเท่ากันหมด ท่านครูจะอุทิศเวลาให้ เมื่อเข้าสู่บั้นปลายชีวิตของท่าน ท่านครูจะต่อเพลงเร็วมาก ใครที่ต่อเพลงไม่ทันท่านครูให้ไปถามเพื่อนรุ่นพี่เช่น พี่บุญยงค์ พี่บุญยัง พี่ประสิทธิ์ ครูเคยต่อเพลงแล้วโดนไม้เท้าหัวนกแก้วโขกที่หัวอยู่ครั้งหนึ่งบนโรงเรียน...”

(ชฎิล นักดนตรี, สัมภาษณ์, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๑๔ ครูชง่อน หงษ์ทอง ได้กล่าวถึงบรรยากาศการเรียนการสอน ไว้ว่า

“...เมื่อครูได้เข้าไปหาครูหลวงประดิษฐฯ คุณครูก็ให้ครูตีระนาดให้ท่านดู ครูจึงตีเพลงแต่किनผัดบั้งให้คุณครูฟัง คุณครูถามว่า สงสัยจะตีระนาดลิเกบ่อย หลังจากนั้นคุณครูจึงต่อเพลงตระให้ ๕ ตัว เพราะว่าอยู่ที่จันทบุรีไม่มีตระออกครัว สามลาเลย คุณครูจะขึ้นมาสอนที่ห้องเครื่องเป็นประจำทุกวัน และถ้าลูกศิษย์คนไหนหัวดี คุณครูจะเรียกไปต่อเพลงที่เรือนท่านต่างหาก...”

(ชง่อน หงษ์ทอง, สัมภาษณ์, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๑๕ ครูเรืองเดช พุ่มไสว ได้กล่าวถึงบรรยากาศการเรียนการสอน ไว้ว่า

“...คุณครูจะต่อเพลงรวมกันทั้งหมดบนโรงเรียน คุณครูจะต่อเพลงเป็นทางหลักก่อนแล้วถึงจะต่อทางเครื่องให้ทีหลัง การต่อทางเครื่องคุณครูจะให้ศิษย์ตีตามพร้อมกัน ถ้าคนไหนตีไม่ได้ก็ต้องไปถามจากเพื่อน ๆ เอาทีหลัง คุณครูจะชอบคนหัวไวและตีระนาดเสียงโต คุณครูจะเรียกไปต่อเพลงเป็นกรณีพิเศษ ส่วนครูก็ได้เข้าไปต่อเพลงเดี่ยวรวมกับเพื่อน ๆ อยู่หลายเพลงเช่นกัน...”

(เรืองเดช พุ่มไสว, สัมภาษณ์, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๑๖ ครูอรุณ พาทยกุล ได้กล่าวถึงบรรยากาศการเรียนการสอน ไว้ว่า

“...ท่านครูจะต่อรวมกัน ครูก็จะเข้าไปตีทุ้มบ้างตีระนาดบ้าง เพลงแรกที่ท่านครูต่อให้คือเพลงแสนคำนึง คุณครูจะขึ้นมาต่อเพลงบนโรงเรียนทุกวัน ประมาณ ๕ โมงเช้า แต่ละวันก็จะมีคนมาต่อเพลงมากมาย แต่ครูเองมั่งไม่มั่งเพราะว่าไม่ค่อยได้สนใจเท่าไร...”

(อรุณ พาทยกุล, สัมภาษณ์, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๑๗ ครูเชื้อ อุบลน้อย ได้กล่าวถึงบรรยากาศการเรียนการสอน ไว้ว่า

“...ครูมาต่อหน้าทับกลองสองหน้ากับคุณครู เพราะว่าที่จังหวัดเพชรบุรีไม่มีใครได้หน้าทับกลองสองหน้า เมื่อครูมาเรียนที่บ้านบาตรกับคุณครูเลยมีครูเรียนอยู่คนเดียว ส่วนมากครูจะขึ้นไปอยู่กับเพื่อน ๆ บนเรือนเครื่องเพื่อไปนั่งฟังเพื่อน ๆ เขาต่อเพลงกัน คุณครูก็ให้ครูต่อเพลงด้วย ครูเองตีเครื่องไม่

ค่อยคล่องต่อนั้น ส่วนมากคุณครูจะต่อเพลงให้ครูเวลาเข้าไปนวดให้ท่าน
คุณครูจะตีหน้าผาสอนให้...”

(เยื่อ อุบลน้อย, สัมภาษณ์, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๑๘ ครูเทิม สมานมิตร ได้กล่าวถึงบรรยากาศการเรียนการสอน ไว้ว่า

“...ครูไม่ได้เข้ามาเรียนกับคุณครู เพราะครูจะมาฝากตัวกับท่านเรียน
เครื่องหนัง ครูสังเวียนเป็นคนพาครูมาฝาก หลังจากนั้นคุณครูก็ให้ครูไปเรียนกับ
ครูช่อ อากาศโปรง...”

(เทิม สมานมิตร, สัมภาษณ์, ๑๔ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๑๙ ครูสังเวียน พงษ์คนตรี ได้กล่าวถึงบรรยากาศการเรียนการสอน ไว้ว่า

“...ตอนหลังที่ครูเข้ามาอนที่บ้านคุณครู คุณครูจะต่อเพลงให้ตามฝีมือ
ของศิษย์แต่ละคนและให้ตามรสมือ เช่น คุณครูว่า รสมือของเจ้าไม่เหมือนกัน
ท่านชอบคนฉลาด หัวเราะฟันขาวเลย ถ้าคนไหนตีได้คุณครูจะต่อเพลงให้ตลอด
ส่วนมากเรือนเครื่องจะเป็นที่ที่ทุกคนต้องได้ผ่านเข้ามาเรียน มาพักอาศัยหลับ
นอน มาต่อทวนเพลงกับเพื่อนๆ เพราะความสุขที่สุดที่อยู่ที่บ้านบาตรคือการได้
ต่อเพลงกับคุณครูที่เรือนเครื่อง...”

(สังเวียน พงษ์คนตรี, สัมภาษณ์, ๑๔ ธันวาคม ๒๕๕๑)

จากคำให้สัมภาษณ์จากศิษย์ทั้ง ๑๙ คน ทำให้สันนิษฐานได้ว่า ลักษณะของเรือนเครื่อง
น่าจะมีพื้นที่กว้างขวางมากจึงสามารถจุเครื่องดนตรีได้หลายสิบชิ้น แสดงให้เห็นถึงความพร้อมใน
ด้านสถานที่ซึ่งครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ใช้ในการสอน ที่ผู้เรียนสามารถกินอยู่
หลับนอนอยู่ในเรือนนี้ได้อย่างเบ็ดเสร็จ ศิษย์ทุกคนจะได้รับการถ่ายทอดความรู้จากครูหลวง
ประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ในสองลักษณะ คือการถ่ายทอดแบบหมู่และการถ่ายทอดแบบ
ตัวต่อตัว การถ่ายทอดความรู้ทั้งสองแบบนี้ เป็นไปตามความพร้อมของศิษย์ ในการเรียนเป็นหมู่
นั้นหากผู้ใดเรียนได้ซำก็สามารติดตามไปได้ หรือเพียงแต่นั่งฟัง แล้วจะต้องไปทบทวนกับผู้ที่ยัง
ได้เร็วกว่าหลังจากที่ครูต่อเพลงจบ แต่ในการเรียนแบบเดี่ยวนั้นผู้เรียนจะได้มีโอกาสเรียนเป็นการ
ส่วนตัว หรือเรียนเป็นกลุ่มเล็กเฉพาะหนึ่งหรือสองคนในเรือนอันเป็นที่พำนักของครู นอกจากนี้ยัง
ทำให้ทราบว่าครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) มีความรอบรู้ทั้งในด้านการบรรเลงและ
การขับร้อง รวมถึงด้านเครื่องหนัง ตลอดจนการประพันธ์เพลง ซึ่งศิษย์ได้กล่าวพ้องกันว่ามีโอกาส

ได้เรียนขณะเข้าไปนวด โดยครูจะเปล่งเสียงเป็นทำนองหรือให้มือตบหน้าขาเพื่อบอกจังหวะหน้าทับเป็นต้น ซึ่งถือเป็นบรรยากาศการเรียนการสอนแบบทางอ้อมกล่าวคือครูให้ความรู้แก่ศิษย์นอกชั้นเรียน ในโอกาสที่ปฏิบัติกิจอื่น นับว่าครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เป็นผู้มีใจรักในการสอนเป็นชีวิตจิตใจ จึงได้ให้ความรู้แก่ศิษย์ทุกครั้งเมื่อมีโอกาส

๒. การอยู่ร่วมกันของศิษย์

การมาศึกษาเล่าเรียนวิชาดนตรีไทยที่บ้านบาตรนี้ทำให้เกิดสังคมนระหว่างศิษย์ เพราะต้องมีการปฏิบัติกิจร่วมกัน ทั้งในด้านการเรียน การกินอยู่หลับนอน จากการสัมภาษณ์ศิษย์ทั้ง ๑๕ คน ถึงการอยู่ร่วมกันที่บ้านบาตร ได้ความดังนี้

ศิษย์คนที่ ๑ พระธรรมสิงหบุราจารย์ ได้กล่าวถึงการอยู่ร่วมกันของศิษย์ไว้ว่า

“...หลังจากที่หลวงพ่อเข้าไปเรียนกับท่านครูอยู่บ้านบาตรแล้ว หลวงพ่อก็กินนอนอยู่ในใต้ถุนโรงเรียน หลวงพ่ออยู่ที่บ้านบาตรประมาณปีกว่าๆ เพื่อนที่กินนอนอยู่กับหลวงพ่อคือครูสำรวย (ปัจจุบันเสียชีวิตไปแล้ว) เป็นคนระนาดมาจากสิงห์บุรีเหมือนกัน ส่วนรุ่นน้องที่มาทีหลังจากสิงห์บุรีสองคนคือนายตุ้งเงินและนายต๋อน ทองโต เขาเป็นพี่น้องกัน สมัยนั้นมีศิษย์ร่วม ๑๐ คน ส่วนมากจะเป็นคนแม่กลอง อูฐยา อ่างทอง และสิงห์บุรี ทุกคนจะตื่นตี ๔ เพื่อซ้อมทวนเพลงที่ท่านครูต่อไว้ให้ โดยจะไม่มีผ้าคลุมผืนแต่จะใช้ไม้หนุนมติเพื่อไม่ให้เสียงดังเกินไป และหลวงพ่อก็ใช้ตะกั่วถ่วงข้อมือหนึ่งไถ่ระนาดเป็นชั่วโมงๆ พร้อมๆ กับเพื่อนที่นั่งไถ่ระนาดอยู่ด้วยหลายๆ คน...”

(พระธรรมสิงหบุราจารย์, สัมภาษณ์, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๒ ครูองุ่น บัวเอี่ยม ได้กล่าวถึงการอยู่ร่วมกันของศิษย์ไว้ว่า

“...ครูจะต่อเพลงอยู่กับอยู่ครูบนเรือนเพียงคนเดียว ส่วนจำฟุ้งสามิครูก็จะไปอยู่กับเพื่อนข้างหรือเรือนเครื่องข้าง ส่วนครูประสิทธิ์ ถาวร เป็นเพื่อนรักกับครูเพราะรุ่นเดียวกัน นอกนั้นก็จะมีครู ดร.อุทิศ และพวกแม่กลองที่คุณครูสนิทสนมกันก็มาอยู่รวมกันที่บ้านบาตร แต่ครูไม่ได้นอนที่นั่นเพราะว่าบ้านอยู่ที่เมืองนนท์...”

(องุ่น บัวเอี่ยม, สัมภาษณ์, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๓ ครูวิเชียร สาระเดช ได้กล่าวถึงการอยู่ร่วมกันของศิษย์ไว้ว่า

“...ในบ้านครูจะมีเพื่อนที่สนิทกันอยู่ประมาณ ๓ - ๔ คน เช่นนายศิษฐ์ อยู่เพชรบุรีมาต่อเดี่ยวขนาดกับคุณครูแต่เรียนไม่จริงหนักกลับบ้าน นายดี มาขอคุณครูต่อทางห้องเพลงกราวในต่อเพลงพร้อมกันกับครู

ส่วนเวลานอนที่เรือนเครื่องศิษย์จะอยู่แบบต่างคน ต่างนอน หมอนมุ้ง เอาไปเองแต่ไม่ต้องเอาข้าวมา เพียงแต่เอาเงินมาให้คุณยายอย่างเดียว แต่ครูเองอยู่บ้านคุณครูจนไม่เสียค่าใช้จ่ายอะไรเลย และคุณครูจะไม่เคยใช้ลูกศิษย์ทำงานบ้าน...”

(วิเชียร สาระเดช, สัมภาษณ์, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๔ ครูไพฑูรย์ สาระเดช ได้กล่าวถึงการอยู่ร่วมกันของศิษย์ไว้ว่า

“...ส่วนมากครูจะอยู่ต่อเพลงกับคุณครูเสียมาก ครูเลยไม่ได้อยู่ร่วมกับใคร แต่เท่าที่จำได้จะอยู่กับเพื่อน ๆ ของพี่วิเชียร คือพี่ศิษฐ์กับพี่ดีที่อยู่ที่เพชรบุรี...”

(ไพฑูรย์ สาระเดช, สัมภาษณ์, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๕ พันโทเสนาะ หลวงสุนทร ได้กล่าวถึงการอยู่ร่วมกันของศิษย์ไว้ว่า

“...ครูเองสมัยนั้นมาอยู่ที่บ้านบาตรรุ่นครูจะอยู่อาศัยฟรีทั้งหมด ยกเว้นค่าอาหารจะต้องออกไปหากินเอง ซึ่งจะมีร้านอาหารอยู่หน้าวัดพระพิเรนทร์ ราคาจานละ ๕ บาท จะอยู่กันแบบตัวใครตัวมัน บางคนก็มาหุงหาอาหารมาทำกินเอง เพราะว่าเรือนเครื่องมี ๒ ชั้น ชั้นล่างเป็นใต้ถุนโปร่งสามารถทำอาหารได้ ส่วนด้านบนมีมุ้ง มีเสื่อ มีหมอนให้ เวลาตื่นนอนของเพื่อนๆ จะตื่นไล่เพลงก่อน ๕ โมงเช้า ส่วนตอนกลางคืนจะไม่มีการซ้อมเพลง เพราะอยู่ใกล้วังแดงต่อมาเป็นโรงแรม หลังจาก ๕ โมงเช้าไปแล้ว คุณครูจะขึ้นมาต่อเพลงให้กับศิษย์ทุกคน เมื่อถึงอาหารเที่ยงใครจะทานอะไรก็ไปหาทานกันเอง ยามบ่ายๆ ก็แล้วแต่ว่าเพื่อนๆ จะทำอะไร แต่เพื่อนซุคครูจะเล่นล้อต๊อกกัน...”

(เสนาะ หลวงสุนทร, สัมภาษณ์, ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๖ ครูฉลาก โปธิ์สามต้น ได้กล่าวถึงการอยู่ร่วมกันของศิษย์ไว้ว่า

“...ครูเองเป็นศิษย์ของครูประสิทธิ์ ถาวร ซึ่งเป็นศิษย์รุ่นใหญ่ ครูเลยได้อยู่ร่วมกับเพื่อน ๆ หลายคน ครูเองยังเคยนอนมุ้งเดียวกับพันโทเสนาะ หลวงสุนทร ทุกคนที่มาอยู่ที่บ้านท่านครู จะอยู่แบบตัวใครตัวมัน หาของกินกินเอง ส่วนมากพวกที่มาจากจังหวัดเดียวกันเขาก็จะตั้งครัวของตัวเอง ส่วนครูกับเพื่อน ๆ ที่ไม่มีครัวก็จะไปกินข้าวที่หน้าวัด งานละ ๕ บาท ศิษย์ทุกคนจะไม่ค่อยลำบากเรื่องอาหารการกินเพราะว่าจะมีงานประจำที่วัดอยู่ตลอด จนศิษย์ท่านครูทุกคนรู้จักกับแม่ครัวทุกวัด...”

(ฉลาก โปธิ์สามต้น, สัมภาษณ์, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๗ ครูสวาง ศรีผ่อง ได้กล่าวถึงการอยู่ร่วมกันของศิษย์ไว้ว่า

“...ศิษย์ทุกคนจะต้องอยู่ที่เรือนเครื่องทั้งหมด แต่ครูไม่ได้พักอยู่ที่เรือนเครื่อง แต่ครูอยู่กับลุงสำราญ(เป็นหลานของคุณยายโชติ) เป็นคนเครื่องหนึ่ง ครูจึงไม่ได้อยู่ร่วมกับใคร...”

(สวาง ศรีผ่อง, สัมภาษณ์, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๘ ครูเชษฐ กองโชค ได้กล่าวถึงการอยู่ร่วมกันของศิษย์ไว้ว่า

“...ในรุ่นนั้นจะมีนายเสนาะ นายประมวล นายประถม นักปี นายฉลาก โปธิ์สามต้น ครูรู้จักครูสวาง ศรีผ่อง เพราะเขาไปอยู่บ้านคุณครูก่อนไม่นาน บ้านเขาอยู่บางปะหัน เจอกันบ่อยที่บ้านคุณครู ส่วนครูไปอยู่กินนอนที่วิกลิเก แล้วออกไปเรียนที่บ้านคุณครู ไปตั้งแต่หกโมงเช้าไปรอนั่งกินขนม เจอนกเล็กก็นั่งคุยกันเป็นประจำ...”

(อุทัย แก้วละเอียด, สัมภาษณ์, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๑๐ ครูแสวง สุจิตลักษณ์ ได้กล่าวถึงการอยู่ร่วมกันของศิษย์ไว้ว่า

“...คุณครูชอบเด็กที่อยู่ชามากเพราะว่ามาอยู่ที่บ้านคุณครูตีระนาดตีทุกคน ส่วนคนแม่กลอง อัมพวา ถ้าตีดีก็ตีไปเลยถ้าตีไม่ดีก็เลิกพูดไปเลย ครูกับครูอุทัยเป็นเพื่อนรักกันมาก คนแม่กลองส่วนมากเมื่อกลับบ้านไปก็จะนำกะปิ

น้ำปลา ปลาแห้งมาฝากเพื่อนๆ ที่บ้านบาตรเสมอ เพราะคุณครูจะให้ที่นอน เสื้อหมอน มุ้งเพียงอย่างเดียว ส่วนอาหารหากินกันเอง ใครจะทำครัวอยู่ได้เรือนก็ได้ เสนาะ หลวงสุนทรทำอาหารอร่อยมาก เขายังเคยทำปลาทุ้มเค็มให้ครูกินเลย ใครมีอะไรก็จะนำมาแบ่งปันกัน พวกอยุธยาที่จะเอาข้าวสารมา พวกลพบุรี สิ่งบุรีก็จะนำข้าวสารมาเหมือนกัน ลูกศิษย์ของคุณครูมีมายเหลือเกิน หนังสือที่มูลนิธิฯ ก็เขียนไว้ไม่หมด บางคนไม่เคยมาเรียนเลยมีชื่อได้ยังไงไม่รู้ ส่วนครูอยู่มานานมากไม่มาถาม...”

(แสง สุจิตลักษณ์, สัมภาษณ์, ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๑๑ ครูน้ำว่า ร่มโพธิ์ทอง ได้กล่าวถึงการอยู่ร่วมกันของศิษย์ไว้ว่า

“...ครูจะไปอยู่กับเพื่อนๆ ในบ้าน โดยมากจะร่วมวงกินข้าวกับพวกสิ่งบุรีและพวกสมุทรสงคราม เวลานอนครูจะนอนกับครูเงิน ทองโต ซึ่งเป็นเพื่อนสนิทกันมาก ซึ่งก่อนนอนจะมีการทอเพลงกับเพื่อน ๆ อยู่เสมอ โดยจะไม่ใช้ไม้ตีแต่ใช้นิ้วเคาะกระดาน เพราะถ้าซ้อมกับเครื่องดนตรีแล้วเสียงจะดัง เพราะที่บ้านท่านครูติดกับวังแดง กรมป่าไม้...”

(น้ำว่า ร่มโพธิ์ทอง, สัมภาษณ์, ๑๔ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๑๒ ครูหยด ผลเกิด ได้กล่าวถึงการอยู่ร่วมกันของศิษย์ไว้ว่า

“...ครูได้เข้ามาอยู่ที่บ้านบาตร ๒ ครั้ง ซึ่งครั้งแรกที่เข้ามาครูได้มาต่อเพลงกับท่านครูก่อนที่จะออกไปทำงานข้างนอก เพื่อนๆ ของครูที่สนิทกันจะมี พันโทเสนาะ หลวงสุนทร พันตำรวจโทปน ว่านม่วง นายนกลีกร์ โพธิ์สามต้น นายสุบิน จันทร์แก้ว

ส่วนมาอยู่ครั้งที่สองขณะนั้นท่านครูป่วยแล้ว ครูได้เจอกับเพื่อนๆ อีกมากมาย แต่ส่วนมากจะไม่ได้ต่อเพลงอะไรกับท่านครูเพราะว่าท่านครูป่วยมาก ไม่ได้ขึ้นไปสอนบนโรงเรียนเหมือนแต่ก่อน...”

(หยด ผลเกิด, สัมภาษณ์, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๑๓ ครูชฎิล นักดนตรี ได้กล่าวถึงการอยู่ร่วมกันของศิษย์ไว้ว่า

“...ด้วยเหตุที่ท่านครูไม่เคยสั่งให้ศิษย์ทำงานบ้าน แต่ให้ช่วยดูแลทำความสะอาดเรือนเครื่อง เพื่อนๆ จะแบ่งเวรทำงานบ้านกันเอง ส่วนข้าวปลาอาหาร เพื่อนๆ จะหากินกันเอง พวกสิงห์บุรีมี นายสุบิน นายต้อน นายอุงเงิน จะเป็นฝ่ายหุงข้าว ส่วนครูจะไปกินข้าวที่บ้านลุงมาก สาเหตุที่ทำให้ครูต้องห่างจากบ้านท่านครูเพราะว่าทางบ้านมีงานเยอะจึงไม่มีเวลามาเรียน

ส่วนเพื่อนๆ อีกหลายคนที่อยู่ด้วยกันคือนายวิเชียร สาระเดช อุษยา นายช่งอน หงษ์ทอง จันทบุรี นายง่อน วัดเสวด (เรื่องเดช พุ่มไสว) กรุงเทพฯ ส่วนอัมพวามีนายประถม นักปี ตีฆ้อง นายอุทัย แก้วละเอียด นายเสนาะ หลวงสุนทร เข้ามาทีหลัง ซึ่งนายเสนาะมีศักดิ์เป็นหลานของครูแต่อายุห่างกันไม่กี่ปี...”
(ชฎิล นักดนตรี, สัมภาษณ์, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๑๔ ครูช่งอน หงษ์ทอง ได้กล่าวถึงการอยู่ร่วมกันของศิษย์ไว้ว่า

“...เพื่อนในรุ่นครูมีครูอุทัย แก้วละเอียด ครูอุงเงิน ทองโต ครูสุบิน จันทร์แก้ว พันโทเสนาะ หลวงสุนทร ครูจะนอนอยู่กับพวกอัมพวาจะมีครูอุทัย แก้วละเอียด ครูประถม นักปี ครูเบิ้ม (สิริ นักดนตรี) ครูชฎิล นักดนตรี ส่วนเพื่อนที่อยู่จังหวัดเพชรบุรีคือเยื่อ ยงค์ ยิบ สามพี่น้องตระกูลอุบลน้อย จังหวัดสิงห์บุรีมี ครูอุงเงิน - ครูต้อน ทองโต ครูสุบิน จันทร์แก้ว จังหวัดอุษยามีครูหยด ผลเกิด ครูประมวล อรรถชีพ ครูวิเชียร สาระเดช จังหวัดลพบุรีมีนายสุนทร (จะถูกคุณครูตีอยู่เรื่อย เป็นคนขี้แง) ส่วนคนระนาดในหัวใจที่คุณครูจะพูดถึงเสมอมีอยู่สามคนคือ พันตำรวจโทปน ว่านม่วง ครูช่งอน หงษ์ทอง และพันโทเสนาะ หลวงสุนทร...”

(ช่งอน หงษ์ทอง, สัมภาษณ์, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๑๕ ครูเรื่องเดช พุ่มไสว ได้กล่าวถึงการอยู่ร่วมกันของศิษย์ไว้ว่า

“...ครูกับครูอรุณ พาทยกุล ไปฝากตัวเป็นศิษย์กับท่านครูวันเดียวกัน เพื่อนร่วมรุ่นของครูก็จะมีอาจารย์อุทัย แก้วละเอียด พี่เบิ้ม (สิริ นักดนตรี) ครูช่งอน หงษ์ทอง (จันทบุรี) ป้อม (ครูชฎิล นักดนตรี) ครูไสว พันโทเสนาะ หลวงสุนทร จังหวัดสิงห์บุรีมีครูต้อน - ครูอุงเงินทองโต พี่น้ำว่า ร่มโพธิ์ทอง

พี่สมบัติ คนปี ครูหยด ผลเกิด ครูไม่ได้กินนอนอยู่ที่บ้านบาตรเพราะว่าบ้านครู
อยู่ ฝั่งชนฯ...”

(เรื่องเดช พุ่มไสว, สัมภาษณ์, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๑๖ ครูอรุณ พาทยกุล ได้กล่าวถึงการอยู่ร่วมกันของศิษย์ไว้ว่า

“...ครูกับครูเรื่องเดช พุ่มไสว ไปฝากตัวเป็นศิษย์กับท่านครูวันเดียวกัน
เพื่อนร่วมรุ่นของครูก็จะมีอาจารย์อุทัย แก้วละเอียด พี่เบิ้ม (สิริ นักดนตรี)
ครูชง่อน หงษ์ทอง (จันทบุรี) ป้อม(ครูชฎิล นักดนตรี) ครูไสว พันโทเสนาะ
หลวงสุนทร จังหวัดสิงห์บุรีมีครูต๋อน – ครูอุงเงิน ทองโต พี่น้ำว่า ร่มโพธิ์ทอง
พี่สมบัติ คนปี ครูหยด ผลเกิด ครูไม่ได้กินนอนอยู่ที่บ้านบาตร...”

(อรุณ พาทยกุล, สัมภาษณ์, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๑๗ ครูเชื้อ อุบลน้อย ได้กล่าวถึงการอยู่ร่วมกันของศิษย์ไว้ว่า

“...ครูกับพี่ไชยรงค์และพี่อ๊อบ ไปเรียนกันที่บ้านบาตร โดยครูไปเรียน
ที่หลัง เพื่อนๆ ที่ครูรู้จัก คือ ครูอุทัย แก้วละเอียด ครูทองหล่อ (ลูกพี่ใหญ่คำ อยู่
ดำเนินสะดวก เป็นคนช้อง ครูประถม นักปี (คนช้องอยู่สมุทรสงคราม) พี่เบิ้ม
(สิริ นักดนตรี) ครูชง่อน หงษ์ทอง(จันทบุรี) ครูทวิ ปี่พาทย์เพราะ ครูมาก
อนันต-ศัพท์ (ดีสองหน้า) โดยทุกคนต้องหาอาหารกินเองและเอาเสื้อที่นอน
หมอนมุ้งมาเอง...”

(เชื้อ อุบลน้อย, สัมภาษณ์, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๑๘ ครูเทิม สมาน ได้กล่าวถึงการอยู่ร่วมกันของศิษย์ไว้ว่า

“...ครูเองไปอยู่กับครูช่อ อากาศโปร่ง จึงไม่ได้อยู่ร่วมกับใคร แต่เคย
นอนพักกับครูสังเวียนที่บนโรงเรียน...”

(เทิม สมานมิตร, สัมภาษณ์, ๑๔ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๑๕ ครูสังเวียน พงษ์คนตรี ได้กล่าวถึงการอยู่ร่วมกันของศิษย์ไว้ว่า

“...เพื่อนรุ่นเดียวกันกับครูก็จะมีพันโทเสนาะ หลวงสุนทร นายสง
ศรีพ่อง มารุ่นเดียวกันแต่อายุอ่อนกว่าครูหลายปีแต่เขาไปอยู่บ้านครูประสิทธิ์นะ
และเพื่อน ๆ อีกหลายคน หลังจากที่ครูบวชแล้ว ครูก็มากราบคุณครูขอยู่ กิน
นอน หลายเดือน เอาเสื้อ มุ้ง มาเอง คุณครูบอกว่านอนได้เลยตามสบาย...”

(สังเวียน พงษ์คนตรี, สัมภาษณ์, ๑๔ ธันวาคม ๒๕๕๑)

จากคำให้สัมภาษณ์ของศิษย์ทั้ง ๑๕ คน พบว่า เรือนเครื่องปั้นที่ศิษย์ทุกคนได้มาใช้ชีวิต
อยู่ร่วมกันโดยครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ได้ให้ความอนุเคราะห์ให้อยู่อาศัยโดย
ไม่ได้เรียกร้อยเงินทองจากศิษย์ การทำครัวก็อนุญาตให้ใช้ได้จนเรือนเครื่องปั้นที่ประกอบอาหาร
เป็นการให้ความสะดวกแก่ศิษย์ที่มาเรียนแบบประจำ ผู้ที่อยู่กินนอนที่โรงเรียนจะต้องเตรียมสิ่ง
อำนวยความสะดวกมาเอง ทั้งที่นอน หมอน มุ้ง ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง)
เปรียบเสมือนบิดาที่คอยสอดส่องให้ความสะดวกสบายแก่บรรดาศิษย์ ศิษย์บางคนก็สามารถ
รับประทานอาหารที่หุงหาโดยแม่ครัวของบ้านบาตรได้โดยไม่ต้องจ่ายเงิน บางคนก็หาทานจาก
ร้านอาหารใกล้เคียง ทั้งเครื่องดนตรีฝึกซ้อมก็สามารถใช้ได้ตามความถนัดของศิษย์ ครูหลวง
ประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) จะให้ศิษย์ดำรงชีวิตในการศึกษาเล่าเรียนตามอิสระ หากไม่พัก
ที่บ้านบาตรก็สามารถพักที่อื่นได้

ในด้านความสัมพันธ์ของศิษย์นั้น ผู้ที่มาจากจังหวัดเดียวกันก็จะมีความสัมพันธ์กัน นอน
ด้วยกันและหุงหาอาหารร่วมกัน อย่างไรก็ตามพบว่าศิษย์ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลป-
บรรเลง) รู้จักกันอย่างสนิทสนม และมีการเคารพในอาวุโส มีการจัดลำดับรุ่นพี่รุ่นน้อง และมีการ
ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

๓. ความสัมพันธ์ของนักดนตรี

ปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้การดำรงชีวิตในบ้านบาตรมีความหมายนอกจากจะเป็นการที่ศิษย์ได้
มีโอกาสต่อเพลงกับครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ความสัมพันธ์ระหว่างศิษย์น่าจะ
เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้การอยู่ร่วมกันเป็นไปด้วยความสุขสนุกสนาน จากการที่ได้เรียน ได้ทำ
กิจกรรมร่วมกัน จากการสัมภาษณ์ศิษย์ทั้ง ๑๕ คน ถึงความสัมพันธ์ของนักดนตรี ได้ความดังนี้

ศิษย์คนที่ ๑ พระธรรมสิงหบุราจารย์ ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ของนักดนตรีไว้ว่า

“...ท่านครูหลวงประดิษฐฯ จะกล่าวถึงคร. อุทิศ ให้หลวงพ่อฟังอยู่ เสมอว่าเก่งมาก แต่หลวงพ่อไม่ทันได้รู้จักเพราะว่าไปหากินอยู่กับบ้านบางลำพู คนร้องที่หลวงพ่อได้เคยติระนาดให้จะร้องประจำที่บ้านครูหลวงประดิษฐฯ คือพี่ อุ่น บัวเอี่ยม ส่วนคนร้องที่รู้จักอีกคนคือ สุดจิตต์ คุริยประณีต เป็นเพื่อนรัก ของหลวงพ่อเลยนะ แต่เขาจะเป็นศิษย์ท่านครูหรือเปล่าไม่หลวงพ่อก็ไม่รู้ สมัย นั้นหลวงพ่อจะไปตีปี่พาทย์โชนด้วยกันกับสุดจิตต์ที่สนามหลวง หม่อมราชวงศ์ กีกฤทธิ์แสดงเป็นตัวหุมนาน หลวงพ่อติระนาด ครูสุดจิตต์ตีทุ้ม หลังจากที่หลวง พ่อได้ออกจากบ้านครูหลวงประดิษฐฯ แล้ว หลวงพ่อจึงมาเรียนที่บ้านคุริย- ประณีตกับครูเหนียว คุริยพันธ์...”

(พระธรรมสิงหบุราจารย์, สัมภาษณ์, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๒ ครูอู่น บัวเอี่ยม ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ของนักดนตรีไว้ว่า

“...ครูปน ว่านม่วง เป็นคนระนาดที่คุณครูรักมากส่งเสียจนจบเป็น ตำรวจ ครูประสิทธิ์ เป็นเพื่อนรักกับครูและคุณครูได้ให้วิชาความรู้สารพัด บรรดาศิษย์ของคุณครูเท่าที่ครูจำได้คือนายแสวง สุจิตลักษณ์ นายแสวง บ้านคลัง นายอุทัย แก้วละเอียด นายเสนาะ หลวงสุนทร นายหยด ผลเกิด นายบุญยงค์ นายบุญยัง เกตุคง รู้จักหมด นายวิเชียร สาระเดช นายประมวล นายสุบิน นายถุง เงิน นายด้อน นายน้ำว่า พี่พิมพ์พี่เผือด นักระนาด ศิษย์คุณครูท่านมีมากมายนับ ไม่ถ้วน ผู้ที่บรรเลงเพลงแสนคำนึงครั้งแรก รู้สึกว่าจะเป็น ครูประสิทธิ์ ถาวรติ ระนาด หรือไม่ก็นายวิเชียร ครูประสิทธิ์เป็นคนระนาดที่ดีเยี่ยมคนร้องเก่งมาก รุ่นพี่ของครูคือ ครูจิมลิ้ม ส่วนคุณจันทนารุ่นเดียวกับครู(เสียชีวิตไปนานแล้ว) ในบรรดาคนร้องถ้าได้เพลงอะไร ก็จะมาแลกเปลี่ยนกับครูเป็นประจำ ที่แรกครู เองอยู่ในสวนคลองบางแพรก ถ้าไปบ้านคุณครูต้องนั่งเรือไปลงที่ทางเข้าบ้าน บาทรถแล้วเดินไปเอง จำฟังเป็นลูกศิษย์ของคุณครูอยู่ก่อนครูเสียอีก...”

(อู่น บัวเอี่ยม, สัมภาษณ์, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๓ ครูวิเชียร สารเดช ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ของนักดนตรีไว้ว่า

“...เพื่อนสนิทของครูคือ คุณสนั่น ศิลปบรรเลง เรียนระนาดพร้อมกับครูแต่คุณสนั่นท่านตีระนาดไม่ไหวคุณครูเลยให้ไปตีฆ้อง วันนั้นครูนั่งอยู่ด้วย ขณะคุณครูท่านสอนคุณสนั่น มีมือลูกฆ้องเท่าที่จำได้คือ หนอด หนับ หนัด โหนด โหน่ง กริบ ซอย และอีกหลายอย่าง คุณครูสอนฆ้องวงเล็กให้กับนายต๋อน ซึ่งตีฆ้องเล็กเก่งมาก ขณะนี้เหลือแต่คนเล็ก(ฉลาก โปธิ์สามต้น) ส่วนคนทุ้มไม่มีใคร คนระนาดมีอาเผือก ครูประสิทธิ์ ครูแสวง คล้ายทิม ครูแสวง บ้านคลัง คุณครูชอบแสวง บ้านคลังมากเพราะฝีมือดี ครูเองยังเคยตีเพลงเดี่ยวด้วยกัน

คุณครูเคยพูดว่าไอ้เต็กอุษยานี่มันร้ายที่สุด ตีระนาดใช้ได้ทุกคน ส่วนเด็กแม่กลองมาถ้าตีก็ตีเลย ไม่ตีก็ใช้ไม่ได้ เพื่อนครูที่อยู่แม่กลองมีนายเบิ้ม (สิรินักดนตรี) นายอุทัย แก้วละเอียด นายป้อม(ชฎิล นักดนตรี) นายเสนาะ หลวงสุนทร ได้เดี่ยวทะเลแยซึ่งทางที่คุณครูต่อให้กับเสนาะไม่มีใครตีได้เลย สิ่งบุรีมี นายสุบิน จันท์แก้ว นายต๋อน นายอุงเงิน ทองโต ลพบุรีก็มีชื่อนายใหญ่มาต่อกรราวใน ไปประชันกับใครก็ไม่รู้ รุ่นพี่ก็มีครูแสวง คล้ายทิม ครูพิมพ์เป็นคนทุ้ม ลุงมากเครื่องหนัง ครูสมพงษ์ นุชพิจารณ์ ลุงอาบเป็นคนปี ครูเองไม่เคยเห็น คุณครูเป่าปี่แต่เคยเห็นคุณครูท่านลองลิ้นปี่ ตอนคุณครูสอนคร.อุทิศ ครูเองอยู่บ้านบาตรประมาณ ๘ ปี...”

(วิเชียร สารเดช, สัมภาษณ์, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๔ ครูไพฑูรย์ สารเดช ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ของนักดนตรีไว้ว่า

“...ส่วนมากครูจะอยู่กับพี่ชายเพราะว่าครูมาอยู่บ้านบาตรไม่นานนักทำให้ไม่มีใครจำครูได้ และก็มีหลายคนที่มาในขณะที่ครูป่วย เช่นนายดวง ศรีพ่อง ไม่น่าจะทันคุณครูหลวงประดิษฐฯ เพราะว่าเห็นเรียนอยู่ครูเผือกและเสนาะ หลวงสุนทร...”

(ไพฑูรย์ สารเดช, สัมภาษณ์, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๕ พันโทเสนาะ หลวงสุนทร ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ของนักดนตรีไว้ว่า

“...ศิษย์รุ่นเดียวกันกับครูคือครูประถม นักปี่ ครูสง่า คชรัตน์ ครูสุบิน จันทร์แก้ว ครูน้าว่า ร่มโพธิ์ทอง ครูอุงเงิน - ครูต๋อน ทองโต ศิษย์รุ่นใหญ่คือครู ช่อ อากาศโปร่ง ครูสมภพ จำประเสริฐ ครูบาง หลวงสุนทร ศิษย์รุ่นเล็กสุดคือ ครูฉลาก โพธิ์สามต้น ส่วนครูเองจะไปกับอยู่วงรุ่นใหญ่ กับเพื่อนรุ่นเล็กอีก ๒ คน คือ ครูฉลาก โพธิ์สามต้น และครูสมพงษ์ นุชพิจารณ์

วัดที่เพื่อน ๆ จะไปช่วยคุณครูทำงานปีพาทย์เป็นประจำคือ วัดดวงแข วัดเทพศิรินทร์ วัดสามปลื้ม ซึ่งคุณยายโชติจะจ่ายค่าตัวให้คนละ ๒๐ บาท คุณยายโชติจะเป็นคนเก็บเงินไว้ให้ศิษย์ทุกคน ใครจะไปเอาเงินไปใช้จ่ายก็ไปเบิกที่คุณยายโชติได้ตลอด ครูเองทำงานเก็บเงินได้เป็นร้อยๆ จนครูสามารถเอาเงินไปตัดกางเกงได้ คุณยายโชติจะเป็นห่วงลูกศิษย์คุณครูเสมอว่าจะนำเงินไปซื้อของที่ไหน ได้ของดีไหม เช่นกางเกงเมื่อครูตัดเสร็จแล้วก็จะเอามาให้คุณยายโชติดูด้วย

เพื่อนที่ครูอยู่ร่วมทำมาหากินและรักกันมากที่สุดคือ ครูประมวลา อรรถสิทธิ์ ซึ่งปัจจุบัน ครูประมวลาได้ลาจากครูไปอยู่กับคุณครูก่อนครูแล้ว...”

(เสนาะ หลวงสุนทร, สัมภาษณ์, ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๖ ครูฉลาก โพธิ์สามต้น ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ของนักดนตรีไว้ว่า

“...ครูเคยรู้จักกับพันโทเสนาะ หลวงสุนทร และครูวิเชียร สาระเดช ก่อนที่จะมาอยู่บ้านบาตร เพราะตอนนั้นครูจะไปงานกับครูประสิทธิ์อยู่บ่อย ๆ ก่อนที่ครูประสิทธิ์จะพาไปฝากตัวกับครูหลวงประดิษฐไพเราะ ส่วนครูสงไปกับลุงเลื่อน แต่ไม่รู้ว่าได้ต่อกับท่านครูหรือเปล่า ที่มาเรียนอยู่รุ่นเดียวกับครูก็จะมีพวกสมุทรสงคราม ราชบุรี เพชรบุรี ครูหลวงประดิษฐฯ สอนครูสภา ท่านก็พาครูตามไปด้วย ท่านไปบ้านครูปุย นครปฐม ท่านก็พาครูไปด้วย ท่านครูไปต่อเพลงเพลงมอญให้กับบ้านครูปุยเฉยๆ ไปอยู่บ้านครูปุยครึ่งเดือน

เพื่อนที่สนิทกันมากที่สุดคือ พันตำรวจโทปน วานม่วง เพราะตีจิ้งฉิมใหญ่ทางระนาดเอกด้วยกันจึงสนิทกันเป็นพิเศษ...”

(ฉลาก โพธิ์สามต้น, สัมภาษณ์, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๗ ครูสวาง ศรีฟ่อง ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ของนักดนตรีไว้ว่า

“...ครูปณ วานม่วง อยู่ราชบุรี ได้เพลงเดี่ยวแขกมอญทางเดียวกัน ซึ่งครูปณได้ก่อน มีที่ครูได้ทางแตกต่างกัน คือ ลูกที่ตีสะบัดตรงสร้อย เพื่อนที่เรียนอยู่ด้วยกันคือ นายหยด บางปะอิน นายสง่า นายสวิต วงศ์บุญลือ พี่นกลีเก้ พี่ประมวล อรรถชีพ ซึ่งครูหยด เป็นคนฆ้องแต่ตีระนาดดีกว่าตีฆ้อง แต่ครูหยดเขาไม่ได้เรียนกับท่านครูเพราะช่วงนั้นท่านครูใกล้จะเสียชีวิตแล้ว...”

(สวาง ศรีฟ่อง, สัมภาษณ์, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๘ ครูเพชร กองโชค ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ของนักดนตรีไว้ว่า

“...ครูไม่ค่อยได้ยุ่งเกี่ยวกับใครมาก เพราะต้องไปตีลิเก เข้าก็ต้องไปเรียนกับคุณครูแต่เช้า ครูเด็กสุดก็ว่าได้ตอนนั้น ครูเลยไม่ได้สนิทสนมกับใครมาก มีแต่ไปต่อเพลงกับพันโทเสนาะ หลวงสุนทร และอาเผือก นักระนาด...”

(เพชร กองโชค, สัมภาษณ์, ๕ มีนาคม ๒๕๕๒)

ศิษย์คนที่ ๙ ครูอุทัย แก้วละเอียด ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ของนักดนตรีไว้ว่า

“...ครูกินนอนที่นั่น มีครูสุบิน จันทร์แก้ว ครูอุงเงิน ทองโต ครูสุบินจะเป็นคนหุงข้าว ตอนนั้นอยู่กันไม่ถึง ๒๐ คน ที่จะนอนอยู่กับครูคือครูสุบิน ครูอุงเงิน ครูต้อน ครูแสวง สุจิตักษณ์ พันโทเสนาะ หลวงสุนทร พันตำรวจโท ปณ วานม่วง”

(อุทัย แก้วละเอียด, สัมภาษณ์, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๑๐ ครูแสวง สุจิตักษณ์ ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ของนักดนตรีไว้ว่า

“..ศิษย์จะสนิทสนมกันในเรื่องที่ใกล้เคียงกัน ครูจะแยกให้ว่าแต่ละรุ่น และแต่ละจังหวัดมีใครบ้าง ดังนี้

๑. เพื่อนในรุ่น ตั้งแต่รุ่น ๒๔๘๗-๒๔๙๐ สุพรรณบุรี นายโกวิทย์ สิงห์บุรี ครูอุงเงิน ครูสุบิน ครูต้อน ลพบุรี นายรงค์ นายจำอวด นายบุญช่วย นาย

สุนทร ทรู่น้ำว่า อ่างทอง นายประเสริฐ นายแปลก (เป้) นายนวม (เป้) นายสังวาล (เป้) นายสิริ นายสำราญ

๒. ศิษย์ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

-อำเภอบางบาล นายประไพ นายหลิม นายโชวี นายวิชาญ นายแพรว นายนอบ นายแสวง สุชีลักษณ์ นายถวิล สุชีลักษณ์ นายชะลอ สุชีลักษณ์ กำเนิดแสวง คล้ายทิม นายวันชัย คล้ายทิม นายเฉลิม คล้ายทิม นายจำนง ไกรจำเนียร นายไพฑูรย์ นายทองเจือ

-อำเภอเสนา นายสำลี นายเสงี่ยม นายประเสริฐ

-อำเภอบางซ้าย นายสมบุรณ์ พันธุ์เสื่อ นายเยื่อ นายสมใจ

-อำเภอนครหลวง นายทวี ปี่พาทย์เพราะ นายวิเชียร นายประมวล นายนกลีถัก นายวิเชียร นายไพฑูรย์ สาระเดช นายสงว ศรีพ่อง

-อำเภออุทัย นายสังเวียน นายปาน นายสหัส

-อำเภอบางไทร นายทองหยด นายเฉลียว

๓. ศิษย์ในจังหวัดสมุทรปราการ ครูจรัญ บางน้ำผึ้ง

๔. ศิษย์ในจังหวัดปทุมธานี นายปุ่น

๕. ศิษย์ในกรุงเทพฯ ครูช่อ ครูสมภพ ครูกิ่ง ครูสมปอง แจ่มจรัญ นายสมนึก นายบุญช่วย นายเล็ก นายสมบัติ(เป้) บางหวาย

๖. ศิษย์ในจังหวัดสมุทรสงคราม ดร.อุทิศ นายอุทัย ครูสิริ ครูป้อม นายประยงค์ นายจำเริญ ครูประถม ครูยิ่ง นกปี

๗. ศิษย์ในจังหวัดชลบุรี ครูสด

๘. ศิษย์ในจังหวัดจันทบุรี ครูชง่อน หงษ์ทอง

๙. ศิษย์ในจังหวัดเพชรบุรี นายประยงค์ นายเยื่อ อุบลน้อย นายไสว นายจรูญ นายสุพจน์...”

(แสวง สุชีลักษณ์, สัมภาษณ์, ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๑๑ ทรู่น้ำว่า ร่มโพธิ์ทอง ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ของนักดนตรีไว้ว่า

“...ครูจะมีวงประจำที่เป็นเพื่อนรักกันและอยู่กินด้วยกันเสมอ คือ

ระนาดเอก นายสหัส มาจากอยุธยา ปัจจุบันเสียชีวิตแล้ว

และนายถุงเงิน ทองโต

ระนาดทุ้ม นายอุทัย แก้วละเอียด สมุทรสงคราม

ฆ้องวงเล็ก นายด้อน ทองโต สิงห์บุรี

ตะโพน   ลุงมาก อนันตศัพท์

คนร้อง   ครูอ๋อง บัวเอี่ยม

โดยที่ครูเป็นคนห้องวงใหญ่ประจำวงเพราะครูตีเครื่องดนตรีอื่นไม่เป็น
ตอนที่อยู่บ้านท่านครู...”

(น้ำว่า ร่มโพธิ์ทอง, สัมภาษณ์, ๑๔ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๑๒ ครูหยด ผลเกิด ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ของนักดนตรีไว้ว่า

“...รุ่นพี่ ครูทวี ปี่พาทย์เพราะ ครูเผือก นักระนาด ครูแสง บ้านคลัง
ครูแสง (บางบาล คนกระนาด) จะมีความรู้จักเป็นอย่างดี เพราะว่าส่วนมากรุ่นพี่
ชุดนี้จะไปงานที่จังหวัดอยุธยาบ่อยมาก และเพลงส่วนใหญ่ก็จะได้จากรุ่นพี่อยู่
ก่อนแล้ว...”

(หยด ผลเกิด, สัมภาษณ์, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๑๓ ครูชฎิล นักดนตรี ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ของนักดนตรีไว้ว่า

“...งานฝังลูกนิมิตที่วัดไตรมิตรวิทยาราม ครูได้รางวัลที่หนึ่ง งาน
ประกวดขับร้อง ครูเลยกลายเป็นคนร้องประจำบ้านท่านครู คนร้องที่เป็นเพื่อน
สนิทกันก็มี ครูประชิด ครูอ๋อง ครูจันทนา วิจิตรครุการ...”

(ชฎิล นักดนตรี, สัมภาษณ์, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๑๔ ครูชง่อน หงษ์ทอง ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ของนักดนตรีไว้ว่า

“...ครูจะสนิทกับพวกแม่กลองมาก เพราะว่าครูมาอยู่ที่บ้านคุณครู
ไม่มีใครอยู่จังหวัดจันทบุรีเลย มีแต่ครูที่มาเรียนคนเดียวเท่านั้น คุณครูจึงอยาก
ให้ครูได้นำเอาวิชาไปถ่ายทอดให้กับลูกศิษย์ที่จังหวัดจันทบุรีบ้าง ส่วนมากครูจะ
อยู่กับพันโทเสนาะ หลวงสุนทร พันตำรวจโทปน วานม่วง เพราะเราจะได้
ระนาดและนอนอยู่ด้วยกันเสมอที่เรือนเครื่อง...”

(ชง่อน หงษ์ทอง, สัมภาษณ์, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๑๕ ครูเรืองเดช พุ่มไสว ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ของนักดนตรีไว้ว่า

“...ครูจะได้ร่วมต่อเพลงเดียวกับเพื่อน ๆ ทุกครั้ง แต่เพลงเดี่ยวที่จะต้องรวมวงคือ เพลงเดี่ยวแสนคำนึง ท่านครูเรียกครูเข้าไปต่อทางห้องวงเล็กตัวต่อตัว รู้สึกว่าพัน โทเสนาจะตีระนาด ครูไม่ค่อยได้ไปเที่ยวกับเพื่อนๆ มากนัก เพราะจะต้องเดินทางกลับบ้านที่ฝั่งธนฯ...”

(เรืองเดช พุ่มไสว, สัมภาษณ์, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๑๖ ครูอรุณ พาทยกุล ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ของนักดนตรีไว้ว่า

“...ครูจะได้ร่วมต่อเพลงเดียวกับเพื่อนๆ ทุกครั้ง ครูก็ไม่ได้รู้จักใครมาก เพราะส่วนมากจะรู้จักเฉพาะรุ่นใหญ่ เพราะมาหาคุณพ่อเดือนกันอยู่บ่อยๆ ...”

(อรุณ พาทยกุล, สัมภาษณ์, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๑๗ ครูเชื้อ อุบลน้อย ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ของนักดนตรีไว้ว่า

“...ครูเองเคยมีเรื่องชกต่อยกับครูชง่อน จันทบุรี เรื่องยี่นนี่อยู่ข้างกำแพง ครูเองโดนครูชง่อนแกล้งต่อยขณะที่ครูกำลังยี่นนี่อยู่ ครูเองเลยต่อยกลับ ครูชง่อนจึงต่อยครูกลับร่วม ๑๐๐ ที คีที่มีคนมาช่วยไว้ทัน ครูก็ไม่พูดกันอยู่หลายวัน แต่ในที่สุดก็ไม่ได้โกรธกัน”

(เชื้อ อุบลน้อย, สัมภาษณ์, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๑๘ ครูเทิม สมานมิตร ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ของนักดนตรีไว้ว่า

“...ครูได้ไปเรียนกับครูช่อ อากาศโปรง และได้อยู่ร่วมกับครูสังเวียน พงษ์คนตรี...”

(เทิม สมานมิตร, สัมภาษณ์, ๑๔ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๑๕ ครูสังเวียน พงษ์คนตรี ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ของนักดนตรีไว้ว่า

“...เพื่อนสนิทจะมีครูประมวล อรรถชีพ ครูสุบิน จันทรแก้ว ครูแสวง
สุชีลักษณ์(วัดเสด็จ) ครูอุทัย แก้วละเอียด เป็นเพื่อนรักกันมากเพราะตีประชันที่
งานไหว้ครูที่บ้านบาตรเป็นครั้งแรก...”

(สังเวียน พงษ์คนตรี, สัมภาษณ์, ๑๔ ธันวาคม ๒๕๕๑)

จากคำให้สัมภาษณ์จากศิษย์ทั้ง ๑๕ คน พบว่า ความสัมพันธ์ของนักดนตรีแต่ละมีความ
ใกล้ชิดกันมาก โดยแต่ละคนจะทำความรู้จักกันในฐานะเพื่อนจากจังหวัดเดียวกัน ในฐานะ
เพื่อนร่วมรุ่น เพื่อนรุ่นพี่ จากการสัมภาษณ์สามารถสรุปได้ดังนี้

รายชื่อศิษย์ตามความสัมพันธ์ของรุ่นมีดังนี้

- **รุ่นใหญ่** ศาสตราจารย์ ดร.อุทิศ นาคสวัสดิ์ ครูโองการ กลีบชื่น ครูช่อ อากาศโปรง
ครูพิมพ์ นักระนาด ครูพริ้ง นักระนาด ครูรวม พรหมบุรี ครูประสิทธิ์ ถาวร
ครูบุญยงค์ เกตุคง ครูบุญยัง เกตุคง ครูสมภพ จำประเสริฐ ครูกิ่ง พลอยเพชร
ครูทวี ปี่พาทย์เพราะ ครูจรัญ กลั่นหอม ครูสมบัติ บางหวาย คุณลุงมาก อนันต-
ศัพท์ คุณลุงสุข นักดนตรี ครูสมปอง แจ่มจรัญ ครูองุ่น บัวเอี่ยม ครูจันทนา วิจิตร-
ครุการ ครูประชิต จำประเสริฐ
- **รุ่นเล็ก** ครูโกวิท (สิงห์บุรี) ครูลุงเงิน ทองโต ครูสุบิน จันทรแก้ว ครูต๋อน ทองโต
ครูประยงค์ (ลพบุรี) ครูจำอวด (ลพบุรี) ครูบุญช่วย (ลพบุรี) ครูสุนทร (ลพบุรี) ครู
ประเสริฐ (อ่างทอง) ครูแปลก (ปี่) (อ่างทอง) ครูนวม (ปี่) (อ่างทอง) ครูสังวาล (เป้)
(อ่างทอง) ครูสิริ (อ่างทอง) ครูสำรวย (อ่างทอง) ครูประไพ (อยุธยา) ครูหลิม(อยุธยา)
ครูไชว์ (อยุธยา) ครูวิชาญ (อยุธยา) ครูแพรว (อยุธยา) ครูนอบ (อยุธยา) ครูถวิล สุชี-
ลักษณ์ ครูชะลอ สุชีลักษณ์ กำเนิดแสวง คล้ายทิม ครูวันชัย คล้ายทิม ครูเฉลิม คล้าย-
ทิม ครูจ่านง ไกรจำเนียร ครูไพฑูรย์ (อยุธยา) ครูทองเจือ (อยุธยา) ครูสำลี (อยุธยา)
ครูเสงี่ยม (อยุธยา) ครูประเสริฐ (อยุธยา) ครูสมบูรณ์ พันธุ์เสื่อ ครูเชื้อ (อยุธยา) ครู
สมใจ (อยุธยา) ครูประมวล ครูปาน (อยุธยา) ครูรหัส (อยุธยา) ครูทองหยด (อยุธยา)ครู
เฉลียว (อยุธยา) ครูปูน (ปทุมธานี) ครูสมพงษ์ นุชพิจารณ์ ครูสมนึก (กรุงเทพฯ) ครู
บุญช่วย (กรุงเทพฯ) ครูเล็ก (กรุงเทพฯ) ครูประยงค์ น่วมศิริ ครูเจริญ สอนเสนาะ ครู
ประดอม นักปี่ ครูยิ่ง นักปี่ ครูสง่า คชรัตน์ ครูสด (ชลบุรี) ครูประยงค์ อุบลน้อย ครู
ไสว (เพชรบุรี) ครูจรัญ (เพชรบุรี) ครูสุพจน์(เพชรบุรี) พันตำรวจโท ปน ว่านม่วง

ซึ่งศิษย์ทั้ง ๑๕ คนที่ยังมีชีวิตอยู่และเป็นบุคคลข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ มีครูอุ๋งน บัวเอี่ยม เท่านั้นที่เป็นศิษย์รุ่นใหญ่ ซึ่งศิษย์ที่เหลือทั้ง ๑๔ คน อยู่ร่วมกับศิษย์รุ่นเล็ก

ความสัมพันธ์ของศิษย์พบว่า มีทั้งที่มีความสัมพันธ์แน่นแฟ้นกันซึ่งพบในผู้มาจากจังหวัดเดียวกัน หรือเรียนเครื่องดนตรีเหมือนกัน บางคนมีโอกาสดีประชันกันจนกลายเป็นเพื่อนรักกัน และมีทั้งที่มาเรียนเพียงระยะสั้น ไม่มีโอกาสได้สมาคมกับผู้อื่นมากนักจึงไม่มีเพื่อนสนิท ผู้ที่รู้จักสนิทสนมกันมักจะเข้ามาเรียนที่บ้านบาตรในรุ่นที่ใกล้เคียงกัน

๔. วิธีการสอนของครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง)

จากการสัมภาษณ์ศิษย์ทั้ง ๑๕ คน ถึงวิธีการสอนของท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ได้ความดังนี้

ศิษย์คนที่ ๑ พระธรรมสิงหบุราจารย์ ได้กล่าวถึงวิธีการสอนของท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ไว้ว่า

“...ท่านครูหลวงประดิษฐฯ เมื่อท่านคิดเพลงเสร็จท่านก็จะมาต่อให้ลูกศิษย์รวมกันที่เรือนเครื่อง ท่านครูไม่เคยห้ามว่าตอนที่ท่านครูต่อเดี่ยวแล้วห้ามคนอื่นตีตาม หลวงพ่อว่าตีเสียอีกเพราะตีตามจะได้เพลงเดี่ยวพร้อมๆ กันไป ถ้าใครไม่แม่นเพลง ท่านครูจะคว้าใช้ไม่ได้ สติ หลวงพ่ออยู่ที่บ้านบาตรต่อเพลงอยู่กับท่านครูปีเดียว เพราะว่าหลวงพ่อมิทุนเดิมอยู่แล้ว มีเพลงอยู่แล้ว ไปปรับมือเข้าไปขอต่อเพลงเดียวกับท่านครูเท่านั้น และหลวงพ่อก็ลาท่านครูไปทำงานที่บ้าน

นอกจากนี้ท่านครูยังสอนให้หลวงพ่อตีฉาก ให้มือเสียงเท่ากัน โดยท่านครูจะใช้ตะกั่วยาวพันข้อมือเพื่อเสียงตีจะเท่ากัน ถ้าตีระนาดไม่กลางลูก ท่านครูบอกว่าขี้ผึ้งจะหลุดทำให้เสียงขึ้นเชิงระนาด...”

(พระธรรมสิงหบุราจารย์, สัมภาษณ์, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๒ ครูอุ๋งน บัวเอี่ยม ได้กล่าวถึงวิธีการสอนของท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ไว้ว่า

“...วันแรกคุณครูให้ครูร้องเพลงบุหลันให้ฟัง พอครูร้องจบก่อนคุณครูก็วางไม้ระนาด แล้วบอกกับครูว่า ขอยืมใช้บ้างได้ไหม หลังจากนั้นคุณครู

จึงเปลี่ยนแปลงแก้ไขทางร้องไห้ใหม่ เพราะขณะนั้นครูร้องเพลงแล้วสำเนียง
 เหนือแบบบ้านนอก เช่นเพลงทะเลแย พอร้องแล้วคุณครูหัวเราะกริกเลย คุณครูจึง
 เมตตาปรับทางร้องไห้ เพลงทยอยนอก ทยอยใน ทยอยทางถอด คุณครูท่านต่อ
 เพลงสำคัญเหล่านี้ให้หมด แต่ตอนนี้ครูลืมไปหมดแล้วเพราะอายุมาก ส่วนใหญ่
 ที่ครูเข้าไปต่อเพลงที่บ้านคุณครู ครูจะต่อร้องอยู่เพียงคนเดียวช่วงเวลากลางวัน
 โดยที่ท่านครูจะเคาะลูกกระพรวนแล้วให้ครูฟังทำนองเพลงที่จะร้อง วิธีการสอน
 ของคุณครูเมื่อคุณครูต่อเพลงให้ครูจบท่อนหนึ่งก็จะให้ครูขึ้นไปซ้อมกับพวกที่
 เรียนปีพาทย์บนโรงเรียน มีอยู่เพลงหนึ่งไม่มีใครได้เลยคือเพลงต้นวรเชษฐ์ ๓
 ชั้น ซึ่งคุณครูแต่งได้แค่ ๓ ชั้นท่านก็ป่วยทำทางต่อไม่ไหว แล้วครูเองร้องไห้โฮ
 เลยกแล้วคุณครูตาย “แม่จูนนี่จี้แย” คุณยายโชติว่าครู เพราะได้ยินเสียงครูร้องไห้
 คุณยายโชติเลยเดินออกมาดู คุณครูบอกกับครูว่าขอฝากเพลงนี้ไว้ด้วยเพราะไม่ได้
 ต่อให้ใครเลย

คุณครูท่านแต่งเนื้อร้องเพลงเสร็จก็จะเรียกให้ครูไปร้องเป็นคนแรก
 โดยเฉพาะเพลงแสนคำนึง คนร้องคนแรกคือครูเอง เพราะว่าคุณครูเสียใจมากจึง
 บรรยายความรู้สึกออกมาผ่านเพลงแสนคำนึง คุณครูเสียใจที่รัฐบาลจอมพล
 ป.พิบูลสงคราม ไม่ให้เล่นเพลงไทยเดิม คุณครูจะบอกกับครูอยู่เสมอว่า คนตรี
 ไทยเล่นมาตั้งแต่เล็กแต่น้อย ก็ได้วิชาดนตรีที่ช่วยชีวิตเอาไว้...”

(อรุณ บัวเอี่ยม, สัมภาษณ์, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๓ ครูวิเชียร สาระเดช ได้กล่าวถึงวิธีการสอนของท่านครูหลวงประดิษฐ-
 ไพเราะ (สร ศิลปบรรเลง) ไว้ว่า

“...คุณครูจะสอนว่า วิธีการจับไม้มีหลายอย่าง เช่น ๑.ปากนกแก้ว
 จะทำให้ตีระนาดได้เสียงโต ๒.นิ้วนอนราบ เขยียดตรง โดยจับหิ้งมานิดหนึ่ง
 จะได้เสียงระนาดที่แจ่มแจ่ม ส่วนการตีฉาก คุณครูจะสอนว่าต้องใช้ฝ่าคลุม นำ
 ตะกั่วมาถ่วงข้อมือเพื่อให้มือเที่ยง ขณะที่ครูมาอยู่บ้านบาตร มีคนมาเรียนทั่ว
 สารทิศ ส่วนครูประสิทธิ์ได้ทางเดียวระนาดสองรางเพลงอาหนู ครูเองก็ได้
 เดี่ยวพญาโศก ส่วนนายสงว ก็มาเรียนแบบกะๆ กะๆ เข้าไม่ถึงคุณครูเสียทีเพราะ
 พวกแถวหน้าเอาไปกินหมด เลยไปต่อเพลงกับอาเผือด นักระนาด...”

(วิเชียร สาระเดช, สัมภาษณ์, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๔ ครูไพฑูรย์ สาระเดช ได้กล่าวถึงวิธีการสอนของท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ไว้ว่า

“...คุณครูบอกให้ครูนั่งดีๆ เป็นสง่า ครูหลวงประดิษฐ์ จะให้วิชาเป็นทานกับเด็กทุกคน โดยไม่ได้คิดค่าตอบแทนอะไร คุณครูท่านแก้ทางเดี่ยวให้กับลูกศิษย์เสมอ เช่นคุณครูต่อเพลงกราวในฆ้องใหญ่ให้เพราะต้องนำไปประชันกับจำลอง เกิดผล วงบ้านใหม่ทางกระแบน คุณครูต่อทาง ลูกอีแหกกวาดซ้าย ถ้าใครได้ทางนี้แล้วไม่มีลูกอีแหกกวาดซ้ายถือว่าไม่ใช่ทางคุณครู ก่อนที่คุณครูจะต่อเพลงให้คุณครูสั่งให้ไล่มือฆ้องอยู่หลายวัน เพราะใกล้จะถึงวันประชันแล้ว...”
(ไพฑูรย์ สาระเดช, สัมภาษณ์, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๕ พันโทเสนาะ หลวงสุนทร ได้กล่าวถึงวิธีการสอนของท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ไว้ว่า

“...รุ่นครูที่มาเรียนส่วนมากจะมีฝีมือดีอยู่แล้ว แค่ว่าเข้ามาฝากตัวกับคุณครูเพื่อขอต่อเพลงเดี่ยวเท่านั้น เพราะช่วงที่ครูไปอยู่บ้านคุณครู ที่บ้านจะมีงานประจำวัดมากมาย คุณครูจึงต้องพาลูกศิษย์ไปออกงานเป็นประจำเพื่อเป็นการฝึกฝนวิชาไปในตัว แถมยังให้เงินอีกตั้งหาก คุณครูจะไม่ใช้เวลาสอนนอกจากคนที่ไม่รู้เรื่องจริง ๆ ท่านก็จะด่าว่า สตี...”
(เสนาะ หลวงสุนทร, สัมภาษณ์, ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๖ ครูฉลาก โปธิ์สามต้น ได้กล่าวถึงวิธีการสอนของท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ไว้ว่า

“...ที่แรกท่านครูจะไม่รับครูเป็นศิษย์ เพราะท่านครูอายุมากแล้ว ท่านจะส่งให้ครูไปอยู่กับท่านเจ้าคุณประสาทสุขุม แต่หลังจากที่ครูตีเพลงมุล่งจบท่านครูเลยรับครูเป็นศิษย์ ท่านครูต่อเพลงทะแยทางไล่ ๒ ชั้นทางระนาดให้เพลงแรกท่านครูเอาไม้ห้วนกแก้วตามหลัง หัว ตัว เอว (ท่านครูเอาเชือกรัด) ท่านครูบอกว่าตีระนาดหน้าสั้น ท่านครูให้แก้ให้หาย ท่านครูให้ครูนั่งตีอยู่หน้าบ้าน คอยตีรับแขกอยู่ประมาณ ๑ ชั่วโมง ครูตีจนเชือกหลุดขณะนั้นครูประมาณอายุ ๑๖-๑๗ ปี ท่านครูให้ใช้ตะกั่วหนัก ๔ บาท ทำเป็นกำไลใส่มือเวลาไล่ระนาด”
(ฉลาก โปธิ์สามต้น, สัมภาษณ์, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๗ ครูดวง ศรีผ่อง ได้กล่าวถึงวิธีการสอนของท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ไว้ว่า

“...ท่านครูจะเรียกครูให้ไปต่อเพลงพญาโศกแบบตัวต่อตัว เพราะว่า
ทางที่ท่านครูต่อให้ไม่เหมือนกับทางคนอื่น...”
(ดวง ศรีผ่อง, สัมภาษณ์, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๘ ครูเผชิญ กองโชค ได้กล่าวถึงวิธีการสอนของท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ไว้ว่า

“...ครูได้ต่อเพลงแขกมอญท่อนที่หนึ่งกับคุณครู ส่วนท่อนสอง และ
ท่อนสาม พันโทเสนาจะต่อให้ เพลงกราวในมาต่อจากคุณครูแต่ต่อไม่ทันจบดี
ท่านก็เสียชีวิต ครูจึงมาต่อกับครูเผือก นักระนาด จนจบ...”
(เผชิญ กองโชค, สัมภาษณ์, ๕ มีนาคม ๒๕๕๒)

ศิษย์คนที่ ๙ ครูอุทัย แก้วละเอียด ได้กล่าวถึงวิธีการสอนของท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ไว้ว่า

“...คุณครูให้ครูตีเพลงให้ดู คุณครูบอกว่าใช้ไม่ได้ต้องไล่กันใหม่
คุณครูให้ครูตีลาก่อน ๗ วัน เมื่อก่อนครูเป็นคนหลังอ คุณครูเลยใช้ไม้ตะพด
ผูกแขนตามไว้กับหัว แล้วก็หนีบเข้าช่องที่แขน คุณครูจะต่อเพลงให้ครูเป็น
กลอนผูกในเพลงสาธุการ
และถ้าครูได้เข้าไปนวดคุณครู คุณครูก็จะสอนหน้าทับให้บ้างทางร้อง
บ้าง ท่านจะพูดกับครูเสมอว่า คนร้องกับคนเครื่องที่ดีจะต้องได้จังหวะ
หน้าทับ...”
(อุทัย แก้วละเอียด, สัมภาษณ์, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๑๐ ครูแสวง สุชีลักษณ์ ได้กล่าวถึงวิธีการสอนของท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ไว้ว่า

“...คุณครูจะใช้กำไลตะกั่วถ่วงมือสำหรับคนมือไม่เท่า เวลาเรียนต้อง
นั่งตัวตรง เวลาต่อเพลงต่อพร้อมกัน ปี ๒๔๘๗ เกิดสงครามโลกครั้งที่ ๒ ครูไปได้

ระนาดไม่ทัน คุณครูจึงตีเอง ตีเพลงกราวในเถา คุณครูหันมาบอกกับครูว่า ตีเลยๆ ตีบ่อยๆ พอจะสู้เขาได้นะ คุณครูบอกว่ากราวในทางนี้ท่านตีได้คนเดียว คุณครูฟังจนรู้แแก้วเสียงว่าระนาดเสียงนี้ลูกศิษย์คนไหนเป็นคนตี ท่านจะมีวิธี สอนตามแบบของท่านซึ่งแต่ละคนจะได้เกร็ดเล็กเกร็ดน้อยต่างกัน...”

(แสวง สุวีลักษณ์, สัมภาษณ์, ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๑๑ ครูน้ำว่า ร่มโพธิ์ทอง ได้กล่าวถึงวิธีการสอนของท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ไว้ว่า

“...เวลาที่ท่านครูสอนจะมีศิษย์มาเรียนทีละหลาย ๆ คน ส่วนต่อเพลงเดียวท่านครูก็จะเรียกไปต่อคนเดียวโดยที่ท่านครูจะสอนที่บ้าน เวลาต่อเพลงท่านครูจะต่อเป็นมือฆ้องทำนองหลักก่อน แล้วถึงจะต่อทางให้ซึ่งแล้วแต่ความถนัดของแต่ละคน และท่านครูจะบอกทางให้ ท่านครูจะสอนวันละครั้งเดียวเท่านั้น คือเวลา ๕ โมงเช้า ครูได้ต่อมือฆ้องกับท่านครูหลายมือด้วยกัน แต่ครูได้มือพิศดารคือ การสะบัดลูกฆ้องสองลูก ซึ่งมือฆ้องจะนิยมตีสามลูกแต่ท่านครูไม่ได้พูดว่าแปลกอย่างไร ครูเห็นว่าสามลูกแต่ไม่เข้าใจว่าทำไมใช้สองลูกแต่ปัจจุบันก็รู้แล้วว่าที่ใช้สะบัดสองลูกทำให้เสียงไม่ขาดออกจากกันเวลาที่เดี่ยวเร็วมากขึ้น...”

(น้ำว่า ร่มโพธิ์ทอง, สัมภาษณ์, ๑๔ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๑๒ ครูหยด ผลเกิด ได้กล่าวถึงวิธีการสอนของท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ไว้ว่า

“...เวลานวดโดยมากท่านครูจะไม่ค่อยได้พูด นวดท่านสักพักก็หลับ พอท่านนึกเพลง ท่านก็จะถามครูบ้างนิดหน่อย ครูจะนวดกลางคืนถึง ๓ ทุ่ม โดยมากท่านครูจะมาสอนเพลงที่แต่งคืนนั้นตอนที่มาสอนที่เรือนเครื่องเวลา ๕ โมงเช้า ตอนเย็นท่านครูจะมีการสอนกรณีพิเศษ เช่น ครูหยด ครูสมบุญ และครูนงเล็ก ยกระนาดมาต่อเพลงเดียวกับท่านครู

ท่านครูใจดีมาก จะขอเพลงอะไรท่านก็ไม่หวง แต่ท่านจะดูว่าจะรับทางเพลงได้ไหม ลูกศิษย์ทำได้แค่ไหนท่านครูก็จะต่อให้แค่นั้น คนที่ได้เพลงมากที่สุดคือ พันโทเสนาะ หลวงสุนทร...”

(หยด ผลเกิด, สัมภาษณ์, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๑๓ ครูชฎิล นักดนตรี ได้กล่าวถึงวิธีการสอนของท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ไว้ว่า

“...ท่านครูจะสอนศิษย์ทีละท่อน คือ สมัยรุ่นครูเมื่อคเมื่อท่านครูต่อเพลงจบท่อนหนึ่งท่านครูก็จะทวนเพลงหมายความว่าต้องต่อจนจบครบท่อนก่อนถึงจะทวนเพลงได้ ท่านครูบอกว่าต้องฝึกแบบนี้เพราะรุ่นพี่เขาทำมาอย่างนี้เช่นกัน เมื่อสมองของคนเราต่อเพลงทุกๆ วัน ก็จะจำได้

ท่านครูท่านชอบคนฉลาดมีอยู่ครั้งหนึ่งงานประชันวงในงานศพท่านเจ้าอาวาสที่วัดพวงมาลัย จังหวัดสมุทรสงคราม โดยวงพระยาเสนาะดุริยางค์ ประชันกับวงหลวงประดิษฐไพเราะ ข้อกำหนดคือตบนางลอยท้ายมีเดี่ยวเชิดนอกพอดอนบายพระสงฆ์ท่านขึ้นเทศน์ ท่านครูต่อเพลงเชิดนอกให้ครู โดยการเคาะกระดานให้ฟังแล้วให้ครูท่อนเพลงตาม ครูก็ต้องจำให้ได้ ท่านครูท่านเก่งมาก เพราะท่านจะสอนวิธีการจำแต่ละหัวชื่อของเพลงเดี่ยวเชิดนอกกว่าให้จำหัวขึ้น หัวลง และจบท้ายอย่างไร...”

(ชฎิล นักดนตรี, สัมภาษณ์, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๑๔ ครูชงอน หงษ์ทอง ได้กล่าวถึงวิธีการสอนของท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ไว้ว่า

“...ท่านครูจะให้ครูและเพื่อนๆ ประมาณ ๓-๔ คน เข้าไปนอนที่ห้องนอนเรือนใหญ่ แล้วคุณครูจะอธิบายเพลงให้ฟัง คุณครูจะนอยปากแล้วให้พวกเราฟัง คุณครูชอบคนตัวเล็กๆ เพราะว่าต่อเพลงไวและตีระนาดไหว คุณครูบอกว่าคนระนาดจะต้องมีท่าทางนักเลง ครูเคยโดนคุณเพลงสะบัดสะบั้งเพราะทำเลี้ยวมือไปตีกกลางคืน

คุณครูตั้งใจอุทิศตนให้วิชากับศิษย์ทั้งหมด ถ้าท่านเห็นว่าคนหัวไวท่านจะให้ก่อน ส่วนคนโง่จะได้อีกทาง เพลงฝรั่งร่ำทำสามชั้น จะมีได้กันอยู่ ๓ คนเท่านั้นคือ ครู ครูนกเล็ก(ฉลาด โปธิ์สามต้น) และพันโทเสนาะ หลวงสุนทร...”

(ชงอน หงษ์ทอง, สัมภาษณ์, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๑๕ ครูเรืองเดช พุ่มไสว ได้กล่าวถึงวิธีการสอนของท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ไว้ว่า

“...ท่านครูจะเล่าเรื่องเก่าๆ ให้ฟังเวลาเข้าไปนวด ท่านครูก็จะท่องเพลงให้ฟัง ครูเองก็ต้องจำเวลาท่านสอนให้ เพลงเดียวส่วนมากจะได้จากการต่อรวมวงเช่นเพลงเดี่ยวแขกมอญ ถ้าท่านครูท่านท่องเพลงอื่นให้ครูจำ ครูจะพยายามจำให้ได้ เพราะว่าทางระนาดท่านครูในสมัยนั้นไม่มีใครเทียมได้...”

(เรืองเดช พุ่มไสว, สัมภาษณ์, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๑๖ ครูอรุณ พาทยกุล ได้กล่าวถึงวิธีการสอนของท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ไว้ว่า

“...ท่านครูเป็นครูแท้ๆ มีแต่ให้ ท่านครูจะคุมมือลูกศิษย์ทุกคน ถ้าใครทำไม่ได้ท่านครูก็เปลี่ยนมือให้ ใครมือคล่องก็ต่อให้เต็มที่เลย ท่านครูท่านเสียสละเวลาให้ลูกศิษย์จริงๆ ป่านี้นักองจะไปเกิดเป็นเทพเพราะว่าท่านเป็นบรมครูที่ไม่มีใครเหมือนมีแต่ให้อย่างเดียว ลูกศิษย์ถึงได้มีอยู่เต็มบ้านเต็มเมือง...”

(อรุณ พาทยกุล, สัมภาษณ์, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๑๗ ครูเชื้อ อุบลน้อย ได้กล่าวถึงวิธีการสอนของท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ไว้ว่า

“...ท่านครูสอนว่ากลองสองหน้าต้องตั้ง พล่องต๊ับ พล่องตืด พล่องตืดตืด ครูได้เรียนตะโพนไทย กลองสองหน้า และกลองแขกกับท่านครู คุณครูสอนว่าให้อาหน้าเล็กของตะโพนไว้ด้านขวา เพราะว่าด้านขวาจะต้องทำเสียงมากกว่าด้านซ้าย ส่วนกลองแขกมันมีมุมที่ตืดดี เพราะหนังมันหนาไม่เท่ากัน ท่านครูจะว่าปากเป็นเสียงกลองสอนครู

สมัยที่ครูเรียนกลองสองหน้าจะไม่มีเสียงต๊ับต๊ับ แต่จะมีแค่เสียง ปะ / ปะ / ปะ / ปะ / พรึง / พรึง / พรึง / พรึง / ทั้ง ตึงตึง / ทั้ง ตึงทั้ง / ตึง พรึง / จะไม่มีเสียงต๊ับเหมือนที่ตืดกันในปัจจุบัน...”

(เชื้อ อุบลน้อย, สัมภาษณ์, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๑๘ ครูเทิม สมานมิตร ได้กล่าวถึงวิธีการสอนของท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ไว้ว่า

“...หลังจากที่ครูได้ฝากตัวเป็นศิษย์กับท่านครูแล้ว ท่านครูก็ได้ส่งให้ครูไปเรียนกับครูช่อ อากาศโปรง ท่านครูไม่ได้ต่อหน้าทับให้แต่ท่องคาถาเป่ากระหม่อมให้...”

(เทิม สมานมิตร, สัมภาษณ์, ๑๔ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๑๙ ครูสังเวียน พงษ์คนตรี ได้กล่าวถึงวิธีการสอนของท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ไว้ว่า

“...เวลาที่ผู้คุณครูท่านสอน คุณครูจะไม่ดุเลย คุณครูจะสอนวิธีการตีฆ้องวงใหญ่ให้ได้เสียงที่ถูกต้อง เช่น คุณครูมักสอนให้ตีฆ้องเสียง เหนาะ หนับ โหนด โหน่ง(มือซ้าย) ตะ ตี ตัด ตึง(มือขวา) หนะ เมื่อเวลาต่อเพลงเดี่ยวคุณครูจะท่องเป็นเสียงต่อให้ครูฟัง...”

(สังเวียน พงษ์คนตรี, สัมภาษณ์, ๑๔ ธันวาคม ๒๕๕๑)

จากคำให้สัมภาษณ์จากศิษย์ทั้ง ๑๘ คน พบว่า ลักษณะการเข้ามาฝากตัวเป็นศิษย์กับครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) มี ๒ กรณี คือ ๑. มาฝากตัวด้วยตนเอง ๒. มีผู้ใหญ่แนะนำให้ฝากในงานไหว้ครูประจำปี ณ บ้านบาตร

การเข้ามาฝากตัวเป็นศิษย์นั้น ศิษย์จะต้องนำขันก้านล ซึ่งประกอบด้วย ขัน ๑ ใบ ดอกไม้ รูปเทียน ผ้าขาว ๑ ผืน และเงิน ๖ บาท แล้วนำขันก้านลมอบแด่ครู

ในด้านการสอนนั้น ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) มีวิธีการสอนแบบ मुखปาฐะ กล่าวคือ เป็นการเรียนโดยใช้ความจำเป็นหลัก ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) มีวิธีการสอนให้กับลูกศิษย์แตกต่างกันออกไป เป็นการสอนตามความสามารถในการรับการถ่ายทอดความรู้ของศิษย์ ทำให้เกิดลักษณะเด่นที่ว่า แม้ศิษย์แต่ละคนจะต่อเพลงเดี่ยวเพลงเดียวกันก็จะได้คนละทางกัน เป็นการทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันระหว่างศิษย์ ส่งผลให้เกิดทางเดี่ยวของบ้านบาตรที่มีลักษณะอันหลากหลาย เป็นที่เข้าใจกันในสังคมของศิษย์มาจนถึงปัจจุบัน

นอกจากนี้ยังพบว่า การเริ่มต้นเรียนนั้น ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ครูกำหนดให้มีการฝึกที่เรียกว่า การติฉากซึ่งศิษย์ส่วนใหญ่ได้กล่าวตรงกันว่าเป็นการปรับมือโดยการจับไม้ตีให้ถูกต้องซึ่งมีลักษณะการจับหลายแบบ เช่น การจับแบบปากไก่ ปากกา เป็นต้น และยังฝึกการใช้กำลังส่วนต่าง ๆ รวมทั้งการจับวางท่าทางเพื่อความสง่างาม ทั้งนี้พบการใช้อุปกรณ์เสริมเป็นเครื่องช่วยในการฝึกได้แก่การใช้ตะกั่วถ่วงข้อมือ การใช้ไม้เท้าเป็นหลักยึดให้ศิษย์ที่มีหลังงอได้ปรับตัวให้นั่งตรงขึ้น แสดงให้เห็นถึงความพิถีพิถันและการเอาใจใส่ในการสอนในรายละเอียดซึ่งถือเป็นลักษณะเฉพาะของการสอน ณ บ้านบาตรนี้

อีกทั้งจากคำให้สัมภาษณ์ยังพบลักษณะการว่ากล่าวศิษย์ที่เป็น ไปอย่างสุภาพ เช่น พบการใช้คำว่า สติ เป็นคำกล่าวที่ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ใช้ตักเตือนศิษย์ที่มีความจำสั่นหรือปฏิบัติตามวิธีการสอนของครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ได้ไม่ทันใจ คำว่า “สติ” อาจจะเปรียบเทียบได้กับคำว่า ฉลาดน้อย ซึ่งเป็นคำว่ากล่าวที่สุภาพ และเป็นที่ยึดมั่นของศิษย์ที่มาเรียนกับครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ทุกคน

๕. กิจวัตรของครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง)

จากการสัมภาษณ์ศิษย์ทั้ง ๑๕ คน ถึงกิจวัตรของครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ได้รับการกล่าวถึงดังนี้

ศิษย์คนที่ ๑ พระธรรมสิงหบุราจารย์ ได้กล่าวถึงกิจวัตรของครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ไว้ว่า

“...ท่านครูจะเดินออกมาจากเรือนใหญ่เพื่อเข้ามาสอนที่เรือนเครื่อง
ตอนเช้า เวลา ๘.๐๐ น. ทุกวัน ตอนกลางคืนจะมีครูผู้ใหญ่มาต่อเพลงและซ้อม
เพลงกับท่านครูอยู่เป็นประจำ มีทั้งเครื่องสายและปี่พาทย์...”
(พระธรรมสิงหบุราจารย์, สัมภาษณ์, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๒ ครูองุ่น บัวเอี่ยม ได้กล่าวถึงกิจวัตรของครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ไว้ว่า

“...ตอนเช้าคุณครูจะนั่งอยู่ในห้องที่พักผ่อน แต่งเพลงไปตามเรื่อง เพลง
ไหนแต่งเสร็จก็จะต่อให้กับครู เวลาพักกลางวันคุณครูท่านจะนอนหลับ พอต่อ
ร้องเสร็จท่อนหนึ่งก็ขึ้นไปซ้อมกับเครื่อง

หลังจากที่คุณครุทานอาหารกลางวันเสร็จสักพัก คุณครูจะนอนไขว่
ห้างแขนก่ายหน้าผาก ไม่ใช่อะไรหรอก คุณครูท่านกำลังคิดเพลง ครูเองก็ไม่รู้ว่า
เพราะอะไรท่านถึงต้องนอนท่านั้น...”

(อรุณ บัวเอี่ยม, สัมภาษณ์, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๓ ครูวิเชียร สาระเดช ได้กล่าวถึงกิจวัตรของครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร
ศิลป์บรรเลง)ไว้ว่า

“...ช่วงเช้าหลังจากที่คุณครูใส่บาตรเสร็จและทานข้าวแล้ว คุณครูจะ
มาสอนที่เรือนเครื่องประมาณ ๕ โมงเช้า ยกเว้นวันพระคุณครูจะไม่สอน คุณครู
จะสวมเสื้อกุยเฮ็งสีขาวและกางเกงแพรสีน้ำทะเลอยู่เป็นประจำ...”

(วิเชียร สาระเดช, สัมภาษณ์, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๔ ครูไพฑูรย์ สาระเดช ได้กล่าวถึงกิจวัตรของครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร
ศิลป์บรรเลง)ไว้ว่า

“...ช่วงเช้าหลังจากที่คุณครูใส่บาตรเสร็จและทานข้าวแล้ว คุณครูจะ
มาสอนที่เรือนเครื่องประมาณ ๕ โมงเช้า ยกเว้นวันพระคุณครูจะไม่สอน คุณครู
จะสวมเสื้อกุยเฮ็งสีขาวและกางเกงแพรสีน้ำทะเลอยู่เป็นประจำ...”

(ไพฑูรย์ สาระเดช, สัมภาษณ์, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๕ พันโทเสนาะ หลวงสุนทร ได้กล่าวถึงกิจวัตรของครูหลวงประดิษฐไพเราะ
(ศร ศิลป์บรรเลง)ไว้ว่า

“...ครูจะเห็นคุณครูใส่บาตรทุกเช้า เมื่อคุณครุทานข้าวเสร็จแล้ว
คุณครูจะมาสอนที่เรือนเครื่องประมาณ ๕ โมงเช้าทุกวัน แต่หลังจากที่คุณครูป่วย
คุณครูก็ไม่ค่อยได้ขึ้นมาสอนที่เรือนบ่อยมากนัก...”

(เสนาะ หลวงสุนทร, สัมภาษณ์, ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๖ ครูฉลาก โปธิ์สามต้น ได้กล่าวถึงกิจวัตรของครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง)ไว้ว่า

“...ท่านครูจะตื่นเช้าใส่บาตรทุกวัน ถ้าเป็นวันพระ ท่านครูจะนุ่งขาว ห่มขาว ไม่ได้ขึ้นมาสอน แต่ถ้าท่านครูจะขึ้นมาสอนที่เรือนเครื่อง ท่านจะมา ประมาณ ๕ โมงเช้าทุกครั้ง ส่วนช่วงเย็นถึงค่ำพวกเครื่องสายก็จะมาต่อเพลง เช่นกัน...”

(ฉลาก โปธิ์สามต้น, สัมภาษณ์, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๗ ครูสวาง ศรีพ่อง ได้กล่าวถึงกิจวัตรของครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง)ไว้ว่า

“...ท่านครูจะลงมาสอนเป็นประจำทุกวัน ท่านครูจะลงมาสอนเวลา ประมาณ ๐๘.๓๐ - ๐๙.๐๐ น....”

(สวาง ศรีพ่อง, สัมภาษณ์, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๘ ครูเพชฌ กงโชค ได้กล่าวถึงกิจวัตรของครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง)ไว้ว่า

“...คุณครูจะลงมาสอนที่เรือนเครื่องทุกวัน ประมาณ ๕ โมงถึง ๑๐ โมง เช้า...”

(เพชฌ กงโชค, สัมภาษณ์, ๕ มีนาคม ๒๕๕๒)

ศิษย์คนที่ ๙ ครูอุทัย แก้วละเอียด ได้กล่าวถึงกิจวัตรของครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง)ไว้ว่า

“...คุณครูจะตื่นขึ้นมาใส่บาตรทุกเช้า แล้วจะขึ้นมาสอนบนเรือนเครื่อง เวลา ๕ โมงเช้า คุณครูจะใส่เสื้อกุยเฮ็งทุกวัน และคุณครูก็จะถอดเสื้อให้ครูเป็นคน ซักให้ทุกวัน...”

(อุทัย แก้วละเอียด, สัมภาษณ์, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๑๐ ครูแสวง สุชีลักษณ์ ได้กล่าวถึงกิจวัตรของครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง)ไว้ว่า

“...คุณครูลงมาสอนเวลา ๐๘.๓๐-๐๙.๐๐ น. ท่านจะสอนถึงประมาณ
เที่ยง บางวันท่านมาสอนจนถึงเย็นเลยถ้าท่านอารมณ์ดี...”
(แสวง สุชีลักษณ์, สัมภาษณ์, ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๑๑ ครูน้ำว่า ร่มโพธิ์ทอง ได้กล่าวถึงกิจวัตรของครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง)ไว้ว่า

“...เวลาเช้าท่านครูจะตื่นขึ้นมาทำบุญใส่บาตรพระคุณเจ้า และเมื่อถึง
เวลาสามโมงเช้า ท่านครูก็จะขึ้นมาต่อเพลงให้ที่เรือนเครื่อง...”
(น้ำว่า ร่มโพธิ์ทอง, สัมภาษณ์, ๑๔ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๑๒ ครูหยด ผลเกิด ได้กล่าวถึงกิจวัตรของครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง)ไว้ว่า

“...ช่วงเช้าท่านครูจะตื่นมาใส่บาตร เวลาสาย ๆ ท่านครูก็จะขึ้นมาต่อ
เพลงบนเรือนเครื่อง ส่วนตอนบ่ายถึงค่ำ ถ้าท่านครูไม่คิดธุระอะไร ท่านก็จะให้
ครูไปนวด...”
(หยด ผลเกิด, สัมภาษณ์, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๑๓ ครูชฎิต นัคนตรี ได้กล่าวถึงกิจวัตรของครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง)ไว้ว่า

“...ท่านครูจะมาเรียกครูไปนวดเป็นประจำ ท่านครูจะตื่นเช้ามากและ
จะเดินให้ลูกศิษย์ได้ยินเสียงทุกเช้า ถ้าใครไม่ตื่นก็จะมาเรียนไม่ทันท่านครูตอน
สามโมงเช้า...”
(ชฎิต นัคนตรี, สัมภาษณ์, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๑๔ ครูชง่อน หงษ์ทอง ได้กล่าวถึงกิจวัตรของครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง)ไว้ว่า

“...คุณครูจะลงมาสอนที่เรือนเครื่องประมาณ ๕ โมงเช้า ศิษย์ที่มาต่อ เพลงทุกคนจะนั่งพับเพียบทั้งหมด...”

(ชง่อน หงษ์ทอง, สัมภาษณ์, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๑๕ ครูเรืองเดช พุ่มไสว ได้กล่าวถึงกิจวัตรของครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง)ไว้ว่า

“...ท่านครูจะทำบุญใส่บาตรทุกเช้า ท่านครูจะไม่ต่อเพลงวันพระ และ ท่านครูจะขึ้นมาสอนที่โรงเรียนเวลา ๕ โมงเช้าทุกวัน ยกเว้นวันพระ...”

(เรืองเดช พุ่มไสว, สัมภาษณ์, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๑๖ ครูอรุณ พาทยกุล ได้กล่าวถึงกิจวัตรของครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง)ไว้ว่า

“...ท่านครูจะทำบุญใส่บาตรทุกเช้า ท่านครูจะไม่ต่อเพลงวันพระ และ ท่านครูจะขึ้นมาสอนที่โรงเรียนเวลา ๕ โมงเช้าทุกวัน ยกเว้นวันพระ...”

(อรุณ พาทยกุล, สัมภาษณ์, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๑๗ ครูเชื้อ อุบลน้อย ได้กล่าวถึงกิจวัตรของครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง)ไว้ว่า

“...ท่านครูท่านเป็นคนชอบนวดมาก และท่านครูจะออกมาสอนศิษย์ บนโรงเรียนประมาณ ๕ โมงเช้า ท่านครูจะใส่เสื้อก๊วยเฮ้งสีขาวเป็นประจำทุกวัน ...”

(เชื้อ อุบลน้อย, สัมภาษณ์, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๑๘ ครูเทิม สมานมิตร ได้กล่าวถึงกิจวัตรของครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ไว้ว่า

“...ท่านครูท่านเป็นพุดจาสุทพเรียบร้อย ท่านครูจะชอบใส่เสื้อกุยเฮ็ง สีขาวทุกวัน...”

(เทิม สมานมิตร, สัมภาษณ์, ๑๔ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๑๙. ครูสังเวียน พงษ์ดนตรี ได้กล่าวถึงกิจวัตรของครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ไว้ว่า

“...คุณครูจะมาสอนที่โรงเรียนประมาณสามโมงเช้าทุกวัน ยกเว้นวัน พระคุณครูจะไม่สอน เพราะว่าคุณครูจะคู่คำศิษย์ไม่ได้...”

(สังเวียน พงษ์ดนตรี, สัมภาษณ์, ๑๔ ธันวาคม ๒๕๕๑)

จากคำให้สัมภาษณ์จากศิษย์ทั้ง ๑๙ คน พบว่า กิจวัตรของครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ที่เป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่ลูกศิษย์คือ การตื่นนอนแต่เช้า การทำบุญตักบาตรพระภิกษุสงฆ์ทุกเช้า การรักษาศีล ๘ ในวันพระ การตรงต่อเวลาที่จะถ่ายทอดความรู้ให้กับศิษย์ในเวลา ๐๘.๐๐ น. ทุกวัน การให้ความรู้ที่นอกเหนือจากการต่อเพลงเป็นการตอบแทนแก่ศิษย์ที่ทำหน้าที่ผ่อนคลายความเครียดด้วยวิธีการนวดให้แก่หลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ทุกคน ซึ่งกิจวัตรเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงความเป็นบรมครูที่มีทั้งวินัย และ จริยวัตรที่งดงาม

๖. การอบรมเรื่องคุณธรรม

การดำรงชีวิตตามหลักธรรมคำสั่งสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า นั้น ผู้ที่ถือปฏิบัติอยู่เป็นประจำก็จะมีชีวิตที่สงบสุข ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เป็นอีกผู้หนึ่งที่น้อมนำหลักธรรมอันดีงามนี้มาอบรมสั่งสอนศิษย์ให้เป็นคนดีมีคุณธรรม จากการสัมภาษณ์ศิษย์ทั้ง ๑๙ คน ถึงการอบรมเรื่องคุณธรรม ปรากฏดังนี้

ศิษย์คนที่ ๑ พระธรรมสิงหบุราจารย์ ได้กล่าวถึงการอบรมเรื่องคุณธรรม ไว้ว่า

“...ท่านครูหลวงประดิษฐฯ ท่านเป็นครูที่ใจเย็น เป็นคนอารมณ์ดี ท่านครูท่านเป็นบรมครูที่เก่งมาก สมองดี มีความจำแม่น มีปัญญาดี แก้ไข

ปัญหาได้ ขยันเอาผลงาน สะอาด ฉลาดรอบคอบ ชอบระวัง ตั้งใจตรง ชั้นถึง
ธรรม นำทางถูก ผูกสติ กล้าคำริขอบ

ท่านครูจะสอนศิษย์ทุกคนว่าไปไหนมาไหนให้อ่อนนุ่มถ่อมตน
ปากหวาน ตัวอ่อน มือเป็นหงอน นอบน้อม กตัญญู เชิดชูระเบียบ เพียบด้วย
วินัย ตั้งใจศึกษา นำมาพันทุกซ์ เป็นสุxonนัณฑ์ เป็นหลักสำคัญ เธอจงจำใส่ใจ
ท่านครูท่านสอนคุณธรรมดีมาก

คุณสมบัติของท่านครู ท่านเป็นผู้มีความรู้สูงไม่ใช่ว่าเป็นคนตรีอย่าง
เดียว ท่านครูสอนให้ศิษย์ทุกคนเป็นคนดี ท่านครูจะสอนอยู่เสมอว่าให้อดทนคิด
จะทำอะไรต้องอดทน อดทนเป็นสมบัติของนักต่อสู้ ความรู้เป็นสมบัติของ
นักปราชญ์ ความสามารถเป็นสมบัติของนักประกอบกิจ ความมีระเบียบทุก
ชนิดเป็นสมบัติของผู้ดี ท่านครูจะเน้นย้ำเรื่องให้ศิษย์ทุกคนมีความอดทนอยู่เสมอ
ถ้าไม่อดทนทั้งหมด ความอดทนคือคุณสมบัติของนักคนตรีไทย...”

(พระธรรมสิงหนุราจารย์, สัมภาษณ์, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๒ ครูอุ้งน บัวเอี่ยม ได้กล่าวถึงการอบรมเรื่องคุณธรรม ไว้ว่า

“...คุณครูเป็นครูที่รักลูกศิษย์มาก ท่านจะให้ความรักเหมือนลูกของ
ท่านเอง ท่านใจดี คุณครูมักปลุกลูกศิษย์ที่มาเรียนปีพาทย์ว่า “เฮ้ย ตะวันส่องตุค
แล้วว้ย” เพื่อให้ลูกศิษย์เตรียมพร้อมที่จะเรียนกับท่าน

คุณครูสอนครูว่าให้รู้จักผู้หลักผู้ใหญ่ สอนให้ไปลามาไหว้ ไม่ให้คิด
อิจนาริษาใคร และความเป็นครูของท่านที่ไม่คิดค่าตอบแทนสิ่งใดจากศิษย์เลย
ตั้งคำคุณครูท่านว่า จะซื้อน้ำใจแม่ค้าก็ต้องด้วยเงินตรา ถ้าจะเอาใจลูกศิษย์ลูกหา
ก็ต้องด้วยวิชาความรู้...”

(อุ้งน บัวเอี่ยม, สัมภาษณ์, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๓ ครูวิเชียร สาระเดช ได้กล่าวถึงการอบรมเรื่องคุณธรรม ไว้ว่า

“...ในความรู้สึกรักของครู คุณครูท่านมีความดีอยู่มาก คนไม่ดีท่านอบรม
ให้ได้ดี ทั้งสติปัญญาและฝีมือลายมือ คุณครูจะมีการอบรมคุณธรรมอยู่เสมอ
เช่น ถ้าทำตัวไม่ดี นักเลง อันธพาล หนีเที่ยว จะเป็นนักคนตรีที่ดีไม่ได้เพราะ
การเป็นนักคนตรีต้องเป็นคนดี เป็นคนมีศีลธรรม ไม่ใช่เป็นคนเลวทราม ถ้าจะ
กินเหล้าก็กินให้เหมือนคนกิน ไม่ใช่เหมือนหมากิน

คุณครูมักสอนว่าทำอะไร ให้มีสัจจะ ต้องสู้คน เป็นนักดนตรีต้องสู้แบบนักดนตรี คุณครูท่านมีจิตใจเมตตา เป็นผู้ให้โดยแท้...”
(วิเชียร สาระเดช, สัมภาษณ์, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๔ ครูไพฑูรย์ สาระเดช ได้กล่าวถึงการอบรมเรื่องคุณธรรมไว้ว่า

“...คุณครูมักสอนว่าทำอะไร ให้มีสัจจะ ต้องสู้คน เป็นนักดนตรีต้องสู้แบบนักดนตรี คุณครูท่านมีจิตใจเมตตาเป็นผู้ให้โดยแท้...”
(ไพฑูรย์ สาระเดช, สัมภาษณ์, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๕ ครูเสนาะ หลวงสุนทร ได้กล่าวถึงการอบรมเรื่องคุณธรรมไว้ว่า

“...เรื่องคุณธรรม คุณครูก็ไม่ได้สอนเพราะท่านจะปฏิบัติให้เห็นเป็นแบบอย่างอยู่แล้ว ส่วนเรื่องมารยาทนั้นคุณครูไม่ให้ถอดเสื้อต่อเพลง...”
(เสนาะ หลวงสุนทร, สัมภาษณ์, ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๖ ครูฉลาก โพธิ์สามต้น ได้กล่าวถึงการอบรมเรื่องคุณธรรมไว้ว่า

“...ท่านครูจะอบรมเรื่องเวลานั่งต่อหน้าผู้หลักผู้ใหญ่ ควรจะนั่งดีดีๆ โดยให้นั่งพับเพียบเรียบร้อย ไม่ลุ่มลาม ต้องรู้กาลเทศะ ให้สมกับเป็นนักดนตรีไทย ไม่เคยมีใครยุ่งเรื่องผู้หญิง ท่านครูจะสอนประจำว่า ถ้ารักชอบกันให้บอกท่านจะแต่งงานให้เลย อย่ามาแอบคบหากัน...”
(ฉลาก โพธิ์สามต้น, สัมภาษณ์, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๗ ครูสวาง ศรีพ่อง ได้กล่าวถึงการอบรมเรื่องคุณธรรมไว้ว่า

“...ท่านครูให้ลูกศิษย์ทุกคนเป็นนักดนตรีไทยที่ดี มีสัมมาคารวะ...”
(สวาง ศรีพ่อง, สัมภาษณ์, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๘ ครูเพชฌุ กองโชค ได้กล่าวถึงการอบรมเรื่องคุณธรรม ไว้ว่า

“...คุณครูมักสอนว่าเป็นนักดนตรีต้องมีคุณธรรม ก่อนนอนให้ไหว
พระสาวกมนต์...”

(เพชฌุ กองโชค, สัมภาษณ์, ๕ มีนาคม ๒๕๕๒)

ศิษย์คนที่ ๙ ครูอุทัย แก้วละเอียด ได้กล่าวถึงการอบรมเรื่องคุณธรรม ไว้ว่า

“...เรื่องผู้หญิงคุณครูห้ามเด็ดขาด ห้ามเอาลูกศิษย์ ไปเป็นเมีย ศิษย์ที่
อยู่บ้านคุณครูหลวงประคิษฐฯ จะไม่มีใครยุ่งเรื่องผู้หญิงเลยห้ามพูด โทกทก ถ้านัด
ใครต้องไปให้ได้ ห้ามทำงานคนอื่น...”

(อุทัย แก้วละเอียด, สัมภาษณ์, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๑๐ ครูแสวง สุจิตลักษณ์ ได้กล่าวถึงการอบรมเรื่องคุณธรรม ไว้ว่า

“...คุณครูจะสอนเสมอว่าอย่าไปยุ่งเรื่องผู้หญิง อย่าไปทำอะไรมีดีมีร้าย
กับลูกศิษย์ ให้ประพฤติดีประพฤติชอบแล้วเราจะเจริญ...”

(แสวง สุจิตลักษณ์, สัมภาษณ์, ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๑๑ ครูน้ำว่า ร่มโพธิ์ทอง ได้กล่าวถึงการอบรมเรื่องคุณธรรม ไว้ว่า

“...ท่านครูไม่เคยสอนตรง ๆ เพราะว่าครูจะเรียนรู้จากกิริยามารยาท
จากท่านครูอยู่ตลอดเวลา...”

(น้ำว่า ร่มโพธิ์ทอง, สัมภาษณ์, ๑๔ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๑๒ ครูหยด ผลเกิด ได้กล่าวถึงการอบรมเรื่องคุณธรรม ไว้ว่า

“...ท่านครูจะสอนอยู่เสมอว่า นักดนตรีไทยไม่รังแกผู้ที่เขาค่อยกว่า...”

(หยด ผลเกิด, สัมภาษณ์, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๑๓ ครูชฎิล นักดนตรี ได้กล่าวถึงการอบรมเรื่องคุณธรรม ไว้ว่า

“...ท่านครูจะสอนอยู่เสมอว่า นักดนตรีเมื่อรับไปงานแล้วเกิดมีการ
ประชันวงโดยไม่รู้ตัว ให้ตีประชันไปเลย ให้นึกว่าเหมือนการแข่งขันกีฬา แพ้ก็
แพ้ ชนะก็ชนะ อย่าไปผูกใจเจ็บ ให้คิดว่าเหมือนการแข่งขันกีฬา ให้รู้แพ้รู้ชนะรู้
อภัย...”

(ชฎิล นักดนตรี, สัมภาษณ์, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๑๔ ครูชง่อน หงษ์ทอง ได้กล่าวถึงการอบรมเรื่องคุณธรรม ไว้ว่า

“...คุณครูบอกว่าอย่าเพิ่งมีเมียนะ มื่อยังคืออยู่ ไปงานต้องนุ่งกางเกงยาว
ทุกครั้ง แต่งตัวให้เรียบร้อย คุณครูไม่เคยดุลูกศิษย์ต่อหน้าคนอื่น...”

(ชง่อน หงษ์ทอง, สัมภาษณ์, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๑๕ ครูเรืองเดช พุ่มไสว ได้กล่าวถึงการอบรมเรื่องคุณธรรม ไว้ว่า

“...ท่านครูจะสอนอยู่เสมอว่าพวกปี่พาทย์ไม่ให้ใส่เสื้อยืดดีจะเป็นพวก
กุฎี เป็นพวกปี่พาทย์ไม่ให้ใส่เสื้อแขนยาวพับแขน ไม่ให้นอนในวงฆ้องจะเรียกว่า
พวกจัญไร เวลาต่อเพลงบางคนไม่ได้ใส่เสื้อท่านครูท่านก็จะว่า...”

(เรืองเดช พุ่มไสว, สัมภาษณ์, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๑๖ ครูอรุณ พาทยกุล ได้กล่าวถึงการอบรมเรื่องคุณธรรม ไว้ว่า

“...ท่านครูบอกว่า นักดนตรีต้องแต่งตัวให้เรียบร้อย และท่านครูไม่เคย
ด่าคำหยาบคายให้ลูกศิษย์ได้ฟัง ท่านครูท่านเป็นผู้ดีจริง ๆ...”

(อรุณ พาทยกุล, สัมภาษณ์, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๑๗ ครูเชื้อ อุบลน้อย ได้กล่าวถึงการอบรมเรื่องคุณธรรม ไว้ว่า

“...ท่านครูจะสอนให้ศิษย์ทุกคนเป็นนักดนตรีไทยที่ดี ไม่ไปหาเรื่อง
ผู้อื่น...”

(เชื้อ อุบลน้อย, สัมภาษณ์, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๑๘ ครูเทิม สมานมิตร ได้กล่าวถึงการอบรมเรื่องคุณธรรม ไว้ว่า

“...คุณครูมีอุปนิสัยที่น่าชื่นชมเป็นอย่างมาก เพราะกิริยามารยาทในคำพูดของท่าน ท่านครูเป็นคนที่มีความเกรงใจบุคคลอื่นเสมอ เป็นแม่แบบที่ดีของครูในปัจจุบัน...”

(เทิม สมานมิตร, สัมภาษณ์, ๑๔ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๑๙ ครูสังเวียน พงษ์ดนตรี ได้กล่าวถึงการอบรมเรื่องคุณธรรม ไว้ว่า

“...คุณครูต้องการให้ลูกศิษย์ทุกคนเป็นดี อ่อนน้อมถ่อมตนต่อผู้หลักผู้ใหญ่...”

(สังเวียน พงษ์ดนตรี, สัมภาษณ์, ๑๔ ธันวาคม ๒๕๕๑)

จากคำให้สัมภาษณ์จากศิษย์ทั้ง ๑๘ คน พบว่า หลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) จะอบรมสานุศิษย์ตามหลักธรรมคำสั่งสอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าอยู่เป็นนิจ ดังเกตได้จาก การสั่งสอนให้ศิษย์เป็นนักดนตรีไทยที่ดี ไม่มีเรื่องชู้สาวกับผู้อื่น ไม่ไปหาเรื่องผู้อื่นที่เขาไม่ได้มารังแกก่อน เปรียบเทียบการประชันวงเหมือนกับการแข่งขันกีฬา ต้องรู้แพ้ รู้ชนะ รู้ภัย ด้วยหวังให้ศิษย์ดำรงตนเป็นศิลปินที่มีคุณธรรม เพื่อความเจริญรุ่งเรืองในชีวิตจากผลการปฏิบัติดีนั้น

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

๘. การถ่ายทอดความรู้ที่ได้จากครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง)

การสืบสานวิชาความรู้จากรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่จะสามารถดำรงศาสตร์และศิลป์นั้นให้คงอยู่ยาวนานได้ จากการสัมภาษณ์ศิษย์ทั้ง ๑๕ คน ถึงการถ่ายทอดความรู้ที่ได้จากครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ศิษย์แต่ละคนต่างก็ได้ถ่ายทอดไปให้ศิษย์ของตนเองไว้ดังนี้

ศิษย์คนที่ ๑ พระธรรมสิงหบุราจารย์ ได้กล่าวถึงการถ่ายทอดความรู้ที่ได้จากครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ให้แก่ศิษย์ไว้ว่า

“...หลวงพ่อบวชเป็นพระจึงไม่ได้ถ่ายทอดความรู้ที่ได้มาจากท่านครูเลย...”

(พระธรรมสิงหบุราจารย์, สัมภาษณ์, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๒ ครูอุ้น บัวเอี่ยม ได้กล่าวถึงการถ่ายทอดความรู้ที่ได้จากครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ให้แก่ศิษย์ไว้ว่า

“...ครูเองได้สอนศิษย์ไว้มากมาย ทางที่คุณครูต่อให้ไว้ที่ไม่มีใครได้ก็มีอยู่หลายเพลง ว่าจะให้พี่น้อง (รองศาสตราจารย์จำคม พรประสิทธิ์) เขามาอัดเทปเก็บเอาไว้...”

(อุ้น บัวเอี่ยม, สัมภาษณ์, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๓ ครูวิเชียร สารเดช ได้กล่าวถึงการถ่ายทอดความรู้ที่ได้จากครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ให้แก่ศิษย์ไว้ว่า

“...ครูไม่เคยสอนให้ลูกเพราะครูประกอบอาชีพนักดนตรีอย่างเดียว แต่ครูก็เลิกทำมาได้ ๒ ปีแล้วเพราะว่าร่างกายเป็นไปตามอายุ ครูได้สอนลูกศิษย์ทางคุณครูไว้ ๒ คน คือ

๑. นายต้น เด็กนาฏศิลป์สุพรรณ (นายกิริติ ภูมร นักศึกษาวิทยาลัยนาฏศิลป์สุพรรณบุรี ชั้นกลาง ๓) ครูสงว ศรีพ่อง นำมาฝากโดยอ้อนวอนให้ครูต่อเพลงเดี่ยวแขกมอญ ๖ ชั้น เพลงทยอยเดี่ยวและเพลงกราวในให้

๒. นายมานพ ศรีสังข์ (ครูชำนาญการครูวิทยากรไทย ๒) สอนอยู่วิทยาลัย
นาฏศิลป์พลพบุรี ครูได้ต่อเพลงเดี่ยวระนาดเพลงจินจิมใหญ่ เพลงพญาโศกให้...”
(วิเชียร สาระเดช, สัมภาษณ์, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๔ ครูไพฑูรย์ สาระเดช ได้กล่าวถึงการถ่ายทอดความรู้ที่ได้จากครูหลวง
ประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ให้แก่ศิษย์ไว้ว่า

“...ครูไม่เคยต่อเพลงให้ใคร เพราะไม่มีประโยชน์อะไรกับครู ใครจะ
มาขอเฉยๆ ได้ยังไง เพราะครูกลัวว่าถ้าเขาเอาไปแล้วเขาจะเอาไปทำไม่ดี...”
(ไพฑูรย์ สาระเดช, สัมภาษณ์, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๕ พันโทเสนาะ หลวงสุนทร ได้กล่าวถึงการถ่ายทอดความรู้ที่ได้จากครูหลวง
ประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ให้แก่ศิษย์ไว้ว่า

“...ครูได้ถ่ายทอดเพลงกราวในทางคุณครูให้แก่ นายสนุ่น หลวงสุนทร
(น้องชายครู) นายนราพงศ์ หลวงสุนทร(ลูกชายครู) นายกฤษณพงศ์
ทัศนบรรจง (ลูกศิษย์ครู) ส่วนเพลงอื่นๆ ที่ได้ต่อทางคุณครูไว้ให้คือนายสมนึก
ศรประพันธ์ นายเอ็น หัวลำโพง นายนิมิต โอสถเจริญ นายวุฒินันท์ บุญบกอ่อน
นายอมรินทร์ หมอกอ่อน ฯลฯ...”
(เสนาะ หลวงสุนทร, สัมภาษณ์, ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๖ ครูฉลาก โปธิ์สามต้น ได้กล่าวถึงการถ่ายทอดความรู้ที่ได้จากครูหลวง
ประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ให้แก่ศิษย์ไว้ว่า

“...ครูเคยอัดเทปทางที่ท่านครูต่อให้ที่บ้านครูประสิทธิ์ ถาวร ท่านครู
ให้สั่งว่าให้ครูต่อให้ลูกได้คนเดียว ครูมีลูกทั้งหมด ๓ คนคือ ๑. นางสุภารัตน์
๒. นายอุกฤษณ์ ๓. นายธีรศาสตร์ (ครูเคยต่อเพลงไว้ให้แต่ไม่รู้ว่าจำได้รึ
เปล่า)...”
(ฉลาก โปธิ์สามต้น, สัมภาษณ์, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๗ ครูสวาง ศรีผ่อง ได้กล่าวถึงการถ่ายทอดความรู้ที่ได้จากครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ให้แก่ศิษย์ไว้ว่า

“...ครูได้ต่อให้กับลูกของครูทุกคน...”

(สวาง ศรีผ่อง, สัมภาษณ์, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๘ ครูเพชฌัญญ์ กองโชค ได้กล่าวถึงการถ่ายทอดความรู้ที่ได้จากครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ให้แก่ศิษย์ไว้ว่า

“...ส่วนมากก็จะเป็นเด็กที่มาขอต่อเพลง เช่นเด็กที่จะต้องเรียนวิชาเอก
ระนาดเอก ที่วิทยาลัยนาฏศิลป์กรุงเทพ...”

(เพชฌัญญ์ กองโชค, สัมภาษณ์, ๕ มีนาคม ๒๕๕๒)

ศิษย์คนที่ ๙ ครูอุทัย แก้วละเอียด ได้กล่าวถึงการถ่ายทอดความรู้ที่ได้จากครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ให้แก่ศิษย์ไว้ว่า

“...ทุกวันนี้มีคนมาเรียนกับครูอยู่ตลอดส่วนมากก็จะเพลงแขกบรรเลง
๒ ชั้น ส่วนเพลงที่ได้จากคุณครูมาก็จะต่อให้ต่อม นายประชา สามเสน นาย
ปริญญา แก้วละเอียด...”

(อุทัย แก้วละเอียด, สัมภาษณ์, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๑๐ ครูแสวง สุจิตลักษณ์ ได้กล่าวถึงการถ่ายทอดความรู้ที่ได้จากครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ให้แก่ศิษย์ไว้ว่า

“...ครูยังไม่ได้ต่อเพลงให้ใครแบบเป็นจริงเป็นจัง ลูกของครูเองก็เป็น
นักดนตรีผลิตเครื่องดนตรีขายไม่มีเวลาต่อเพลงเช่นกัน...”

(แสวง สุจิตลักษณ์, สัมภาษณ์, ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๑๑ ครูน้ำว่า ร่มโพธิ์ทอง ได้กล่าวถึงการถ่ายทอดความรู้ที่ได้จากครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ให้แก่ศิษย์ไว้ว่า

“...ครูได้เคยบันทึกเทปให้กับลูกชายของ นายสวาง ศรีผ่อง ชื่อ นายทวีศักดิ์ ศรีผ่อง ไว้หลายสิบเทป ครูได้ต่อเพลงให้กับศิษย์อีกหลายคนคือ อาจารย์ณรงค์ฤทธิ์ คงปิ่น(ครูชำนาญการดุริยางค์ไทย วิทยาลัยนาฏศิลป์ลพบุรี) และนักศึกษาในหลักสูตรดุริยางคศิลป์ไทย วิชาเอกฆ้องวงใหญ่ วิทยาลัยนาฏศิลป์ลพบุรี...”

(น้ำว่า ร่มโพธิ์ทอง, สัมภาษณ์, ๑๔ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๑๒ ครูหยด ผลเกิด ได้กล่าวถึงการถ่ายทอดความรู้ที่ได้จากครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ให้แก่ศิษย์ไว้ว่า

“...ครูจำไม่ได้ว่าต่อทางของท่านครูให้ใครไว้บ้าง เพราะส่วนมากครูจะไปทำงานที่กองนันทนาการ กรุงเทพมหานคร ครูบุญยงค์จะเป็นคนต่อเพลง...”

(หยด ผลเกิด, สัมภาษณ์, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๑๓ ครูชฎิล นักดนตรี ได้กล่าวถึงการถ่ายทอดความรู้ที่ได้จากครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ให้แก่ศิษย์ไว้ว่า

“...ครูได้ถ่ายทอดเพลงเดี่ยวฆ้องวงใหญ่ให้กับลูกศิษย์ในคณะครูศาสตร์ และคณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพาไว้หลายคนเพราะครูเป็นอาจารย์พิเศษเด็กเครื่องมือเอกฆ้องวงใหญ่ และได้ต่อเพลงเดี่ยวกราวในให้กับอาจารย์ภัทระ คมขำ ปัจจุบันสอนอยู่ที่คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย...”

(ชฎิล นักดนตรี, สัมภาษณ์, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๑๔ ครูชง่อน หงษ์ทอง ได้กล่าวถึงการถ่ายทอดความรู้ที่ได้จากครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ให้แก่ศิษย์ไว้ว่า

“...ครูได้ถ่ายทอดเพลงกราวในทางคุณครูหลวงประดิษฐไพเราะไว้ ๒ คน คือ

๑. นายฉัฐพงษ์ วงศ์แก้ว ปัจจุบันเป็นอาจารย์โรงเรียนบ้านคลองคด จังหวัดจันทบุรี

๒. นายแนววิทย์ นียมวงศ์ ปัจจุบันเป็นอาจารย์โรงเรียนวชิราวุธ กรุงเทพฯ...”

(ชง่อน หงษ์ทอง, สัมภาษณ์, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๑๕ ครูเรืองเดช พุ่มไสว ได้กล่าวถึงการถ่ายทอดความรู้ที่ได้จากครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ให้แก่ศิษย์ไว้ว่า

“...ครูไม่ได้ถ่ายทอดให้กับใคร...”

(เรืองเดช พุ่มไสว, สัมภาษณ์, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๑๖ ครูอรุณ พาทยกุล ได้กล่าวถึงการถ่ายทอดความรู้ที่ได้จากครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ให้แก่ศิษย์ไว้ว่า

“...ครูไม่เคยถ่ายทอดให้ใคร เพราะว่าครูเข้ารับราชการทหาร...”

(อรุณ พาทยกุล, สัมภาษณ์, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๑๗ ครูเชื้อ อุบลน้อย ได้กล่าวถึงการถ่ายทอดความรู้ที่ได้จากครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ให้แก่ศิษย์ไว้ว่า

“...ครูได้ถ่ายทอดให้ลูกชายครู ชื่อ นายจิรายุ อุบลน้อย ปัจจุบันสอนอยู่ที่โรงเรียนเทศบาล จังหวัดเพชรบุรี...”

(เชื้อ อุบลน้อย, สัมภาษณ์, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๑๘ ครูเทิม สมานมิตร ได้กล่าวถึงการถ่ายทอดความรู้ที่ได้จากครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ให้แก่ศิษย์ไว้ว่า

“...ครูไม่ได้ต่อหน้าทับจากครูหลวงประดิษฐฯ โดยตรง แต่ทางนั้นครูก็ได้ต่อให้กับลูกศิษย์ไว้มาก ทั้งนิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และเด็กที่มาขอเรียนทั่วไป...”

(เทิม สมานมิตร, สัมภาษณ์, ๑๔ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๑๙ ครูสังเวียน พงษ์คนตรี ได้กล่าวถึงการถ่ายทอดความรู้ที่ได้จากครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ให้แก่ศิษย์ไว้ว่า

“...ครูได้ถ่ายทอดให้กับลูกหลานอยู่ ๓ คนคือ
๑. นายดิเรก วงษ์สะอาด เป็นลูกเขย
๒. นายวัชรพงษ์ วงษ์สะอาด เป็นหลานชาย
๓. จำสืบเอกสมเดช พงษ์คนตรี เป็นลูกชาย...”

(สังเวียน พงษ์คนตรี, สัมภาษณ์, ๑๔ ธันวาคม ๒๕๕๑)

จากคำให้สัมภาษณ์จากศิษย์ทั้ง ๑๙ คน พบว่า ในปัจจุบันการถ่ายทอดความรู้ที่ได้รับจากครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ได้สืบสานให้แก่ศิษย์รุ่นต่อไป ทั้งทางการบรรเลงและเอกลักษณ์เฉพาะตามแบบอย่างทีครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ได้ถ่ายทอดความรู้ให้แก่ศิษย์แต่ละคน เพื่อให้ทางการบรรเลงที่ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ดำรงอยู่เป็นทางของ “สำนักหลวงประดิษฐไพเราะ” สืบต่อไป

๘. วันที่ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เสียชีวิต

เมื่อชีวิตมนุษย์เกิดขึ้นมาแล้วก็ต้องดับสูญไปตามกาลเวลา ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ก็เป็นอีกผู้หนึ่งที่จะต้องอยู่ในวิถีเวียนว่ายตายเกิดตามวัฏจักรของชีวิต จากการสัมภาษณ์ศิษย์ทั้ง ๑๙ คน ถึงเหตุการณ์วันที่ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เสียชีวิตศิษย์แต่ละคนของครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ได้กล่าวถึงเหตุการณ์วันที่สูญเสียบรมครูผู้เปรียบเสมือนพ่อไปอย่างไม่มีวันกลับไว้ว่า

ศิษย์คนที่ ๑ พระธรรมสิงหบุราจารย์ ได้กล่าวถึงวันที่ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เสียชีวิตไว้ว่า

“...หลวงพ่อก็ได้เข้าไปเยี่ยมท่านครูหลวงประดิษฐฯ อยู่เสมอ ขณะนั้น ท่านยังมีสุขภาพที่แข็งแรงดี พอมาเช้าวันอีกครั้งท่านครูก็ได้เสียชีวิตไปแล้ว...”
(พระธรรมสิงหบุราจารย์, สัมภาษณ์, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๒ ครูอุ่ง บัวเอี่ยม ได้กล่าวถึงวันที่ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เสียชีวิตไว้ว่า

“...ครูเป็นคนนอนเฝ้าไข้คุณครูหลวงประดิษฐฯ อยู่หลายวัน คุณครู ท่านป่วยด้วยโรคเบาหวาน พอเลิกจากร่องซ้อมให้พวกปีพาทย์ที่บนโรงเรียนครูก็จะลงไปเฝ้าคุณครูที่เรือนท่าน จนวันสุดท้าย ครูได้กลับไปนอนที่บ้าน หน้าต่างเปิดโครม ดังมาก เลยตกใจตื่นรีบนั่งเรือมาบ้านคุณครู พอมาถึงปากซอยบ้านบาตร คนขายของบอกคุณครูสิ้นแล้ว ครูเองเนี่ยะร้องไห้โฮ ร้องให้ตั้งแต่ปากซอยบ้านเข้าไปเลย ประมาณตอนหกโมงเย็น ตอนคุณครูสิ้นมีประมวล ปนเสนาะ คุณเฟิร์น(ลูกสาวคุณครู) คุณเอ๋ อยู่กับคุณครู ส่วนคุณหญิงขึ้นไปราชการต่างจังหวัด...”
(อุ่ง บัวเอี่ยม, สัมภาษณ์, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๓ ครูวิเชียร สาระเดช ได้กล่าวถึงวันที่ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เสียชีวิตไว้ว่า

“...ครูมาทราบข่าวทีหลัง หลังจากที่ท่านครูเสียชีวิตไปได้หลายวันแล้ว เพราะว่าการสื่อสารในสมัยก่อน บ้านนอกอย่างเราไม่ได้รับข่าวสารได้สะดวก เหมือนกับสมัยนี้...”
(วิเชียร สาระเดช, สัมภาษณ์, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๔ ครูไพฑูรย์ สารระเดช ได้กล่าวถึงวันที่ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เสียชีวิตไว้ว่า

“...ครุมาทราบข่าวที่หลังจากพี่วิเชียร ครูเสียใจมากที่ไม่ได้ไปงานศพ
ของคุณครู...”

(ไพฑูรย์ สารระเดช, สัมภาษณ์, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๕ พันโทเสนาะ หลวงสุนทร ได้กล่าวถึงวันที่ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เสียชีวิตไว้ว่า

“...ครูเองเป็นคนที่อยู่กับคุณครูจนกระทั่งท่านเสียชีวิต คนที่อยู่ดูแล
คุณครูก่อนท่านจะสิ้นลมหายใจคือ พันตำรวจโทปน ว่านม่วง พันโทเสนาะ
หลวงสุนทร และนายฉลาก โปธิ์สามต้น ส่วนลูกคุณครูที่อยู่ในเหตุการณ์คือ
คุณเฟิร์น และคุณเถ...”

(เสนาะ หลวงสุนทร, สัมภาษณ์, ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๖ ครูฉลาก โปธิ์สามต้น ได้กล่าวถึงวันที่ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เสียชีวิตไว้ว่า

“...วันนั้นเป็นวันที่ ๘ มีนาคม พ.ศ.๒๕๕๑ ครูเองก็ได้อยู่รับใช้ดูแล
ท่านครู จนท่านครูสิ้นลม มีครู พันโทเสนาะ หลวงสุนทร และพันตำรวจโทปน
ว่านม่วง ๓ คนที่อยู่ในนั้น ส่วนลูกท่านครูที่ทำได้ก็มีคุณเถและคุณเฟิร์น...”

(ฉลาก โปธิ์สามต้น, สัมภาษณ์, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๗ ครูสวาง ศรีผ่อง ได้กล่าวถึงวันที่ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เสียชีวิตไว้ว่า

“...ตอนท่านครูเสีย ได้จัดตั้งศพไว้ที่บ้าน ๑๐๐ วัน...”

(สวาง ศรีผ่อง, สัมภาษณ์, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๘ ครูเผชิญ กองโชค ได้กล่าวถึงวันที่ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เสียชีวิตไว้ว่า

“...คุณครูเสียประมาณปี ๒๔๘๖ – ๒๔๘๗ ครูไม่ได้ไปร่วมงาน...”
(เผชิญ กองโชค, สัมภาษณ์, ๕ มีนาคม ๒๕๕๒)

ศิษย์คนที่ ๙ ครูอุทัย แก้วละเอียด ได้กล่าวถึงวันที่ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เสียชีวิตไว้ว่า

“...ตอนนั้นครูออกจากบ้านคุณครูไปทำงานแล้ว เมื่อครูรู้ข่าวครูเสียใจมาก สพคุณครูนำไปเผาที่วัดเทพศิรินทราวาส...”
(อุทัย แก้วละเอียด, สัมภาษณ์, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๑๐ ครูแสวง สุจิตลักษณ์ ได้กล่าวถึงวันที่ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เสียชีวิตไว้ว่า

“...ครูไม่ทราบเรื่องเลยวันที่คุณครูเสียชีวิต มารู้อีกทีหลังคุณครูก็เสียชีวิตไปแล้ว...”
(แสวง สุจิตลักษณ์, สัมภาษณ์, ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๑๑ ครูน้ำว่า ร่มโพธิ์ทอง ได้กล่าวถึงวันที่ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เสียชีวิตไว้ว่า

“...ขณะที่ท่านครูป่วยใกล้จะเสียตัวเองไม่ได้ไปเยี่ยมท่านเลย การสื่อสารสมัยนั้นไม่มี มารู้อีกจากพวกลูกศิษย์ของใบ รุ่งเรือง วัดพิบูลทอง ว่าท่านครูเสียแล้ว ครูเลยรีบนั่งรถไฟไปกราบทำความเคารพศพของท่านครูที่บ้านบาตร...”
(น้ำว่า ร่มโพธิ์ทอง, สัมภาษณ์, ๑๔ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๑๒ ครูหยด ผลเกิด ได้กล่าวถึงวันที่ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เสียชีวิตไว้ว่า

“...ครุมาทราบข่าวทีหลัง ซึ่งวันนั้นครูกลับไปบ้านที่จังหวัดอยุธยา พอดี ครุมารู้ก่อนที่จะพระราชทานเพลิงศพไม่กี่วัน...”
(หยด ผลเกิด, สัมภาษณ์, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๑๓ ครูชฎิล นักดนตรี ได้กล่าวถึงวันที่ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เสียชีวิตไว้ว่า

“...ครูกับพี่เบิ้มและคุณพ่อสุข มาร่วมงานกันจนกระทั่งถึงวันพระราชทานเพลิงศพ ซึ่งศพท่านครูจะตั้งบำเพ็ญกุศลที่บ้านและนำไปพระราชทานเพลิงที่วัดเทพศิรินทราวาส...”
(ชฎิล นักดนตรี, สัมภาษณ์, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๑๔ ครูชง่อน หงษ์ทอง ได้กล่าวถึงวันที่ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เสียชีวิตไว้ว่า

“...วันที่คุณครูหลวงประดิษฐฯ เสียชีวิต ครูได้ทราบข่าวจากทางวิทยุกระจายเสียง จัดงานพระราชทานเพลิงศพที่วัดเทพศิรินทราวาส มีวงปี่พาทย์ ๑๐ วง...”
(ชง่อน หงษ์ทอง, สัมภาษณ์, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๑๕ ครูเรืองเดช พุ่มไสว ได้กล่าวถึงวันที่ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เสียชีวิตไว้ว่า

“...งานศพท่านครู มีปี่พาทย์มอญมาช่วยกันมากมาย มาจากทั่วประเทศ...”
(เรืองเดช พุ่มไสว, สัมภาษณ์, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๑๖ ครูอรุณ พาทยกุล ได้กล่าวถึงวันที่ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เสียชีวิตไว้ว่า

“...ท่านครูท่านเสียชีวิตประมาณปี ๒๔๕๗ ขณะนั้นครูเป็นราชการ
กรมการแพทย์ทหารอากาศ ครูจึงไม่ทราบเรื่อง...”
(อรุณ พาทยกุล, สัมภาษณ์, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๑๗ ครูเชื้อ อุบลน้อย ได้กล่าวถึงวันที่ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เสียชีวิตไว้ว่า

“...หลังจากที่ครูออกมาจากบ้านบาตร ครูก็ไม่เคยไปบ้านบาตรอีกเลย
จนกระทั่งมารู้ทีหลังว่าท่านครูเสียชีวิตไปนานแล้ว...”
(เชื้อ อุบลน้อย, สัมภาษณ์, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๑๘ ครูเทิม สมานมิตร ได้กล่าวถึงวันที่ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เสียชีวิตไว้ว่า

“...ครูได้มาร่วมงานวันพระราชทานเพลิงศพ ที่วัดเทพศิรินทราวาส...”
(เทิม สมานมิตร, สัมภาษณ์, ๑๔ ธันวาคม ๒๕๕๑)

ศิษย์คนที่ ๑๙ ครูสังเวียน พงษ์คนตรี ได้กล่าวถึงวันที่ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เสียชีวิตไว้ว่า

“...ครูได้นำวงปี่พาทย์มอญมาร่วมงานในวันพระราชทานเพลิงศพ ที่
วัดเทพศิรินทราวาส มีวงปี่พาทย์หลายวงทั่วประเทศ ล้วนแล้วเป็นศิษย์ของ
คุณครูทั้งสิ้น...”
(สังเวียน พงษ์คนตรี, สัมภาษณ์, ๑๔ ธันวาคม ๒๕๕๑)

จากคำให้สัมภาษณ์ของศิษย์ทั้ง ๑๙ คน พบว่า ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เสียชีวิตลงด้วยอาการสงบในวันที่ ๘ มีนาคม ๒๔๕๗ สิริอายุรวมได้ ๗๒ ปี ๗ เดือน ๒ วัน โดยได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช พระราชทานเพลิงศพ ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส กรุงเทพมหานคร ในวันที่ ๑๐ มีนาคม ๒๔๕๘ โดยมี

วงปีพาทย์มอญมาร่วมแสดงความอาลัยรอบบริเวณฉาปนสถานมากกว่า ๑๐ คณะ ซึ่งคณะปีพาทย์มอญที่มาร่วมแสดงความอาลัยในงานพระราชทานเพลิงศพครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ล้วนแล้วเป็นศิษย์ที่ได้รับการถ่ายทอดความรู้จากครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ทั้งสิ้น การจากไปของครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ยังความเศร้าโศกเสียใจแก่บรรดาศาสนุศิษย์อย่างมิมีวันรู้ลืม

จากคำให้สัมภาษณ์ของศิษย์ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) จะเห็นได้ว่าครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เป็นบรมครูผู้ใช้หลักธรรมตามหลักพรหมวิหาร ๔ ในการอบรมสั่งสอนศิษย์ โดยการให้ความเมตตาต่อศิษย์ที่มาขอวิชาความรู้ทุกชนชั้น ให้ความเมตตาเอื้อที่พอกอาศัยแก่ศิษย์ที่มาศึกษาวิชาความรู้ เป็นบรมครูผู้มีจิตใจอันประเสริฐในการถ่ายทอดวิชาความรู้ให้แก่ศิษย์ ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) มีความสามารถอันเป็นที่ประจักษ์แก่สาขาศิษย์ทุกรุ่น มีลักษณะการสอนที่เป็นเอกลักษณ์ ปฏิบัติต่อศิษย์ประหนึ่งสมาชิกในครอบครัว ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เป็นที่เคารพรักแก่ศิษย์ตลอดมา การสืบทอดความรู้ของครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ยังคงดำเนินต่อไปด้วยศิษย์มีความปรารถนาให้ภูมิปัญญาของท่านปรากฏแก่วงการดนตรีไทยสืบไป

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ ๕

บทวิเคราะห์ผลการวิจัย

จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับบ้านบาตร รวมถึงวิธีการถ่ายทอดความรู้ของครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) จากเอกสารและการสัมภาษณ์ข้อมูลจากศิษย์ ตลอดจนบุคคลที่เกี่ยวข้อง สามารถวิเคราะห์ในประเด็นต่างๆ ได้ดังนี้

๕.๑. สภาพและบรรยากาศในบ้านบาตร

บ้านบาตร เป็นสถานที่เริ่มต้นชีวิตใหม่ของศิลปินหลาย ๆ คน ที่ต้องการแสวงหาความรู้ทางดุริยางคศิลป์กับครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) จากการให้สัมภาษณ์ของอาจารย์มาลินี สาคริก และเอกสารที่เกี่ยวข้องต่างๆ ทำให้พบว่าสภาพและบรรยากาศในบ้านบาตร จะมีเรือนประกอบอยู่ทั้งหมด ๘ หลังด้วยกัน ซึ่งเรือน ๓ หลัง จะติดกับวังบ้านดอกไม้ (วังแดง) ของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าบุรฉัตรไชยากร กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน คือ ๑. เรือนเครื่อง (โรงเรียน) ๒. เรือนใหญ่ (บ้านครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) กับครอบครัวคุณโชติ (คุณชายใหญ่)) ๓. เรือนไทย (บ้านครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) กับครอบครัวคุณพู่ (คุณชายเล็ก)) ซึ่งลักษณะของบ้านแต่ละหลังสามารถกล่าวโดยสรุปได้ดังนี้

ภาพที่ ๑๑ เครื่องดนตรีไทยที่เคยอยู่บนเรือนเครื่องที่บ้านบาตร ปัจจุบันอยู่ที่เรือนเครื่อง บ้านนาเอกสมชาย ศิลปบรรเลง (ถ่ายเมื่อวันที่ ๑๓ ธันวาคม ๒๕๕๑)

๑. เรือนเครื่อง หรือโรงเรียน จะเป็นที่พักอาศัยและศึกษาวิชาความรู้ทางดุริยางคศิลป์ของศิษย์ทุกคน มีลักษณะเป็นเรือนไม้ ๒ ชั้น ใต้ถุนโปร่ง เรือนชั้นบนเป็นที่เก็บเครื่องดนตรีไทย จากคำให้สัมภาษณ์ของ ศิษย์กล่าวตรงกันว่า มีห้องวงใหญ่ ห้องวงเล็ก ประมาณ ๑๐ ชุด ห้องมอญประมาณ ๑๐ โถง ระบายอากาศ ระบายน้ำประมาณ ๒๐ กว่าชุด โดยที่ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) จะใช้เรือนเครื่องเป็น โรงเรียนสอนดนตรีไทยทุกวัน ยกเว้นวันพระ ระหว่างเวลา ๐๕.๐๐ - ๑๒.๐๐ น. ศิษย์ที่มาถิ่นอยู่ที่บ้านบาตร จะต้องนอนบนเรือนเครื่องโดยจะต้องจัดเตรียมเสื้อผ้า หมอน มุ้ง ตลอดจนเครื่องใช้ส่วนตัวอื่น ๆ มากันเอง ส่วนใต้ถุนเรือนใช้เป็นที่สำหรับหุงหาข้าวปลาอาหาร ซึ่งศิษย์ทุกคนจะไม่เสียค่าใช้จ่ายใด ๆ ทั้งสิ้นในการอยู่พักที่เรือนเครื่องเพียงแต่ต้องหาอาหารรับประทานเอง

๒. เรือนใหญ่ เป็นเรือนไม้ทรงปั้นหยา ๒ ชั้น มีสนามอยู่หน้าบ้าน โดยอยู่ระหว่างเรือนไทยกับเรือนเครื่อง ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) จะนอนอยู่ชานล่างนอกเรือนทางมุขด้านทิศตะวันตก เวลาพักผ่อนจะอยู่ในช่วงบ่าย ซึ่งศิษย์แต่ละคนจะทำหน้าที่ในการนวดสลับกันไป แล้วแต่ว่าครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) จะเรียกหาใครให้เข้าไปนวด ผู้ที่อยู่อาศัยในเรือนใหญ่คือครอบครัว ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) กับคุณยายโชติ

ผู้วิจัยได้ทำการสืบหาเรือนใหญ่ซึ่งเป็นบ้านของครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ในอดีต ที่คุณขวัญชัย ศิลปบรรเลง ได้ซื้อไปจากการแบ่งมรดกในราคา ๒๐,๐๐๐ บาท (สองหมื่นบาทถ้วน) ซึ่งปัจจุบันทราบว่าอยู่ที่ถนนรัชดา - ลาดพร้าว โดยเรือนใหญ่ได้ตกเป็นมรดกของบุตรหลานคุณขวัญชัย ศิลปบรรเลง ผู้วิจัยจึงได้ทำการถ่ายภาพมาดังปรากฏในภาพ ซึ่งสภาพของเรือนใหญ่ได้รักษาไว้เป็นอย่างดี

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ ๗๒ เรือนใหญ่ในปัจจุบัน (ถ่ายเมื่อวันที่ ๕ มีนาคม ๒๕๕๒)

ภาพที่ ๗๓ มุขด้านหน้าที่ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เคยนอน (ถ่ายเมื่อวันที่ ๕ มีนาคม ๒๕๕๒)

ภาพที่ ๗๔ ที่เคตตั้งศพครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) (ถ่ายเมื่อวันที่ ๕ มีนาคม ๒๕๕๒)

ภาพที่ ๗๕ ชั้น ๕ ชั้นหน้าเรือนใหญ่ ปัจจุบันยังรักษาไว้ ๑ ชั้น (ถ่ายเมื่อวันที่ ๕ มีนาคม ๒๕๕๒)

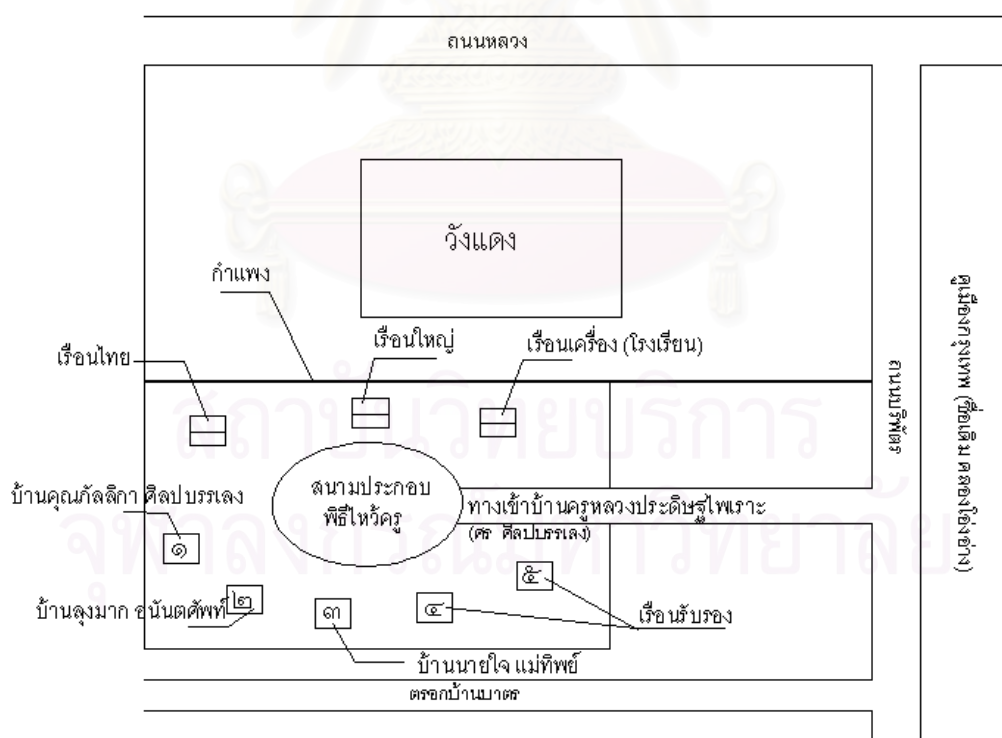
๓. เรือนไทย เป็นเรือนไม้ ๒ ชั้น อยู่ห่างจากเรือนใหญ่ไปทางซ้ายมือ โดยยึดเอาสนามหญ้าเป็นหลัก ซึ่งเรือนไทยจะเป็นอยู่อาศัยของครอบครัวครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) กับคุณยายฟู

ส่วนเรือนที่เหลืออีก ๕ หลังจะเป็นบ้านพักของบุตรหลาน เครือญาติ และศิษย์เก่าแก่ สามารถกล่าวโดยสรุปได้ดังนี้

- เรือนหลังที่ ๑ บ้านของคุณภัลลิกา ศิลปบรรเลง ซึ่งเป็นบุตรสาวคนที่ ๗ ของครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) อยู่ถัดไปจากเรือนไทยทางด้านซ้ายมือของสนาม
- เรือนหลังที่ ๒ บ้านลุงมาก อนันตศัพท์ ซึ่งเป็นญาติของครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ทางบิดา
- เรือนหลังที่ ๓ เป็นบ้านของนายใจ แม่ทิพย์ ศิษย์ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ที่รับใช้ครูมาเป็นเวลายาวนาน
- ส่วนเรือนหลังที่ ๔ และ ๕ เป็นเรือนรับรองแขกและลูกศิษย์เก่าแก่ของครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง)

การปลูกเรือนทั้ง ๘ หลังนั้น ได้ปลูกล้อมสนามหญ้า ซึ่งสนามหญ้าจะใช้ปลูกโรงประกอบพิธีไหว้ครูเป็นประจำทุกปี ในวันพฤหัสบดีแรกเดือน ๘ ของไทย

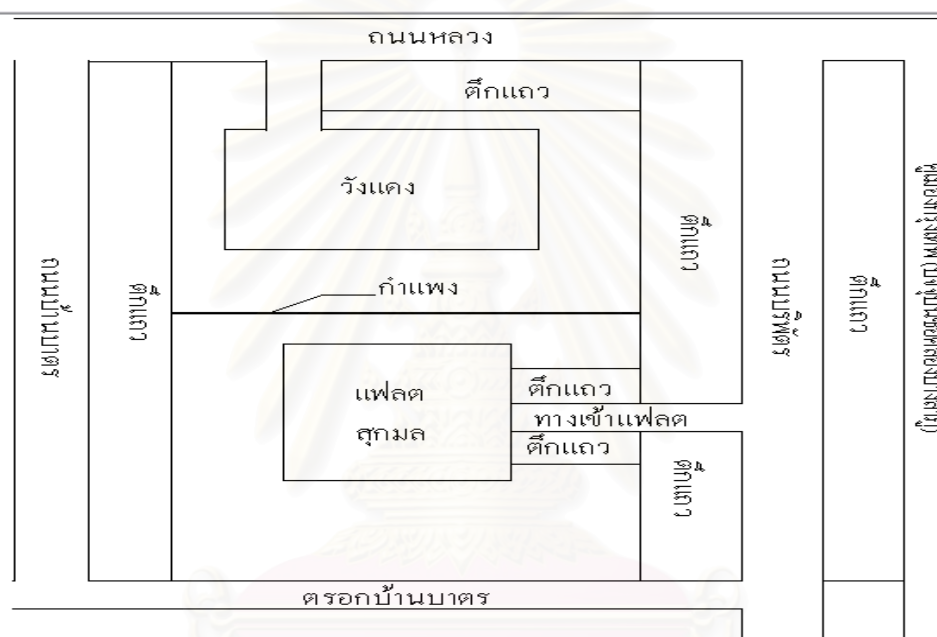
จากข้อมูลสัมภาษณ์ศิษย์ทั้ง ๑๕ คน และอาจารย์มาลินี ศาคริก ผู้เป็นหลานสาว สามารถสรุปเป็นแผนภาพบ้านบาตรในอดีตได้ดังนี้

ภาพที่ ๑๖ แผนผังบริเวณบ้านบาตรในอดีต

แผนภาพโดย นายสุกมน นีราทร นิสิตชั้นปีที่ ๓ คณะวิศวกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผู้วิจัยได้เข้าไปสำรวจสภาพปัจจุบันของบ้านบาตรพบว่า พื้นที่แรกคือบริเวณวังบ้านดอกไม้ หรือวังแดง ซึ่งปัจจุบันได้อยู่ในความดูแลของกระทรวงอุตสาหกรรมได้ใช้สถานที่ชั้นล่างของตำหนักเป็นที่ทำการสำนักงานคณะกรรมการอ้อยและน้ำตาลทราย ส่วนชั้นบนได้เป็นที่ทำการบริษัท อุตสาหกรรมบางปะอิน จำกัด ต่อจากนั้นผู้วิจัยออกเดินทางไปยังฟลัดสุกมล ซึ่งเป็นสถานที่เดิมที่ตั้งของบ้านครุหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) โดยผู้วิจัยได้พบกับลุงสุข แซ่เฮ้ง เจ้าของร้านก๋วยเตี๋ยวหน้าปากซอย ซึ่งได้แนะนำทางให้เข้าไปสำรวจฟลัดสุกมลในปัจจุบัน ซึ่งปัจจุบันได้กลายเป็นฟลัดร้างไปแล้ว พื้นที่บ้านบาตรในปัจจุบันที่สำรวจได้ สรุปลงเป็นแผนผังดังนี้

ภาพที่ ๑๗ แผนผังบริเวณบ้านบาตรในปัจจุบัน

ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลและออกสำรวจพื้นที่จริง วันที่ ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๒

แผนภาพโดย นายสุกมล นิราทร นิสิตชั้นปีที่ ๑ คณะวิศวกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

๕.๒. บรรยายากศงานไหว้ครูที่บ้านบาตร

การไหว้ครูประจำปีจะเป็นที่รู้จักกันของศิษย์ทุกคนว่าจะจัดขึ้นในวันพฤหัสบดีแรกของเดือน ๕ ไทย ซึ่งบรรยายากศงานไหว้ครูในแต่ละปีจะมีผู้มาร่วมงานมากมาย จากการสัมภาษณ์ศิษย์ทั้ง ๑๕ คน ได้กล่าวตรงกันว่า งานไหว้ครูจะถูกจัดขึ้นที่บริเวณสนามหญ้าหน้าบ้าน ซึ่งจะมีการปลูกโรงพิธีไหว้ครู และแบ่งงานออกเป็น ๒ วัน คือ วันสุกดิบ และวันไหว้ครู ซึ่งวันสุกดิบจะจัดในวันพุธ ซึ่งจะมีการประจำชั้นวงในเวลา กลางคืนจนถึงเช้าของวันรุ่งขึ้น และวันไหว้ครูจะประกอบพิธีในวันพฤหัสบดีในช่วงเช้า โดยจะมีการรำ ถวายมือ และบรรเลงถวายมือ ในช่วงหลังจากเสร็จพิธีไหว้ครูแล้ว

บุคคลสำคัญที่เข้าร่วมงานไหว้ครูเป็นประจำทุกปี จากคำสัมภาษณ์ของศิษย์ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ได้แก่

๑. พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเฉลิมพลทิฆัมพร หรือที่ศิษย์ทุกคนจะเรียกขานพระนามว่า “องค์ชายกลาง” ซึ่งพระองค์ท่านจะเสด็จมาทรงร่วมงานไหว้ครูที่บ้านบาตรทุกปีมีเคียด ซึ่งขณะที่ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ประกอบพิธี พระองค์ชายกลางก็จะประทับอยู่ข้างครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) อยู่เสมอ

๒. ศาสตราจารย์ ดร.อุทิศ นาคสวัสดิ์ เป็นศิษย์ที่ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) รักมากที่สุด ตามคำให้สัมภาษณ์ของศิษย์ของครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ศาสตราจารย์ ดร.อุทิศ จะนั่งอยู่อีกข้างหนึ่งของครูคอยช่วยเหลือขณะครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) อ่านโองการไหว้ครู หลังจากกล่าวถวายเครื่องตั้งเวยเสรีจตุรัสแล้ว ศาสตราจารย์ ดร.อุทิศ จะบรรเลงเพลงเดี่ยวซอด้วงถวายมือเป็นประจำทุกปี

๕.๓. การประชันวงในงานไหว้ครู

งานไหว้ครูที่บ้านบาตร จะมีธรรมเนียมนิยมทุกปี คือการประชันวงในคืนวันสุกดิบ โดยจะเป็นการประชันวงของศิษย์ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ทั้งรุ่นใหญ่ รุ่นเล็ก ศิษย์ทุกรุ่นก็พร้อมใจกันมาประชันเพื่อเป็นการแสดงให้เห็นถึงความสามารถของแต่ละคน ว่ามีฝีมือเป็นอย่างไร อีกทั้งยังเป็นการสร้างบรรยากาศ ไม่ให้งานไหว้ครูดูเงียบเหงา ทั้งนี้การประชันวงจะไม่มี การตัดสินหาฝ่ายชนะหรือฝ่ายแพ้ใด ๆ เป็นแต่เพียงการรู้จักกันในที่ว่าวงดนตรีใดมีฝีมือเป็นอย่างไร

บรรยากาศในการประชันวงนั้นศิษย์แต่ละคน ได้ให้สัมภาษณ์แตกต่างกันออกไป โดยที่ผู้วิจัยสามารถสรุปเป็นประเด็นสำคัญ ๆ ได้ดังนี้

การประชันวง

การประชันวงจัดขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความสามัคคีให้เกิดแก่ศิษย์รุ่นต่างๆ ทั้งยังกระตุ้นให้ศิษย์ได้ฝึกฝน เพื่อแสดงฝีมือให้ปรากฏต่อสาธารณชน จากการสัมภาษณ์พบว่าพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเฉลิมพลทิฆัมพร จะเสด็จมาทรงร่วมงานเป็นประจำทุกปี โดยที่พระองค์จะทรงนำเครื่องบันทึกเสียงชนิดเส้นลวดมาบันทึกทุกครั้ง เหตุนี้ทำให้ศิษย์ทุกคนจดจำพระองค์ท่านได้อย่างแม่นยำ

เหตุการณ์สำคัญ

จากการสัมภาษณ์ศิษย์ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ส่วนใหญ่ได้ให้ความตรงกันในเหตุการณ์ที่ทุกคนให้ความสนใจคือ การที่ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เรียกศิษย์ ๕ คนมาบรรเลงเดี่ยวระนาดเอก เพลงเทพบรรทมที่ท่านได้คิดทางขึ้นและเคยต่อให้ศิษย์พร้อมกัน ซึ่งได้แก่ ๑. ครูเผือก นักระนาด ๒. ครูสี่บุด คุริยประณีต ๓. ครูอุงเงิน ทองโต ๔. ครูทวี ปี่พาทย์เพราะ และ ๕. ครูประสิทธิ์ ถาวร โดยมีครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เป็นผู้ยืนตีนั่งอยู่หน้าวงตรงกลาง ซึ่งเหตุการณ์นี้ ผู้วิจัยมีความเห็นว่าน่าจะเป็นส่วนหนึ่งที่เป็นแรงบันดาลใจให้ครูประสิทธิ์ ถาวร นำมาใช้ในการปรับวงมหาครุยางค์ก็เป็นได้ ซึ่งในวงมหาครุยางค์ที่ครูประสิทธิ์ปรับนั้นครูประสิทธิ์ได้ยื่นให้จังหวะโดยการตีนั่งอยู่ด้านหน้าวงด้วย

๕.๔. การถ่ายทอดความรู้ของครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง)

จากการศึกษาค้นคว้า ผู้วิจัยพบว่าครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เป็นบรมครูที่ยึดหลักตามขนบธรรมเนียมประเพณีของการถ่ายทอดความรู้ให้แก่ศิษย์ ดังนี้

การฝากตัวเป็นศิษย์ ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) จะถามศิษย์ที่จะมาเรียนทุกคนก่อนรับเข้าเป็นศิษย์ว่า ได้เคยเรียนกับใคร ได้เพลงอะไร แล้วครูเดิมอนุญาตให้มาเรียนแล้วหรือไม่ ซึ่งคำถามทั้งหมดนี้แสดงให้เห็นว่า ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เป็นผู้มีการยาทาในการรับคนเป็นศิษย์ โดยมีการสอบถามที่ไปที่มาของผู้เข้ามาสมัครเรียน เพื่อที่จะแน่ใจก่อนว่าจะไม่สอนศิษย์ของผู้อื่นโดยพลการ และมีได้แสวงหาลูกศิษย์ที่มีวิชาดีจากสำนักอื่นมาเป็นศิษย์ของตนเอง นอกจากนี้แล้วในการฝากตัวเป็นศิษย์ของครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) นั้นต้องมีการยกขันกำนลครู ซึ่งส่วนมากคุณชายโชติจะเป็นผู้จัดเตรียมให้ เครื่องกำนลดังกล่าวประกอบด้วย ๑. ดอกไม้ ๒. รูป ๕ ดอก ๓. เทียน ๑ เล่ม ๔. เงิน ๖ บาท ๕. ขัน ๑ ใบ ๖. ผ้าขาว ๑ ผืน ซึ่งการยกขันกำนลนี้เป็นขนบธรรมเนียมนิยมที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา มีจุดประสงค์ให้ศิษย์มีความอ่อนน้อมถ่อมตนเพื่อเตรียมพร้อมอย่างนอบน้อมที่จะรับความรู้จากครูครูผู้สอน โดยครูผู้สอนก็จะบอกกล่าวครูที่ล่วงลับไปแล้วเพื่อขออนุญาตรับศิษย์เพื่อสืบทอดวิชาความรู้ของโบราณจารย์สืบต่อไป

การถ่ายทอดความรู้ หลังจากที่ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) รับเข้าเป็นศิษย์แล้วจะต้องมีการทดสอบความรู้เบื้องต้น เพราะศิษย์แต่ละคนได้รับวิชาความรู้และมีทักษะพื้นฐานที่มีอยู่เดิมแตกต่างกัน ซึ่งครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) มีวิธีการปรับพื้นฐานศิษย์ ดังนี้

๑. การปรับมือ ใช้การฝึกตีฉาก ซึ่งจะเป็นการแก้ไขสำหรับคนที่ตีระนาดเอกแล้ว เสียงสองมือลงน้ำหนักไม่เท่ากัน โดยการฝึกใช้กำลังแขนและจับไม้ให้กระชับพร้อมการจัดวางทำนอง เพื่อเป็นการแก้ไขมือเสียใหม่ ไม่ให้ตีแล้วเสียงโยก นอกจากนี้ยังใช้กับการฝึกเครื่องดนตรีอื่น เช่นฆ้องวงใหญ่ ฆ้องวงเล็กอีกด้วย การฝึกตีฉากนี้เป็นที่รู้จักในหมู่นักศึกษานักครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เป็นอย่างดี นอกจากนี้ยังมีการจับไม้ลักษณะต่างๆ เช่นการจับแบบปากกา การจับแบบปากไก่ แบบปากนกแก้ว และแบบนกหัวขวาน เพื่อใช้ในการตีระนาดให้เกิดเสียงลักษณะต่างกันไป เป็นต้น

๒. การปรับท่าทาง การแก้ไขบุคลิกศึกษาที่นั่งหลัง โกงงอ หรือก้มศีรษะอยู่ตลอดเวลาโดยใช้วิธีการต่าง ๆ ตัวอย่างเช่น การแก้ไขท่าทางของครูอุทัย แก้วละเอียด ซึ่งครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) จับมัดกับไม้เท้าห้วนนกแก้ว เพื่อเป็นการตัดหลัง ไม่ให้หลังงอ เพื่อจะได้มีความสง่างามแก่ผู้พบเห็นขณะบรรเลง

๓. การปรับทางบรรเลง จากการสัมภาษณ์ศิษย์ทั้ง ๑๕ คนพบว่า ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) มีการปรับทางที่ได้มาแต่เดิมให้เป็นรูปแบบเดียวกัน ทั้งทางระนาดเอก ฆ้องวงใหญ่ ฆ้องวงเล็ก ทางขับร้อง และทางเครื่องหนัง โดยให้ศิษย์ปฏิบัติดูก่อน เมื่อเห็นว่าไม่ถูกมือก็จะแก้ไขให้เสียใหม่พร้อมอธิบายเหตุผล โดยไม่มีการตำหนิทางเดิมแม้แต่น้อย

วิธีการสอนของหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ตามที่กล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นว่าครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เป็นผู้ที่มีความสำคัญต่อบุคลิกลักษณะ และพื้นฐานการบรรเลงเป็นอย่างยิ่ง ทั้งยังเป็นผู้ที่สร้างนวัตกรรมการสอนดนตรีไทยโดยคิดค้นการฝึกรูปแบบใหม่ การจับไม้ลักษณะต่างๆ เพื่อสร้างคุณค่าให้แก่เสียงดนตรี การใช้อุปกรณ์ช่วยเสริมในการฝึก

การที่หลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) แสดงให้ศิษย์เห็นถึงการให้เกียรติครูของศิษย์สำนักอื่น ถือเป็น การแสดงให้เห็นถึงความเป็น “ผู้ดี” ของครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) อย่างแท้จริง อีกตัวอย่างหนึ่งของความเป็น “ผู้ดี” ของครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) จากการให้สัมภาษณ์ของศิษย์ทั้ง ๑๕ คน ผู้วิจัยพบว่าวิธีการใช้คำเพื่อบำเหน็จศิษย์อย่างสุภาพ ซึ่งศิษย์ได้กล่าวตรงกันคือคำว่า สติ ซึ่งถือเป็นคำดูอย่างที่สุดแล้ว มีความหมายว่า ยังไม่ฉลาด ยังไม่เข้าใจ หรือ ยังเข้าใจอะไรได้ยาก ถ้าจะเปรียบเทียบกับก็คือคำว่า “โง่” นั่นเอง จะเห็นได้ว่าแม้กระทั่งคำค่าของท่านยังเป็นคำเฉพาะที่สุภาพ สิ่งนี้แสดงให้เห็นถึงความเป็นผู้มีปรีชาญาณของครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ซึ่งเป็นหนึ่งในคุณสมบัติของ “ผู้ดี” ด้วยเช่นกัน

๕.๕. บรรยายการเรียนการสอน

จากคำให้สัมภาษณ์ของศิษย์ทั้ง ๑๕ คน พบว่าบรรยากาศการเรียนการสอนที่บ้านบาตร สามารถสรุปเป็นประเด็นได้ดังนี้

กิจกรรมในการสอน

ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) จะสอนบนโรงเรียนตั้งแต่เวลา ๐๕.๐๐ - ๑๒.๐๐ น. โดยส่วนมากจะสอนรวมกลุ่มกัน มีการต่อเพลงทั้งเพลงหมู่ และเพลงเดี่ยวครั้งละหลายๆ คน หรือบางครั้งต่อเดี่ยวทีละคน แต่ส่วนมากแล้วหากเป็นเพลงเดี่ยวที่สำคัญท่านมักจะเรียกไปต่อเป็นการส่วนตัว ณ เรือนพัก หรือบางครั้งในห้องนอน ศิษย์สามารถติดตามกันได้ ศิษย์คนไหนจะรับความรู้ได้มากหรือน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับสติปัญญาของศิษย์ผู้นั้นเป็นสำคัญ ไม่มีข้อกำหนดในการเรียนแต่อย่างใด

วิธีการถ่ายทอดความรู้สามารถจำแนกออกเป็น ๓ ลักษณะดังนี้

๑. การสอนแบบหมู่ การสอนแบบนี้จะสอนรวมกันบนเรือนเครื่อง โดยทำการสอนรวมกันทั้งหมด มีการสอนทั้งเพลงเดี่ยว และเพลงหมู่ ศิษย์ผู้ใดต่อได้เร็วก็จะเป็นผู้ถ่ายทอดต่อให้ผู้ที่ต่อเพลงได้ช้ากว่า

๒. การสอนแบบเดี่ยว การสอนลักษณะนี้อาจจะเรียกว่าเป็นการสอนแบบตัวต่อตัวก็ได้ ซึ่งครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) จะเรียกศิษย์ที่มีความสามารถทางทักษะเป็นพิเศษ บางทีอาจจะมิใช่หวัดปรกติเป็นเลิศ หรืออาจจะฝึกฝนได้ดี มีความอดทน เข้ามาเรียนเป็นการเฉพาะ ตัวอย่างเช่น ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เรียกครูประสิทธิ์ ถาวร เข้าไปต่อเพลงเดี่ยวอาหนูสองรางตัวต่อตัว หลังจากประดิษฐ์ทางเสร็จ เนื่องจากเห็นว่าเป็นผู้ที่มีความจำเป็นเลิศ มีความชำนาญสูงในทางระนาดเอก เพื่อนำออกแสดงในงานสำคัญ หรือกรณีครูฉลาก โปธิ์สามต้น ที่ได้ต่อเพลงเดี่ยวลาวแพนตัวต่อตัวกับท่าน เป็นเพราะแต่เดิมครูฉลากต้องการต่อเพลงนี้ และครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) มอบให้ครูเผือก นักระนาด ต่อให้ แต่ครูเผือกปฏิเสธไม่ต่อให้ ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) จึงต่อเพลงเดี่ยวลาวแพนให้ครูฉลาก โปธิ์สามต้นด้วยตนเอง โดยต่อให้มีทางที่แตกต่างออกไป การสอนแบบตัวต่อตัวนี้ เป็นการให้ความรู้ตามความสามารถของศิษย์ เพราะปรากฏว่าศิษย์แต่ละคนได้ทางเดี่ยวที่ไม่เหมือนกัน ผู้ที่ได้ทางเดี่ยวในลักษณะเหมือนกันมักมาจากการเรียนแบบต่อรวม หรือจากศิษย์คนหนึ่งถ่ายทอดให้ศิษย์อีกคนหนึ่ง สิ่งนี้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนถึงวิธีการถ่ายทอดที่มีลักษณะเฉพาะของครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ที่กล่าวมาคือ สอนตามความสามารถที่ผู้เรียนจะรับได้ และยังคงแสดงให้เห็นถึงสติปัญญา

อันล้าเลิศของท่านในการคิดทางเดี่ยวที่หลากหลาย ไม่ซ้ำแบบกันอันแสดงให้เห็นถึงความเชี่ยวชาญของครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) อีกด้วย

๓. การสอนแบบปฏิบัติจริงในงาน หรือการสอนแบบเฉพาะกิจ การสอนแบบนี้ ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) จะให้ลูกศิษย์มีโอกาสได้ฝึกความสามารถในเชิงปฏิภาณไหวพริบในการแสดงจริง เป็นการทดสอบประสบการณ์และความรู้ของศิษย์ ตัวอย่างเช่น ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ถ่ายทอดเพลงเดี่ยวเชิดนอกทางฆ้องวงใหญ่ ให้แก่ครูชฎิล นักดนตรี ณ วัดพวงมาลัย จังหวัดสมุทรสงคราม เพื่อจะนำไปประชันกับวงพระยาเสนาะดุริยางค์ (เข้ม สุนทรวาทีน) โดยครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ถ่ายทอดแบบท่องเพลงให้ครูชฎิลฟัง แล้วให้ครูชฎิลเกาะกระดานตาม ซึ่งการถ่ายทอดความรู้แบบนี้เป็นการถ่ายทอดที่เกิดขึ้นโดยฉับพลันเพื่อแก้ปัญหาเฉพาะหน้า ทำให้ศิษย์ได้เกิดการฝึกฝนการเรียนในลักษณะนี้ ซึ่งปรากฏว่าศิษย์บางคนเรียนได้ดี แต่ก็มีบางคนที่ไม่สามารถทำได้ แต่การเรียนรู้อลักษณะนี้เป็นที่กล่าวขานกันในหมู่ศิษย์ ทำให้ศิษย์ทุกคนต้องเตรียมพร้อม และปรับตัวที่จะรองรับรูปแบบการสอนลักษณะต่างๆ ของครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ทุกเวลา และทุกสถานที่

การสอนในลักษณะให้เรียนรู้โดยฉับพลันนี้สะท้อนให้เห็นว่า ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เป็นผู้ที่มีสติปัญญาปราดเปรื่อง ทั้งยังมีไหวพริบปฏิภาณในด้านดนตรี โดยเฉพาะการแต่งทางเดี่ยว และการประพันธ์เพลง ซึ่งทำให้ศิษย์ได้เรียนรู้และปฏิบัติตาม เป็นแรงบันดาลใจให้ศิษย์เกิดความเลื่อมใสศรัทธาในตัวครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) มากขึ้น

๕.๖. การอยู่ร่วมกันของศิษย์

ศิษย์ทุกคนที่มาศึกษาเล่าเรียนที่บ้านบวช มีทั้งศิษย์แบบที่มาอยู่กินนอนที่บ้าน และศิษย์ที่ไปเข้าเฝ้ากลับ ศิษย์ที่มาอยู่กินนอนที่บ้านบวชนั้น จะใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันที่เรือนเครื่อง ทั้งการกิน การนอน และมีการพึ่งพาอาศัยกัน มีความรักและผูกพันกันฉันพี่น้อง ซึ่งจากการสัมภาษณ์สรุปได้ดังนี้

การกินอาหาร ศิษย์จะหุงหาอาหารรับประทานกันเอง ที่บริเวณใต้ถุนเรือนเครื่อง ส่วนมากรบรดาศิษย์ทั้งหลายจะจัดกลุ่มหุงหาอาหารตามแหล่งที่มา เช่น กลุ่มที่มาจากจังหวัดสมุทรสงคราม กลุ่มที่มาจากจังหวัดอยุธยา กลุ่มที่มาจากจังหวัดสิงห์บุรี ก็จะแยกกันซื้อหาอาหารมาทำเป็นกลุ่มๆ ไป เป็นต้น

การนอน ศิษย์จะนอนบนเรือนเครื่อง โดยศิษย์จะนำมุ้ง เสื้อ และหมอนมาตนเอง โดยนอนเรียงกันบนเรือน ใครจะนอนตรงไหนก็สามารถเลือกได้ตามใจชอบ

การเรียน มีลักษณะการพึ่งพา และแบ่งปันความรู้ซึ่งกันและกัน บางครั้งอาจไม่มีจำนวน เครื่องดนตรีที่เพียงพอ ก็มีการผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันใช้ ผู้ที่มีความสามารถในการจำดี มักจะนั่งอยู่ในแถว หน้า และจะถ่ายทอดต่อกันให้กับผู้ที่เรียน ได้ช้ากว่า อาจมีการแข่งขันกันในบางที่หรือเกิดขึ้นเป็นบางครั้ง เพราะผู้ที่อยู่ร่วมกันมาจากสถานที่ต่าง ๆ มีการรวมกันเป็นกลุ่มเล็ก ๆ มีลักษณะของการแข่งขันเรียน ทำให้ เกิดความก้าวหน้าที่ทางทักษะ อันเป็นผลดีของการเรียนร่วมกันนั่นเอง

๕.๗. ความสัมพันธ์ของนักดนตรี

จากคำให้สัมภาษณ์จากศิษย์ทั้ง ๑๕ คน พบว่า ศิษย์แต่ละคนจะมีความใกล้ชิดสนิทสนมกัน ครู หลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ได้ตั้งสอนศิษย์ไว้มากมายเป็นระยะเวลายาวนาน ทั้งนี้ศิษย์ของครู หลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) แต่ละคน จะได้ทำความรู้จักกันในฐานะเพื่อนจากจังหวัดเดียวกัน บ้าง ในฐานะเพื่อนร่วมรุ่นกัน หรือในฐานะรุ่นพี่รุ่นน้องบ้าง ซึ่งทุกคนมีความรักและผูกพันกันเป็นอย่างดี ในฐานะศิษย์ของครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง)

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ด้านรายชื่อศิษย์ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ทำให้ทราบชื่อ ศิษย์จำนวนมาก สามารถจำแนกศิษย์ได้เป็นรุ่นใหญ่และรุ่นเล็ก (ในที่นี้รวมถึงศิษย์ที่มาเรียนแบบไม่ประจำ หรือผู้ที่เข้ามาต่อเพลงเป็นการเฉพาะตามวาระโอกาส) ซึ่งมีรายชื่อ(บางท่านไม่ทราบนามสกุล) ดังนี้

ศิษย์รุ่นใหญ่ ครูเผือก นักระนาด ศาสตราจารย์ ดร.อุทิศ นาคสวัสดิ์ ครูโองการ กลีบขึ้น ครูช่อ อากาศโปร่ง ครูพิมพ์ นักระนาด ครูพริ้ง นักระนาด ครูรวม พรหมบุรี ครูประสิทธิ์ ถาวร ครูบุญยงค์ เกตุคง ครูบุญยัง เกตุคง ครูสมภพ จำประเสริฐ ครูกิ่ง พลอยเพชร ครูทวี ปี่พาทย์เพราะ ครูจรรย์ กลั่น- หอม ครูสมบัติ บางหวาย คุณลุงมาก อนันตศัพท์ คุณลุงสุข นักดนตรี ครูสมปอง แจ่มจรรย์ ครูอรุณ บัวเอี่ยม ครูจันทนา วิจิตรครุการ ครูประชิด จำประเสริฐ

รุ่นเล็ก ครูโกวิท (สิงห์บุรี) ครูณงเงิน ทองโต ครูสุบิน จันทร์แก้ว ครูต๋อน ทองโต ครูประยงค์ (ลพบุรี) ครูจำอวด (ลพบุรี) ครูบุญช่วย (ลพบุรี) ครูสุนทร (ลพบุรี) ครูประเสริฐ (อ่างทอง) ครูแปลก (ปี่) (อ่างทอง) ครูนวม (ปี่) (อ่างทอง) ครูสังวาล (เป้) (อ่างทอง) ครูสิริ (อ่างทอง) ครูสำรวย (อ่างทอง) ครู ประไพ (อยุธยา) ครูหลิม (อยุธยา) ครูโชวี (อยุธยา) ครูวิชาญ (อยุธยา) ครูแพรว (อยุธยา) ครูนอบ (อยุธยา) ครูถวิล สุจิตต์กมล ครูชะลอ สุจิตต์กมล กำเนิดแสง คล้ายทิม ครูวันชัย คล้ายทิม ครูเฉลิม คล้ายทิม ครูจ่านง ไกรจำเนียร ครูไพฑูรย์ (อยุธยา) ครูทองเจือ (อยุธยา) ครูสำลี (อยุธยา) ครูเสงี่ยม (อยุธยา) ครูประเสริฐ (อยุธยา) ครูสมบูรณ พันธ์เสื่อ ครูเอื้อ (อยุธยา) ครูสมใจ (อยุธยา) ครูประมวล ครูปาน (อยุธยา) ครูรหัส (อยุธยา) ครูทองหยด (อยุธยา) ครูเฉลียว (อยุธยา) ครูปุ่น (ปทุมธานี) ครูสมพงษ์ นุชพิจารณ์ ครูสมนึก

(กรุงเทพฯ) ครูบุญช่วย (กรุงเทพฯ) ครูเล็ก (กรุงเทพฯ) ครูประยงค์ น่วมศิริ ครูเจริญ สอนเสนาะ ครูประถมนักปี ครูสง่า คชรัตน์ ครูยิ่ง นักปี ครูสด (ชลบุรี) ครูประยงค์ อุบลน้อย ครูไสว (เพชรบุรี) ครูจรูญ (เพชรบุรี) ครูสุพจน์ (เพชรบุรี) พันตำรวจโทปน วานม่วง (ราชบุรี)

จากการวิจัยพบว่า การแบ่งรุ่นของศิษย์แต่ละรุ่นไม่สามารถจำแนกตามอายุได้ เนื่องจากบางคนอายุมากแต่เข้ามาเรียนทีหลัง บางคนอายุน้อยแต่เข้ามาเรียนก่อน อาทิเช่น ครูชฎิล นักดนตรี เข้ามาเรียนก่อนครูอุทัย แก้วละเอียด แต่อายุเท่ากัน หรือพระธรรมสิงหบุราจารย์ เป็นเพื่อนกับครูต๋อน และครูอุงเงินทองโต แต่เข้าไปเรียนทีหลังเนื่องจากครูต๋อนและครูอุงเงินเป็นผู้นำพระธรรมสิงหบุราจารย์เข้าไปฝากตัวกับครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ซึ่งในบรรดาศิษย์ที่ให้สัมภาษณ์ทั้ง ๑๕ คน พบว่ามีครูอุงเงิน บัวเอี่ยม เท่านั้นที่เป็นศิษย์รุ่นใหญ่ ซึ่งศิษย์ที่เหลือทั้ง ๑๔ คน อยู่ในกลุ่มศิษย์รุ่นเล็ก

ในการอยู่ร่วมกันของศิษย์นี้ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกันในหมู่ศิษย์ ด้วยเหตุหนึ่งเพราะความเลื่อมใสศรัทธาที่ต่างก็มีแก่ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) และด้วยการอบรมพร่ำสอนของครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ทำให้การอยู่ร่วมกันเป็นประโยชน์แก่ศิษย์ในด้านต่างๆ ดังนี้

- ศิษย์ได้มีโอกาสฝึกซ้อมร่วมกัน ผู้ที่เก่งกว่าจะช่วยเหลือผู้ที่ด้อยกว่า
- ศิษย์สามารถมีอาชีพเป็นนักดนตรีประจำวงของครูในงานต่างๆ มีรายได้มาเจือจุนค่าอาหาร ที่ต้องหามาทานกันแต่ละวัน
- เกิดเครือข่ายศิษย์บ้านบาตร ซึ่งเป็นสังคมที่มีความเข้มแข็งในด้านทักษะดนตรีและยังมีความรักและผูกพันกัน รุ่นพี่รุ่นน้องนี้ต่อมาได้พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันในด้านต่างๆ

๕.๘. วิธีการสอนของครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง)

ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) จะมีการถ่ายทอดความรู้ให้ศิษย์แต่ละคนแตกต่างกันออกไป โดยที่ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) จะสังเกตการเรียนรู้ว่าศิษย์แต่ละคนมีสติปัญญาในการรับการถ่ายทอดได้มากน้อยเพียงใด โดยศิษย์ที่มีทักษะดีอยู่แล้ว จะมาปรับมือและต่อทางบรรเลงกับครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) จนมีความชำนาญในที่สุด วิธีการสอนปรากฏโดยสรุปจากการสัมภาษณ์ดังนี้

การต่อเพลง

- วิธีการต่อเพลงโดยใช้เครื่องดนตรี

การสอนที่ดำเนินไปในบ้านบาตรนี้เป็นไปโดยวิธี मुखปาฐะ ไม่มีการใช้เครื่องช่วยสอนและสื่อเทคโนโลยีใดๆ การสอนมีลักษณะแบบกลุ่มและเดี่ยว ใช้การสาธิตให้ดูแล้วผู้เรียนปฏิบัติตาม ในการต่อเพลงนั้นพบว่าท่านจะต่อเป็นช่วงยาว กล่าวคือตีให้ฟังทีละหลายประโยคแล้วผู้เรียนตีตาม เป็นการต่ออย่างรวดเร็วซึ่งพบว่าหากมีศิษย์ที่ตามไม่ทันก็ต้องตีตามไปแล้วกลับไปทบทวนกับผู้ที่ได้เร็ว ในกรณีต่อแบบกลุ่ม การต่อแบบเดี่ยวนั้นมักจะเป็นการถ่ายทอดกลวิธีขั้นสูงเช่นเพลงเดี่ยวต่างๆ ซึ่งครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) มีความพิถีพิถันในทุกประโยค และจะเน้นมากในเรื่องคุณค่าของเสียงแต่ละเสียง กลวิธีบรรเลงขั้นสูงนั้นจะถ่ายทอดให้เหมาะแก่กำลังของผู้รับ จึงปรากฏว่าเพลงเดี่ยวแต่ละเดี่ยวนั้นผู้ที่ได้รับถ่ายทอดไปในเพลงเดียวกันมักมีลักษณะที่แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าเหตุที่เป็นเช่นนี้เนื่องมาจากความที่ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เป็นผู้ปราดปรองทางสติปัญญาและทางฝีมือ จึงเป็นเหตุให้เกิดการคิดทาง และกลวิธีการบรรเลงที่หลากหลายได้อยู่ตลอดเวลา ทั้งนี้อาจเป็นกลวิธีอย่างหนึ่งที่ครูต้องการให้ศิษย์เกิดการค้นคว้าที่จะแลกเปลี่ยนเรียนรู้และพัฒนาฝีมือตนให้เทียบเคียงกับผู้อื่นก็น่าจะเป็นได้

- วิธีการนอຍปากต่อเพลง

ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) มักจะใช้วิธีต่อเพลงให้กับศิษย์ด้วยการเปล่งเสียงร้อง เป็นเสียงนอຍเป็นทางของเครื่องดนตรี ในระหว่างที่ไม่มีเครื่องดนตรีอยู่ใกล้ตัว เช่น การต่อเดี่ยวระนาดเอกให้ครูอุทัย แก้วละเอียด ขณะนวดให้ท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) หรือการสอนหน้าทับกลองโดยการตีจังหวะหน้าทับที่หน้าขาของท่านให้เป็นจังหวะหน้าทับ ถ่ายทอดให้แก่ครูเยื่ออุบลน้อย และครูอุทัย แก้วละเอียด ขณะที่นวดให้กับท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง)

- วิธีต่อเพลงให้ศิษย์ที่เรียนเครื่องสายหรือขับร้อง

แม้ว่าครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) จะเป็นผู้มีความชำนาญทางเครื่องดีเป็นที่ประจักษ์ แต่จากการสัมภาษณ์พบว่าท่านยังมีความสามารถอย่างมากในทางเครื่องเป่า เครื่องสายและการขับร้อง ดังปรากฏว่าท่านได้ถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้ที่เรียนเครื่องสาย และขับร้องถึงทางเดี่ยวขั้นสูง ซึ่งวิธีการถ่ายทอดก็จะใช้การตีลงบนพื้นระนาดเอกประกอบการนอຍเสียง เช่นการถ่ายทอดทางร้องให้แก่ครูอุ่มบัวเอี่ยม และครูชฎิล นักดนตรี โดยเคาะเสียงระนาดเอกให้ฟัง แล้วให้เอื้อนเสียงร้องตาม หรือการต่อทางเดี่ยวซอด้วง ซออู้ และซอสามสายให้แก่ศาสตราจารย์ ดร.อุทิศ นาคสวัสดิ์ โดยใช้วิธีเดียวกัน เป็นต้น

การฝึกทักษะ

จากการสัมภาษณ์พบว่าครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) มีวิธีการสอนที่หลากหลาย โดยเฉพาะวิธีการฝึกเพื่อเพิ่มพูนทักษะ หรือการแก้ไขข้อบกพร่องให้ดีขึ้น ซึ่งวิธีการสอนลักษณะนี้ท่านจะใช้วิธีการตีฉากเพื่อปรับการจับไม้ การใช้กำลังและท่าทาง และพบว่ามีการใช้อุปกรณ์เสริมเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพศิษย์แต่ละคน เช่น การใช้ตะกั่วยาวพันข้อมือเพื่อให้เสียงระนาดเอกที่ตีออกมามีน้ำหนักเสียง

เท่ากัน การใช้วิธีการมัดหลังศิษย์กับไม้เท้าหรือเสาเพื่อปรับให้ศิษย์บางคนนั่งตัวตรง เพื่อความสง่างาม ขณะบรรเลงหรือฝึกซ้อมเครื่องดนตรี เป็นต้น

ในลักษณะวิธีการสอนที่กล่าวมานั้นแสดงให้เห็นว่าครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เป็นครูผู้มีทักษะ และจิตวิทยาในการสอนเป็นอย่างมาก ทั้งยังมีความเชี่ยวชาญในการสอนเครื่องดนตรีไทยทุกชิ้น รวมถึงการขับร้อง ความสามารถในการสอนของครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ที่ปรากฏต่อสายตาศิษย์นี้น่าจะเป็นส่วนหนึ่งที่เป็นแรงบันดาลใจให้ศิษย์เกิดความใฝ่รู้ ทำให้เกิดการเรียนรู้เครื่องดนตรีอื่นๆ รวมทั้งการขับร้อง ดังปรากฏว่าศิษย์ของครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ส่วนมากแล้วสามารถร้องและเล่นดนตรีได้เป็นอย่างดี มีความรอบรู้ในการบรรเลงเครื่องดนตรีแบบรอบตัว และพบว่าไม่มีศิษย์คนใดที่สามารถบรรเลงดนตรีได้เพียงชิ้นใดชิ้นหนึ่งเท่านั้น

๕.๕. กิจวัตรของครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง)

จากคำให้สัมภาษณ์ของศิษย์ทั้ง ๑๕ คน พบว่าครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) มีกิจวัตรประจำวัน ดังนี้

ช่วงเช้า หลังจากตื่นนอนในช่วงเช้าแล้ว ครูจะทำบุญใส่บาตรเป็นประจำทุกวัน เมื่อถึงเวลา ๐๕.๐๐ – ๐๖.๐๐ น. ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) จะขึ้นมาถ่ายทอดความรู้ให้แก่ลูกศิษย์ทั้งหลายที่เรือนเครื่องหรือโรงเรียน โดยศิษย์แต่ละคนจะขึ้นมารอครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) อยู่บนเรือน เมื่อครุมมาถึงศิษย์ทุกคนจะหมอบกราบ หลังจากนั้นครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) จะต่อเพลงให้ศิษย์ถึงเวลาเที่ยงของทุกวัน ยกเว้นวันพระ เนื่องจากครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) จะถือศีล ๘ และเจริญภาวนาในทุกๆ วันพระ ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) จะชอบสวมเสื้อกุยเฮ็งสีขาวและกางเกงแพรสีน้ำเงินเป็นประจำทุกวัน แสดงให้เห็นว่าครูเป็นคนสมถะ เรียบง่าย ไม่นิยมความหรูหราตามแบบสากลนิยมแต่อย่างใด

ช่วงบ่ายถึงค่ำ ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) จะให้ศิษย์แต่ละคนเข้าไปนวด และจะเล่าเกร็ดเล็กเกร็ดน้อย รวมไปถึงประวัติเพลง การประชันวง หรืออาจต่อเพลง ต่อหน้าทับกลองให้แก่ศิษย์ ขณะที่ปรนนิบัติอยู่นั้น แสดงให้เห็นว่าครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เป็นครูที่พร้อมที่จะให้วิชาความรู้แก่ศิษย์อยู่ตลอดเวลา ศิษย์หลายคนต่างเล่าขานถึงความรู้ต่างๆ ที่ได้จากการเข้าไปปรับใช้ครูนี้

จากกิจวัตรของครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ที่ปรากฏสามารถวิเคราะห์ได้ว่า ครูเป็นผู้ที่มีวินัยในการดำรงชีวิต มีความตรงต่อเวลา มีความเมตตาต่อศิษย์ ให้ความรู้ศิษย์ทุกครั้งที่มีโอกาส

นอกจากนี้ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ยังเป็นผู้ที่อยู่ในศีลธรรมอันดีงาม มีความเคร่งครัดในพุทธปฏิบัติ มีการบำเพ็ญศีกภาวนาและทำบุญให้ทานเป็นนิจ อันเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ศิษย์ การสอนศิษย์ที่เข้ามาปรนนิบัติ โดยการให้ความรู้ต่างๆ เป็นการตอบแทนความมีน้ำใจของศิษย์ผู้เข้ามาช่วยปฏิบัติให้ได้ผ่านคลาย แสดงให้เห็นว่า ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เป็นผู้ที่มีหัวใจการให้และการรับ มีความเสียสละถ่ายทอดความรู้ให้แก่ศิษย์อย่างไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อย ไม่จำกัดเวลาและสถานที่ ด้วยความเมตตาหวังให้ศิษย์ได้มีความรู้เพิ่มเติม และพัฒนาตนเองอยู่ตลอดเวลา นับว่าเป็นผู้ที่มีหัวใจของความเป็นครูโดยแท้

๕.๑๐. การอบรมเรื่องคุณธรรม

จากการสัมภาษณ์พบว่าครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) มีการอบรมด้านคุณธรรมต่อศิษย์ควบคู่กันไปในขณะที่สอน ซึ่งการอบรมมีทั้งการให้ศิษย์เป็นผู้มีวินัย มีการรักษาภิรียมารยาท การวางตัว มีความอ่อนน้อมถ่อมตนต่อครูผู้ใหญ่ การให้เกียรติผู้อื่น การรู้จักใฝ่รู้อยู่เสมอ ตลอดจนการยึดมั่นในคุณธรรม และมีความเอื้ออาทรต่อผู้อื่น ดังตัวอย่างจากคำให้สัมภาษณ์ของศิษย์ได้แก่ การให้รุ่นพี่เป็นผู้ร่วมกันตัดสินใจตัดสินใจอันเป็นความผิดที่ศิษย์รุ่นน้องได้ก่อขึ้นในโรงเรียน โดยครูมอบให้รุ่นพี่เป็นผู้ลงโทษ และว่ากล่าวตักเตือนกันเอง แล้วรายงานให้ครูทราบ เป็นต้น การอบรมเรื่องคุณธรรมในลักษณะนี้นั้นอาจเกิดขึ้นโดยทางตรงและทางอ้อม ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เป็นผู้สอนเองหรือให้ศิษย์มีการคิดไตร่ตรองตัดสินใจว่าสิ่งใดดีหรือไม่ดีร่วมกัน เป็นลักษณะการอบรมที่ชาญฉลาดที่ทำให้เกิดสำนึกของการเป็นคนดี มีคุณธรรมที่เกิดจากการเรียนรู้สำหรับการอยู่ร่วมกันในสังคมของศิษย์นั่นเอง

สิ่งที่น่าสังเกตประการหนึ่ง คือการที่ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เป็นผู้ให้ความรักแก่ศิษย์ทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน และปฏิบัติต่อศิษย์เสมือนญาติ แสดงให้ศิษย์เห็นถึงตัวอย่างของการเป็น “ผู้ให้” ในฐานะครู ดังตัวอย่างที่ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) จัดงานแต่งงานให้ศิษย์ การเป็นเจ้าภาพในพิธีบวชให้ศิษย์หลายต่อหลายคน ทั้งยังให้ความเมตตา ให้สินทรัพย์ศิษย์ที่ฐานะไม่ดีไปลงทุนปลูกบ้านสร้างครอบครัว และดูแลทุกข์สุขแก่ศิษย์ อย่างมิได้หวังผลตอบแทน นับว่าเป็นแบบอย่างของครูที่ดีอันปรากฏแก่สายตาศิษย์ทุกรุ่นเสมอมา

๕.๑๑. การส่งต่อความรู้ที่ได้จากครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง)

จากการสัมภาษณ์ศิษย์ทั้ง ๑๕ คน ผู้วิจัยสามารถสรุปถึงการถ่ายทอดความรู้ที่ได้จากครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ไปยังศิษย์อีกรุ่นหนึ่ง ได้ดังนี้

ศิษย์คนที่ ๑ พระธรรมสิงหบุราจารย์ ไม่ได้ถ่ายทอดความรู้ให้ผู้ใด เพราะว่าเป็นพระภิกษุและเลิกอาชีพนักดนตรีเป็นเวลายาวนานแล้ว

ศิษย์คนที่ ๒ ครูอุ่ง บัวเอี่ยม ถ่ายทอดทางการขับร้องให้แก่รองศาสตราจารย์จำคม พรประสิทธิ์ โดยการบันทึกเทปให้

ศิษย์คนที่ ๓ ครูวิเชียร สารเดช ถ่ายทอดเพลงเดี่ยวหลายเพลงให้แก่บุคคลต่อไปนี้

๑. นายกীরดี ภูมร   นักศึกษาชั้นกลาง ๓ วิทยาลัยนาฏศิลป์สุพรรณบุรี
๒. นายมานพ ศรีสังข์   ครูชำนาญการดุริยางค์ไทย ๒ วิทยาลัยนาฏศิลป์ลพบุรี

ศิษย์คนที่ ๔ ครูไพฑูรย์ สารเดช ไม่ได้ถ่ายทอดทางการบรรเลงเพลงเดี่ยวทางฆ้องวงใหญ่ให้แก่ผู้ใด

ศิษย์คนที่ ๕ พันโทเสนาะ หลวงสุนทร ได้ถ่ายทอดทางการบรรเลงเพลงเดี่ยวระนาดเอก เพลงกราวใน ทางครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ไว้ ๓ คน คือ

๑. นายสนุ่น หลวงสุนทร   น้องชาย ปัจจุบันเป็นอาจารย์พิเศษโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า
๒. นายนราพงศ์ หลวงสุนทร   บุตรชาย ปัจจุบันเป็นอาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
๓. นายกฤษณพงศ์ ทัศนบรรจง   นิสิตปริญญาโท คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ศิษย์คนที่ ๖ ครูฉลาก โปธิ์สามตัน ได้ถ่ายทอดทางการบรรเลงเพลงเดี่ยวทางฆ้องวงเล็ก ที่ได้จากครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ให้แก่ลูกชายคนเดียวคือ นายธีรศาสตร์ โปธิ์สามตัน

ศิษย์คนที่ ๗ ครูสวาง ศรีผ่อง ได้ถ่ายทอดทางการบรรเลงเพลงเดี่ยวระนาดเอก เพลงแขกมอญ ๓ ชั้น และเพลงพญาโศก ๓ ชั้น ให้แก่บุตรชายทั้ง ๓ คน คือ

๑. นายถาวร ศรีผ่อง   บุตรชายคนที่ ๑
๒. นายวิทยา ศรีผ่อง   บุตรชายคนที่ ๒
๓. นายทวีศักดิ์ ศรีผ่อง   บุตรชายคนที่ ๓

ศิษย์คนที่ ๘ ครูเผชิญ กองโชค ได้ถ่ายทอดทางการบรรเลงเพลงเดี่ยวระนาดเอก เพลงพญาโศก ๓ ชั้น ให้แก่ศิษย์ ที่เรียนวิชาเอกระนาดเอก ที่วิทยาลัยนาฏศิลป์ กรุงเทพฯ ทุกคน

ศิษย์คนที่ ๘ ครูอุทัย แก้วละเอียด ได้ถ่ายทอดทางการบรรเลงเพลงเดี่ยวระนาดเอก ให้แก่ศิษย์ดังนี้

๑. นายประชา สามเสน บุตรเขย ศาสตราจารย์ ดร.อุทิศ นาคสวัสดิ์
๒. นายปริญญา แก้วละเอียด บุตรของน้องชาย พันจ่าเอกสมาน แก้วละเอียด

ศิษย์คนที่ ๑๐ ครูแสวง สุจิตลักษณ์ ไม่ได้ถ่ายทอดทางการบรรเลงเพลงเดี่ยวให้แก่ผู้ใด

ศิษย์คนที่ ๑๑ ครูน้ำว่า ร่มโพธิ์ทอง ได้ถ่ายทอดทางการบรรเลงเพลงเดี่ยวฆ้องวงใหญ่ ให้ศิษย์ คือ

๑. นายทิวศิกดิ์ ศรีผ่อง บุตรชาย ครูแสวง ศรีผ่อง
๒. นายณรงค์ฤทธิ์ คงปิ่น ครูชำนาญการดุริยางค์ไทย วิทยาลัยนาฏศิลป์ปทุมธานี
๓. นักศึกษาในหลักสูตรดุริยางค์ไทย วิชาเอกฆ้องวงใหญ่ วิทยาลัยนาฏศิลป์ปทุมธานี

ศิษย์คนที่ ๑๒ ครูหยุด ผลเกิด ไม่ได้ถ่ายทอดทางการบรรเลงเพลงเดี่ยวให้แก่ผู้ใด

ศิษย์คนที่ ๑๓ ครูชฎิล นักดนตรี ได้ถ่ายทอดทางการบรรเลงเพลงเดี่ยวฆ้องวงใหญ่ ให้ศิษย์ คือ

๑. อาจารย์ภัทระ คมขำ ปัจจุบันเป็นอาจารย์คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
๒. ศิษย์วิชาเอกฆ้องวงใหญ่ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา
๓. ศิษย์วิชาเอกฆ้องวงใหญ่ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

ศิษย์คนที่ ๑๔ ครูชง่อน หงษ์ทอง ได้ถ่ายทอดทางการบรรเลงเพลงเดี่ยวระนาดเอก เพลงกราวใน ให้แก่ศิษย์ ๒ คน คือ

๑. นายฉัฐพงษ์ วงศ์แก้ว ปัจจุบันเป็นอาจารย์โรงเรียนบ้านคลองคด จังหวัดจันทบุรี
๒. นายแนววิทย์ นิยมวงศ์ ปัจจุบันเป็นอาจารย์โรงเรียนวชิราวุธ กรุงเทพมหานคร

ศิษย์คนที่ ๑๕ ครูเรืองเดช พุ่มไสว ไม่ได้ถ่ายทอดทางการบรรเลงเพลงเดี่ยวระนาดเอกให้แก่ผู้ใด

ศิษย์คนที่ ๑๖ ครูอรุณ พาทยกุล ไม่ได้ถ่ายทอดทางการบรรเลงเพลงเดี่ยวระนาดเอกให้แก่ผู้ใด

ศิษย์คนที่ ๑๗ ครูเชื้อ อุบลน้อย ได้ถ่ายทอดทางการบรรเลงหน้าทับเครื่องหนัง ให้แก่บุตรชาย คือ นายจिरาย อุบลน้อย ปัจจุบันเป็นอาจารย์โรงเรียนเทศบาล จังหวัดเพชรบุรี

ศิษย์คนที่ ๑๘ ครูสังเวียน พงษ์คนตรี ได้ถ่ายทอดทางการบรรเลงเดี่ยว ม้องวงใหญ่ ให้แก่ลูกและหลาน ๓ คน คือ

๑. นายดิเรก วงษ์สะอาด เป็นบุตรเขย
๒. นายวัชรพงษ์ วงษ์สะอาด เป็นหลานชาย
๓. จำสืบเอกสมเดช พงษ์คนตรี เป็นบุตรชาย

ศิษย์คนที่ ๑๙ ครูเทิม สมานมิตร หลังจากที่ฝากตัวเป็นศิษย์กับครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) แล้ว ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ได้ให้ครูเทิมไปศึกษาวิชาหน้าทับกับครูช่ออากาศโปรง ซึ่งปัจจุบันครูเทิมได้ถ่ายทอดวิชาความรู้ให้แก่บัณฑิตวิชาเอกเครื่องหนัง คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

จากคำให้สัมภาษณ์ของศิษย์ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ทั้ง ๑๙ คน แสดงให้เห็นว่าทางบรรเลงเพลงเดี่ยวทั้งระนาดเอก ม้องวงใหญ่ ม้องวงเล็ก ทางขับร้อง และหน้าทับเครื่องหนัง ยังคงดำรงอยู่กับบุคคลผู้ได้รับการถ่ายทอดตั้งที่กล่าวมานี้ และพบว่ามี การขาดช่วงการถ่ายทอดความรู้ในศิษย์หลายคนด้วยเหตุผลที่แตกต่างกันไป ความรู้ด้านเพลงเดี่ยวต่างๆ ที่ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ถ่ายทอดให้ สามารถสรุปโดยแสดงเป็นตารางดังนี้

ตารางแสดงการสืบทอดองค์ความรู้ของครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง)

ชื่อศิษย์	องค์ความรู้	ศิษย์ที่สืบทอดองค์ความรู้
ครูอุ้น บัวเอี่ยม	ขับร้อง	รองศาสตราจารย์จำคม พรประสิทธิ์
ครูวิเชียร สาระเดช	ระนาดเอก	นายกิริติ ภูมร นายมานพ ศรีสังข์
พระธรรมสิงหบุราจารย์	ระนาดเอก	-
ครูชฎิล นักดนตรี	ม้องวงใหญ่	อาจารย์ภัทระ คมขำ นักศึกษาวชิราวุธวิทยาลัย ศึกษาศาสตร์ และคณะศิลปกรรม- ศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา
ครูไพฑูรย์ สาระเดช	ระนาดเอก	-
ครูน้ำว่า ร่มโพธิ์ทอง	ม้องวงใหญ่	นายทวีศักดิ์ ศรีผ่อง อาจารย์ณรงค์ฤทธิ์ คงปิ่น

		นักศึกษาในหลักสูตรดุริยางคศิลป์ไทย วิทยาลัยนาฏศิลปปทุมธานี
ครูแสวง สุชีลักษณ์	ระนาดเอก	-
ครูเชื้อ อุบลน้อย	เครื่องหนัง	นายจिरายู อุบลน้อย
ครูอุทัย แก้วละเอียด	ระนาดเอก	นายประชา สามเสน นายปริญญา แก้วละเอียด
ครูชง่อน หงษ์ทอง	ระนาดเอก	นายฉัฐพงษ์ วงศ์แก้ว นายเนาววิทย์ นิยมวงศ์
นาวาโทอรุณ พาทย์กุล	ระนาดเอก	-
พันโทเสนาะ หลวงสุนทร	ระนาดเอก	นายสนุ่น หลวงสุนทร นายนราพงศ์ หลวงสุนทร นายกฤษณพงศ์ ทัศนบรรจง
ครูเรืองเดช พุ่มไสว	ระนาดเอก	-
ครูเทิม สมานมิตร	เครื่องหนัง	หมายเหตุ ฝากตัวเป็นศิษย์กับครูหลวง ประดิษฐ์ไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) แต่รับสืบทอดความรู้จากครูโองการ กลีบชั้น
ครูสังเวียน พงษ์คนตรี	ฆ้องวงใหญ่	นายดิเรก วงษ์สะอาด นายวัชรพงษ์ วงษ์สะอาด จำสืบเอกสมเดช พงษ์คนตรี
ครูฉลาก โพธิ์สามต้น	ฆ้องวงเล็ก	นายธีรศาสตร์ โพธิ์สามต้น
ครูสวาง ศรีพ่อง	ระนาดเอก	นายถาวร ศรีพ่อง นายวิทยา ศรีพ่อง นายทวีศักดิ์ ศรีพ่อง
ครูหยด ผลเกิด	ระนาดเอก	-
ครูเผชญู กองโชค	ระนาดเอก	นักศึกษาวิชาระนาดเอก วิทยาลัยนาฏ- ศิลป กรุงเทพฯ

หมายเหตุ เรียงชื่อศิษย์ตามความอาวุโส

นอกจากการถ่ายทอดความรู้ด้านการดนตรีแล้ว พบว่าครูหลวงประดิษฐ์ไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ได้ถ่ายทอดวิธีการอ่าน โองการในพิธีกรรมไหว้ครูประจำปีให้แก่บุคคลต่อไปนี้ด้วย

๑. ครูพิมพ์ นักระนาด อ่านโองการแทนครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ๒ ครั้ง ณ บ้านบาตร ซึ่งขณะนั้นครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ป่วย ไม่สามารถอ่านโองการไหว้ครูเองได้

๒. ครูเผือก นักระนาด

๓. ครูโองการ กลีบขึ้น

๔. คุณหญิงจีน ศิลปบรรเลง ถ่ายทอดการอ่านโองการให้

- ครูอุทัย แก้วละเอียด และครูอุทัย ได้มอบโองการให้น้องชายคือ พันจ่าเอกสมาน แก้วละเอียด

- พันโทเสนาะ หลวงสุนทร ยังไม่ได้ถ่ายทอดให้ผู้ใด

- ครูแสวง สุจิตลักษณ์ ยังไม่ได้ถ่ายทอดให้ผู้ใด

๕. ครูประสิทธิ์ ถาวร ถ่ายทอดการอ่านโองการให้

- ครูสวาง ศรีฟ่อง และครูสวาง ได้มอบโองการไหว้ครูให้ลูกชายคนโตคือ นายถาวร ศรีฟ่อง

- ครูฉลาก โพธิ์สามต้น ยังไม่ได้ถ่ายทอดให้ผู้ใด

๖. ครูวิเชียร สาระเดช ไม่ได้ถ่ายทอดการอ่านโองการให้ผู้ใด

ตารางการแสดงการถ่ายทอดความรู้โองการไหว้ครู
ของครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง)

ศิษย์ที่ได้รับโองการจากครูหลวง ประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง)	ศิษย์ที่ได้รับการสืบทอด	ศิษย์ที่รับการถ่ายทอด
๑. ครูพิมพ์ นักระนาด	-	-
๒. ครูเผือก นักระนาด	-	-
๓. ครูโองการ กลีบขึ้น	-	-
๔. คุณหญิงจีน ศิลปบรรเลง	-ครูอุทัย แก้วละเอียด - พันโทเสนาะ หลวงสุนทร - ครูแสวง สุจิตลักษณ์	- พันจ่าเอกสมาน แก้วละเอียด - -
๕. ครูประสิทธิ์ ถาวร	- ครูสวาง ศรีฟ่อง - ครูฉลาก โพธิ์สามต้น	- นายถาวร ศรีฟ่อง -
๖. ครูวิเชียร สาระเดช	-	-

๕.๑๒. วันที่ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เสียชีวิต

วันที่ ๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๙ เป็นวันที่ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เสียชีวิต สิริอายุรวมได้ ๗๒ ปี ๗ เดือน ๒ วัน โดยเหตุการณ์ก่อนที่ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) จะสิ้นลมหายใจในวันนั้น ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ได้ล้มป่วยลงหลังจากที่กลับมาจากงานไหว้ครูที่กองทัพเรือ ซึ่งครูโองการ กลับขึ้น เป็นผู้เชิญครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ให้เป็นผู้อ่านโองการให้ เมื่อครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ล้มป่วยลง ศิษย์ทุกคนก็มาช่วยกันดูแลท่าน วาระสุดท้ายที่ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) สิ้นลมด้วยโรคกล้ามเนื้อหัวใจ และโรคหัวใจ ศิษย์ที่อยู่ดูแลท่าน ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) อย่างใกล้ชิด จนถึงวาระสุดท้าย คือ ๑. พันโทเสนาะ หลวงสุนทร ๒. ครูฉลาก โพธิ์สามต้น ๓. พันตำรวจโทปน วานม่วง

ข่าวสารในขณะนั้น ศิษย์บางท่านไม่ได้รับทราบเพราะการสื่อสารเป็นไปด้วยความลำบาก ศพครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ตั้งบำเพ็ญกุศลที่บ้าน เป็นเวลา ๑๐๐ วัน โดยมีกำหนดการพระราชทานเพลิงศพ ณ เมรุหลวงวัดเทพศิรินทราวาส ในวันที่ ๑๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๙ โดยมีสานุศิษย์นำวงปี่พาทย์มอญมาร่วมแสดงความไว้อาลัยมากมาย จากคำให้สัมภาษณ์ของศิลปินปรากฏตรงกันว่ามีมากกว่า ๑๐ คณะ ล้อมรอบเมรุหลวงวัดเทพศิรินทราวาส เต็มพื้นที่บริเวณศาลาฌาปนสถาน ซึ่งวงปี่พาทย์มอญที่มาร่วมงานพระราชทานเพลิงศพครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ล้วนแล้วแต่เป็นศิษย์ของครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ทั้งสิ้น

การจากไปของ ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ยังความเศร้าโศกเสียใจมาสู่บรรดาสานุศิษย์อย่างมีมิวันรู้ลืม

สรุปท้ายบท

จากการศึกษาวิจัยมีผลสรุปตามวัตถุประสงค์ที่ได้ตั้งไว้ดังต่อไปนี้

๑. สภาพและบรรยากาศของการเรียนการสอนดนตรีไทยในบ้านครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง)

ผลจากการวิจัยชี้ให้เห็นว่า สภาพบรรยากาศของการเรียนการสอนเป็นไปในลักษณะคาบส กล่าวคือ การถ่ายทอดความรู้จากครูสู่ศิษย์เป็นไปอย่างใกล้ชิด ศิษย์มาเรียนและกินอยู่กับครูที่บ้าน บรรยากาศการเรียนการสอนแบบคาบสนี้ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นระหว่างครูกับศิษย์ และระหว่างศิษย์กับศิษย์

ด้วยเช่นกัน บรรยากาศของบ้านบาตรเอื้ออำนวยต่อการเรียนการสอนดนตรีเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากมีอาคารเรือนเครื่องที่กว้างขวาง มีเนื้อที่ใช้สอยที่จัดวางไว้เป็นส่วนส่วนอย่างลงตัว เป็นที่เก็บเครื่องดนตรีจำนวนมาก และมีพื้นที่ให้ศิษย์พำนักอยู่ด้วยกัน ได้ครวละหลายคน อีกทั้งยังเอื้อต่อการจัดงานพิธีไหว้ครู และการจัดงานประชันวง

กล่าวได้ว่าปัจจัยที่สำคัญส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดการเรียนการสอนดนตรีที่มีประสิทธิภาพ ณ บ้านบาตรนี้ ก็คือสภาพและบรรยากาศที่เอื้ออำนวยให้ศิษย์และครูได้อยู่ร่วมกันในบริเวณพื้นที่เดียวกัน ซึ่งทำให้เกิดการเรียนอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง ศิษย์ที่อยู่ร่วมกันมีการเอื้อเพื่อเกื้อกูลแบ่งปันความรู้ซึ่งกันและกัน

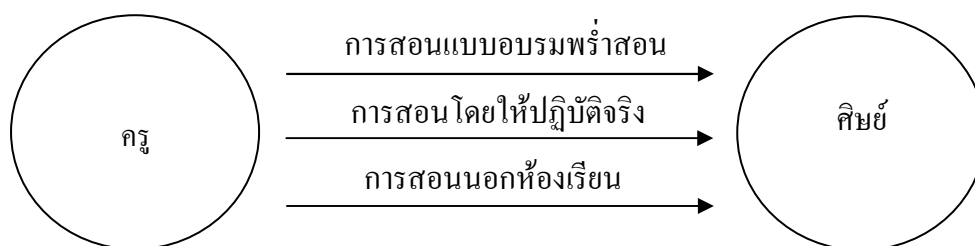
บรรยากาศที่ครูและศิษย์ใกล้ชิดกัน ตลอดจนบรรยากาศที่จัดไว้เป็นส่วนส่วนเพื่อการถ่ายทอดความรู้ของครูกับศิษย์นั้น มีส่วนส่งเสริมให้เกิดประโยชน์ต่อการเรียนการสอนดังนี้

๑. ครูสามารถจัดเวลาการสอนให้แก่ศิษย์ได้อย่างเต็มที่ มีความต่อเนื่องในการถ่ายทอดความรู้
๒. ศิษย์มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับครู จึงสามารถรับเอาองค์ความรู้ที่ครบถ้วนจากครูได้อย่างเต็มที่ เพราะได้มีโอกาสแก้ไข พัฒนาให้เกิดความสมบูรณ์ขึ้นในการฝึกฝน หรือการเพิ่มพูนความรู้
๓. ศิษย์มีโอกาสสั่งสมความรู้จากการได้ยิน ได้ฟังครูสอนศิษย์รุ่นอื่นๆ ทำให้เกิดความรู้กว้างขวาง ทั้งด้านเพลงและการปรับวง
๔. การแลกเปลี่ยนเรียนรู้สามารถเกิดขึ้นได้ในการแสดงที่ต้องพบปะสังสรรค์กันระหว่างศิษย์ในพิธีไหว้ครูแต่ละปี
๕. ศิษย์มีโอกาสหารายได้พิเศษจากการรับงานแสดง เนื่องจากบ้านครูเป็นแหล่งเผยแพร่ดนตรีไทยในการแสดงตามงานมงคลหรืออวมงคลต่างๆ ครูจึงได้นำศิษย์ออกไปฝึกทักษะในการแสดงจริง
๖. การก่อกำเนิดของคณะละครพกาวัลี ทำให้ศิษย์ได้เรียนรู้ผ่านการบรรเลงประกอบการแสดงละคร ซึ่งมีเพลงใหม่เกิดขึ้นจากการประพันธ์เพลงของครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เป็นการเพิ่มพูนประสบการณ์ให้แก่ศิษย์พร้อมกับการได้เรียนรู้วิธีการประพันธ์เพลง จากการได้ยินครูประพันธ์เพื่อการแสดงเรื่องต่างๆ ของคณะละครพกาวัลีนี

๒. วิธีการถ่ายทอดความรู้ของครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง)

ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) มีแบบแผนการถ่ายทอดที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตน การถ่ายทอดความรู้มีด้วยกันอยู่ ๓ ลักษณะ ดังแผนภาพต่อไปนี้

ภาพที่ ๑๘ แผนภาพการถ่ายทอดความรู้ ๓ ลักษณะ

จากแผนภาพสามารถอธิบายได้ถึงลักษณะการถ่ายทอดความรู้ ดังนี้

๑. การสอนแบบอบรมพำสอน เป็นการสอนแบบมุขปาฐะ ครูสอนศิษย์แบบตัวต่อตัว การถ่ายทอดเป็นไปโดยละเอียดถี่ถ้วน ศิษย์สามารถรับความรู้จากครูได้อย่างสมบูรณ์ เพราะมีการทบทวน สอบทานและปรับแก้อย่างใกล้ชิด และการมอบให้ศิษย์ถ่ายทอดต่อกัน ทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดี มีความเคารพนับถือกัน เกิดขึ้นระหว่างศิษย์รุ่นใหญ่ และรุ่นเล็ก ตัวอย่างเช่น ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ได้แก้ไขการนั่งหลังของครูอุทัย แล้วละเอียด ด้วยการตามหลังด้วยไม้ตะพดหัวนกแก้ว หรือการใช้ตะกั่วยาวหนัก ๔ บาท มาพันข้อมือครูฉลาก โปธิ์สามต้น เพื่อแก้ไขมือที่ตีระนาดเสียงไม่เท่ากัน เป็นต้น ทั้งนี้เป็นการแสดงให้เห็นถึงการเอาใจใส่ของครูต่อศิษย์อย่างใกล้ชิด ซึ่งทำให้ศิษย์จดจำและไม่กระทำผิดซ้ำเช่นนั้นในเวลาต่อมา การที่ครูมอบให้ครูเผือก นักระนาด ศิษย์รุ่นใหญ่เป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ให้ศิษย์หลายคน ทำให้ศิษย์เกิดความสนิทสนมคุ้นเคยกัน มีความเคารพในความสามารถของกันและกัน และนับถือกันในฐานะศิษย์ที่มาจากครูเดียวกัน

๒. การสอนโดยให้ปฏิบัติจริง การสอนในลักษณะนี้มักเกิดขึ้นในขณะที่แสดง อาจมีเหตุจำเป็นที่ต้องปฏิบัติเพื่อแก้ปัญหาเฉพาะหน้าขณะบรรเลง หรืออาจเป็นเจตนาของผู้สอนที่จะให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ในสถานการณ์จริง ประโยชน์ก็คือผู้เรียนมีโอกาสที่จะได้ฝึกเตรียมความพร้อมในการใช้ความรู้ที่ได้เรียนมาในทุกสถานการณ์ ตัวอย่างเช่น ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ได้ท่องเพลงเดี่ยวเชิดนอกทางฆ้องวงใหญ่ให้ครูชฎิล นักดนตรี ฟังและให้เคาะกระดานตาม ในงานประชันวงที่วัดพวงมาลัย จังหวัดสมุทรสงคราม หรือการมอบให้ศิษย์ต้องปฏิบัติดนตรีเพื่อแก้ปัญหาเฉพาะหน้าในการแสดงจริงทำให้เกิดการฝึกปฏิภาณไหวพริบในการบรรเลง

๓. การสอนนอกห้องเรียน ครูถ่ายทอดความรู้ให้ศิษย์ตามฐานะที่ครูคิดว่าน่าจะเป็นประโยชน์แก่ศิษย์ เช่น ในขณะที่ศิษย์ปรนนิบัติครู ขณะนวด หรือขณะเดินทางไปด้วยกัน ครูจะให้หน่อยปากเป็นทำนองเพลง หรือร้องเพลง หรืออาจจะเป็นการสอนจังหวะหน้าทับ เป็นการใช้เวลาให้เป็นประโยชน์แก่ศิษย์มากที่สุด ทำให้ศิษย์ต้องพยายามปรับตัวให้พร้อมที่จะรับการถ่ายทอดอยู่เสมอ ซึ่งเป็นแบบอย่างแก่ศิษย์ถึงการเป็นครูที่มีความพร้อมทุกเวลาในการถ่ายทอดความรู้แก่ศิษย์ ตัวอย่างเช่น ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร

ศิลปบรรเลง) ได้ถ่ายทอดจังหวะหน้าทับให้กับครูเยื่อ อุบลน้อย และครูอุทัย แก้วละเอียด ขณะเข้าไปนวดให้ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) โดยการนอยเสียงหรือตีหน้าขาเป็นจังหวะหน้าทับให้ฟัง แล้วให้ครูเยื่อและครูอุทัยจดจำหรือปฏิบัติตาม จึงถือเป็นการเรียนนอกห้องเรียนซึ่งอำนวยความสะดวกให้แก่ผู้เรียนในการเรียนรู้ด้านอื่นๆ เพิ่มเติมจากการเรียนในชั้นเรียน ทั้งการที่ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ให้ศิษย์ติดตามในการเดินทางไปสอนในสถานที่ต่างๆ ก็ทำให้ศิษย์ได้มีโอกาสเรียนรู้ในด้านวิธีการสอนและการปรับวงไปโดยปริยาย

นอกจากนี้ ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ยังได้มีวิธีการสอนที่เป็นเอกลักษณ์ ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

๑. การสอนให้รู้จักคุณค่าของเสียงแต่ละเสียง โดยการการคิดค้นการตีจาก ซึ่งเป็นทฤษฎีที่เกิดขึ้นเพื่อประโยชน์ในการปรับมือ ทำทาง และการใช้กำลังให้แก่ผู้ที่ต้องการพัฒนาทักษะของตนให้มีความเชี่ยวชาญมากขึ้นและถือเป็นเอกลักษณ์การฝึกของบ้านบาตรนี้ด้วย

๒. การให้ความสำคัญกับการถ่ายทอดความรู้ให้เหมาะสมแก่ความสามารถของผู้รับ ซึ่งพบว่าทำให้เกิดความชำนาญเฉพาะตน เกิดกำลังใจในการเรียน เพราะสามารถบรรเลงเท่าที่กำลังและสมองของตนจะรับได้ ไม่เกิดความฝืนใจ หรือเกิดอาการท้อแท้เพราะต้องฝืนทำในสิ่งที่ยากเกินกว่าจะทำได้ โดยการสอนลักษณะนี้ทำให้เกิดความหลากหลายในทางเดี่ยวเพลงเดียวกัน เมื่อผู้เรียนได้รับการสืบทอดไปในรูปแบบที่แตกต่างกัน จึงเกิดการเรียนในลักษณะเปรียบเทียบกัน เป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันโดยปริยาย

๓. การอบรมเรื่องคุณธรรมควบคู่ไปกับการสอน ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) จะปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ศิษย์ทั้งเรื่องการมีวินัย การยึดมั่นในศีลธรรม พร้อมทั้งมีการสอดแทรกคุณธรรมในการสอน ทำให้ศิษย์เกิดการซึมซับ และการเอาอย่างในสิ่งที่ดีงามตามครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ทั้งนี้ศิษย์ทุกคนจึงเกิดความศรัทธา การอบรมสั่งสอนด้านคุณธรรมแก่ศิษย์ทำให้เกิดการกลม่อเกล่าจิตใจศิษย์ และมีส่วนทำให้ศิษย์ได้สืบทอดการประพาดิตนในฐานะครูที่ดีต่อๆ กันไป

๓. สายการสืบทอดความรู้ของครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง)

จากการศึกษาวิจัยพบว่ามี การสืบทอดองค์ความรู้ของครูในทุกด้าน ได้แก่ ความรู้ในด้านการบรรเลงเพลงหมู่ และการบรรเลงเพลงเดี่ยวทุกเครื่องมือ ได้แก่ ระนาดเอก ระนาดทุ้ม ฆ้องวงใหญ่ ฆ้องวงเล็ก ปี่ใน ซอด้วง ซออู้ ซอสามสาย หน้าทับกลองต่างๆ รวมทั้งทางขับร้อง ซึ่งผู้ที่ได้รับการสืบทอดรุ่นต่อมามีรายชื่อดังปรากฏในบทที่ ๔ ต่างก็ได้ดำรงรักษาภูมิปัญญาของท่านไว้อย่างภาคภูมิใจ

อย่างไรก็ดีพบว่า มีศิษย์บางท่านยังมีได้มีการถ่ายทอดความรู้ที่ได้รับจากครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ให้แก่บุคคลใด ด้วยเหตุผลที่ว่าบางท่านได้เลิกจากวงการดนตรีไทยไปประกอบอาชีพอื่น หรือ ไม่มีโอกาสที่จะถ่ายทอด และพบว่าศิษย์ที่มีชีวิตอยู่บางท่านต้องการสงวนทางของครูเอาไว้ให้แก่ผู้ที่เหมาะสมที่จะได้รับการถ่ายทอดต่อไป

จากการสัมภาษณ์พบว่า ศิษย์บางคนได้ทำการบรรเลงบันทึกแถบเสียงและแถบวิดิทัศน์ไว้แล้วเมื่อครั้งที่อาจารย์ประสิทธิ์ ถาวร ศิษย์คนสำคัญท่านหนึ่งของครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ได้จัดทำโครงการบันทึกข้อมูลผลงานของครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) โดยเดินทางไปบันทึกข้อมูลที่บ้านศิษย์ของครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) บางท่าน ดังนั้นเป็นที่มั่นใจได้ว่าผลงานทั้งที่เป็นงานประพันธ์เพลงของครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) และการปรับวงเพลงสำคัญบางส่วนได้ถูกบันทึก คงอยู่เป็นหลักฐานเพื่อเป็นประโยชน์แก่ผู้ที่สนใจศึกษาผลงานของท่านต่อไป จากการสัมภาษณ์ยังพบว่า ศิษย์ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) หลายท่านมีความตั้งใจที่ถ่ายทอดวิชาความรู้ที่ได้รับจากครูให้แก่ที่ผู้สนใจเพื่อคงไว้ซึ่งองค์ความรู้ของครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ในด้านดนตรีไทยให้เป็นที่ประจักษ์แก่นุชนรุ่นหลังต่อไปเมื่อมีโอกาส

จะเห็นได้ว่าจากข้อค้นพบ ที่สรุปได้ในบทวิเคราะห์นี้สะท้อนให้เห็นถึงชีวิตของครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ในแง่มุมของความเป็นครูผู้มีวิธีการถ่ายทอดความรู้อันมีเอกลักษณ์เฉพาะ อีกทั้งคุณสมบัติหลายด้านที่แสดงให้เห็นความเป็น “ครู” อันยิ่งใหญ่ ทำให้ศิษย์ของท่านมีความรัก เลื่อมใส ศรัทธา และมีความผูกพันต่อครู หนึ่งเป็นบิดาคคนที่สองของศิษย์ทุกคน ภาพสะท้อนที่ปรากฏจากคำสัมภาษณ์ของศิษย์ทั้ง ๑๕ คน ที่ยังมีชีวิตอยู่นี้ถือเป็นหลักฐานอันสำคัญทางประวัติศาสตร์ ที่แสดงให้เห็นภาพของครูดนตรีไทยที่ชื่อว่า “หลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง)” ในมิติของความเป็น “ปราชญ์ทางดนตรีไทย” และความเป็น “ครูผู้ให้” ได้อย่างชัดเจน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ ๖ บทสรุปและข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยเรื่องการถ่ายทอดความรู้ของหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ทำให้ทราบถึงสภาพและบรรยากาศในบ้านบาตร วิธีการถ่ายทอดความรู้ของหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) รวมถึงสายการสืบทอดความรู้จากศิษย์หลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ที่ได้ถ่ายทอดต่อให้แก่ศิษย์รุ่นต่อไป โดยทำการศึกษาค้นคว้าจากเอกสารและจากการสัมภาษณ์ศิษย์ของหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ๑๕ คนที่เคยได้รับการถ่ายทอดวิชาความรู้ทางด้านดนตรีไทยจากสำนัก “บ้านบาตร” และยังมีชีวิตอยู่จนถึงปัจจุบัน

ผลการวิจัยสรุปได้ว่า บรรยากาศในบ้านบาตรมีส่วนช่วยส่งเสริมให้เกิดบรรยากาศการเรียนการสอนดนตรีไทยที่สมบูรณ์ กล่าวคือมีสถานที่กว้างขวาง มีการจัดวางเรือนต่างๆ ไว้ได้อย่างลงตัว สถานที่ที่เป็นโรงเรียนอยู่ในบริเวณเดียวกับสถานที่พำนักของหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ซึ่งทำให้เกิดความสะดวกในการเรียนการสอน อีกทั้งมีสถานที่โล่งเป็นลานกว้างซึ่งเหมาะสำหรับจัดพิธีไหว้ครูและการบรรเลงประชันฝีมือระหว่างศิษย์

วิธีการถ่ายทอดความรู้ของหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เป็นการถ่ายทอดในรูปแบบมุขปาฐะที่สืบสานกันมาตามขนบโบราณ ลักษณะการสอนเป็นไปแบบในชั้นเรียนและนอกชั้นเรียน คือศิษย์ได้รับความรู้ในสถานการณ์ที่หลากหลายด้วยความชำนาญเฉพาะที่ท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) สั่งสมความรู้และทำการถ่ายทอดวิชาความรู้ให้แก่ลูกศิษย์มาเป็นเวลายาวนาน นอกจากนี้ท่านยังได้คิดค้นกลวิธีใหม่ในการบรรเลงระนาดเอก และมีการประดิษฐ์ทางเดี่ยวให้เครื่องดนตรีต่าง ๆ หลายชิ้นทั้งเครื่องสี เครื่องตีและเครื่องเป่า หลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ได้ใช้วิจารณ์งานในการสอนโดยยึดเอาความพร้อมของศิษย์เป็นหลัก เน้นย้ำในเรื่องการให้คุณค่าของเสียงทุกเสียง มีวิธีการฝึกแบบ ตีจากเพื่อปรับแก้ความบกพร่อง หรือลักษณะท่าทางของศิษย์ อีกทั้งในขณะที่สอนยังได้สอดแทรกคุณธรรมเพื่อให้ศิษย์นำไปใช้ดำเนินชีวิตในอนาคตอีกด้วย

บรรดาศิษย์ของหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ได้สืบทอดวิชาความรู้และถ่ายทอดความรู้ที่ได้รับมาจากหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ให้แก่ศิษย์ปัจจุบัน โดยมีจุดมุ่งหมายในการอนุรักษ์และดำรงความเป็นเอกลักษณ์ของสำนักดนตรีไทย “บ้านบาตร” หรือสำนักหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) นี้ไว้ให้ปรากฏ และด้วยวัตรปฏิบัติอันดีงามของหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) นี้ทำให้ศิษย์ทุกคนให้ความเคารพบูชาในฐานะ “ครูผู้เปรียบเสมือนพ่อ” และดำรงตนตามแบบอย่างอันดีงามสืบมาจนถึงปัจจุบัน

ข้อเสนอแนะ

๑. การศึกษาในครั้งนี้เป็นการศึกษาโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก ทำให้ผู้วิจัยได้ทราบข้อมูลจริงที่อาจจะไม่มีใครเคยทราบมาก่อน แม้ว่าจะเป็นงานวิจัยที่ทำได้ยากลำบากเพราะต้องใช้กระบวนการสืบหาข้อมูลซึ่งใช้เวลานาน ทั้งศิลปินที่เป็นบุคคลข้อมูลได้กระจายกันอยู่ในจังหวัดต่างๆ หากผู้วิจัยไม่ลงพื้นที่หาข้อมูลด้วยตนเองก็จะมีใครทราบข้อมูลเหล่านี้ ซึ่งผู้วิจัยอยากให้กิจการวิจัยเช่นนี้กับศิษย์ของครุคนตรีไทยท่านอื่น เพราะจะทำให้เห็นประวัติศาสตร์ที่สำคัญในอดีตจากคำบอกเล่าของผู้ที่อยู่ในเหตุการณ์จริง ซึ่งเมื่อผ่านกระบวนการวิจัยแล้วจะสามารถอธิบายภาพลักษณ์ของครุคนตรีไทยที่มีชื่อเสียงในสมัยก่อน ตลอดจนเรื่องราวที่เกี่ยวข้องได้อย่างกระจ่างชัด ทำให้เกิดการเรียนรู้ถึงวิถีชีวิต ตลอดจนข้อมูลด้านคนตรีไทยที่สำคัญในสมัยนั้นเพิ่มขึ้นอีกน่านับประการ

๒. ผู้วิจัยเห็นว่ายังมีแง่มุมที่น่าสนใจเกี่ยวกับครุหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) อีกหลายประเด็น อาทิ ผลงานของท่านที่ประพันธ์ให้กับคณะละครพกาภิ การประพันธ์เพลงเดี่ยวใหม่ หรือการคิดทางเดี่ยวให้กับเครื่องดนตรีต่างๆ เป็นต้น จึงเป็นเรื่องที่นักวิจัยที่สนใจในประเด็นดังกล่าวควรจะได้ทำการศึกษาค้นคว้า เพื่อให้ข้อมูลสำคัญทางประวัติศาสตร์ของหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) มีความครบถ้วนสมบูรณ์ต่อไป

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายการอ้างอิง

- กิตติ วัฒนะมหาตม์. วังบ้านดอกไม้. ใน **วังเจ้า วังเดิม**, หน้า ๑๗๓-๑๘๒. กรุงเทพมหานคร:
สำนักพิมพ์ประพันธ์สาส์น, ๒๕๓๗.
- กุ่มท จันทรเรือง. แด่ดวงประทีปแห่งศิลปะ. ใน **อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพหลวง
ประดิษฐไพเราะ(ศร ศิลปบรรเลง)**, หน้า ๓๕-๓๖. พระนคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราช-
วิทยาลัย, ๒๔๕๘.
- ฉ.กระแสรัตินันท์. ท่านอาจารย์หลวงประดิษฐไพเราะผู้เป็นสมบัติของชาติ. ใน **อนุสรณ์งาน
พระราชทานเพลิงศพหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง)**, หน้า ๖๑-๖๒.
พระนคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๔๕๘.
- ฉลาก โพธิ์สามต้น. **สัมภาษณ์**, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๑.
- ช่งอน หงษ์ทอง. **สัมภาษณ์**, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๑.
- ชฎิล นักดนตรี. **สัมภาษณ์**, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๑.
- ตราศิลป์ ศิลปบรรเลง. **สัมภาษณ์**, ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๒.
- เทิม สมานมิตร. **สัมภาษณ์**, ๑๔ ธันวาคม ๒๕๕๑.
- แทนเงา. ถลนนำคพบครูบุญยัง เกตุคง. ใน **บุญยัง ทุ่มยอด ที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพ
ครูบุญยัง เกตุคง**, หน้า ๑๓๓-๑๕๗. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๑.
- นางมหาเทพกษัตรสมุห บรรเลง (ศิลปบรรเลง) สาคริก. แสนคำนี้. ใน **อนุสรณ์งานพระราชทาน
เพลิงศพคุณหญิงชื่น ศิลปบรรเลง ต.จ.**, หน้า ๑๕๗-๑๕๘. กรุงเทพมหานคร:
๒๕๓๔.
- น้ำว่า ร่ม โพธิ์ทอง. **สัมภาษณ์**, ๑๔ ธันวาคม ๒๕๕๑.
- เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์. หลวงประดิษฐไพเราะ. ใน **อนุสรณ์คำนี้ในวาระฉลองรอบร้อยปี
เกิดของหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง)**, หน้า ๒๘-๔๑. กรุงเทพมหานคร:
๒๕๒๔.
- เน่งน้อย สักดิ์ศรี. ตำแหน่งที่ตั้งพระราชวังและวัง. ใน **คลื่นความคิด ศ.ม.ร.ว.เน่งน้อย สักดิ์ศรี**,
หน้า ๑๘๕-๑๙๔. กรุงเทพมหานคร: ๒๕๓๗.
- บรรดาสาธุศิษย์ของครูทองต่อ. **หนังสืออนุสรณ์แต่ครูทองต่อ**. กรุงเทพมหานคร: ๒๕๒๑.
- บุญยัง เกตุคง. พระเดช พระคุณ ท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ. ใน **อนุสรณ์คำนี้ในวาระฉลอง
รอบร้อยปีเกิดของหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง)**, หน้า ๕๒-๕๓
กรุงเทพมหานคร: ๒๕๒๔.
- บุญทริก นาคทิม. บันทึกจากคำสัมภาษณ์ของครูสมภพ. ใน **อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพครู**

- สมภพ ขำประเสริฐ, หน้า ๖๑-๘๕. กรุงเทพมหานคร: ๒๕๕๓.
- ประสิทธิ์ ถาวร. ครุเสมือนพ่อ. ใน พัฒน์ พร้อมสมบัติ (บรรณาธิการ), **อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพนายประสิทธิ์ ถาวร**, หน้า ๗๑-๗๕. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ไอเดีย-สแควร์, ๒๕๕๖.
- เผชิญ กองโชค. **สัมภาษณ์**, ๕ มีนาคม ๒๕๕๒.
- พระธรรมสิงหบุราจารย์. **สัมภาษณ์**, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๑.
- พูนพิศ อมาตยกุล. หลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง). ใน **อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพคุณหญิงจีน ศิลปบรรเลง ต.จ.**, หน้า ๑๖๖-๑๗๐. กรุงเทพมหานคร: ๒๕๓๔.
- ไพฑูรย์ สารระเดช. **สัมภาษณ์**, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๑.
- มณเฑียร สุภักข์. **ประวัตินักดนตรีไทย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ เอส.ที.พี. เวสต์มีเดีย, ๒๕๔๔.
- มาลินี ศาคริก. รำลึกถึง “ป๊อ” ด้วยความอาลัย. ใน **สุพจน์ โตสง่า “ระนาดน้ำค้าง” ลมหายใจไม่ยอมแพ้**, หน้า ๒๒-๒๓. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ดอกเบี๊ยะ, ๒๕๓๗.
- มาลินี ศาคริก. ความผูกพันของคุณบุญยงค์ เกตุคงกับท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง). ใน **ที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพครูบุญยงค์ เกตุคง**, หน้า ๔๐-๔๑. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๓๕.
- มาลินี ศาคริก. **สัมภาษณ์**, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๑.
- มูลนิธิหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง). **อนุสรณ์คำนึงในวาระฉลองรอบร้อยปีเกิดของหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง)**. กรุงเทพมหานคร, ๒๕๒๔.
- เชื้อ อุบลน้อย. **สัมภาษณ์**, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๑.
- เรืองเดช พุ่มไสว. **สัมภาษณ์**, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๑.
- วิเชียร สารระเดช. **สัมภาษณ์**, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๑.
- วิมาลา ศิริพงษ์. **การสืบทอดวัฒนธรรมดนตรีไทยในสังคมไทยปัจจุบัน ศึกษากรณีสกุลพาทยโกศล และสกุลศิลปบรรเลง**. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต, สาขามานุษยวิทยา คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๔.
- สด กุรมะโรหิต. คุณเถ. ใน **อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพนายขวัญชัย ศิลปบรรเลง**, หน้า ๑-๕. กรุงเทพมหานคร: ๒๕๑๖.
- ดวง ศรีผ่อง. **สัมภาษณ์**, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๑.
- สังเวียน พงษ์ดนตรี. **สัมภาษณ์**, ๑๔ ธันวาคม ๒๕๕๑.
- สังเวียน พงษ์ดนตรี และเทิม สมานมิตร. **สัมภาษณ์**, ๑๔ ธันวาคม ๒๕๕๑.

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. ๑๐๐ ปีหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง)

ปรมาจารย์ดนตรีไทย. กรุงเทพมหานคร: ๒๕๒๔.

สุจิตต์ วงษ์เทศ และคณะ. หลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) มหาดุริยางค์ลุ่มเจ้าพระยาแห่ง

อยุธยา. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๔.

เสนาะ หลวงสุนทร, พันโท. สัมภาษณ์, ๒๐ เมษายน ๒๕๕๑.

เสนาะ หลวงสุนทร, พันโท. สัมภาษณ์, ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๑.

แสวง สุจิตต์กษณ์. สัมภาษณ์, ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๑.

หยด ผลเกิด. สัมภาษณ์, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๑.

องุ่น บัวเอี่ยม. สัมภาษณ์, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๑.

อรุณ พาทยกุล. สัมภาษณ์, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๑.

อานันท์ นาคคง. บทเพลงที่บรรเลงไม่รู้จบ. ใน **ครูบรรเลง ที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพ**

นางมหาเทพกษัตริย์สมุห (บรรเลง ศิลปบรรเลง สาคริก), หน้า ๑๓๗-๑๔๑.

กรุงเทพมหานคร: บริษัทพิมพ์เนศ พรินท์ติ้ง เซ็นเตอร์ จำกัด, ๒๕๔๖.

อุทัย แก้วละเอียด. สัมภาษณ์, ๑๖ เมษายน ๒๕๕๑.

อุทัย แก้วละเอียด. สัมภาษณ์, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๑.

อุทิศ นาคสวัสดิ์. หลวงประดิษฐไพเราะ-ครูของผม. ใน **๔๘ ปีของข้าพเจ้าและบทความบางเรื่อง,**

หน้า ๑๐๘-๑๒๗. พระนคร: เจริญวิทย์การพิมพ์, ๒๕๒๖.

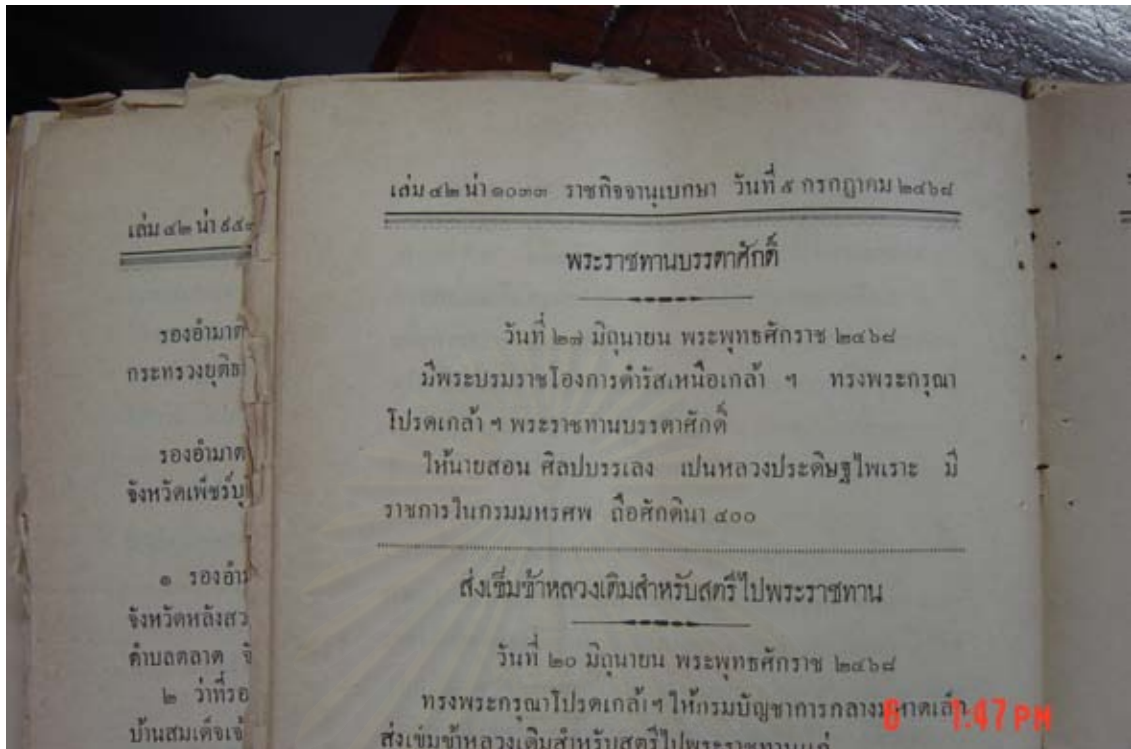
สุข แซ่เฮ็ง. สัมภาษณ์, ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๒.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ ๑๕ ราชกิจจานุเบกษา พระราชทานบรรดาศักดิ์ หลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง)
(ถ่ายเมื่อวันที่ ๖ มีนาคม ๒๕๕๒)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นายนิमित โอสธเจริญ เกิดเมื่อวันอาทิตย์ ที่ ๒๕ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๒๗ บิดาชื่อ ร้อยตำรวจตรี ประมวล โอสธเจริญ มารดาชื่อ นางอรนุช อินประเสริฐ ปัจจุบันอยู่บ้านเลขที่ ๑๓๖/๕ หมู่ที่ ๑๒ ตำบลบางขันแตก อำเภอเมืองสมุทรสงคราม จังหวัดสมุทรสงคราม รหัสไปรษณีย์ ๗๕๐๐๐

- พุทธศักราช ๒๕๔๐ ปีการศึกษา ๒๕๓๙ สำเร็จการศึกษาชั้นประถมศึกษาชั้นปีที่ ๖ จากโรงเรียนวัดบางขันแตก ตำบลบางขันแตก อำเภอเมืองสมุทรสงคราม จังหวัดสมุทรสงคราม
- พุทธศักราช ๒๕๔๖ ปีการศึกษา ๒๕๔๕ สำเร็จการศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย (แผนวิทยาศาสตร์ – คณิตศาสตร์) จากโรงเรียนถาวรานุกูล จังหวัดสมุทรสงคราม
- พุทธศักราช ๒๕๕๐ ปีการศึกษา ๒๕๔๙ สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาศิลปกรรมศาสตรบัณฑิต (เกียรตินิยมอันดับ ๒) สาขาดุริยางค์ไทย ภาควิชาดุริยางคศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- พุทธศักราช ๒๕๕๒ ปีการศึกษา ๒๕๕๑ สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (นิสิตดีเด่น ประจำปีการศึกษา ๒๕๕๐) สาขาดุริยางค์ไทย ภาควิชาดุริยางคศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย